

GAJI JULII CÆSARIS

DE

BELLO GALLICO

COMMENTARIORUM

LIBRI VII.

Til Skolebrug udgivne

af

J. Elster Bödtker,

Adjunkt ved Kristiania Kathedralskole.

Kristiania.

Trykt paa Feilberg & Landmarks Forlag

hos Carl C. Werner & Comp.

1857.

For tale.

Omtrent efter samme Plan, hvorefter flere danske og enkelte norske Udgaver af græske og latinske Klassikere i den senere Tid er bearbejdede til Skolebrug, følger herved en lignende af Cæsars bel-lum Gallicum. Da jeg i flere Aar ved Kristiania Kathedralskole har gjennemgaat 4 til 6 Bøger af dette Skrift aarlig, har jeg haft rig Anledning til at fele Savnet af en saadan Udgave. Jeg har nemlig allerede tidligere ved given Lejlighed bekjendt mig til den Overbevisning, „at den egentlige Eksamination bringer Disciplene det største Udbutte, og at jo mere altsaa denne kan uistrækkes til den hele Undervisningstime, og al foreløbig Tydning af næste Pensum indskrænkes eller gjøres undværlig ved at Discipelen gives Hjælpemidler ihænde, der sætter ham i Stand til at arbejde paa egen Haand, – des bedre er det,“¹⁾ og denne min Overbevisning er siden den Tid blevet mere og mere befæstet.

Da Ingerslevs lille latinske Leksikon nu er i saagodtsom alle Disciples Hænder, og dette, uaktet enkelte Ørd deri ved en Unejagtighed er udeladt (endog *voluntas*), ikke desto mindre er et i det hele taget vellykket og for Skolerne særdeles hensiktsmæssigt Arbejde, har naturligvis de leksikalske Bemærkninger kun faat en yderst underordnet Plads, da denne Udgave mindst af alt er beregnet paa at gjøre et godt Leksikon overflødigt. Men en desto større Opmærksomhed er blevet Grammatik og Antikviteter tildel. Hvad de sidste angaar da er alt fornødent deraf blevet meddelt i selve Anmærkningerne. Bojesens Haandbog er nemlig for ufuldstændig i Afsnittet om Krigsvæsenet, til at man med Nutte kunde henvise de efter en nogenlunde detaljeret Kundskab tørstende Gutter dertil; desuden har disse ogsaa nok med sin Auktor og dertil Leksikon og Grammatik, om de ikke ogsaa skulde have nødig stadig at ty hen til en 4de Bog.

¹⁾ Se min Udgave af Cicero pro Archia 1853.

For Grammatikens Vedkommende er som oftest henvist til Madvigs latinske Sproglære 3die Udgave 1852 (tillige at henvise til 2den Udgave vilde have voldt en ikke ubetydelig men vistnok for en stor Del overflødig Forøgelse af Anmærkningernes Omfang). Imidlertid vil man snart opdage, at der ikke mangler paa Vink og Antydnninger for Discipelen (skjønt i muligste Korthed) til en dybere Indtrængen i Sprogets Aand og Tanke, end den, som i Almindelighed bliver Frukten af en blot og bar Henvisning til Grammatikens §§. Jeg vil derhos ikke undlade at bemærke, at man storlig vilde tage Fejl, om man antog, at jeg vilde fordre af Discipelen, at han skulde lære alle de Regler udenad, hvortil her (navnlig i de 2 første Bøger) er henvist, – fast ikke en eneste Regel fordrer jeg gjengivet med Grammatikens egne Ord (især da det kan blive vanskeligt nok for nogen hver ved Madvigs Grammatik), men derimod alle saavidt muligt med Discipelens egne, naar han har læst Reglerne igjennem og væsentlig fastet sin Opmærksomhed ved et Par Eksempler. Grammatiken skal mere og mere forlægges til Auktorerne og Sagen tages praktisk: Discipelen skal tidlig vænnes til at overføre den abstrakte Regel paa det konkrete Tilfælde, til saa at sige at plukke ud af Regelen det, han har Brug for, for at kunne forklare denne eller hin Genitiv, denne eller hin Konjunktiv osv. paa angjældende Sted, i den Sammenhæng, Ordet der forekommer. Ja Reglerne kan da siden endog bringes i Erindring ved kun at appellere til et bekjendt Eksempel (§ 426 f. Eks. ved *rex imperfectus* osv.). Oftere har jeg stanset i den udførligere Udvikling af Fænomenerne og henvist Discipelen ved et – ? – til egen Eftertanke, men aldrig, først jeg var sikker paa, at han uden stor Vanskelighed kunde klare et saadant Spørsgsmaal. For Kortheds Skyld er ogsaa et saadant – ? – oftere anvendt for at opfriske Ting, der nu burde være bekjendte fra før af. Enkelte Dele af Grammatiken er der forøvrigt i Cæsar saa stadig Anvendelse for, at det turde være hensiktsmæssigt at gjennemgaa disse i Sammenhæng, først man tager fat paa selve Forfatteren, f. Eks. Reglerne om *oratio obliqua*, om *consecutio temporum*, om Afstandens og Maalets Betegnelse osv. Skulde nogen savne en og anden Regel, hvorfor der var Anvendelse, da turde dette undertiden være foranlediget ved en formentlig mindre riktig Udvikling af angjældende Punkt i Madvigs Gramm. (Eks. § 263 – beriktigt i 3die tyske Udgave 1857 –, § 347 b andet Passus med Anm. 1. osv.).

Ogsaa er flere vanskelige Steder blevne oversatte dels ordret, dels frit, dels baade paa den ene og den anden Maade, fornemmelig for at stille det ene Sprogs Udtryksmaade skarpt mod det andet og lade dem gjensidig belyse hinanden. Undertiden har jeg ved Anførelstegn antydet en som jeg antog adækvat Oversættelse; men forøvrigt har det ikke været min Mening at binde Discipelen netop til denne. Somme Steder, især hvor der var længere og temmelig indviklede Sætningskomplekser, er endog oversatte alene for at give et og andet Vink om, hvorledes man under saadanne Omstændigheder bekvemmeligst kunde tage Sagen. Ogsaa i denne Henseende maa forøvrigt Discipelen faa Lov til at arbejde med fuld Frihed. Oversættelsen skal overhovedet være den skjonne, modne Frukt af et omhyggeligt leksikalsk-grammatisk Studium, ja sætte Kronen paa Værket. Efter at have taget Leksikon, Grammatik osv. tilstrækkelig paa Raad, skal Discipelen til sidst give alskens Tolke og Mellemmænd Rejsepas, stille sig Ansikt til Ansikt med sin Auktor og lade denne uden Afbrydelse saa af en Grammatiker, saa af en Antikvar, saa af en Leksikograf osv. holde en sammenhængende og flydende Tale til ham paa hans eget Tungemaal. Se da er Discipelen færdig med sit Pensum, og først da! Vil han derfor vide, om han kan sine Sager, prøve han sig paa denne Maade. Det er kun altfor vist, at man i denne Henseende tidligere har været meget for lemfældig i sine Fordringer paa Sprogets, Smagens og en klar Tænknings Bekostning. Maaske der ogsaa af denne Grund er forholdsvis faa, der endog som voksne kan tale ordentlig for sig.

Naar et Fænomen ensteds er blevet udførlig forklaret, er i det følgende kun henvist til et saadant Sted og det paa korteste Maade¹⁾). Er en enkelt Gang en Bemærkning henskudt til det følgende, har dette haft sin Grund i Ønsket om saavidt muligt at fordele Stoffet og for ikke navnlig i de første Bøger, hvor Discipelen især maatte finde Støtte i Anmærkningerne, at overvælde ham med Ting, hvormed man uden Skade kunde give ham Henstand. Skulde imidlertid mine Henvisninger fra den ene Bog til den anden forekomme nogen Lærer vel hyppige, da maa bemærkes, at det ikke kunde forudsættes, at

¹⁾ Som oftest er tilføjet *in. o:* *initio*, *m. o:* *medio (capite)*, *extr. o:* *extremo (capite)*, uden at dog disse Antydninger for stærkt maa urge res, da de ofte kun gjælder tilnærmelsesvis.

Bøgerne altid læstes i kronologisk Orden fra 1ste Bog af, da jo saa mange Hensyn (f. Eks. Disciples Gjensidden i en Klasse) kan gjøre Afveksling ønskelig. Det er Forresten ikke godt her at holde Middelvejen mellem for meget og for lidet, men jeg lægger megen Vægt paa det Bidrag til ret at blive tilgavns hjemme i sin Auktor, som ikke for sparsomme Henvisninger afgiver. Undertiden har jeg ogsaa, hvor det i Korthed lod sig gjøre (overalt har jeg stræpt at være kort uden at blive u tydlig, og i saa Maade ofte benyttet matematiske Termini, spørret Tryk, anført et bevisende Parallelsted osv.), angivet Grund for en bestemt Forklaring. Det er nemlig mange kvikke Gutters Længsel at faa ogsaa i denne Henseende nogle af sine mange „hvorför?“ besvarede, og det virker i mange Maader vel gjørende paa dem at høre Grunde, som de selv endda ikke vilde kunne falde paa, men som blot behøver at nævnes for at forstaas og godkjendes; de lærer derved at indse, at det ikke er Luther Vilkaarighed, som raader i Fortolkningen, og ansپres til at granske ogsaa paa egen Haand.

Om de viktigere geografiske Bestemmelser er i Alm. Oplysning meddelt det første Sted, hvor de forekommer, uden at jeg har villet forege Anmærkningernes Omfang ved Henvisninger dertil senere. Et almindeligt Skoleatlas over den gamle Verden vil, i Tilfælde af noget Savn i saa Maade, raade Bod herpaa. Derfor er heller ikke noget geograf. Register blevet tilføjet bag i Bogen. Flere Stedsbestemmelser angiver desuden Cæsar selv saa udførlig, at al yderligere Om tale kunde undlades.

En og anden Bemærkning kunde synes overflødig, medens den dog staar der for at forebygge en uriktig Opfatning, som egen Erfaring Aar efter Aar har sakt mig, at Disciplene netop paa vedkommende Sted var tilbejelige til, naar de lodes paa egen Haand. Overhovedet har jeg taget — og det vil vel ingen fortænke mig i — meget Hensyn til min egen Erfaring i denne Henseende. Der tør ogsaa være de Bemærkninger, der indeholder en skjult Protest mod andres Forklaringer, en Protest mod saa mange nyere Fortolkeres Lyst til originale Utdydninger og til for snart at opgive det prøvede gamle, hvortil saa andre senere vender tilbage som til det ene riktige. I saa Henseende er jeg mig bevidst at have anvendt stor Forsiktighed. Et enkelt, ikke ret vanskeligt Sted kan synes uforklaret, og dog i et paafølgende Kapitel lejlighedsvis blive nærmere omtalt og

belyst; imidlertid vil Discipelen have haft Anledning til at øve sine egne Kræfter paa det og til saa senere at kontrollere, om han tilfulde og riktig har forstået det eller ikke. Er der en og anden Forklaring, som har meget for sig og god Auktoritet baade fra Sprogets og Fortolkerens Side, men som jeg alligevel ikke har kunnet sætte over den i Anmærkningerne givne, er slikt anmærket i en Note for sig nedenunder. I saadan Noter har da ogsaa enkelte Citater, en og anden kritisk eller ren filologisk Bemærkning osv., hvortil jeg i Forbigaaende følte mig fristet og muligens ellers ikke vilde have fundet nogen Anwendung for, erholdt sin Plads. Det følger af sig selv, at disses Indhold aldrig maa kræves af Discipelen som hørende med til hans Lektie. Først paa et sildigere Stadium (f. Eks. ved Repetition til ex. artium) kan de maaske være en og anden dybere gaaende Discipel af nogen Interesse.

Mangen træffende Bemærkning har jeg ordret afskrevet fra en eller anden Forgjænger, uden i Utrængsmaal, hvor ikke andre Hensyn gjorde en Omredaktion nødvendig, at have bemojet mig med at gjøre den ukjendelig. Jeg tør ikke desto mindre haabe, at den sagkyndige¹⁾ skal finde mit Arbejde selvstændikt og støttet til et omhyggeligt Selvstudium. Ingen tidligere Fortolker har øvet en saa overvejende Indflydelse paa mit Arbejde, at jeg uden videre blindt hen har fulgt hans Auktoritet; tvertimod har jeg underkastet ethvert vanskeligere Sted en saa samvittighedsfuld Undersøgelse, som mulikt, og ofret enkelte Steder Overvejelser, der har medtaget ikke Timer men Dage. Jeg kunde have taget Sagen meget, meget lettere, det ved jeg, efter alle de Forarbejder, som gives af dette Skrift, — men derved skulde Arbejdet ogsaa med det samme have ophört at have noget for mig tilfredsstillende og interessant ved sig. Idet jeg har arbejdet for andre, har jeg ogsaa selv villet trænge tilbunds og gaafrem i min Filologi, jeg har villet *discere docendo*.

Anmærkningerne til 7de Bog har jeg (variatio delectat) leveret paa let Latin, og til en større Øvelse for Discipelen undertiden deri ladet et og andet indflyde, som ikke kan siges at have været

¹⁾ „Fladbundede Ræsonnører“ skal saamæn faa sejle sin egen Sø. Kun Fortaler og Noter synes saadan Folk at have Brug for, og naar de har faret henover disse, tror de at kunne have en Mening, i alle Fald at kunne snakke ogsaa om Resten, som de ikke engang ulejliger sig med at læse igjennem!!

strengt nødvendikt til angjæld. Steds Forklaring. At jeg ikke har optaget i denne Udgave 8de Bog af Hirtius, der i Sprog afviger ikke saa ubetydeligt fra Cæsar, vil vist af alle billiges. Mere end 4 til 6 Bøger af Cæsars bellum Gallicum læses vel aldrig paa Skolerne og bør det heller ikke, da dette Skrifts Indhold er for ensformikt og i Laengden lidet fængslende, hvor meget det end fra Sprogets Side udmærker sig.

Hvad den Retskrivning angaar, som jeg har anvendt, da har jeg stræpt at følge med Tiden. Jeg ved godt, at man i Skolen ikke skal gaa i Spidsen for Reformer i denne Henseende men forholde sig konservativ, — men jeg er paa den anden Side ogsaa overtydet om, at man kan komme til at drive Konservatismen for vidt. Saasandt man har en Mening om Sagen, bør man dog efter Evne bidrage til dens Klarnelse, naar og hvor man kan finde Lejlighed dertil. Ogsaa i de danske Skolebøger, som vi bruger paa vore Skoler, hersker i dette Stykke stor Frihed¹⁾.

Naar jeg denne Gang har tilføjet Anmærkningerne nedenunder Teksten og ikke bag i Bogen, da har dette sin Grund dels i, at saa gjør de allerflest Udgivere i vore Dage (saaledes ogsaa de fleste danske og alle de tyske, jeg kjender), dels i flere Kollegers udtrykkelige Ønske, der har fundet, at Anmærkningerne i Alm. ikke bliver saa omhyggelig benyttede, naar de staar bag i Bogen, dels i de praktiske Ulemper, — der følger deres Anbringelse efter og ikke under Teksten. I sidste Henseende er det klart, at der ved Henvisninger voldes stor Tidsspilde, naar Discipelen først skal undersøge Anmærkningen til det citerede Sted, og saa paa en anden Kant Stedet i selve Teksten. Hvor langt simplere da at have alt paa ét Sted og kunne overskue baade Tekst og dertil hørende Anmærkning paa en-

¹⁾ Det eneste ganske nye i min Retskrivning er maaske, at der skrives: *lakt, sakt, tapt* (men derimod *langt, fulgt*) osv., en Skrivemaade begrundet i selve Taleorganerne ikke mindre for vort Sprogs Vedkomnende end i Gresk og Latin (*scriptum af scribo*). Sat sapienti!

I det første Ark findes et Par Gange *ti* for *thi*; skjønt det er lidens Konsekvens nok i at skrive *thi* (þvi) men *Trondhjem* (þrändheimr), har jeg dog ikke her villet gjøre nogen Forandring i det alm. vedtagne, da dette ikke er synderlig væsentligt i Sammenligning med saa meget andet, som i denne Henseende sinker Fremgangen Skolerne (Vokalsordobling, store Begyndelsesbogstaver i Adjektiverne, naar de staar substantiviske (hvorom man igjen ikke er enig) osv. osv.).

gang! Der kan vistnok ske Misbrug fra Gutternes Side (navnlig under andres Eksamination, thi den, der eksaminereres, er under for speciel Kontrol, til at noget misliket da kan være at befrykte), naar Anmærkningerne staar nedenunder, men ogsaa de Ulempen kan for den væsentligste Del fjernes, naar f. Eks. blot Læreren førend den egentlige Eksamination i det læste Pensum lader Klassen lukke Bøgerne igjen, og han da gjør nogle faa Spørgsmaal paa kryds og tværs for at forvisse sig om, at alt er lært. Tilmeld tør jeg paastaa, at Anmærkningerne ikke er saaledes affattede, at nogen Discipel i en saa stor Hast og under saa lidet Ro dertil, da han altid kan vente at kaldes frem, kan tilegne sig dem. Dog ogsaa her kommer jo meget an paa Aanden i Klassen, som kan være saa højst forskjellig, og — det forstaar sig — paa Læreren, hvorvidt han er Mand for at holde Gutterne i Aande ved uvæntede Spørgsmaal til A. og B. under C's Overhøring, ved at stanse midt i sin Udvikling og lade den, der mindst anede slikt, komme til at fortsætte osv. osv. Skulde endda, uaktet hvad her er udviklet, nogen Lærer ikke føle sig overbevist, vælge han de Bøger, der er farveligst udstyrede med Anmærkniner, skjønt jeg jo holder for, at 1ste Bog i Alm. ikke bør lades ulæst.

Hvad den her leverede Tekst angaar, da har jeg stadig haft for Øje, at en Skoleudgave skulde leveres, og derfor søkt at tilvejebringe overalt en ren Tekst, fri for Klamre og Mærker paa Usikkerhed eller Forvanskning. Derfor har jeg ogsaa bestrept mig for at bevare i alle Fald indtil en vis Grad Konsekvens i Ordformer og Udtryk (f. Eks. I, 13, 16: *Arari* ved Siden af *Ararim* i 12; V, 46 ikke: *si - posset, - veniat*). Hvad Ordenes Skrivemaade angaar, da har jeg ogsaa troet at burde bevare en vis Ensformighed, ikke skrive *inprimis* paa et Sted, naar jeg skrev *in primis* paa et andet, *magnopere* her, men *magnopere* hist, *summitto* ensteds og *submitto* andre Steder osv. og i det hele søkt at holde Middelvejen mellem en for antik Skrivemaade (*intellego, omnis* for *omnes*) og en for modern (*cotidie, cum* (for *quum*), *sequutus, ne cubi, vobis cum*). Med Hensyn til Interpunktione da har jeg med de nyere anvendt Skilletegn (navnlig Komma) sjældnere, idet jeg antager, at derved Anledning til megen Misforstaelse og uriktig Opsfatning forebygges. Som man vil bemærke, er „Kursiv“ kun anvendt ved *oratio directa*, ikke tillige ved *or. obliqua*, hvorved alene Inkonsekvensen fremkaldes. Naar der saaledes efter et verbum declarandi først føl-

ger en afhængig Sætning med *ut*, og saa en Akkus. med Infin., da er det inkonsekvent, naar, hvad som alm. er Tilfældet i Udgaverne, blot den sidste angives med Kursiv og ikke den første; ikke at tale om, at Begrebet af oratio obliqua kan udstrækkes saa vidt, at der bliver liden Anvendelse for andet end Kursiv. I ethvert Tilfælde bliver mangen Gang Grænsen yderlig vanskelig at trække. Alle disse Vanskelligheder, som for Discipelen kan medføre megen Forvirring, undgaas alene paa ovennævnte Maade.

Til den nye Tekstredaktion, som Prof. Schneider i Breslau (1840--55) og Dr. Carl Nipperdey i Leipzig (1847) ved sine omfattende Granskninger af Haandskrifterne har foranstaltet, er der ved denne Udgave taget omhyggeligt Hensyn. Dette har saameget lettere kunnet ske, som disse Mænd ved at ledsage sine Arbejder med et fuldstændikt Variantapparat har givet al ønskelig Anledning til at føre en fuldstændig Kontrol med deres Kritik. Derhos er den danske Magister Whittle's Udgave af Cæsars bell. Gallic. (1844) kommen i fortrinlig Betraktnng. Mangen Gang er denne klartseende Kritikers Tekst bleven fulgt, hvor de ovennævnte tyske lærde og alle disses Efterfølgere har, som det forekom mig uden tilstrækkelig Grund og uden at komme til et heldigere Resultat, afveget derfra (stundom endog mod Haandskrifternes Auktoritet; Eks. VI, 34 in. læser Tyskerne med et Par daarlige Hskr. *ubi cuique*, medens Whittle rigtig har beholdt: *ubicunque*.) Hvor Teksten har været aabenbar forvansket, og altsaa Hskrift.'s Auktoritet kun tildels kunde respekteres, har jeg ladet Whittes Mening have stor, ofte afgjørende Vækt. Af andre Udgivere, som jeg har kjendt og hvis Arbejder jeg mere eller mindre stadig har benyttet, maa blandt mange andre specielt nævnes Baumstark og Held, og endelig især Kraner, Doberenz o. fl. samt den upsalianske Mag. Frigell, hvilke samtlige jeg skylder Tak for god Vejledning.

Skjønt der paa Korrekturen har været anvendt megen Umage, har dog enkelte Trykfejl især i de første Ark indsneget sig, hvilke bedes rettede, førend Bogen bruges.

Kristiania i November 1857.

J. E. B.

Historisk Indledning.

(Ester Frigell.)

De keltiske Folk i Gallien brød tidlig over Alperne ind i Italien. Allerede under Tarkvinius Priskus's Regjering omtaler Livius (V, 34) en saadan Indvandring. Snart fulgte Kenomaner, Bojer, Lingoner, Insubrer o. s. v., som besatte hele Landet fra Alperne til Po. Længst trængte Senonerne frem, som nedsatte sig i Umbrien og først stødte sammen med Romerne. Hvorledes disse under Brennus endog lagde Rom i Aske 389 f. Kr., er noksom bekjendt. Ofte stred Gallerne i Forbund med Italiens Folk med Held mod de romerske Hære. Men de nordiske Folkestammers raa Kraft og ubøjelige Mod kunde dog i Længden ikke staa sig mod romersk Krigskunst. Senonerne var de, som først nødtes til at give tapt og deres Stad Sena (Sena Gallica, nu Sinigaglia) blev den første romerske Koloni paa gallisk Jordbund. Efter den første puniske Krig skred Romerne til de i Overitalien bosatte Stammers Undertrinngelse. Krigen endte Aar 222 med Erobringten af Insubernes Hovedstad Mediolanum. De nye Besiddelser sikredes ved Militærkolonierne Placentia og Cremona. Hundrede Aar senere fik Romerne fast Fod hinsides Alperne, idet Massilia gav dem Anledning til at blande sig i de Stridigheder, som fôrtes paa den Kant. Denne med Rom tidlig forbundne Stad havde nemlig, da dens Kolonier Nicæa og Antipolis angrebes af Oxybierne og Dekeaterne, kaldt Romerne til Hjælp og med disses Bistand besejret Fienderne 154. Da senere disse Angreb fornyedes af Salyerne 125, bekjæmpedes disse af Konsulen Fulvius Flakkus og 123 til-

bagetrængtes de ganske fra Sökysten af Prokonsulen G. Sextius Kalvinus, som grundede Byen Aquæ Sextiæ (Aix). Paa den Maade blev Romerne lidt efter lidt Herrer i Landet. Anledning til at trænge dybere derind frembød sig snart, thi allerede det følgende Aar angrebes Hæduerne, Romernes Bundsfæller, af Allobroger og Arverner. Men disse besejredes af Prokonsulen Gn. Domitius Ahenobarbus og tilføjedes desuden 121, da de havde forbundet sig med Rutenerne, et Nederlag af K. Fabius Maximus (Allobrogicus) ved Iséres Udlöb i Rhone. Landet i Øst for Rhone blev romersk Provins; Arvernerne og Rutenerne behandledes mildt og fik beholde sin Frihed. Til Beskyttelse for Kystvejen til Spanien anlagde Konsulen K. Martius Rex, som udridede Provinsen mod Vest, Kolonien Narbo Martius.

Kort efter disse Tildragelser udbredte Kimbrernes og Teutonernes vældige Skarer sig over Gallien under Hærjing og Plyndring; men mere end én Hær maatte bide i Græsset for disse vilde Krigere, som desuden i Gallien fandt Forstærkning hos Tigurinerne, der i Aaret 107 tilintetgjorde Konsulen L. Cassius Longinus's Hær. Det var G. Marius's Lykke og Feltherretalent forbeholdt gjennem de blodige Sejre ved Aquæ Sextiæ 102 og paa de Raudiske Sletter 101 at berede disse farlige Gjæster Død og Undergang.

Nu blev der roligt en Stund. Først i Aaret 61 f. Kr. (altsaa straks efter den Katilinariske Sammensværgelse) greb Allobrogerne, forplagede af romerske Statholderes og Pengehandleres Udsuelser, paany til Vaaben og kunde kun med Møje bringes til Rolighed igjen af Prætoren G. Pomptinus. Aar 60 begyndte man i Rom at imødese en ny gallisk Krig. Der var kommen Underretning om urolige Bevægelser især blandt Helvetierne, som rustede sig til Udvandring til Gallien. Deres eget Land var dem for trægt, tilmed var de der udsatte for idelige Angreb fra Germanernes Side. Disse truede ogsaa Gallien. Den Uenighed og det Avind, hvormed Arvernerne og Sekvanerne modstod de ved Roms Venskab stærke Hæder, gjorde det for Germanerne let at trænge ind i Landet. Saaledes var Ariovist, en sverisk Fyrste, gaat over

Rhinen med en anselig Stridsmækt for at hjælpe de nærværende Folk mod Hæduerne. Men de, som havde paakaldt fremmed Bistand, maatte snart erfare, at der blev Spørgsmaal om Besiddelsen af deres eget Land, og at de over Rhinen tilströmende Germaner efterhaanden skulde tage hele Landet i Besiddelse. Dette vidste man fuldkommen vel i Rom. Hæduerne havde bönsaldt om Hjælp; men man holdt det ikke for raaeligt straks at skride ind. Tvertimod hædrede det romerske Senat efter en vclberegnet Plan Ariovist med Titelen af rex atque amicus, og det uaktet han havde besejret Romernes egne Bundsfæller. Man vilde nemlig vinde Tid og ved denne Udmærkelse holde ham borte ved Romernes første Opræden mod Helvetierne, indtil en bekvem Lejlighed kunde frembyde sig til ogsaa at blive ham kvit.

Under disse Omstændigheder erholdt G. Julius Cæsar red Nedlæggelsen af sit Konsulat fra 1ste Januar 58 f. Kr. Statholderposten over Gallia provincia, Gallia Cisalpina tilligemed Illyricum. Gallia Transalpina bestod af et stort Antal Folk, men var sondersplittet og uden Enhed. De egentlige Galler var af keltisk, Akvitannerne af iberisk, Belgerne for den største Del af germanisk Herkomst, og Folkene tænkte mere paa sin forskellige Herkomst end paa de ensartede Interesser, der burde have forenet dem. Men endog de Folk, som tilhørte en og samme Stamme, sluttede sig ikke sammen og dannede ikke nogen Enhed. Alene Klientelforholdet, hvori mindre Stater stod til større, var et Slags Forening under den almindelige Sondring. Forfatningen var i Almindelighed aristokratisk-republikansk. Indenfor Staterne herskede de adelige Slækter med sine Partier. Massen af Folket bestod af livegne Bønder, som sluttede sig til Makthaverne uden Ret til at deltagte i de offentlige Raadlægninger. Nogen uddannet Borgerstand fandtes ingensteds.

I et saadant Land, der endnu ikke var kommet sig efter Kimbrernes og Teutonernes ødelæggende Herjinger, opræder nu Cæsar i Spidsen for sine Legioner. For ham stod det klart, at hans Opgave ikke blot var at drive Helvetierne tilbage og befri Bundsfællerne. En mere storartet Krig var

allerede forberedt og hele Landet laa aabent for ham. For en Erobringskrig mod den urgamle Fiende, som engang hærgede Tiberens Strande og i Aarhundreder havde foruroliget Italien, kunde der i Rom forudsættes en større national Interesse end for noget andet. For Cæsar personlig kunde denne Krig blive et Middel til at vinde en afgjort Overvægt over Modpartiet og triumfere over sit Fædreneland.

Liber I.

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingva Celtæ, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingva, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quod a cultu atque humanitate provinciæ longissime absunt, minimeque ad eos mercatores sæpe commeant atque ea, quæ ad effeminandos animos pertinent, important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum in-

Commentarii o: korte, kunstløst affattede Beretninger om visse mindeværdige Begivenheder, som en har oplevet (Memoirer, „Erindringer.“)

1ste Bog.

Udsikt over Galliens Inddeling og Folkeslag paa C.'s Tid — 1. Helvetierne søger at skaffe sig bedre Boliger i Gallien, men C. overvinder dem i to Slag og tvinger dem til at vende tilbage 2—29. Germanernes Konge Ariovist, der havde nedsat sig i Gallien, tvinges af C. til at trække sig tilbage 30—54.

1. *Gallia*] o: det Gallien, som Cæsar først undervang, indbefattende *Gallia transalpina* el. *ulterior* (det ydre, fra romersk Standpunkt hinsides Alperne beliggende G.) med Undtag. af den allerede Aar 121 erobrede romerske Provins i det sydøstlige Gallien (*Gallia provincia*, *provincia Romana*, *prov. nostra* el., som straks nedenfor, blot *provincia*, senere kaldet *Gallia Narbonensis*) med Narbo, Massilia, Aquæ Sextiæ og fl. Byer, og af de paa samme Tid besejrede Allobroger (mell. Genfersøen, Rhône, Isère og Alperne, omtr. i det nuværende Savoyen). — *omnis*] bagefter med Eftertryk: i det hele taget. — *aliam*] en anden, ligesom *unam* en, men *tertiam* den tredie (som nu er bestemt, efterat de to første er nævnte). C. opregner altsaa disse Dele blot uden at ordne dem efter Beliggenhed el. Størrelse el. lign. ved at skrive *primam* — *alteram*. — *Garumna* osv.] nu: Garonne, Marne (sml. Verset: matrōna est mulier quædam, sed Matrōna flumen) Seine. — *dividit*] § 213 a. — *a cultu human.*] fra Provinsen med dens forfinede Levemaade og Dan-

colunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt, quod fere quotidianis proeliis cum Germanis contendunt, quum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano; continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum; attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum; vergit ad septentriones. Belgæ ab extremis Galliæ finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentriones et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenæos montes et eam partem Oceani, quæ est ad Hispaniam, pertinet, spectat inter occasum solis et septentriones.

2. Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. Is M. Messala et M. Pisone coss. regni cupiditate inductus conjurationem nobilitatis fecit et civitati persvasit, ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent: per facile esse, quum virtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri. Id hoc facilius iis persvasit, quod undique loci natura Helvetii continentur: una ex parte flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Ger-

nelse — eg? — proximique osv.] ogs. afhæng. af *propterea quod*. — *Germanis*] hf. Dativ? — *quotidian. proel.*] abl. modi. (el. instrum). — *quum*] § 338 A. 2. — *Eorum*] gaar paa de 3 oven-nævnte galliske Folk; et kort Udtryk for disse Folks Land. — *continetur*] med abl. instr.: sammenholdes ved (saa at det ikke falder fra hinanden ☺) omgives, begrænses af. — *Oceano*] Atlanter-havet. — *ab Sequanis*] fra S.'s Side, vi: paa Sekvanersiden, paa den Kant, hvor de bor (mellem Saône, Rohne, Jura og Rhinen; Hovedstad: *Vesontio*, nu Besançon). Saal. meget ofte Frasteds-betegnelser, hvor vi bruger Paasteds., som *a novissimo agmine, a dextro latere, a fronte, undique*, for at betegne den Side, hvorfra noget betraktes. — *speciant in*] de skuer ud imod N. og Ø. ☺: deres Land strækker sig i nordøstlig Retning; nedf. sp. *inter* omtr. i samme Betn. (er rettet til en Side, som er imellem V. og N.) Disse Retninger er angivne fra „Provinser“ som Udgangspunkt.

2. *Messala — Pis.*] Konsuler Aar 61. — *civitati?*] — deraf udledes et *cives* som Subj. til *exirent* (overtalte Staten til at rykke ud af sit Land med hele sit Mandskab). — *per facile esse* osv.] dette sagde han nemlig under sin Overtalelse, df. acc. c. inf. — §

manis dividit, altera ex parte monte Jura altissimo, qui est inter Seuanos et Helvetios, tertia lacu Lemanno et flumine Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit. His rebus fiebat, ut et minus late vagarentur et minus facile finitimis bellum inferre possent, qua ex parte homines bellandi cupidi magno dolore afficiebantur. Pro multitudine autem hominum et pro gloria belli atque fortitudinis angustos se fines habere arbitrabantur, qui in longitudinem milia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX patebant.

3. His rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt ea, quæ ad proficiscendum pertinerent, comparare, jumentorum et carorum quam maximum numerum coëmere, sementes quam maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus pacem et amicitiam confirmare. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis

403 a — *omnibus*] § 224 d. A. — *imperio?* — *Id*] et Pronomen kan *persvad*. taale i Akk. som Obj., men ikke et Subst. — *hoc — facilius quod*] eg. ved den Omstændighed lettere, at ☺: saa-meget lettere, som (saal. *eo magis, quod* = saameget mere, som osv.) — *loci nat. contin.*] er indesluttede af naturlige Grænser. — *tertia*] sc. *ex parte continetur*. — *l. Lemanno*] Genfersøen. — *qua ex parte*] og fra den Side betragtet ☺: og i saa Henseende, sml. *ex omni parte*. — *dolore*] § 259 a. — *pro gloria belli a. f.*] i Forhold til den Ære, der knyttede sig til (gen. conj.) Krigen og Tapperheden ☺: som erhvervedes i Krigen ved Tapperhed. — *angustos*] vi kunde have væntet Kompar. (for snevert Land), men ogsaa vi kan her bruge Positiv. Sml. *longum est hæc enumerare*, eg. det er vidt-leftigt at opregne dette (og derfor lader man det være ☺) det er for vidtløft. — *milia?*] Dette Ord maa underforstaas til det sidste Tal. — Da 1000 passus (en romersk Mil) = $\frac{1}{5}$ geogr. Mil, bliver efter denne Angivelse det daværende Helvetien c. 48 geogr. M. i Længden (som, da Tessin og Graubünden ikke dengang hørte dertil, maa regnes fra Genfer- til Bodense) og c. 36 i Breden, — vist nok temmelig for højt, men efter de Tiders Forhold ret nojaktig beregnet (det nuvær. H. c. 45 M. langt og 30 M. bredt).

3. *pertinerent*] ☺: som efter deres Mening var nødvendikt, som de ansaa for nødvendik; *pertinebant* vilde være: som virkelig (uden Hensyn til nogens Mening) var nødv. — *quam maxim.*] § 310 A. 3. — *lege*] ved en formelig Folkebeslutning. — *Ad eas res confic.*] to Gange saa straks efter hinanden; saaledes slipper ofte det Udtryk, vi nyligst anvendte, os atter af Pennen, hvor man i omhyggeligere udarbeidet Stil

esse duxerunt, in tertium annum profectionem lege confirmant. Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur. Is ubi legationem ad civitates suscepit, in eo itinere persvadet Castico, Catamantaledis filio, Sequano, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat et a senatu populi Romani amicus appellatus erat, ut regnum in civitate sua occuparet, quod pater ante habuerat; itemque Dumnorigi Hæduo, fratri Divitiaci, qui eo tempore principatum in civitate obtinebat ac maxime plebi acceptus erat, ut idem conaretur, persvadet eique filiam suam in matrimonium dat. Perfacile factu esse illis probat conata perficere, propterea quod ipse suæ civitatis imperium obtenturus esset; non esse dubium, quin totius Galliæ plurimum Helvetii possent; se suis copiis suoque exercitu illis regna conciliaturum confirmat. Hac oratione ad ducti inter se fidem et jusjurandum dant, et regno occupato per tres potentissimos ac firmissimos populos totius Galliæ sese potiri posse sperant.

vilde bruge et andet.¹⁾) — *Hæduo*] Hæduerne boede i V. for Sevannerne, mellem Saône og Loire. — *qui*] gaar paa *Dumnorigi*. — *principat*)] den højeste enten af Medborgere overdragne ell. ved Makt erhvervede Værdighed i Staten, dog ikke nogen monarkisk (*regnum*), — *acceptus*] anskreven hos, afholdt af (eg. modtagen med Bibegreb af at være velkommen) ofte: *gratus acceptusque*. — *Perfacile factu* osv.] eg. meget let at gjøre, overtyder han dem om, var det, at sætte sit Forehavende igennem; *factu*, andet Supin., der viser, i hvad Henseende *conata perficere* er *perfacile*, er her aldeles overflødigt. — *obtenturus esset*? er dette C.'s Tanke og Ord? — *totius Galliæ*] gen. totius: mest af hele G. vi: mest i hele G. ell. af hele G.'s Folk. — *copiis - exercitu*] ved sin Makt og sin Hær. Til at udtrykke i Grunden blot ét Begreb er her (som ofte) to Ord brukte for at fremhæve desto eftertrykkeligere de Midler, hvorved han kunde skaffe dem vedkomm. Troner. Da nu *copiis* har et temmelig vidt Omfang og derfor i sig selv ikke er noksom bestemt, tilføjes *exercitu* ligesom forklarende for at vise, hvad Slags *copiae* der her især kom an paa, og forbindes ved „*que explicativum*“ paa det næjeste med *copiis*, hvorved det hele i Grunden fly-

¹⁾ Sml. 31: *propterea quod* — *prop. quod*. 7: *quam maximis potest itineribus* — *quam maximum potest militum numer.* 47: *utebatur* — *utebatur*. II 10: *Hostes*. — *Hostes*. VI, 13: *constituant* — *consti-*

4. Ea res est Helvetiis per indicium enuntiata. Moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coegerunt. Damnatum poenam sequi oportebat, ut igni cremaretur. Die constituta causæ dictionis Orgetorix ad judicium omnem suam familiam, ad hominum milia decem, undique coegerit et omnes clientes obæratosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit; per eos, ne causam diceret, se eripuit. Quum civitas ob eam rem incitata armis jus suum exequi conaretur multitudinemque hominum ex agris magistratus cogerent, Orgetorix mortuus est; neque abest suspicio, ut Helvetii arbitrantur, quin ipse sibi mortem consicerit.

5. Post ejus mortem nihilo minus Helvetii id, quod constituerant, facere conantur, ut e finibus suis exeant. Ubi jam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt, oppida sua omnia, numero ad duodecim, vicos ad quadrungentos, reliqua privata ædificia incendunt; frumentum omne, præterquam quod

der sammen til ét (omtr. „Krigsmakt“). — *fidem et jusj.*] edelikt Troskabsløfte. — *regno*] nl. hos disse tre Folk, hver af hine Mænd i sin Stat. — *Galliæ*] § 265 A. 1.

4. *per*] § 257 A. 2 extr. — *Moribus*] abl. causæ. — *ex vinculis*] herfra tænkes ligesom Forsvaret at fremgaa, df. *ex*, vi: i Lænker (sml. *ex equo* — *åg' Strøv* — tilhest). — *coegerunt*] det følgende viser, at der ikke kom til noget Forsvar fra hans Side, saa at der herved blot siges, at de forlangte, at han skulde forsvare sig, „de kastede ham i Lænker og paaførte ham en Proces.“ — *damnatum* osv.] eg. den domfældte, burde det sig, at den Straf at brændes (*igni* — pleonast.) fulgte (saal. at *damnatum* er Objekt) : i Tilfælde af Domfældelse (*damnatum* o: si ejus rei damnatus esset) skulde — ramme ham. — *Die* osv.] abl. temp. paa den til Forsvaret (eg.?) bestemte Termin (?); *dictionis* gen. conj. til *die*. — *familiam*] = famulos, servos, Livegne. — *ad*] § 172 A. 2. — *per eos eripuit*] ved deres Hjælp (nl. ved den Frykt, som han ved disse Masser indjog) slap han fra, friede han sig for at —. — *exequi*] gjøre gjældende, sætte igennem. — *ex agris*] fra Landet. — *neque abest susp.* —, *quin*] og ikke fjernt ligger Mistanken om, at han som (ligesom) H. osv. § 375 c A. 3.

5. *nihilo minus*] i ingen Henseende mindre : ikke desto mindre. — Havde end Orgetor, efter C. af egoistiske Grunde, givet det første Sted, maa der saal. have været en alm. følt Trang til at søge et andet Land; ud. Tv. virkede her Trykket af Germanerne. — *ut - exeant*] en næjere Udvikling af det i det foreg. noksom beteg-

secum portaturi erant, comburunt, ut domum reditonis spe snblata paratores ad omnia pericula subeunda essent; trium mensium molita cibaria sibi quemque domo efferre jubent. Persvadent Rauracis et Tulingis et Latobrigis finitimus, ut eodem usi consilio oppidis suis vicisque exustis una cum iis profisciscantur; Bojosque, qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Norejamque oppugnaranter, receptos ad se socios sibi asciscunt.

6. Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent: unum per Sequanos, angustum et difficile, inter montem Juram et flumen Rhodanum, vix qua singuli carri ducerentur; mons autem altissimus impendebat, ut facile per pauci prohibere possent: alterum per provinciam nostram, multo facilius atque expeditius, propterea quod inter fines Hellede, — her angives saal. nøjere, hvad dette *id*, de forsøger at gjøre, er for noget. Sml. nedenfor 13: *ut flumen transirent*. 31: *ut domo emigrent*. — *reliqua privat*. *edif.*] de evrige (enkeltvis staaende — i Modstaen. til de befæstede *oppidas's* ogaabne *vici's* sammenhængende Husrækker) private Gaarde. — *domum*] § 233 A. 2. — *reditionis*: *spe* = reditionem: sperare, altsaa gen. obj. — *domo*? — *molita*] af Verb. *molo*. — *Raurac*.] boede liges. vel ogs. *Tul.* og *Latobr.* paa Nordgrænsen af Helvetien ved Rhinen. — *una cum iis*] medens vi skulde vaente: *secum una*, visende tilbage paa Subj. i Hovedstaen. (*persvadent*), hvis Tanke og Ord dette jo er — (§ 490-A. 3). Udttrykket er alts. brukt fra Skribentens Standpunkt. At *suis*, der naturligv. gaar paa Subj. i samme Sætning (*profisciscantur*), gaar umiddelbart i Forvejen, kan ogsaa have virket til, at C. ikke gjørne satte *se* straks efter, henført til et andet Subj., hvorvel ogsaa det var Latin. Havde C. fryktet nogenomhelst Uttydelighed, vilde han have sat *ipisis*. Mange saadanne Eksempl. vil mæde os i det nærmest følg.; (sml. den samme Vaklen mellem *sig* og *dem* i vort Sprog). — *Bojos*] en Del af disse var just ogsaa paa Vandring efter den fruktesløse Storm paa *Noreja*, da Helvet. optog dem blandt sig (*receptos ad se*). — *agr. Noric.*] er hos C. et af Konger behersket Rige mellem Donau og Alperne. Senere som rom. Provins omgaves Norikum af Donau, Inn, Sau og Kahlenberg (mod Pannonien).

6. *quibus itinerib.*] § 315 A. 2, sml. ndf. *diem*, *qua die*. — *possent* og *ducerentur*] § 364. — *vix qua*] = ut vix ea (ad den Vej). — *prohibere*] sc. itinere, transitu el. lign. — *nuper pac.*] Aar 60 af Prætoren G. Pomptinus, efterat rom. Statholderes og Pengehandleres Udsugelser havde brakt dem til Opstand. — *vado trans.*]

vetiorum et *Allobrogum*, qui nuper pacati erant, Rhodanus fluit isque nonnullis locis vado transitur. Extremum oppidum *Allobrogum* est proximumque *Helvetiorum* finibus *Genua*. Ex eo oppido pons ad *Helvetios* pertinet. *Allobrogibus* sese vel persasuros, quod nondum bono animo in populum Romanum viderentur, existimabant, vel vi coacturos, ut per suos fines eos ire paterentur. Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes convenient. Is dies erat a. d. V Kal. Aprilis L. Pisone, A. Gabinio consulibus.

7. Cæsari quum id nuntiatum esset, eos per provinciam nostram iter facere conari, maturat ab urbe proficisci, et quam maximis potest itineribus in Galliam ulteriorem contendit et ad *Genuam* pervenit. Provinciae toti quam maximum potest militum numerum imperat (erat omnino in Gallia ulteriore *legio una*); pontem, qui erat ad *Genuam*, jubet rescindi. Ubi de ejus adventu *Helvetii* certiores facti sunt, legatos ad eum mittunt nobilissimos civitatis, cuius legationis Namejus et *vado* eg. abl. instr., der forbides som en Adverbialbestemmelse til ét Begreb med Verbet („vades over“). Eg. den overskrides nogle Steader ved Hjælp af Vadested (ved Vadning, — vilde være simplest, naar *vadum* kunde have den Betydn.) — *Genua*] Genf. — *nondum*] saasom nylig *pacati*. — *bono animo*] sc. *esse*, hf. Abl.? — *viderentur*] hf. Konj.? hvis Tanke? — *coacturos*] sc. *eos* som Obj. — *eos*] hvem? sml. *una cum iis* i 5. Altsaa fortalt fra Forfatterens Standpunkt og ikke lakt ind i Helvetiernes Tankegang, som dog havde været det rimeligste. — *diem dicunt*] bestemmer de en Termin, saal. 34: *locum dicere*. — *conveniant*] § 363. — *Is dies erat osv.*] den Dag var d. 28de Marts (læs: *ante diem quintum Kalendas Aprilis*, — saal. altid ved Datoers Angivelse, medens vi vilde have væntet: die quinto ante Kalendas Aprilis). — *L. Pisone* —] under — Konsulat 58 f. Kr. Dette Aars Begivenheder omtales nu i denne Bog.

7. *eos - conari*] er allerede foreløbig antydet ved (et i Grunden ganske overflød). *id*, hvortil denne acc. c. inf. staar som en nærmere forklarende Appos. (sml. *ut - exeant - 5 in.*) — *maturat osv.*] bryder i største Hast op fra Rom; *urbs* hos en latinisk Forf. altid = Roma, naar ingen anden By netop omtales. — *quam maxim.* osv.] i saa store Dagsreiser, som mulikt (eg. som han kan) sml. 3 in. Efter Plutark tilbagelagde C. denne Rejse paa otte Dage. — *Provinciae toti*] baade Gallia ulterior og citerior, hvilke begge han som Prokonsul havde at forvalte. — *imperat*] paabyder, befaler at leve

Verudoctius principem locum obtinebant, qui dicerent, sibi esse in animo sine ullo maleficio iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter haberent nullum; rogare, ut ejus voluntate id sibi facere liceat. Cæsar, quod memoria tenebat, L. Cassium consulem occisum exercitumque ejus ab Helvetiis pulsum et sub jugum missum, concedendum non putabat, neque homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi temperaturos ab injuria et maleficio existimabat; tamen, ut spatium intercedere posset, dum milites, quos imperaverat, convenient, legatis respondit, diem se ad deliberandum sumpturum; si quid vellent, ad Idus Apriles reverterentur.

8. Interea ea legione, quam secum habebat, militibusque, qui ex provincia convenerant, a lacu Lemanno, qui in flumen Rhodanum influit, ad montem Juram, qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit, milia passuum decem novem murum in altitudinem pedum sedecim fossamque perducit. Eo opere perfecto præsidia disponit, castella communit, quo

(om Udskrivning el. Beskatning.) — *omnino*] i alt. — *legationis*] gen. totius til *princip.* (= primum) eg. den fornemste Plads af vi: i dette Gesædtskab. — *rogare*] sc. se (udledet af *sibi esse in animo*). Subjektsakk. af Pronomi. *me, te, se,* (sjælden *nos, vos*) *eum, eos* udelades ofte hos Historik., især hvor Indholdet af en Tale anføres i flere Infin.sætn. sml. § 401 A. 1. — *voluntate*? — *memor.*] abl. instr. — *Cassum Longinum*, Marius's Konsulatkollega 107 f. Kr. — *pulsum*] slaat. *jugum* dannedes af to i Jorden nedstukne Spyd, der forbandtes øventil ved et tredie, vandret liggende. At gaa under Aaget i Sejerherrens Paasyn efter Vaabenrustningens Aflæggelse var den største Skam for overvundne Soldater, der saal. paa Ærens Bekostning tilkjøpte sig Liv og Frihed. — *concedend.*] sc. ut per provinciam iter facerent. — *temperat.*] i samme Bet. *sibi temp.* i 33. — *convenirent*] § 360 b. (for at vinde Tid (eg.?), indtil —). — *vellent*] Konj., da det er Bisætn. i or. oblique. — *revertebantur*] maatte de vende tilbage (en Hovedsætn. i opfordrende Konj., der i or. recta vilde have staat i Konj. *revertamini*: hvis I vil noget, maa I komme igjen til 13de Ap.).

8. *legione - milit.*] § 254 A. 3. — *a lacu - qui* osv.] fra den Genfersø (den Del af G.), som flyder ud i Rhonefloden: den sydvestlige (hvor jo Genfersøen kan siges at udgyde sig i Rhone — i Modsætn. til den østlige Side, hvor R. falder ud i Søen); næjaktigere: *unde fl. Rhodanus effluit. — decem novem*] 19, ualm. for — ? —

facilius, si se invito transire conarentur, prohibere posset. Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit et legati ad eum reverterunt, negat se more et exemplo populi Romani posse iter ulli per provinciam dare, et, si vim facere conentur, prohibitum ostendit. Helvetii ea spe dejecti, navibus junctis ratibusque compluribus factis, alii vadis Rhodani, qua minima altitudo fluminis erat, nonnunquam interdiu saepius noctu si perrumpere possent conati, operis munitione et militum concursu et telis repulsi hoc conatu destiterunt.

9. Relinquebatur una per Sequanos via, qua Sequanis invitatis propter angustias ire non poterant. His quum sua sponte persuadere non possent, legatos ad Dumnorigem Hæduum mittunt, ut eo deprecatore a Sequanis impetrarent. Dumnorix gratia et largitione apud Sequanos plurimum poterat et Helvetiis erat amicus, quod ex ea civitate Orgetorigis filiam in matrimonium duxerat, et cupiditate regni adductus novis rebus studebat et quam plurimas civitates suo beneficio habere obstrictas volebat. Itaque rem suscipit et a Sequanis impetrat, ut per fines suos Helvetios ire patiantur, obsidesque uti inter sese dent, perficit: Sequani, ne itinere Helvetios prohibeant, Helvetii, ut sine maleficio et injuria transeant.

quo facilius] at (han) derved lettere, desto l., saameget lettere — *negat*] siger (at) — ikke. — *ulli*] i Dat. sjælden substantivisk. Her alts. for — ? — *Helvetii - destiterunt*] eg. H., værende blevne nedkastede fra —, havende forsøkt ved sammenføjede Skibe —, andre ved Hjælp af R.'s Vadesteder — undertiden — om de kunde —, værende blevne tilbagetrængte ved —, afstod fra dette Forsøg : da H. var blevne skuffede i Haabet herom, forsøkte de paa sammenføjede — tildels ogsaa ved R.'s Vadesteder, — men blev trængte tilbage ved Befæstningsarbeidet — og afstod nu fra Forsøg herpaa. *ea spe* og *hoc conatu* — Fjernelsens Abl., liges. *navibus* — Redskabets; *qua*, paa den Kant, hvor. — *si* som Spørgsmaalsord (sml. *et*) § 451 d. — *operis munit.* hin Jordvold (*murus*) med Grav og Forter.

9. *sua sponte*] her: ved egen Kraft (uden andres Medvirking), paa egen Haand; ellers — ? — *eo deprec.*] paa hans Forbøn. — *gratia et larg.*] ved den Yndest, han besad hos dem, og ved sin Rundhaandethed : ved den Yndest, han besad h. d. for sin Rundhaand. (sml. 18: *magna apud plebem propter liberalit. gratia*). — *novis rebus stud.*] pønsede paa Statsomvæltning, nærede revo-

10. Cæsari renuntiatur, Helvetiis esse in animo per agrum Sequanorum et Hæduorum iter in Santonum fines facere, qui non longe a Tolosatium finibus absunt, quæ civitas est in provincia. Id si fieret, intelligebat magno cum periculo provinciæ futurum, ut homines bellicosos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximeque frumentariis finitimos haberet. Ob eas causas ei munitioni, quam fecerat, T. Labienum legatum præfecit; ipse in Italiam magnis itineribus contendit duasque ibi legiones conscribit et tres, quæ circum Aquilejam hiemabant, ex hibernis educit et, qua proximum iter in ulteriore Galliam per Alpes erat, cum his quinque legionibus ire contendit. Ibi Centrones et Grajoceli et Caturiges locis superioribus occupatis itinere exercitum prohibere conantur. Compluribus his proeliis pulsis, ab Ocello, quod est citerioris provinciæ extremum, in fines Vocontiorum ulterioris provinciæ die septimo pervenit; inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Segusianos exercitum ducit. Hi sunt extra provinciam trans Rhodanum primi.

lutionære Plæner. — *Sequani* (sc. *ut obsides dent*) ne] S. (til Sikkerhed for, til Pant paa) at — ikke.

10. *renuntiatur*] rapporteres (saaledes ofte om ens Melding ifølge Ordre). — *Santoni*] nordenf. Gironde; om Genitivformen § 37 A. 4. — *Tolosat.*] omkring Tolosa (Toulouse). — *ut*] § 373. — *locis patent.*] = 1. apertis, non munitis. — *legatum*] *legati* (Underfeltherrer, Generallejtnanter) var de hejeste Stabsofficerer, der i Feltherrens Fraværelse indtog hans Plads; deres Antal beroede paa Senatets Bestemmelse. *Labienus* var i Gallerkrigen C.'s fornemste Legat, men i Borgerkrigen tog han Pompeius's Parti og blev C.'s bitræste Fiende. — *Aquilejam*] ved Bunden af Adriaterhavet, edelægges af Attila, og giver derved Anledning til Venedigs Anleg (?) — Vinterkvartererne opsloges alm. ikke i selve Byerne, df. *circum Aquil*. Byen var stærkt befæstet mod Galler og Illyrer, hvorfor nogle Legioner stod der. — *proxim. iter*] over de Grajiske Alper og lille St. Bernhard og derpaa fra Ocelum (i Graj-ocelernes Land) over Mont Genèvre til det sydøstlige Gallien. De her nævnte Alpefolk boede alts. paa dette Strøg. — *ire contendit*] vi: rykker iltsomt (sml. *maturat* - *proficiisci* 7 in.). — *his - pulsis*] danner med hinanden abl. abs. — *citerior. prov.*] o: Gallie cisalp. (gen. totius) ligesom *ulter. prov.* den romerske Provins i d. sydøstl. Gall. Dette *ult. prov.* staar her som gen. poss. til *Vocont.*, et kort Udryk

11. Helvetii jam per angustias et fines Sequanorum suas copias traduxerant et in Hæduorum fines pervenerant eorumque agros populabantur. Hædui quum se suaque ab eis defendere non possent, legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium: Ita se omni tempore de populo Romano meritos esse, ut pæne in conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi eorum in servitatem abduci, oppida expugnari non debuerint. Eodem tempore Hædui Ambarri, necessarii et consanguinei Hæduorum, Cæsarem certiores faciunt, sese depopulatis agris non facile ab oppidis vim hostium prohibere. Item Allobroges, qui trans Rhodanum vicos possessionesque habebant, fuga se ad Cæsarem recipiunt et demonstrant, sibi præter agri solum nihil esse reliqui. Quibus rebus adductus Cæsar non expectandum sibi statuit, dum omnibus fortunis sociorum consumptis in Santonos Helvetii pervenirent.

12. Flumen est Arar, quod per fines Hæduorum et Sequanorum in Rhodanum influit incredibili lenitate, ita ut oculis, in utram partem fluat, judicari non possit. Id Helvetii ratis ac lintribus junctis transibant. Ubi per exploratores Cæsar certior factus est, tres jam partes copiarum Helvetios id flumem traduxisse, quartam vero partem citra flumen Ararim reliquam esse, de tertia vigilia cum legionibus tribus e castris profectus ad eam partem pervenit, quæ nondum flu-

for: *qui sunt el. quæ est civitas ulterioris prov.* — *Vocontii* mellem Rhones Bifoder Isère og Durance. *Segusiani*'s Hovedstad var Lugdunum (Lyon).

11. *Ita se - meritos esse*] de havde gjort sig saa fortjente osv. (dette sagde Sendemændene, saa at acc. c. inf. afhænger af et i det foreg. indsluttet verbum dicendi). — *exercit. nostri*] nl. den, som Labienus kommanderede. — *eorum*] for *sui*, men ved at bruge Udrykket *exerc. nostri* (for *ex. Romani*) havde C. allerede saaledes fremtraadt som berettende og talende om Hæd., at han vanskelig kunde skrive andet end *eorum*. Alts. ogsaa her brukt fra Skribentens Standpunkt. — *Hædui Amb.*] A. kaldes Hæduiske som Hæduernes Klienter. De boede østenfor Saône mellem Allobrog. og Hæduerne. — *depopul.*] § 152 og 428 A. 4. extr. — *solum*] her Subst. — *pervenirent*] § 360 A. 1.

12. *Flumen osv.*] der er en Flod Arar (Saône). — *tres - partes*] § 231, i Modsætn. til *quartam part.*, $\frac{3}{4}$. — *Ararim*] § 42 1) A. — *de tertia vigilia*] ved, end nu under tredie Nattevakt

men transierat. Eos impeditos et inopinantes aggressus magnam partem eorum concidit; reliqui sese fugæ mandarunt atque in proximas silvas abdiderunt. Is pagus appellabatur Tigurinus; nam omnis civitas Helvetia in quattuor pagos divisa est. Hic pagus unus, quum domo exisset, patrum nostrorum memoria L. Cassium consulem interfecerat et ejus exercitum sub jugum miserat. Ita sive casu, sive consilio deorum immortalium, quæ pars civitatis Helvetiæ insignem calamitatem populo Romano intulerat, ea princeps poenas persolvit. Qua in re Cæsar non solum publicas, sed etiam privatas injurias ultus est, quod ejus socii L. Pisonis avum, L. Pisonem legatum, Tigurini eodem proelio, quo Cassium, interfecerant.

13. Hoc proelio facto, reliquas copias Helvetiorum ut consequi posset, pontem in Arari faciendum curat atque ita exercitum traducit. Helvetii repentina ejus adventu commoti, quum id, quod ipsi diebus XX ægerrime confecerant, ut flumen transirent, illum uno die fecisse intelligerent, legatos ad eum mittunt, cujus legationis Divico princeps fuit, qui bello Cassiano dux Helvetiorum fuerat. Is ita cum Cæ-

(efterat først en Del af den er forløbet, men saal. at Handlingen endnu falder i denne Tid). Natten regnedes fra Solens Nedgang til dens Opgang og deltes i 4 lige Dele (*vigiliae*), hvilke altsaa blev længere el. kortere efter Nattens Længde, kortest om Sommeren, men ved Jævndøgn hver Nattevakt = 3 Timer. — *e castris*] i Segusianernes Land (10 extr.) — *impediti*.] om dem, der ved Oppakning og desl. er hindrede i at bevæge sig frit og saal. ikke uden Ulempe kan indlade sig i Slag, modsat *expediti*. — *pagus*] Hered, Kanton, oftere med Indbegreb af sammes Indbyggere; *p. Tigurinus* omtr. Freiburg og Waadtland. — *quæ pars civit. H. - - ea*] § 319; alts. skulde der efter vort Sprog eg. staa — ? Hf. en saadan Ordstilling paa Latin? For at Læseren, da Relativsætn. staar først, ikke for længe skal holdes i Uvidenhed om, paa hvilket Ord Relativt gaar. — *socii L. Pisonis*] hvis Datter Calpurnia han et Aar i Forvejen havde æktet. — *proelio*] § 276 A. 2.

13. *p. in Arari faciend.*] (lader) en Bro bygge over Ar. § 422. — *diebus* og *die*] § 276 b og § 235 A. 3. — *ut flu- men transir.*] sml. *ut exeant 5 in. — legationis*] g. totius. — *b. Cassianof* omtalt 7 og 12. *Divico* maatte da nu — 50 Aar senere — have været meget gammel. — *eos*] i Forhold til consti-

sare egit: Si pacem populus Romanus cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros Helvetios, ubi eos Cæsar constituisset atque esse voluisse; sin bello persequi perseveraret, reminisceretur et veteris incommodi populi Romani et pristinæ virtutis Helvetiorum. Quod improviso unum pagum adortus esset, quum ii, qui flumen transissent, suis auxilium ferre non possent, ne ob eam rem aut suæ magnopere virtuti tribueret aut ipsos despiceret: se ita a patribus majoribusque suis dicisse, ut magis virtute quam dolo contendenter aut insidiis niterentur. Quare ne committeret, ut is locus, ubi constitissent, ex calamitate populi Romani et internecione exercitus nomen caperet aut memoriam proderet.

14. His Cæsar ita respondit: Eo sibi minus dubitationis dari, quod eas res, quas legati Helvetii commemorassent, memoria teneret, atque eo gravius ferre, quo minus merito populi Romani accidissent: qui si alicujus injuriæ sibi conscient fuisse, non fuisse difficile cavere; sed eo deceptum, quod ne-

tuisset Objekt, i Forhold til *esse voluiss*. Subj. til *esse; constit.* § 379 b. (i or. rect. alts. *ubi eos tu, Cæsar, constitueris osv.*) — *perseveraret*] sc. *Cæsar*, (nævnt i d. foreg. Bisætn.) ikke *popul. Rom.*, som det følg. *populi R.* noksom viser. Her altsaa en pludselig Ombytning af Subjekt., som ofte i livlig Tale. — Hvorled. videre i or. recta efter § 404? — *incommodi*] § 291 (et skaansomt Udtryk!). — *Quod*] at (hvad det angaar, at, — naar) optages af det følg. *ob eam rem.* — *quam*] § 358 A. 3. — *ne - tribueret*] derfor maatte han ikke enten lægge (for) stor Vækt paa sin egen Tapperhed (tilskrive den (for) meget). Vi skulde væntet et *multum* for *magnopere*, men *tribuere* er her brukt absolut (uden Styrelse). — I or. rect. — ? Mon *ne - tribuas*? § 386 og A. 1. — *constituis.*] sc. Helvetii. — *ne committ., ut*] maatte han ikke begaa, at ø: lade det komme dertil, at — *memor. proderet*] forplantede Mindet (derom).

14. *His*] ø: legatis. — *Eo - minus, quod*] saameget mindre kunde han betænke sig her (nl. paa, hvad han havde at gjøre), som — *dubitiat - ? - ferre*] sc. *se* (uled. af *sibi*). — *merito*] § 255 med A. 2. — *qui*] gaar paa *pop. Rom.* — *alicujus*] § 493 a med A. 1. — *injur.*] § 289 b med A. 2. — *fuisse diffic.*] vilde det — have været vansk., i or. rect.: *fuit diff.* efter § 348 e — (og ikke: *fuisset* efter Hovedreglen § 347 b (første Passus), ti da vilde her have staat ifølge § 409: *futurum fuisse diff.*) — *eo*

que commissum a se intelligeret, quare timeret, neque sine causa timendum putaret. Quod si veteris contumeliae obli-
visci vellet, num etiam recentium injuriarum, quod eo invito iter per provinciam per vim tentassent, quod Hæduos, quod Ambarrois, quod Allobrogas vexassent, memoriam deponere posse? Quod sua victoria tam insolenter gloriarentur, quodque tam diu se impune injurias tulisse admirarentur, eodem pertinere; consvesse enim deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, iis secundiores interdum res et diuturniorum impunitatem concedere. Quum ea ita sint, tamen, si obsides ab iis sibi dentur, uti ea, quæ polliceantur, facturos intelligat, et si Hæduis de injuriis, quas ipsis sociisque eorum intulerint, item si Allobrogibus satisfaciant, sese cum iis pacem esse facturum. Divico respondit: Ita Helvetios a majoribus suis institutos esse, uti obsides accipere, non dare consverint: ejus rei populum Romanum esse testem. Hoc responso dato discessit.

15. Postero die castra ex eo loco movent. Idem facit Caesar equitatumque omnem, ad numerum quattuor milium, quem ex omni provincia et Hæduis atque eorum sociis coactum habebat, præmittit, qui videant, quas in partes hostes iter faciant. Qui cupidius novissimum agmen inseuti alieno loco cum equitatu Helvetiorum proelium com-decept.] sc. esse pop. Romanum. — commissum — quare] det (noget § 322) var begaat, hvorfor — Konj. efter § 364, da det nemlig er en Relat.stn.¹⁾) — Quod si] og om (han) nu ogsaa — § 449. — quod eo (!!) invito osv.] Appositionssætninger til recent. injur. — Allobrogas] § 45 - 6). — num — posse] § 405 a. — victoria] § 264. — impune injur. tul.] havde gaat af med, sluppet fra sine Forurett. ud. Straf. — eodem pertin.] siktede til (stod i Forbind. med) et og det samme (nl. som det flg. viser, at de skulde blive trygge og saal. siden desto føleligere rammes af Ulykkens Slag, df. enim, nemlig.) — Konstr.: consvesse concedere iis, quos —, — impunitatem, quo gravius —. facturos] sc. esse eos. — ejus rei?

15. castra — movent] bryder op med Lejren, ogs. blot movent. — coactum habebat] § 427. — videant qui gaar paa equitat., idet C. tænker paa de equites, dette indbefatter. —

¹⁾ Ikke, som Mdv. vil. Gjenstandsstn. § 372 b A. 6.

mittunt, et pauci de nostris cadunt. Quo proelio sublati Helvetii, quod quingentis equitibus tantam multitudinem equitum propulerant, audacius subsistere, nonnunquam ex novissimo agmine proelio nostros lacescere cooperunt. Cæsar suos a proelio continebat ac satis habebat in praesentia hostem rapi-nis pabulationibusque prohibere. Ita dies circiter quindecim iter fecerunt, uti inter novissimum hostium agmen et nostrum primum non amplius quinis aut senis milibus passuum inter-esset.

16. Interim quotidie Cæsar Hæduos frumentum, quod essent publice polliciti, flagitare. Nam propter frigora, quod Gallia sub septentrionibus, ut ante dictum est, posita est, non modo frumenta in agris matura non erant, sed ne pabuli quidem satis magna copia suppetebat; eq autem frumento, quod flumine Arari navibus subvexerat, propterea uti minus poterat, quod iter ab Arari Helvetii averterant, a quibus discedere nolebat. Diem ex die ducere Hædui: conferri, comportari, adesse dicere. Ubi se diutius duci intellexit et diem instare, quo die frumentum militibus metiri oporteret, convocatis eorum principibus, quorum magnam copiam in castris

cupidius] § 308. — *alieno]* = iniquo. — *equitibus]* sml. *legione* 8 in. — *proelio]* vistnok at betrakte som et abl. instr. — skjønt vi efter vort Sprog kunde fristes til at tænke paa Dativ (ud-æske til Slag). — *circiter]* Adv. ligesom ofte *ad*. — *amplius — milibus]* § 305. Distribut., da der var saa langt mellem de to Hære hver af de c. 15 Dage.

16. *Hæduos]* § 228 b. — *essent — poll.]* § 368, eg. en indirekte Anførelse af, hvad H. maa tænkes at have sakt. — *publice]* i Statens Navn. — *flagitare]* § 392. — *frigora]* § 50 A. 3. — *subvexerat]* havde ført opad (opover) Flod. A. (Retningen) paa Skibet (Midlet). — *minus]* ikke vel. — *ducere* og *dicere]* inf. histor. Som Objekt til *ducere* maa man tænke til enten *Cæsarem* (opholde — med tomme Løfter, som straks nedenfor *se duci*) ell. selve Sagen: Kornleveranceen (forhale); i ethvert Tilfælde er *diem* Tidens Akk. og ikke Objekt (*d. ex die*, Dag for Dag). — *conferrī]* om mindre Byrder end *comportari*; det første vel om Levering fra den enkelte, det sidste om Afleverelse af den samlede Masse. — *metiri]* uden bestemt Snbj. § 373 A. 1. Af Fodfolket fik hver en maanedlig Ration af 4 romerske Skjepper Hvede og hver Rytter 12 Skj. Hvede og 42 Skj. Byg. Selv maatte Soldaterne male og bage. —

habebat, in his Divitiaco et Lisco, qui summo magistratui praeerat (quem Vergobretum appellant Hædui, qui creatur annus et vitae necisque in suos habet potestatem), graviter eos accusat, quod, quum neque emi neque ex agris sumi posset, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus, ab iis non sublevetur; præsertim quum magna ex parte eorum precibus adductus bellum suscepere, multo etiam gravius, quod sit destitutus, queritur.

17. Tum demum Liscus oratione Cæsaris adductus, quod antea tacuerat, proponit: Esse nonnullos, quorum auctoritas apud plebem plurimum valeat, qui privatim plus possint quam ipsi magistratus. Hos seditiosa atque improba oratione multitudinem deterrere, ne frumentum conferant: præstare, si jam principatum Galliae obtinere non possent, Gallorum quam Romanorum imperia perferre; neque dubitare, quin, si Helvetios superaverint Romani, una cum reliqua Gallia Hæduis libertatem sint erupturi. Ab iisdem nostra consilia, quæque in castris gerantur, hostibus enuntiari; hos a se coerceri non posse. Quin etiam, quod necessario rem coactus Cæsari enuntiarit, intelligere sese, quanto id cum periculo fecerit, et ob eam causam, quam diu potuerit, tacuisse.

oponere] § 369. — convocat — princip. — eos accusat]
 § 428 A. 1. Paa Grund af de mange Mellemsætninger er denne Kstr. her vel befojet. — *Divitiaco et L.] App. til princip. — Vergobret.]* skal = fear - go - breith og betyde: Manden ved Domstolen. — *posset]* sc. frumentum; vi skulde væntet *possit*, da *sublevetur* er præs., eller ogsaa *posset-sublevaretur*. — *etiam]* ved Kompar.: endnu.

17. *Tum demum]* da omsider (om det, man forlængst skulde have væntet — med Eftertryk paa *tum*), *tum primum*, da for første Gang (med Tonen paa *primum*). — *proponit]* kommer frem med, rykker ud med. — *privatim]* under sine private Forhold, i sin private Stilling = privati. — *conferant]* efter *multitud.*, sml. *videant* 15 (constructio ad sententiam § 207 A.). — *præstare]* det var bedre (afhæng. af *oratione*, saa at vi her har en orat. oblique. midt i en or. oblique). — *neque dubitare]* hine *nonnulli's* Ord, der vil gjøre sin Mening til Regel ogsaa for de andre. — *una c. reliq. G.]* som de nl. ogsaa vilde berøve Friheden. — *gerantur]?* — *a se]* uaktet han var Vergobret. — *necessario — coactus]*, nødsvungen". — *quod]* 13 m. — optages af *id*.

18. Cæsar hac oratione Lisci Dumnorigem, Divitiaci fratrem, designari sentiebat; sed, quod pluribus præsentibus eas res jactari nolebat, celeriter concilium dimittit, Liscum retinet. Quærerit ex solo ea, quæ in conventu dixerat. Dicit liberius atque audacius. Eadem secreto ab aliis quærerit, reperit esse vera: Ipsum esse Dumnorigem, summa audacia, magna apud plebem propter liberalitatem gratia, cupidum rerum novarum; complures annos portoria reliquaque omnia Hæduorum vectigalia parvo pretio redempta habere, propterea quod illo licente contra liceri audeat nemo. His rebus et suam rem familiarem auxisse et facultates ad largiendum magnas comparasse, magnum numerum equitatus suo sumptu semper alere et circum se habere, neque solum domi, sed etiam apud finitimas civitates largiter posse, atque hujus potentiae causa matrem in Biturigibus homini illic nobilissimo ac potentissimo collocasse; ipsum ex Helvetiis uxorem habere, sororem ex matre et propinquas suas nuptum in alias civitates collocasse. Favere et cupere Helvetiis propter eam affinitatem, odisse etiam suo nomine Cæsarem et Romanos, quod eorum adventu potentia ejus deminuta et Divitiacus frater in antiquum locum gratiae atque honoris sit restitutus.

18. *jactari]* drøftedes, diskuteredes. — *concilium]* kaldes straks ndf. *conventus*. — *Dicit]* Liscus *liberius atque audac.*, quam antea dixerat. — *Ipsum esse osv.]* just D. var det, en Mand af — § 287 A. 3. — *pretio]?* — *redempta habere]* havde i Forpakning¹⁾ — (derimod *redemisse*, havde forpaktet — ?) — *contra liceri]* vi: byde over. — *nemo]* med Eftertryk sidst (sml. 7: *aliud iter haberent nullum*). — *facultates]* = opes, Midler. — *sumptu]* abl. instr. — *largiter posse]* = plurimum valere, idet *posse* staar absolut med Adv., ligesom *tribuere* i 18 extr. — *in Biturig.]* § 192 A. 2. Dette Folk adskiltes fra Hæduerne ved Loire og boede S. for Orleans. — *collocasse]* ndf. fuldstænd. med Tilføjelse af *nuptum* § 411 A. 1. — *soror. ex matre]* (Halv)Søster paa modrene Side. — *in alias civit.]* er som Akk. nærmest at henføre til *nuptum* (ud. dette vilde nl. staa Abl., sml. ovf. *in Biturigibus colloc.*). — *cupere]* el. *velle alicui* (ogs. *alicujus causa*), ville en vel, være en bevaagen. — *suo nomine]* for sin egen Person. —

¹⁾ Derfor her saa passende ved foreg. Akk. *complures annos*, hvorved Varigheden i Grunden betegnes paa en dobbelt Maade.

Si quid accidat Romanis, summam in spem per Helvetios regni obtinendi venire; in imperio populi Romani non modo de regno, sed etiam de ea, quam habeat, gratia desperare. Reperiebat etiam in quærendo Cæsar, quod proelium equestre adversum paucis ante diebus esset factum, initium ejus fugæ factum a Dumnorige atque ejus equitibus (nam equitatui, quem auxilio Cæsari Hædui miserant, Dumnorix præerat); eorum fuga reliquum esse equitatum perterritum.

19. Quibus rebus cognitis, quum ad has suspiciones certissimæ res accederent, quod per fines Sequanorum Helvetios traduxisset, quod obsides inter eos dandos curasset, quod ea omnia non modo injussu suo et civitatis, sed etiam inscientibus ipsis fecisset, quod a magistratu Hæduorum *accidat*] tilstøder (han bruger et saa mildt Udtryk — taler „eufemistisk“ — for ikke at sige ligeud alt det slemme, som ligger i Dæd og Undergang, hvilket han i Grunden mener). Denne Sætn. modsættes *in imperio p. R.* (under Romerfolkets Regimenter, naar R.f. var raadende i Gallien). — *in quærendo*] under sin Udspørgegen. — *quod proelium* osv.] formet paa samme Maade, som *quæ pars civit. Helv.* osv. i 12 extr., saaledes at her Relat. med de Ord, som det har „attraheret“ til sig (*proelium equestre advers.*) optages af *ejus*; men, da Forfatteren har følt det underlige i at sige, at Begyndelsen til det uheldige Rytterslag var bevirket af D., tilføjer han til *ejus* et *fugæ* for at forklare, hvorved det var, at *proel. equestre* var blevet *adversum*; *ejus fugæ* er saaledes en bestemttere og tildels beriktigende Optagelse af det foreg. *proel. - advers.* Altsaa (med Bibehold af den lat. Ordstilling) eg.: fandt —, at (hvad) det uheldige Rytterslag (angaar), som — var leveret, Begyndelsen til den Flukt (o: til Flukten i det) osv. el.: at Begynd. til det uheldige Rytterslag, som —, til Flukten i det var bevirket —; altsaa efter vort Sprogs Medfør: at Begynd. til Flukten i det uheldige Rytterslag, som —, var bevirket — osv.

19. *certiss. res*] ganske paalidelige Kjendsgjerninger (Fakta), med flere Appositionssætn. efter sig, indlede ved *quod*: at. nemlig, forsaavidtsom. Konjunkt. efter § 369 A. 4; da imidlertid *quod* er det samme Ord baade i Bet. „at“ og „fordi“ (hvilket sidste ved en Ellipse = *eo*, *quod*, — derved, at), staar Konj. i Grunden efter den alm. Regel § 357, idet alle disse Sætn. med *quod* jo indeholder ligesaa mange Grunde for General Cæsar (hvis Mening som sæd. omtales i 3die Person, som om han var forskjellig fra Historieskriveren) til at tro *satis esse causæ, quare.* — *injussu suo*] uden hans (o: Cæsars) Tilladelse § 255. — *ipsis*] o: Cæsare et civibus. —

cusaretur: satis esse causæ arbitrabatur, quare in eum aut ipse animadverteret aut civitatem animadvertere juberet. His omnibus rebus unum repugnabat, quod Divitiaci fratris summum in populm Romanum studium, summam in se voluntatem, egregiam fidem, justitiam, temperantiam cognoverat; nam, ne ejus suppicio Divitiaci animum offenderet, verebatur. Itaque, priusquam quicquam conaretur, Divitiacum ad se vocari jubet et quotidianis interpretibus remotis per G. Valerium Procillum, principem Gallæ provinciæ, familiarem suum, cui summam omnium rerum fidem habebat, cum eo colloquitur; simul commonefacit, quæ ipso præsente in concilio Gallorum de Dumnorige sint dicta, et ostendit, quæ separatim quisque de eo apud se dixerit. Petit atque hortatur, ut sine ejus offensione animi vel ipse de eo causa cognita statuat, vel civitatem statuere jubeat.

20. Divitiacus multis cum lacrimis Cæsarem complexus obsecrare coepit, ne quid gravius in fratrem statueret. Scire se, illa esse vera; nec quemquam ex eo plus quam se doloris capere, propterea quod, quum ipse gratia plurimum domi atque in reliqua Gallia, ille minimum propter adolescentiam posset, per se crevisset, quibus opibus ac nervis non solum ad minuendam gratiam sed pâne ad perniciem suam uteretur; sese tamen et amore fraterno et existimatione vulgi commoveri. Quod si quid ei a Cæsare gravius accidisset, quum

eum] o: Dumnorig. — *animadv.*] in aliquem — ? — *rebus*] § 245. — *studium*] Interesse, Hengivenhed for. — *ne*] § 316. — *conaretur*] § 360 c. — *princip. G. provinciæ*] = hominem honestissimum prov. G., som han i 58 kaldes, o: en af de fornemste Mænd i Prov. G. — *omnium rer.*] § 283 A. 3. — *ipso*] Divitiaco. — *sint dicta*] indirekte Spørgestn. — *ut sine ejus osv.*] at han ikke maatte føle sig saaret, naar enten han selv (Cæsar) efter Sagens retlige Undersøgelse straffede ham el. lod Staten (Hæduernes) osv. — eg. — ? — *ejus gen. poss.* til *animi*, der igjen er g. obj. til *offensione*.

20. *multis cum lacr.*] vi: under m. T. — *Scire se*] hf. acc. c. inf.? — *nec - capere*] og ingen sørgede mere derover end han — eg.? — *per se creviss.*] han (Dumnorix) havde steget ved hans (Divitiac.) Hjælp. — *quibus opibus a. n.*] vi med en anden Ordstilling: en Makt og Indflydelse, som. — *quod si?* (14 m.). —

ipse eum locum amicitiae apud eum teneret, neminem existimaturum, non sua voluntate factum; qua ex re futurum, uti totius Galliae animi a se averterentur. Hæc quum pluribus verbis flens a Cæsare peteret, Cæsar ejus dextram prendit, consolatus rogat, finem orandi faciat; tanti ejus apud se gratiam esse ostendit, ut et rei publicæ injuriam et suum dolorem ejus voluntati ac precibus condonet. Dumnorigem ad se vocat, fratrem adhibet; quæ in eo reprehendat, ostendit; quæ ipse intelligat, quæ civitas queratur, proponit; monet, ut in reliquum tempus omnes suspiciones vitet; præterita se Divitiaco fratri condonare dicit. Dumnorigi custodes ponit, ut, quæ agat, quibuscum loquatur, scire possit.

21. Eodem die ab exploratoribus certior factus hostes sub monte consedisse milia passuum ab ipsius castris octo, qualis esset natura montis et qualis in circuitu ascensus, qui cognoscerent, misit. Renuntiatum est, facilem esse. De tercia vigilia T. Labienum, legatum pro prætore, cum duabus legionibus et iis ducibus, qui iter cognoverant, summum jugum montis ascendere jubet; quid sui consilii sit, ostendit. Ipse de quarta vigilia eodem itinere, quo hostes ierant, ad eos contendit equitatumque omnem ante se mittit. P. Con-

quum ipse eum osv.] medens han selv stod i det (i et saadant) Venskabsforhold til ham - eg. ? — *qua ex re futurum]* og deraf vilde Følgen blive, § 402 a. — *faciat]* § 372 A. 4. — *tanti]* § 294. — *condonet]* aliquid alicuius *voluntati*, opofrer, eftergiver, lader noget fare for ens Ønskes Skyld, for at feje ens Ønske. — *adhibet]* tilkalder, lader være tilstede. — *in eo reprehend.*] har at dadle hos ham (Dumnor); *in* med Abl. ofte: „naar Talen er om - . — *custodes]* hemmelige Opsynsmænd, der skulde have ham i Kikkerten.

21. *sub monte]* ved Foden af et Bjerg (som det følgende viser, paa Bagsiden af Bjerget). — *milia]* § 234 b, alts. ogsaa - ? — *qualis osv.]* Konstr.: *misit* (§ 322), *qui cognoscerent* (?), *qualis osv.* — *legatum pro p.]* Labienus satte han ved sin Rejse til Italien over hin Forskansning ved Genf (10), og sætter ham over Vinterlejren ndf. (54), og overhovedet lader C. ham i sit Sted, naar det gjores fornødent (V, 8. VII, 34. osv). Df. kaldes han *legat*, *pro p.:* Legat med en Statholders Myndighed, hvilket i Grunden bliver en Ærestitel, naar C. selv er tilstede. — *ducibus]* Førere, Vejvisere. — *sui consilii sit]* § 287 med A. - tilhører hans

sidius, qui rei militaris peritissimus habebatur et in exercitu L. Sulla et postea in M. Crassi fuerat, cum exploratoribus præmittitur.

22. Prima luce quum summus mons a T. Labieno teneretur, ipse ab hostium castris non longius mille et quingentis passibus abesset, neque, ut postea ex captivis comperit, aut ipsius adventus aut Labieni cognitus esset, Considius equo admisso ad eum accurrit; dicit, montem, quem a Labieno occupari voluerit, ab hostibus teneri; id se Gallicis armis atque insignibus cognovisse. Cæsar suas copias in proximum collem subducit, aciem instruit. Labienus, ut erat ei præceptum a Cæsare, ne proelium committeret, nisi ipsius copiæ prope hostium castra visæ essent, ut undique uno tempore in hostes impetus fieret, monte occupato nostros expecatabat proelioque abstinebat. Multo denique die per exploratores Cæsar cognovit, et montem a suis teneri et Helvetios castra movisse et Considium timore perterritum, quod non vidisset, pro viso sibi renuntiasse. Eo die, quo conserat intervallo, hostes sequitur et milia passuum tria ab eorum castris castra ponit.

Plan, ligger i den. — *Crassi] sc. - ? -* Denne bibrakte jo Spar-takus (?) et alvorligt Nederlag ved Silarusfloden 71 f. Kr.

22. *Prima - summus]* § 311. — *ipse]* hvem? — *longius - passibus]* § 306. — *neque]* vi: uden at. — *equo admisso]* udtrykker en mindre stærk Fart end *eq. incitato* (sml. „i fuldt Gallop“ og „i strakt Karriere“); *admitt.* her: slippe - til, give - fri Tøjle. — *insignibus]* Vaaben(Hjelm)smykker, rede og sorte Fjederbuske osv. — *subducit]* fører op i Hejden. (I Kompos. med *sub* kan desuden ogsaa ofte ligge, at noget sker hemmeligt eller efterhaanden eller umiddelbart efter). — *ut erat osv.]* ut er viistnok eg. Betegnelse for Maaden, men faar ved Sammenhængen ogsaa ofte Betydning af Aarsag, eller af Tid (sml. II, 19 extr., 23 in.), netop som vort som (Tysk: wie) kan = ligesom (Maaden), eftersom (Aarsagen) og efterat, saasnart som (Tiden). — *uno tempore]* paa én Gang. — *abstinebat]* ellers ogs. *se abstinebat*. — *Multo - die]* langt ud paa Dagen (= quum jam multum diei præterisset). — *quod non vid. pro viso osv.]* havde meldt ham, hvad han ikke havde set, som set (= istedetfor det virkelig sete, som om han virkelig havde set det). — *quo consv. interv.]* = eo interv., *quo* (intervallo) *conserat sequi*.

23. Postridie ejus diei, quod omnino biduum supererat, quum exercitui frumentum metiri oporteret, et quod a Bibracte, oppido Hæduorum longe maximo et copiosissimo, non amplius milibus passuum XVIII aberat, rei frumentariae prospiciendum existimavit; iter ab Helvetiis avertit ac Bibracte ire contendit. Ea res per fugitivos L. Æmili, decurionis equitum Gallorum, hostibus nuntiatur. Helvetiū, seu quod timore perterritos Romanos discedere a se existimarent, eo magis, quod pridie superioribus locis occupatis proelium non commisissent, sive eo, quod re frumentaria intercludi posse confiderent, commutato consilio atque itinere converso nostros a novissimo agmine insequi ac lacessere coeperunt.

23. *Postridie ej. diei]* § 230 (efter subter) A. 1. — *biduum - quum]* der var to Dage tilbage, da —, to Dage igjen til at —; *oporteret* i Konj., da endog Tidens *quum* har en afgjort Tilbejelighed til at staa med Konj. af dette Tempus § 358 (med A. 4), en Brug, ensartet med Konj. efter Relat. i de §§ 364 & 365 behandlede Tilstælder (eg. alts.: to Dage igjen, saa at det da (>): efter de to Dage) burde sig at udmaale osv.). — *Bibracte]* under August: Augustodunum, hvoraf nu: Autun — § 275 A. 1. — *amplius milib.]* 15 extr. Behøver man at antage *milibus* som Abl., fordi quam er udeladt? — *rei frum.]* § 244 A. 1. — *fugitiv.]* disse Rømninger fordrer C. siden udleverede (27). — *decurionis]* o: Chef for en *decuria* (af decem). Da Rytteriet ved en Legion var 3 til 400 Mand og inddeltes i 10 *turmæ* (Eskadroner), og Turmen igjen i 3 *decuria*, udgjorde følgelig Dekurien — ? — *seu - sive]* hvad enten fordi —, saameget mere, som de, uaktet de havde besat —, eller af den Grund, at —, nok er det, de forandrede osv. — *existimarent*¹⁾ § 357 a A. 2., og af samme Grund ogs. *confiderent*. — I det fuldstændige *eo, quod* har man her Oprindelsen til *quod's* Betydn. fordi (19). — *re frument.* § 261 A. 2. — *posse sc. eos.* — *a noviss. agm. sc. nostrorum*, sml. *ab Sequanis* 1 extr.

¹⁾ Eg. beroende paa en Forkortning i Talen. Saal. eg. her: *quod, ut existimabant, Romani discedebant*, hvilket, da de gamle Sprog langt sjældnere bruger Parentheser end de nyere Sprog (vi f. Eks. Rhinen, der, som jeg har sakt, falder ud i Oceanet —, men Latin.: R., hvilken jeg har sakt falder ud) forandres — med *existimabant* ophøjet til styrende Verbum — til: *quod Romanos discedere existimabant*. Men, idet Tankeafhængigheden er gaat over paa verbum sentiendi, — *existimarent*, hvorved deres Mening i Grunden er udtrykt 2 Gange: 1) ved Konj. og 2) ved Verbet *existimare* (da jo *quod Romanos discederent = quod Romanos discedere existimabant* — sml. § 368 A.*).

24. Postquam id animum advertit, copias suas Cæsar in proximum collem subducit, equitatumque, qui sustineret hostium impetum, misit. Ipse interim in colle medio tripli-cem aciem instruxit legionum quattuor veteranarum, sed in summo jugo duas legiones, quas in Gallia citeriore proxime conscriperat, et omnia auxilia collocari ac totum montem hominibus compleri et interea sarcinas in unum locum con-ferri et eum ab iis, qui in superiore acie constiterant, muniri jussit. Helvetii cum omnibus suis carris secuti impedimenta in unum locum contulerunt; ipsi confertissima acie rejecto nostro equitatu phalange facta sub primam nostram aciem successerunt.

25. Cæsar primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis, ut æquato omnium periculo spem fugæ tolleret, cohortatus suos proelium commisit. Milites e loco superiore dissipatis missis facile hostium phalangem perfregerunt. Ea disjecta gladiis destrictis in eos impetum fecerunt. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quod pluribus eorum scutis

24. *id animum adv.] id* eg. styret af *ad*, liges. *animum* af *vertit* — (sml. § 231 med A.) — *legionum q. veter.*] § 287 — („genit. partium,” modsat gen. totius). — *sarcinas]* foruden sine Vaaben maatte den rom. Infanterist paa Marsen bare en Lædersæk med Proviant i for 14 Dage, forskjellikt Husgeraad til sin Husholdning i Lejren, de til dennes Forskansning og til Furagering nødven-dige Redskaber (Saug, Kurv, Hakke, Segl osv., 3 — 4 ja til 12 Palisader) til en Vekt af omtr. 60 *ff.*, hvilket under ét hed *sarcinæ* (af *sarcio*), forskj. fra *impedimenta*, Trotset (Telte, Maskiner osv.), som braktes frem ved Lastdyr (*jumenta*). *Sub sarcinis* var Sol-daterne *impediti* (12 m.). — *iis, qui in super. - const.*] o: hine to Legioner og Hjælpetropp. *in summo jugo.* — *ipsi* osv.] selv drev de ved (i) en særdeles tætlættet Slaglinje (abl. instr. el. modi) —, dannede en — og —; (abl. abs. *reject. equit.* kan (II, 11) opfattes som abl. causer til *phalange f.*, hvilket igjen staar som abl. modi til *suc-cesserunt*). — *phalanx* svarer her til Romernes *testudo* (II, 6), en tætlættet Slagorden med Skjoldene over Hovederne — *primam n. aciem* o: det første Geled af hin *tripl. acies*.

25. *suo] sc. equo.* — *omnium]* vel Officerernes og deres, der af personlig Hengivenhed fulgte C. i Krigen (VII, 65). — *Gal-lis]* o: Helvetiis, som af C. allerede i 1 m. er regnede til Gallerne (*H. - reliquos Gallos virtute præcedunt*). — *ad pugnam]* ved (Stedsforhold i overført Betydn.), med Hensyn til Kampen. — Subj.

uno ictu pilorum transfixis et colligatis, quum ferrum se inflexisset, neque evellere neque sinistra impedita satis commode pugnare poterant, multi ut diu jactato brachio præpotarent scutum manu emittere et nudo corpore pugnare. Tandem vñleribus defessi et pedem referre et, quod mons suberat circiter mille passuum, eo se recipere coeperunt. Capti monte et succendentibus nostris Boji et Tulingi, qui hominum milibus circiter XV agmen hostium claudebant et novissimis præsidio erant, ex itinere nostros latere aperto aggressi circumvenire, et id conspicati Helvetii, qui in montem sese reperant, rursus instare et proelium redintegrare coeperunt. Romani conversa signa bipartito intulerunt: prima et secunda acies ut victis ac summotis resisteret, tertia ut venientes sustineret.

26. Ita ancipiti proelio diu atque acriter pugnatum est. Diutiis quum sustinere nostrorum impetus non possent, al-

til erat osv. er den flg. Stn.: *quod. - poterant*. Saa tæt stod alts. Soldaterne i en *phalanx* sammen, at Sidemændenes Skjolde delvis dækkede hinanden, og at ét Spydkast saaledes kunde gjennembore og sammenfæste flere Skjolde paa engang. — *quum - inflexis.*] § 359. — *ferrum* o: den lange smale Jernspids, hvormed det 3 Alen lange Kastespydskraft var beslaat. — *manu*] § 262. — *nudo*] blottet, ikke dækket af Skjoldet (= *rūvuvóç*). — *passuum*] § 72 a - eg. et Bjerg var omtr. 1000 Skridt nær o: ikke længer end - borte. — *milibus - XV.*] § 257 A. 4. — *claudebant*] ogs. *cogere* bruges i denne Forbind. om at slutte Toget og saal. at være *novissimis præsidio*. — *ex itinere*] lige fra Marsen af (uden at lade nogen Mellemtid hengaa med besværlige Forberedelser), *ex* om den umiddelbare Overgang fra en Virksomhed til en anden. — *latere aperto*] et Slags abl. loci i udvidet Brug og Betydning. Overhovedet er abl. loci for snævert begrænset i Mdv.'s Gram. I denne Forbindelse kunde det ogsaa have heft: *a lat. aperto*. — *circumvenire*] styret af *cooperunt*. — *convers. signa - int.*] gjorde en Svingning og angreb Fienden i to Afdelinger (idet de nemlig formerede en dobbelt Front). — *resisteret*] i Sing. mod § 214 d. A. 2, men *prima ac sec. acies* danner her en Enhed, der handler til sammen, i Modstn. til *tertia*. — *venientes*] sc. *Bojos et Tulin-gos; sustin.*, udholde deres Anfald, stanse dem i Farten, tage imod dem.

26. *ancipiti*] i sin egentl. Bet., da der kjæmpedes til to Sider. — *proelio*] § 276 med A. 2. Denne Stn. med *nam* forklarer

teri se, ut coeparent, in montem receperunt, alteri ad impedimenta et carros suos se contulerunt; nam hoc toto proelio, quum ab hora septima ad vesperum pugnatum sit, aversum hostem videre nemo potuit. Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros objecerant et e loco superiore in nostros venientes tela conjiciebant et nonnulli inter carros rotasque mataras ac tragulas subjiciebant nostrosque vulnerabant. Diu quum esset pugnatum, impedimentis castrisque nostri potiti sunt. Ibi Orgetorix filia atque unus e filiis captus est. Ex eo proelio circiter hominum milia CXXX superfuerunt eaque tota nocte continenter ierunt; nullam partem noctis itinere intermisso in fines Lingonum die quarto pervenerunt, quum et propter vulnera militum et propter sepulturam occisorum nostri triduum morati eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingonas litteras nuntiosque misit, ne eos frumento neve alia re juvarent; qui si juvissent, se eodem loco, quo Helvetios, habiturum. Ipse triduo intermisso cum omnibus copiis eos sequi coepit.

27. Helvetii omnium rerum inopia adducti legatos de deditione ad eum miserunt. Qui quum eum in itinere convenissent seque ad pedes projecissent suppliciterque locutiflentes pacem petissent, atque eos in eo loco, quo tum essent,

se receper., contulerunt (det var nl. et ordnet Tilbagetog: de flykte de ikke). — *hora septima*] omtr. Kl. 1 (III, 15). — *aversum*] o: fugientem, terga vertentem. — *pro vallo*] Gallerne, ligesom Germanerne (IV, 14), brukte Vognborg som en Forskansning. Der var Kvinder og Børn under Kampen. — *matara* (s. *mataris*), et Slags gallisk Kastespyd el. en tyk med en Kolbe forsynet Pil, medens *tragula* (af traho) ogs. bruktes af Hispanerne og var forsynet med en Rem, ved Hjælp af hvilken det udslyngedes i en Svingning med des større Kraft. — *subjiciebant*] i Modsætn. til *conjicere e loco superiore*. — *captus est*] § 213 a. med A. — *partem*] § 235. Mening.: de kom saa tidlig til L., da de marserede uafbrudt hele den Nat; havde de hvilet sig en Stund den første Nat, kunde de ikke saa snart være komne allerede dit. — *quum*] medens derimod (13 m.) — *Lingonas*] ? - ved Marnes og Maas's Kilder, ved Saône skilte fra Sekvanerne. — *loco* (sc. eos) *habit.*] § 227 c A. 1, § 273 b A. 1.

27. *eum - conveniss.*] § 224 b. — *eos*] o: de af Sende-

suum adventum expectare jussisset, paruerunt. Eo postquam Caesar pervenit, obsides, arma, servos, qui ad eos perfugissent, poposcit. Dum ea conqueruntur et conferuntur, nocte intermissa circiter hominum milia VI ejus pagi, qui Verbigenus appellatur, sive timore perterriti, ne armis traditis suppicio afficerentur, sive spe salutis inducti, quod in tanta multitudine deditiorum suam fugam aut occultari aut omnino ignorari posse existimarent, prima nocte e castris Helvetiorum egressi ad Rhenum finesque Germanorum contenderunt.

28. Quod ubi Cæsar resciit, quorum per fines ierant, iis, uti conquererent et reducerent, si sibi purgati esse vellet, imperavit; reductos in hostium numero habuit, reliquos omnes obsidibus, armis, perfugis traditis in dditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos in fines suos, unde erant profecti, reverti jussit, et quod omnibus fructibus amissis domi nihil erat, quo famem tolerarent, Allobrogibus impera-

mændene repræsenterede Helvetier. — *quo] § 323 A. 1. — perfugissent]* § 368. Denne relat. Bisætn. hører nemlig med til General C.'s Fordring — orat. obliq. i udvidet Forstand (i or. rect. „I skal udlevere mig — de Slaver, der er flyktede til eder.“) Havde her staat *perfugerant*, havde Fordringen lydt: „I skal udlevere mig — Slaverne,“ og Historieskriv. havde da oplysende tilføjet for Læserens Skyld: nemlig dem, som var flyktede til dem (det var dem, General C. mente med Slaverne, han forlangte). — *ea] § 214 b. A. — nocte intermissa]* da imidlertid Natten var indtraadt, — bestemmes nojere ved det flg. *prima nocte* (i Begynd. af Natten). — *Verbigenus]* Solothurn og i Alm. Egnen mellem Jura og Rhenen (sml. *Tigurinus* 12, de andre to *pagi* nævnes ej af C.). — *perterriti]* § 215 b. Hvad der er anført om Prædik., gjælder naturl. ogs. Appos. — *ne?* — *suppicio]* § 259 a. — *in tanta mult.]* blandt, under, ved (= da der var) en saa stor M. — Saal. meget ofte *in* med Abl. = en Bisætning med Tidens, Aarsagens el. (og da staar i Alm. et *tamen* efter) det indremmende *quam.* — *occultari]* saa længe, indtil de havde faat et tilstræk. Forspring. — *ignorari]* blive ganske ubemærkede. — *existimarent]* 23 extr.

28. *quorum]* gaar paa det flg. *iis.* — *sibi purg. esse]* staa rene i hans Øjne — eg. ? — *in dedit. accepit]* lod han overgive sig, antog deres Underkastelse. — *omn. fruct. am.]* de havde jo opbrændt ogsaa al Afgrøden (5). — *tolerarent]* sml. Eks. — habes,

vit, ut iis frumenti copiam facerent; ipsos oppida vicosque, quos incenderant, restituere jussit. Id ea maxime ratione fecit, quod noluit, eum locum, unde Helvetii discesserant, vacare, ne propter bonitatem agrorum Germani, qui trans Rhenum incolunt, e suis finibus in Helvetiorum fines transirent et finitimi Galliæ provinciæ Allobrogibusque essent. Bojos potentibus Hæduis, quod egregia virtute erant cogniti, ut in finibus suis collocarent, concessit; quibus illi agros dererunt, quosque postea in parem juris libertatisque conditio- nem, atque ipsi erant, receperunt.

29. In castris Helvetiorum tabulæ repertæ sunt, litteris Græcis confectæ, et ad Cæsarem relatæ; quibus in tabulis nominativum ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent, et item separatim pueri se- nes mulieresque. Quarum omnium rerum summa erat capi- tum Helvetiorum milia CCLXIII, Tulingorum milia XXXVI, Latobrigorum XIV, Rauracorum XXIII, Bojorum XXXII; ex iis, qui arma ferre possent, ad milia XCII. Summa om-

quo te oblectes — i § 363 a. — *frumenti cop. f.]* give dem Anled- ning til (at forskaffe sig) Korn, forhjælpe dem dertil. — *Bojos osv.]* Kstr. *concessit Hæduis potentibus, ut colloc. Bojos - , quod* (Boji) *cogniti* — Er denne sidste Stn. en Bemærkning af Forfat- teren el. af *petentes Hædui?* — *egreg. virt. sc. esse*, abl. qual. (sml. V, 6 gen. qual. ligeled. med udeladt *esse*: *quod eum — magni animi — magnæ — auctoritatis cognoverat*). — *finibus]* § 230 A. 3. — *illi] o: Hædui. — atque]* § 444 b.

29. *tabulæ — litteris Gr. conf.]* Lister (Fortegnelser) af- fattede i det græske Alfabet, — saal. rimel. at forstaa, at Navnene, maaske ogsaa Tallene (disse Listers saagodtsom eneste Indhold) var udtrykte med græske Bogstaver, til hvilke man muligens gjennem den græske Koloni Massilia havde Kjendskab. — *ratio conf. osv.]* et Overslag var opgjort over, hvilket (o.: hvor stort et) Antal der var — af dem, som (af saadanne, at de — hf. altsaa Konj.?) osv. — *et item sep.]* sc. (ifølge Smæhæng.) *perscripti erant*, der ligesaa godt kan undværes paa Latin, som vi ikke savner det i Oversætt. (og ligeledes (under en) særskilt (Rubrik) Børn osv.) — *Quarum omn. rerum]* omfatter under ét de nævnte fire Klasser, — en lige- saa underlig Brug af Latinernes Yndlingsord *res* som i *dulcissime rerum* (du sødeste Tingest!) osv. — *capitum]* Individer, Sjæle. —

nium fuerunt ad milia CCCLXIX. Eorum, qui dominum redierunt, censu habito, ut Cæsar imperaverat, repertus est numerus milium C et X.

30. Bello Helvetiorum confecto totius fere Galliae legati, principes civitatum, ad Cæsarem gratulatum convene- runt: Intelligere sese, tametsi pro veteribus Helvetiorum iniuriis populi Romani ab iis poenas bello repetisset, tamen seam rem non minus ex usu terræ Galliæ quam populi Romani accidisse, propterea quod eo consilio florentissimis rebus domos suas Helvetii reliquissent, uti toti Galliæ bellum inferrent imperioque potirentur locumque domicilio ex magna copia deligerent, quem ex omni Gallia opportunissimum ac fructuosissimum judicassent, reliquasque civitates stipendiarias haberent. Petierunt, uti sibi concilium totius Galliæ in diem certam indicere idque Cæsaris voluntate facere liceret: sese habere quasdam res, quas ex communi consensu ab eo petere

fuerunt] rettende sig efter *ad milia* — § 216. — *Eorum*] gen. generis til *numerus*, og *miliū C et X* g. qualit. — Hvilket forskrækkeligt Blodbad altsaa, om dette virkelig skulde forholde sig saa!

30. *Bello Helvet.*] Krigen mod H. — *princip. civit.*] desto mere ydmygende for dem og ærefuldere for C. (dette Udtryk afveksler hos C. med *nobilissimi civit.*). — *Intellig. sese osv.*] hvoraf hænger denne or. oblique? — *pro veterib. osv.*] (til Gjengjæld) for H.'s Forurett. mod R. folket — *Helv.* gen. poss. og *pop. Rom.* g. obj. til *injuriis*¹⁾). — *iis*] ∵ Helvetiis. — *bello*] abl. instr. — *ex usu*] til Fordel (for) § 255 A. 2. — *terre G.*] „Landet G.;“ et fyldikt Udtryk for *Galliæ* alene, maaske for at bevare en vis Ligevægt i Ordene ligeoverfor Modsætningen *populi Romani*. — *florentis. reb.*] abl. abs.: uakket den mest blomstrende Forfatning. — *domicilio*] Hensiktns (Bestemmelsens) Dativ. (§ 242). — *ex magna copia*] nemlig af Steder, som dé da vilde faa at vælge imellem. — *judicass.*] med Betydn. af fut. exact. § 379 b. — *ex communi cons.*] til hvis Opnaaelse de netop vilde holde hint *concilium*. Dette Ting (Forsamling, Landdag) udbeder de sig her C.'s Minde til at holde, ikke fordi en saadan Tilladelse just behøvedes,

¹⁾ Det er dog vel rigtigere end efter Madv. § 280 A. 5 at nødes til at sige, at *injuriis* paa dette Sted staar baade i en aktiv og i en passiv Betydn., i en til det ene Genit. i en anden til det andet; ud. Tv. forholder *pop. Rom.* sig til *injuriis* = *populum R.*: *injuriis afficere* (forurette), og er alts. gen. obj.

vellent. Ea re permissa diem concilio constituerunt, et jurejurando, ne quis enuntiaret, nisi quibus communi consilio mandatum esset, inter se sanixerunt.

31. Eo concilio dimisso iidem principes civitatum, qui ante fuerant ad Cæsarem, reverterunt petieruntque, uti sibi secreto in occulto de sua omniumque salute cum eo agere liceret. Ea re impetrata sese omnes flentes Cæsari ad pedes projecerunt: Non minus se id contendere et laborare, ne ea, quæ dixissent, enuntiarentur, quam uti ea, quæ vellent, impetrarent, propterea quod, si enuntiatum esset, summum in cruciatum se venturos viderent. Locutus est pro his Divitius Hæduus: Galliæ totius factiones esse duas; harum alterius principatum tenere Hæduos, alterius Arvernos. Hi quum tantopere de potentatu inter se multos annos contenderent, factum esse, uti ab Arvernis Sequanisque Germani mercede arcesserentur. Horum primo circiter milia XV Rhenum transisse; poste aquam agros et cultum et copias Gallorum homines feri ac barbari adamassent, traductos plures; nunc esse in Gallia ad C et XX milium numerum. Cum his Hæduos eorumque clientes semel atque iterum armis contendisse,

men blot for ikke derved at vække hans Mistanke. — *et jurejur. sanx.*] sc. *in eo concilio* (kort og utydeligt!). — *nisi sc. ii, quibus osv.*

31. Nu faar vi da høre, hvad der laa dem paa Hjerte. — *secreto*] uden andres Nærvarelse (i Enrum); *in occulto*, uden andres Vidende (hemmelig). Her altsaa ingen Opdyngen af ensbetydende Ord (Tautologi), da det ene kan ske uden det andet. Sædeles oplysende i denne Henseende er Sall. Cat. 20: Catilina in auditam ædium partem secessit (∴ occulto) atque ibi arbitrio remotis (∴ secreto) orationem habuit. — *Non minus osv.*] § 403 a. — *id*] § 229 a; med de fig. Stn. som nærmere Bestemm. (sml. Udtrykket *id ago, ut* — jeg lægger an derpaa, at). — *dixissent — enuntiat. esset*] Tempus? *enunt. esset* er pludselig sat imperson., medens vi efter det foreg. kunde væntet: *enuntiata essent* (quæ *dixissent*). — *princip. tenere*] stod i Spidsen. — *Arvernos*] paa begge Sider af Loire's Biflod Allier — i det nuvær. Auvergne. — *potentatu*] Herrevældet (over hele Gallien). — *factum esse*, *uti* —] var Følgen deraf blevne, at. — *copias*] Forraad, Rigdom paa Levnetsmidler, sml. II, 10 *copiis rei frumentarieæ*. — *adamaass.*] havde faat Smag paa. — *clientes*] ∵ de Folk, som erkjendte

magnam calamitatem pulsos accepisse, omnem nobilitatem, omnem senatum, omnem equitatum amisisse. Quibus proeliis calamitatibusque fractos, qui et sua virtute et populi Romani hospitio atque amicitia plurimum ante in Gallia potuissent, coactos esse Sequanis obsides dare nobilissimos civitatis et jurejurando civitatem obstringere, sese neque obsides repetituros neque auxilium a populo Romano imploraturos neque recusaturos, quo minus perpetuo sub illorum dictione atque imperio essent. Unum se esse ex omni civitate Hæduorum, qui adduci non potuerit, ut juraret aut liberos suos obsides daret. Ob eam rem se ex civitate profugisse et Roman ad senatum venisse auxilium postulatum, quod solus neque jurejurando neque obsidibus teneretur. Sed pejus victoribus Sequanis, quam Hæduis victis accidisse, propterea quod Arioivistus, rex Germanorum, in eorum finibus consedisset tertiamque partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliae, occupavisset et nunc de altera parte tertia Sequanos decedere juberet, propterea quod paucis mensibus ante Harudum milia homi-

deres Overhæjhed (imperium, ἡγεμονία) og bisted dem i Krig. — *qui*] gaar paa et udeladt *eos* (Hæduos), hvortil *fractos* er Appos. og *coactos esse* Prædikat. — *civitatem obstring.*, *sese -]* *sese* (ikke *eam*) — Subjekt. til *obstringere* tages nl. med i denne edelige Forpliktelse: naar de tog Staten i Ed herpaa, aflagde ogsaa de Ed paa det samme, som selv udgjørende en Del af Staten. Talte Hæduerne selv og ikke Divitiacus, der jo ndf. stiller sin Handelmaade i Modsetn. til de øvriges, vilde det ganske naturligt have hedd i or. recta: vi blev nødte til at give — og til under Ed at forplikte vor Stat (= vore Medborgere) til, at vi hverken skulde osv.; i VI, 12 (hvis Indhold ligner dette Kapitels i flere Henseender) er den samme Tanke udtrykt ved *publice jurare cogere* med *se* efter, og hermed er jo vort Udtryk ganske ensartet; — ved *Unum se esse* — gaar han derimod over til at tale om sin egen Person. — *quo minus*] § 375 b. — *Romam ad senatum venisse*] saa Latin. — vi: til Senatet i Rom (i Rom — henført blot til Senatet, men *Romam* henført til *venisse*). — *Arioivistus*] synes før sit Indfald i Gallien at have haft sin Bopæl ved Overrhinen (Baden) og hersket over Svererne. — *Harudum*] gen. totius (= ex Harud.), styret af *milia homin.* Harud. antages at stamme fra Nørrejylland (nærmest fra Egnen om Aarhus, — den danske Kong Hardekunts Navn minder endnu om Harudernes (Hørdernes) Tilværelse i Danmark) og

num XXIV ad eum venissent, quibus locus ac sedes parentur. Futurum esse paucis annis, uti omnes ex Galliae finibus pellerentur atque omnes Germani Rhenum transirent; neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro, neque hanc consuetudinem victus cum illa comparandam. Arioivistum autem, ut semel Gallorum copias proelio vicerit, quod proelium factum sit ad Magetobriam, superbe et crudeliter imperare, obsides nobilissimi cujusque liberos poscere et in eos omnia exempla cruciatusque edere, si quares non ad nutum aut ad voluntatem ejus facta sit. Hominem esse barbarum, iracundum, temerarium; non posse ejus imperia diutius sustineri. Nisi si quid in Cæsare populoque Romano sit auxilii, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerint, ut domo emigrent, aliud domicilium, alias sedes remotas a Germanis petant fortunamque, quæcumque accidat, experiantur. Hæc si enuntiata Arioivisto sint, non dubitare, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sumat. Cæsarem vel auctoritate sua atque exercitus vel recenti victoria vel nomine populi Romani deterrere posse, ne major multitudo Germanorum Rhenum traducatur, Galliamque omnem ab Arioivisti injuria posse defendere.

at være blevne tilbage ensteds mellem Rhinen og Donau som en Levning fra Cimbrernes Tog. — *pararentur*] i Konj. som Bisætng. i or. oblique. — *paucis annis*] § 276 A. 4. — *Gallicum* osv.] da Gallien her fremstilles som ulige bedre end Germanien, kunde vi have værett omvendt: *Germanicum cum Gallorum* osv. — *hanc o: Gallorum.* — *Magetobr.*] ved Saônes og Oignons Sammenleb. — *nobilissimi cui.*] § 495 extr. — *exempla*] forbinder ved „que explicativum“ med og forklares, som et i og for sig selv temmelig omfattende og ubestemt Begreb, ved det fig. *cruciatus*; det er alts. her: avarende Eksempl., Straffe, som — andre til Eks. — øvedes mod dem, statueredes paa dem (*in eos - edere*).¹⁾ Sml. *copiis - exercitu* 3 extr. og ovf. *locus ac sedes.* — *omnia*, alskens, alleslags. — *imperia*] i plur.: Bud og Befalinger o: Despoti. — *Nisi si*] § 442 c in. — eftertrykkeligere end *nisi*. — *ut domo emig.*] sml. *ut - exeant* 5 in. — *vel - vel*] dels - dels.

¹⁾ „Facere vel edere exemplum in aliquem significat grave supplicium de aliquo sumere, ut ejus poena aliis exemplum sit.“ Ruhnken.

32. Hac oratione ab Divitiaco habita omnes, qui aderant, magno fletu auxilium a Cæsare petere cooperunt. Animadvertisit Cæsar, unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas ceteri facerent, sed tristes capite demisso terram intueri. Ejus rei quæ causa esset, miratus ex ipsis quæsiit. Nihil Sequani respondere, sed in eadem tristitia taciti permanere. Quum ab iis sæpius quæreret neque ullam omnino vocem exprimere posset, idem Divitiacus Hæduus respondit: Hoc esse miseriorem et graviorem fortunam Sequanorum quam reliquorum, quod soli ne in occulto quidem queri neque auxilium implorare auderent absentisque Ario-visti crudelitatem, velut si coram adesset, horrerent, propterea quod reliquis tamen fugæ facultas daretur, Sequanis vero, qui intra fines suos Ario-vistum receperissent, quorum oppida omnia in potestate ejus essent, omnes cruciatus essent perferendi.

33. His rebus cognitis Cæsar Gallorum animos verbis confirmavit pollicitusque est, sibi eam rem curæ futuram; magnam se habere spem, et beneficio suo et auctoritate adductum Ario-vistum finem injuriis facturum. Hac oratione habita concilium dimisit. Et secundum ea multæ res eum hortabantur, quare sibi eam rem cogitandam et suscipien-

32. *omnes, qui aderant]* alle tilstedevarende. — *unos - facere]* § 300 b. — *sæpius]* gjentagne Gange. — *neque ullam osv.]* uden at kunne faa et eneste Ord af dem. — *crudelit.]* § 223 c. — *coram adess.]* var personlig tilstede — (i or. rect.? § 349). — *tamen]* o: (om end intet andet, f. Eks. at faa ham fordrevet) dog idetmindste. — *Sequanis]* § 250 b.

33. *curæ fut.]* § 249 og *). — *beneficio]* hvori denne bestod, forklarer Beg. af 35: *cum in consulatu suo* osv. Efter Ar.'s Sejer over Gallerne var han efter C.'s Andragende i det foreg. Aar — 59 — bleven beæret med Titel af *rex atque amicus*, noget, som naturl. skede alene af politisk Klogskab. At Provinjen i Gallien fik være i Ro for ham, og at Neutralitet bevaredes fra hans Side ved det forestaaende Felttog i Gallien, kunde da være at haabe. — *injuriis]* § 242 A. 2. — *secund. ea]* umiddelbart efter, næst det (som han havde hørt af Divit.). — *multæ res - quare]* saa ganske har alts. *quare* glemt sin Oprind. (*qua re*) og gaat over til et

dam putaret, in primis quod Hæduos, fratres consangvineos-que sæpenumero a senatu appellatos, in servitute atque in ditione videbat Germanorum teneri, eorumque obsides esse apud Ario-vistum ac Sequanos intelligebat; quod in tanto imperio populi Romani turpissimum sibi et rei publicæ esse arbitrabatur. Paulatim autem Germanos consvescere Rhenum transire et in Galliam magnam eorum multitudinem venire, populo Romano periculosum videbat; neque sibi homines feros ac barbaros temperatuos existimabat, quin, quum omnem Galliam occupavissent, ut ante Cimbri Teutonique fecissent, in provinciam exirent atque inde in Italiam contenserent, præsertim quum Sequanos a provincia nostra Rhodanus divideret; quibus rebus quam matrime occurrentum putabat. Ipse autem Ario-vistus tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, ut ferendus non videretur.

34. Quamobrem placuit ei, ut ad Ario-vistum legatos mitteret, qui ab eo postularent, ut aliquem locum medium utriusque colloquio deligeret: velle sese de re publica et summis utriusque rebus cum eo agere. Ei legationi Ario-

relat. Adv., at det endog staar efter et Plur. (V, 31: *omnia - quare*), som vort „hvørved, hvorfor“; *putaret* efter § 364. — *hortabantur* alts. her absolut uden nogen Gjenstandsstn. (i saa Fald maatte det have haft *ut* efter sig): „Og dernæst opmuntrede mange Omstændigheder ham, paa Grund af hvilke“ o: af mange saadanne Omstændigh., at han derfor — el. af mange Omstænd., viktige nok, til at (NB. *putaret* i Konj.) fremkalde den Overbevisning hos ham, at — — *fratres cons. que]* vel p. G. a. en fingeret fælles Nedstammen fra Troerne. — *quos - videbat]* App. til *multæ res. — ut - Cimbri* osv.] mellem 113 — 101 f. Kr. (se Historien). Denne Sammenligning hører ogsaa med til, hvad han *existimabat*, derfor *fecissent* i Konj. — *præsertim quum osv.]* i Sammenhæng. ligger blot Rhone (tilmed saa grund — *isque nonnull. locis vado transitur* — 6) og ikke en paalideligere Grænse. — *quibus r.] hf. Dat?* — *spiritus]* i Plur. Overmod, Trodsighed, viktig Mine, og *sibi sumere* netop: „tiltage sig, anmasse sig“ om Overgreb i en el. anden Retning. — *ferendus]* til at udstaa § 420 A.

34. *utriusque]* § 311 A. Denne Brug af *medius* er alts. ikke „dikterisk“ alene. — *sese]* gaar tilbage paa Subj. til *mitteret*. Sendemændenes Personer træder i Baggrunden og C. taler gjennem

vistus respondit: Si quid ipsi a Cæsare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere. Præterea se neque sine exercitu in eas partes Galliae venire audere, quas Cæsar possideret, neque exercitum sine magno commeatu atque emolumento in unum locum contrahere posse; sibi autem mirum videri, quid in sua Gallia, quam bello vicisset, aut Cæsari aut omnino populo Romano negotii esset.

35. His responsis ad Cæsarem relatis iterum ad eum Cæsar legatos cum his mandatis mittit: Quoniam tanto suo populi Romani beneficio affectus, quum in consulatu suo rex atque amicus a senatu appellatus esset, hanc sibi populo Romano gratiam referret, ut in colloquium venire in-

dem. I or. rect. df. *ego*. — *opus esset*] § 266, § 347 A. 2. — *ventur. fuisse*] § 409, sml. *fuisse diffic.* 14 in. — *se velit*] § 228 b A. 2. Iøvrikt er det jo eg. Imperf. og Plusq., som hører hjemme i or. obliq., ikke Præs. og Perf. Naar imidlertid ofte disse Tempora bruges, sker det for at livliggjøre Talen ved at nærme den saameget som muligt til or. recta, hvis Tempora da laanes (om de samme Modi kan der naturl. ikke blive Spergsmaal) og man saal. gaar et Slags Middelvej mellem or. recta og obliq. Saal. ogsaa i vort Sprog: A. sagde, (at) hvis C. vil ham noget, er det passende, at han kommer til ham (for: vilde — var — kom). Af samme Grund findes man df. ogs. *nunc*¹), *etiam nunc* osv. i or. obliq. for *tum*, *etiam tum* osv. I Grunden skulde ikke engang Pron. *hic* bruges i or. obliq. — Her har C. saameget heller valgt *velit* for *vellet*, som den Tanke, at C. virkelig vil noget (han sender jo Bud til ham) kunde fordunkles ved *vellet* efter det foreg. *si quid opus esset, venturum fuisse*, hvor Forholdet er ganske anderledes, da A. ikke vilde C. noget, og *opus esset* staar i Imp. Konj. af en dobbelt Grund, ikke alene som Bistn. i or. obl., men ogs. fordi her er en Antagelse imod Virkeligheden (alts. ogs. i or. rect.: *opus esset*). — *quid - negotii esset*] havde — havde at bestille.

35. *beneficio affectus*] Appos. til Subj. i referret (skjønt ham var vederfaret osv. *beneficio* bf. Abl.?) — *hanc - gratiam referre*] gav en saadan Tak til Gjengjæld ∵ gjengjældte — paa en saadan Maade (om at takke i Gjerningen, forskj. fra *gratiam habere* i Hjertet: være taknemmelig sindet, og *gratias agere* i Ord: takke²).

¹) Sml. 31: *nunc esse in Gallia* — og siden: *nunc de altera parte tertia* —

²) Saal. ogs. paa Græsk med samme Forskjel: *χάριν ἀποδόντας, σιδέναι (εχειν), λέγειν.*

vitatus gravaretur neque de communi re dicendum sibi et cognoscendum putaret, hæc esse, quæ ab eo postularet: primum, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam traduceret; deinde obsides, quos haberet ab Hæduis, redderet Sequanisque permetteret, ut, quos illi haberent, voluntate ejus reddere illis liceret, neve Hæduos injuria laeckeret, neve his sociisque eorum bellum inferret. Si id ita fecisset, sibi populoque Romano perpetuam gratiam atque amicitiam cum eo futuram; si non impetraret, sese, quoniam M. Messala, M. Pisone consulibus senatus censisset, uti, quicunque Galliam provinciam obtineret, quod commodo rei publicæ facere posset, Hæduos ceterosque amicos populi Romani defendere, se Hæduorum injurias non neglecturum.

36. Ad hæc Arioivistus respondit: Ius esse belli, ut, qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent; item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consvesse. Si ipse populo Romano non præscriberet, quemadmodum suo jure uteretur, non oportere sese a populo Romano in suo jure impediri. Hæduos sibi, quoniam belli fortunam tentassent et armis congressi ac superati essent, stipendiarios esse factos. Magnam Cæsarem injuriam facere, qui suo adventu vectigalia sibi deteriora faceret. Hæduis se obsides redditurum non

— *cognosc.*] rem eller de re ∵ erkynlige sig om, gjøre sig bekjendt med en Ting. — *hæc esse*] Efterstn. til *Quoniam* osv. — *redderet*] hertil suppleres et ut af det foreg. ne. — *permitteret, ut - liceret*] eg. — ? — alts. et pleonastisk Udr.! — *illi - illis*] nl. Sekvanerne — *illis* Dativ til *liceret*. — *neve*] = et ne, liges. *neque* = ? — *fecisset*] Tempus — ? (vi bruger her Imperf.). — *impetraret*] nl. Cæsar. NB. pludselig Ombytning af Subj.! — *Mess.* — *Pis.*] 61 f. Kr. (2 in.) — *quod*] § 364 A. 2. — *commodo*] sml. § 257 A. 5. — *se*] optager *sese* for Tydeligheds Skyld, — *non neglectur.*] vilde ikke med Ligegyldighed se paa, lade uændset (men alvorlig hævne). — Hvorl. vilde dette Kap. lyde i or. recta?

36. *ut*] § 374. — *alterius*] Andenmands, andres. — *consvesse*] bf. ikke Præs. Inf.? — *armis*] udmaalende tilføjet til *congressi*, liges. i 31 in. til *contendisse*. — *qui - faceret*] § 366, saa Latin. vi: ved at bevirke — *deterior*, mindre god, ringere (pe-

esse, neque iis neque eorum sociis injuria bellum illaturum, si in eo manerent, quod convenisset, stipendumque quotannis penderent; si id non fecissent, longe iis fraternum nomen populi Romani afuturum. Quod sibi Cæsar denuntiaret, se Hæduorum injurias non neglecturum, neminem secum sine sua pernicie contendisse. Quum vellet, congregareretur: intellecturum, quid invicti Germani, exercitatissimi in armis, qui inter annos XIV tectum non subissent, virtute possent.

37. Hæc eodem tempore Cæsari mandata referebantur, et legati ab Hæduis et a Treviris veniebant: Hædui questum, quod Harudes, qui nuper in Galliam transportati essent, fines eorum popularentur: sese ne obsidibus quidem datis pacem Arioquisti redimere potuisse; Treviri autem, pagos centum Svevorum ad ripas Rheni consedisse, qui Rhenum transire conarentur; iis præesse Nasuam et Cimberium fratres. Qui-

jor, mere slet). — Dette gjorde C. middelbart ved at antage sig Hæduerne, saa at disse i Tillid til hans Hjælp vægredte sig for at erlægge Tributen. — *neque iis osv.] vi:* og dog vilde han ikke — *injuriam*] = sine justa causa. — *convenisset]* sc. inter se et eos § 245 a*). Subj. er naturl. — ? Alts. eg. ? — *stipendumque*] „que explicativ.“ tilknytter en Forklaring af *in eo manerent, quod c.* — *longe iis - afutur.]* skulde være langt fra dem (og følgelig slet ikke komme dem til gode. — mods. *adesse* med Dat.) — *Quod]* 13 m. — *denuntiaret]* betydede (med Bibegreb af Trusel). — *secum - sua]* § 490 c A. — Mærk Kortheden i Udrykket, eg.: Naar C. betydede ham, at —, saa havde ingen osv. ∞: saa vilde han sige ham (saa maatte han vide), at ingen osv. — *congregareretur]* § 404. — *intell.]* sc. eum (sml. *rogare* 7 m.). — *inter]* § 276 A. 5*). — *tectum non sub.]* en hyperbolisk, pralende Erklæring! De havde nl. strejfet om uden faste Bopæle.

37. *eodem temp. - et]* § 444 b. A. 3. — *Treviris]* boede paa begge Sider af Mosel med Hovedstaden Augusta Trevirorum (Trier). — *eorum]* NB. — *Treviri]* sc. *questum veniebant.* — *pagos cent. Svevor.* osv.] er — efter hvad der i IV, I fortælles om dette Folks Sædvane — en Overdrivelse, og den hele Tale om Sverernes 100 Pagi. ud. Tv. en Misforstaelse, foranlediget af den germaniske Benævnelse: Hundred ∞: Hered¹⁾). — Svererne, Germaniens Hovedfolk, boede mellem Rhinen og Thüringerwald (i „Schwaben“). — *ad ripas R.]* ∞: kun d. højre Bred, da de ikke satte over. Plur.

¹⁾ Munch: Det norske Folks Historie 1 B. p. 95 — 97.

bus rebus Cæsar vehementer commotus maturandum sibi existimavit, ne, si nova manus Svevorum cum veteribus copiis Arioquisti sese conjunxisset, minus facile resisti posset. Itaque re frumentaria, quam celerrime potuit, comparata magnis itineribus ad Arioquistum contendit.

38. Quum tridui viam processisset, nuntiatum est ei, Arioquistum cum suis omnibus copiis ad occupandum Vesontionem, quod est oppidum maximum Sequanorum, contendere triduique viam a suis finibus profecisse. Id ne accideret, magnopere sibi præcavendum Cæsar existimabat. Namque omnium rerum, quæ ad bellum usui erant, summa erat in eo oppido facultas, idque natura loci sic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem, propterea quod flumen Dubis, ut circino circumductum, pæne totum oppidum cingit; reliquum spatium, quod est non amplius pedum sexcentorum, qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita ut radices montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circumdatus arcem efficit et cum oppido conjungit. Huc Cæsar magnis nocturnis diurnisque itineribus contendit occupatoque oppido ibi præsidium collocat.

39. Dum paucos dies ad Vesontionem rei frumentariae commeatusque causa moratur, ex percontatione nostrorum

betegner Bredden paa de forskjell. Steder (den hele Bred bestaar af flere mindre Breddele). — *resisti posset]* personalt el. impersonalt? *resistere's Kstr. — ?*

38. *tridui]* g. posses. — (andre tænker paa g. qual. da *tridui* jo = trium dierum). — *viam]* § 234 a. — *Vesontion.]* nu — ? (1 extr.) — § 41 under o, onis. — *occupandum]* efter § 413 Gerundiv. — *profecisse]* intr. havde rykket frem. — *a suis finib.]* nemlig den 3die Del, han havde frataget Sekvanerne (se 31 m.). — *ad bellum]* sml. 25 in. *ad pugnam*, som ligeledes staar ved en Dat. med *esse*. — *facultas]* med gen. obj. Lethed for (Anledning, Lejlighed til) at erholde, sml. III, 9: *facultas navium.* — *Dubis]* nu Doubs, Biflod til Saône. — *pedum sexe.]* gen. qual. — *qua]* paa den Kant, hvor. — *continet]* indtager, opfylder. — *radices]* Obj., liges. *ripæ* Subj. — *Hunc]* ∞: montem (gjør murus til en *arx*). — *commeatusque]* et omfangsrigere Udrykk end *rei frum.*, indbefatter al anden nødvendig Tilførsel end af Korn. f. Eks. af Foder (for Korn — og anden Tilførsels Skyld). — *ex]* Kilden til

vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant, saepenumero sese cum iis congressos ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse, tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non medio-exiter omnium mentes animosque perturbaret. Hic primum ortus est a tribunis militum, praefectis reliisque, qui ex urbe amicitiae causa Cæsarem secuti non magnum in re militari usum habebant: quorum aliis alia causa illata, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat, ut ejus voluntate discedere liceret; nonnulli pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent, remanebant. Hi neque vultum fingere neque interdum lacrimas tenere poterant; abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. Vulgo totis castris testamenta obsignabantur. Horum vocibus ac timore paulatim etiam ii, qui magnum in castris usum habebant,

Frykten. Her begynder Efterstn. - *percont.* af *percontari*, eg. noje at føle sig for ved Hjælp af en Baadshage (contus), noje spørge sig for, udfritte. — *congressos*] som sædv. om fiendtligt Sammenstød - gaar især paa *Gallorum*, mindre paa *mercatorum*. — *primum*] svarer - uden at noget *deinde* følger - til *paulatim etiam* i det fig. — *tribun. m.*] af Krigstribuner (Oberster) var 3 ved hver Legion, siden 6, hvorf 2 havde Kommandoen i 2 Maaneder skiftevis. Paa C's Tid valgtes de ikke længer dels af Feltherren dels af Folket, men alene af den første. — *praefectis*] ikke Cheferne for Rytteriet (*præf. equitum*), thi disse betegnes ndf. ved: *qui equit. præerant*, men de for Bundsfælletropperne af Feltherren udnævnte romerske Befalingsmænd, der svarede til Legionernes Krigstribuner. Ved denne Lejlighed var det da nær kommet C. dyrt at staa, at disse viktige Poster var blevne betroede til uerfarne rom. Adelsmænd, der var gangne i C's Tjeneste i Haab om at leve yppigt og gjøre Lykke. — *usum*] Øvelse, Erfaring. — *alius alia osv.*] § 496 A. 1. *inferrere c.*, foregive en Grund. — *necessarium*] aktivt: som medfører en Nødvendighed, tvingende (16 extr. *necessario tempore*). — *diceret*] sml. *existimarent* 23 extr. — *vultum fing.*] tildanne sit Ansikt : være Herre over det, give sig en kjæk Mine (som ikke svarer til ens Stemning). — *Vulgo*] overalt, det var almindeligt, at - Saa vis var man paa ikke at komme herfra med Livet. — *in castris*] i Felten, ovf. *in re militari*. — *milites* osv.] App. til

milites centurionesque, quiue equitatu præerant, perturbabantur. Qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri, sed angustias itineris et magnitudinem silvarum, quæ intercederent inter ipsos atque Arioivistum, aut rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timere dicebant. Nonnulli etiam Cæsari nuntiabant, quum castra moveri ac signa ferri jussisset, non fore dicto auditentes milites neque propter timorem signa laturos.

40. Hæc quum animadvertisset, convocato consilio omniumque ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, vehementer eos incusavit: primum quod, aut quam in partem aut quo consilio ducerentur, sibi quærendum aut cogitandum putarent. Arioivistum se consule cupidissime populi Romani amicitiam appetisse; cur hunc tam temere quisquam ab offi-

*ii, qui - habebant. — se - existimari] § 389 A. 4. — rem frum., ut - posset, timere] for: ut res frum. - p., tim. § 439 A. 1. Denne i Græsk saare alm. Attraktion (Antíptosis) - Mdv. græsk Ord-føjn. § 191 - er foranlediget ved de foreg. Akkus. Naar her staar *rem frum.* i Akk. ved *timere* (ikke Dativ), ligger deri, at de ogsaa fryktede Korntilførseleen som noget ondt : de fryktede Mangelpaa Korntilf. — *ut - ? — quum - jussisset*] fore viser, hvad Tempus dette Plusq. skal udtrykke. — *dicto*] Dativ, selv da naar endnu en Personens Dativ (til det hele Udtryk) tilføjes: dicto audientem esse alii cui. — Efter Dio Cassius var Sagen alvorligere, end C. beretter, da Soldaterne truede med at forlade ham ikke af Frykt, men fordi Krigene ikke var besluttet af Senatet, og blot var en Frukt af C's Ærgjerrighed.*

40. *omniumq. ord. - centur.*] *ordo* i denne Forbind. = *centuria* (paa omtr. 100 Mand, af *centum*) Kompagni. Da en *legio* inddeltes i 10 *cohortes*, en Kohort i 3 *manipuli* med tre særskilte Vaabenarter (*triarii, principes, hastati*) og en Manipel i 2 *centuriae* (*ordines*), udgjorde Legionen (Rytteriet ikke medregnet) paa denne Tid c. 6000 Mand i 60 Kompagnier under 60 *centuriones* (Kompagnichefer), hvoraf i Alm. kun de fornemste (*primorum ordinum* 41) nemlig hver Legions første Centurion (*primipilus*) havde Sæde i Krigsraadet; *adhibitus*, sml. *fratrem adhibet*. 20 extr. Duo abl. med paafølg. *eos* sml. 16 extr. *convoc. princ. - eos accusat.* — *primum*] uden noget tilsvarende *deinde*, da den første, viktigste (og i Grunden eneste) Ankepost fremsættes og begrundes saa udførlig, at C. ikke længer har følt det Krav, som *primum* gjer paa et følg. tilsvarende Led. — *sibi*] med stærkt Eftertryk: at de

cio discessurum judicaret? Sibi quidem persvaderi, cognitis suis postulatis atque æquitate conditionum perspecta eum neque suam neque populi Romani gratiam repudiaturum. Quod si furore atque amentia impulsus bellum intulisset, quid tandem vererentur? aut cur de sua virtute aut de ipsius diligentia desperarent? Factum ejus hostis periculum patrum nostrorum memoria, quum Cimbris et Teutonis a G. Mario pulsis non minorem laudem exercitus, quam ipse imperator, meritus videbatur; factum etiam nuper in Italia servili tumultu, quos tamen aliquid usus ac disciplina, quæ a nobis accepissent, sublevarent. Ex quo judicari posse, quantum haberet in se boni constantia, propterea quod, quos aliquamdiu inermes sine causa timuissent, hos postea armatos ac victores superassent. Denique hos esse eosdem, quibuscum sæpenumero Helvetii congressi non solum in suis, sed etiam in illorum finibus plerumque superarint, qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint. Si quos adversum proelium

havde at undersøge osv. — *judicaret*] § 405 b. (i or. rect. alts. *judicet*, hf. Konj.?) — *Sibi - persvaderi*] § 244 b. — *Quod si?* — *vererentur*] § 405 a. (i or. rect. — ?); dette Spørgsmål har Betydn. af fut. simp. i Forhold til *intul.* (fut. ex.). — *ipsius*] : Cæsar. — *Factum - peric.*] forsekt var den Fiende (>: Germanerne) blevet — , ved hvilken Lejlighed — , *quam videbatur*, § 369 A. 2. Her Indik. saa meget mere paafaldende, som jo netop heri skulde ligge en for vedkommende kraftig Opfordring til at ogsaa de nu maatte vise sig fra en ligesaa fordelaktig Side, saa at Stn. nødvendig maa høre med til or. obliq. — *factum*] sc. fra det foreg. — ? — *etiam nuper*] 14 Aar før. — *servili tum., quos*] § 317 med A. 1. (*servili* nl. = ?); *tumultus*, en i Roma Nærhed (i Italien el. Nabolandet Gallien) udbrudt Krig. Denne Slavekrig under Spartakus (?) førtes især af de af Marius fangne germaniske Slaver. — *aliquid*] § 229 — 2. — *quaæ*] § 315 a. — *sublevarent*] § 213 a, nemlig under Krigens Vedvaren, df. Imp. — *Ex quo - posse*] ikke *posset*, sml. *qua ex re futur.* 20 m. — *inermes*] om de uordnede Massers maadelige Bevæbning. — *victores*] saavel Cimberne og Teutonerne som Slaverne havde vundet ej ubetydelige Fordele over Romerne, før de overvandtes. — *Denique*] indleder det fyndigste Bevis. — *quibuscum congressi - superarint*] = *quos*, cum iis congr., super. Relat. har sluttet sig til det nærmeste Ord. — *Si quos*] = quoseunque, optages af *hos*. — *defatig. Gal-*

et fuga Gallorum commoveret, hos, si quærerent, reperire posse, diurnitate belli defatigatis Gallis Ariovistum, quem multos menses castris se ac paludibus tenuisset neque sui potestatem fecisset, desperantes jam de pugna et dispersos subito adortum magis ratione et consilio quam virtute viciisse. Cui rationi contra homines barbaros atque imperitos locus fuisset, hac ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse. Qui suum timorem in rei frumentariae simulationem angustiasque itineris conferrent, facere arroganter, quem aut de officio imperatoris desperare aut præscribere viderentur. Hæc sibi esse curæ; frumentum Sequanos, Leucos, Lingones sumministrare, jamque esse in agris frumenta matura; de itinere ipsos brevi tempore judicaturos. Quod non fore dicto audientes neque signa laturi dicantur, nihil se ea re commoveri; scire enim, quibuscumque exercitus dicto audiens non fuerit, aut male re gesta fortunam defuisse aut aliquo facinore comperto avaritiam esse convictam: suam innocentiam

lis - desperantes osv.] lig. ovf. ogs. her duo abl. mod Hovedregelen; der kunde jo ogs. gjerne være sat: def.gatos Gallos, og i App. dertil *desper.*, men ved den valgte mindre snorrette Konstr. fremhæves Tidsangivelsen stærkere. — *castris*] abl. instr. — *neque sui potest. f.*] tydeligere 50 in. *pugnandi potest. f.*, — uden at give dem Lejlighed til at faa fat paa sig : uden at tilbyde Slag. — *ratione et cons.*] ved klog og plæmæssig Fremgangsmaade. — *Cui rationi -, hac*] Konstr. ne ipsum quidem (Ariovistum) — — *capi posse hac ratione, cui* — (sml. 12 extr. *quaæ pars - ea*) — *locus*, ogs. vi kan sige ligedan: hvortil der havde været Stedet (>: Anledning) ligeoverfor (imod) osv. — *capi*, hildes, besnæres, fanges. — *Qui - conferrent*] eg. de, som overførte sin Frykt paa Paaskudet om Proviantvæsenet : der lod som om de fryktede for Prov. og gav dette (og de trange Vejpasse) Skylden for sin Frykt. — *officio*] som ovf. Pliktopfyldelse, Skyldighed. — *præscribere*] foreskrive (ham noget), give ham en Lektion. — *Hæc sibi esse curæ*] dette skulde han passe. — *Leucos*] i det sydlige Lothingen med Hovedst. Tullium (Toul). — *Quod - dicantur*] optages af *ea re* (sml. 18 m.) naar det hed sig, at — , da tog han sig slet ikke nær af den Ting. — *quibuscumque*] § 244 a. (extr.) — skulde ndf. eg. være optaget af Demonstr., nl. iis *defuisse* og eorum *avaritiam*. — *male re gesta*] efter et Uheld (saal. stadig *rem gerere* med et Adv. om Held el. Uheld i Krigen). — *facinore*] uden Adj. — i ond Betydn. „Streg“. — *innocent.*] Uegennytthighed, Redelighed (som Mod-

perpetua vita, felicitatem Helvetiorum bello esse perspectam. Itaque se, quod in longiorem diem collaturus fuisset, representaturum et proxima nocte de quarta vigilia castra motrum, ut quam primum intelligere posset, utrum apud eos pudor atque officium an timor valeret. Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibique eam prætoriam cohortem futuram. Huic legioni Cæsar et indulserat præcipue et propter virtutem confidebat maxime.

41. Hac oratione habita mirum in modum conversæ sunt omnium mentes summaque alacritas et cupiditas belli gerendi innata est, princepsque decima legio per tribunos militum ei gratias egit, quod de se optimum judicium fecisset, seque esse ad bellum gerendum paratissimam confirmavit. Deinde reliquæ legiones cum tribunis militum et primorum ordinum centurionibus egerunt, uti Cæsari satisfacerent: se nec unquam dubitasse neque timuisse, neque de summa belli suum judicium, sed imperatoris esse existimavisse. Eorum satisfactione accepta et itinere exquisito per Divitiacum, quod ex

sætn. viser). — *convincere alicujus avaritiam*, godtgjøre ens Hævesyge (ellers med Tingens Genit. *conv. aliquem avaritiae*, overbevise en om Haves.). — *vita - H. bello*] abl. instr. — *collatur. fuiss.*] eg. havde tænkt at overføre paa en længere Tid (saa han først længere — senere — han blev færdig dermed) ∵: — efter Mod-sætn. til *repræsent.* — havde tænkt at henskyde til en fjernere Tid; i or. r. *collaturus fui*. — *valeret*] havde Kraft, var det raadende, (et *plus* var alts. her ganske overflød.). — *præterea*] desforuden ∵: foruden d. 10de Legion. — *prætor. coh.*] Livvakt, eg. den udsekte Skare, som omgav Feltherrens Person (Feltherreteltet, og i Nærheden af dette Lejrens Hovedport, *porta præatoria*). — *legioni*] § 244 a c. & h.

41. *conversæ*] omstænte. — *princeps*] som den første (i Latin Adj. — vi — Adv.) først. — *cum tribunis - egerunt osv.*] de forhandlede med, anmodede T. om at undskyde dem hos C. Den følg. acc. c. inf. afhænger af det verb. declar., som ligger i *egetrunt cum.* — *dubitasse - tim.*] absolut. næret Betænkelighed eller Frygt (sc. Cæsarem sequi). — Konstr. *judicium de summa belli* (∴ Indbegræbet af alt, hvad der tilhørte Krigen, og især dens øverste Ledelse) *esse suum sed imp.* — *itinere exquis.* osv.] da en Marsroute var udsøkt ved D., — saa at han (Cæsar) kunde osv. — *miliū*

aliis ei maximam fidem habebat, ut milium amplius quinquaginta circuitu locis apertis exercitum duceret, de quarta vigilia, ut dixerat, profectus est. Septimo die, quum iter non intermitteret, ab exploratoribus certior factus est, Arioivist copias a nostris milibus passuum IV et XX abesse.

42. Cognito Cæsaris adventu Arioivistus legatos ad eum mittit: Quod antea de colloquio postulasset, id per se fieri licere, quoniam proprius accessisset, seque id sine periculo facere posse existimaret. Non respuit conditionem Cæsar jamque eum ad sanitatem reverti arbitrabatur, quum id, quod antea petenti denegasset, ulti polliceretur, magnamque in spem veniebat, pro suis tantis populique Romani in eum beneficiis cognitis suis postulatis fore, uti pertinacia desistret. Dies colloquio dictus est ex eo die quintus. Interim sæpe ulti citroque quum legati inter eos mitterentur, Arioivistus postulavit, ne quem peditem ad colloquium Cæsar adduceret: vereri se, ne per insidias ab eo circumveniretur: uterque cum equitatu veniret; alia ratione sese non esse venturum. Cæsar quod neque colloquium interposita causa tolli volebat, neque salutem suam Gallorum equitatui committere audebat, commodissimum esse statuit, omnibus equis Gallis equitibus detractis eo legionarios milites legionis decimæ, cui

sc. passuum. — *circuitu* abl. instr. el. modi — *locis apertis*, paa den Maade undgik man de befrykede *itinерум angustius*. — *milibus*?

42. *de colloquio*] „en Samtale betræffende“. — *per se - licere*] det var tilladt for ham (han hayde intet imod), at det skede ∵: det kunde for ham gjærne (?) ske, § 389 A. 5. — *accessis.*] ul. Cæsar — *existimaret* nl. Arioivist — en pludselig Skiften af Subj., som vi allerede har haft et Par Eks. paa. Arioiv. er, ser man, bleven øjensynlig overrasket ved C.'s pludsel. Ankomst. — *ad sanitat.*] = sanam mentem, mods. *furor* og *amentia* (i 40). — *fore, uti - desist.*] omskriv. som sadv. (helst, naar man vil undgaa en ikke alm. brugelig Futur-Inf.form) § 410. — *per insid.*] per 4 in. — *veniret*] maatte komme, i or. rect. *uterque (nostrum) veniat* (opfordr. Konj.). — *interposita causa*] i 39 havde vi *causa illata*. — *Gallis equit.*] § 243. — Arioiv.'s Forlangende kunde jo endog lade befrykte en Forstaaelse med det upaalid. gall. Rytteri. — *eo*] Tilstedsadv. = in eos, (sml. „derpaa“ = paa dem) optager det foreg. *omnib. equis*.

quam maxime confidebat, imponere, ut præsidium quam amicissimum, si quid opus facto esset, haberet. Quod quum fieret, non irridicule quidam ex militibus decimæ legionis dixit: Plus, quam pollicitus esset, Cæsarem facere: pollicitum, se in cohortis prætoriæ loco decimam legionem habiturum, ad equum rescribere.

43. Planities erat magna et in ea tumulus terrenus satis grandis. Hic locus æquo fere spatio ab castris Ariovisti et Cæsaris aberat. Eo, ut erat dictum, ad colloquium venerunt. Legionem Cæsar, quam equis devexerat, passibus ducentis ab eo tumulo constituit. Item equites Ariovisti pari intervallo constiterunt. Ariovistus, ex equis ut colloquerentur et præter se denos ut ad colloquium adducerent, postulavit. Ubi eo ventum est, Cæsar initio orationis sua senatusque in eum beneficia commemoravit, quod rex appellatus esset a senatu, quod amicus, quod munera amplissime missa; quam rem et paucis contigisse et pro magnis hominum offi-

Alle Heste behøvede han til Legionen, da han efter 15 ikkun havde omtr. 4000, — *si quid opus facto esset*] § 266 A. & *), eg. en Sammensmelting af to Udtryksmaader: *aliquid opus est* og *facto* (perf. part.) *opus est*, hvorved *quid* (positivt, svarende til *nihil* negat.) nedsynker i det sammensmeltede Udtryk fra Nomin. til Omfangets Akk. § 229 b. — *non irrid. - dixit*] gjorde den ret vittige (kvikke) Bemærkning. — *ad equum rescrib.*] eg. o mskrev (den) til Hesten (for var den antegnet som hørende til Fodfolket, df. reser.) o: indskrev i Rytteriet. Heri lægger Soldaten spøgende en Forfremmelse (*plus, quam* -, C. *facere*), siktende til det gamle Forhold, da Tjenesten til Hest, der krævede en større Formue, var ærefuldere, forbundne med højere Rang og indbrakte det tredobbelte af en pedes's Sold. Nu var jo Forholdet ganske anderledes, da kun Galler tjente til Hest i C.'s Hær, og Rytteriet betraktedes kun som et Tillæg til Fodfolket, der udgjorde den egentl. Hær (df. ofte endog *exercitus equitatusque*, for peditat. eq.que, *milites equitesque* osv., som om ikke equitat. hørte med til exercit., equites ikke var milites).

43. *satis*] ved Adj. el. Adv. ofte: temmelig, ret. — *spatio*] § 234 b. A. — *dictum*] sml. *diem dicere colloquio* osv. — *devexerat*] havde ført did (*de* angiver Maalet) — *equis* abl. instr. — *passibus*? — *pari interval.*] hf. ikke Akk. her? — *ex equis*] 4 in. — *munera*] om dem har vi ikke hørt før, uaktet hine saakaldte *beneficia* (!) er ofte nok omtalte. Især var det en broderet

ciis consvesse tribui docebat: illum, quum neque aditum neque causam postulandi justam haberet, beneficio ac liberalitate sua ac senatus ea præmia consecutum. Docebat etiam, quam veteres quamque justæ causæ necessitudinis ipsis cum Hæduis intercederent; quæ senatus consulta, quoties quamque honoriæ in eos facta essent; ut omni tempore totius Galliæ principatum Hædui tenuissent, prius etiam quam nostram amicitiam appetissent. Populi Romani hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non modò sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctiones velit esse: quod vero ad amicitiam populi Romani attulissent, id iis eripi, quis pati posset? Postulavit deinde eadem, quæ legatis in mandatis dederat, ne aut Hædui aut eorum socii bellum inferret, obsides redderet; si nullam partem Germanorum domum remittere posset, at ne quos amplius Rhenum transire pateretur.

44. Ariovistus ad postulata Cæsaris pauca respondit, de suis virtutibus multa prædicavit: Transisse Rhenum sese non sua sponte, sed rogatum et arcessitum a Gallis; non sine magna spe magnisque præmiis domum propinquosque reliquise: sedes habere in Gallia ab ipsis concessas, obsides ipsorum voluntate datos; stipendum capere jure belli, quod victores victimis imponere consverint. Non sese Gallis, sed

Toga og et Elfenbenscepter, der sendtes den, der skulde tituleres *rex*, stundom ogs. Guldkrone, Elfenbensstol osv. *amplissime*, i rigeliste Maal. — *officiis*] Tjenester. — *aditum*] i figur. Betydn. Adkomst, Berettigelse. — *necessit.*] om ethvert intimit Forhold. — *ipsis*] hvem? — *in eos*] som gik ud over dem, gjaldt dem, dem angaaende, imod dem, ganske ensartet med *sua* — *in eum beneficia* (ovf.) osv. — *ut*] hvorledes. — *hanc*] vi — ? — *sui*] af sit eget — g. generis. — *auctiores*] i Kompar. Part. er alts. ganske gaat over til et Adj. — *quod vero* osv.] o: hvad de havde besiddet dengang, da de optoges i R.f.'s Venskab (Uafhængighed og Forrang); — eg.? Billedet taget af et Ækteskab, hvortil man medbringer en vis Formue. — *posset*] i or. rect. — ? (sml. *judicaret* 40 in.) — hvis her stod *posse*, hvorl. da i or. rect.? — *in mandatis*] ogs. vi: i Ærinde, i Kommission. — *reddere*? — sml. 35 m. — *si nullam* — at ne? at (fremdeles afhæng. af *Postulavit* — *eadem*), om han ikke — nogen — — , saa skulde han dog i alle Fald — § 437 c (m.).

44. *multa prædicavit*] talte vidt og bredt. (39 in. har vi *prædicabant* ligel. i foraktelig Betydn. om svadsikt og overflødikt

Gallos sibi bellum intulisse; omnes Galliae civitates ad se oppugnandum venisse ac contra se castra habuisse: eas omnes copias a se uno proelio pulsas ac superatas esse. Si iterum experiri velint, se iterum paratum esse decertare; si pace uti velint, iniquum esse de stipendio recusare, quod sua voluntate ad id tempus pependerint. Amicitiam populi Romani sibi ornamento et præsidio, non detimento esse oportere, idque se ea spe petisse. Si per populum Romanum stipendum remittatur et dediticii subtrahantur, non minus libenter sese recusaturum populi Romani amicitiam, quam appetierit. Quod multitudinem Germanorum in Galliam traducat, id se sui muniendi, non Galliae impugnandæ causa facere: ejus rei testimonium esse, quod nisi rogatus non venerit, et quod bellum non intulerit, sed defenderit. Se prius in Galliam venisse quam populum Romanum. Nunquam ante hoc tempus exercitum populi Romani Galliae provinciae fines egressum. Quid sibi vellet, cur in suas possessiones veniret? Provinciam suam hanc esse Galliam, sicut illam nostram. Ut ipsi concedi non oporteret, si in nostros fines impetum faceret, sic item nos esse iniquos, quod in suo jure se interpellaremus. Quod fratres Hæduos appellatos diceret, non se tam barbarum neque tam imperitum esse rerum, ut non sciret, neque bello Allobrogum proximo Hæduos Romanis auxilium

Snak). — *decertare*] § 389 A. 3. — *sua volunt.*] med sin gode Vilje, frivillig. — *idque*] nl. at blive R.f.'s Ven — uaktet det enkelte Ord *amicitiam* (ikke nogen hel Stn.) gaar i Forvejen, usædv. for *eamque*. — *per p. R.* — *remitt.*] ved R.f. formindskes, stanses ♀: R.f. er Skyld i¹⁾, at Skatten udebliver — (sml. 34 *rectigilia deterioriora faceret*). — *recusat.*] vilde frabede sig. — *sui muniendi - causa*] til egen Betryggelse. — *defenderit*] afværget (Krig, ikke ført Angrebs — men Forsvarskrig, ikke gaat offensiv, men defensiv tilværks). — *fines*] § 224 c. — *Quid sibi vellet, cur -*] hvad var hans Mening med, at han — § 248 A. (i or. rect. *Quid tibi vis* (hf. *vellet* i Konj.?), *cur in meas p. venias*), det relative *cur* (benført til *quid*) i denne Forbind. ikke rarere end i *quid est, cur - que causa est, cur -* osv. — *imperit. rer.*] uerfareñ i Verden, ukjendt med Forholdene. — *bello A. p.*] omtalt i¹⁾ 6. —

¹⁾ Det samme per som i: per me tibi licet, per me stat, per æstatem arma ferre posse osv.

tulisse, neque ipsos in iis contentionibus, quas Hædui secum et cum Sequanis habuissent, auxilio populi Romani usos esse. Debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia, quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere. Qui nisi decedat atque exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum. Quod si eum interficerit, multis sese nobilibus principibusque populi Romani gratum esse facturum: id se ab ipsis per eorum nuntios compertum habere, quorum omnium gratiam atque amicitiam ejus morte redimere posset. Quod si decessisset et liberam possessionem Galliae sibi tradidisset, magno se illum præmio remuneraturum et, quæcunque bella geri vellet, sine ullo ejus labore et periculo confecturum.

45. Multa ab Cæsare in eam sententiam dicta sunt, quare negotio desistere non posset: Neque suam neque populi Romani consuetudinem pati, ut optime merentes socios desereret; neque se judicare, Galliam potius esse Arioisti quam populi Romani. Bello superatos esse Arvernos et Rutenos ab Q. Fabio Maximo, quibus populus Romanus ignorisset neque in provinciam redegisset neque stipendum imposuisset. Quod si antiquissimum quodque tempus spectari oporteret, populi Romani justissimum esse in Gallia imperium; si judicium senatus observari oporteret, liberam debere esse Galliam, quam bello victam suis legibus uti voluisset.

Hædui] efter *ipsos* unødvend. — kun for desto større Tydeligheds Skyld. — *simulata - amic.*] under Venskabs Maske, under hyklet Venskab nl. for Hæderne, hvem Rom. altsaa før, som det viste sig, ikke havde taget sig saa varmt af; — „at der med Venskabet kun var Spilfekteri, men at han, naar (fordi) han —, i Virkeligheden havde den —“. *pro am. - habitur.*] § 227 c. A. 1.

45. *in eam sent. - quare*] i den Mening, hvørfor osv. ♀: for at oplyse Grundene til, at han — *optime merentes*] nl. ogs. nu ved sin Troskab (ikke alene *meritos*). — *neque se judic.*] heller ikke var han af den Mening. — *Rutenos*] omkr. Byen Rhodez N. O. for Toulouse, tildels indenfor Provinssens Grænser. Dette Slag, hvori og Allobrog. deltog, leverede Q. Fab. Max. Allobrogicus 121. — *quibus*] passer Dat. ogs. til *redegisset?* §. 323. Alts. eg. (*neque quos* gaar ej an) *et quos - non*. — Udelad, her saameget mere undskylig, som Dat. atter udfordres ved *imposuisset*. — *antiquiss.*

46. Dum hæc in colloquio geruntur, Cæsari nuntiatum est, equites Arioivisti proprius tumulum accedere et ad nostros adequitare, lapides telaque in nostros conjicere. Cæsar loquendi finem facit seque ad suos recepit suisque imperavit, ne quod omnino telum in hostes rejicerent. Nam etsi sine ullo periculo legionis delectæ cum equitatu proelium fore videbat, tamen committendum non putabat, ut pulsis hostibus dici posset, eos ab se per fidem in colloquio circumventos. Posteaquam in vulgus militum elatum est, qua arrogantia in colloquio Arioivistus usus omni Gallia Romanis interdixisset impetumque in nostros ejus equites fecissent, eaque res colloquium ut diremisset, multo major alacritas studiumque pugnandi majus exercitui injectum est.

47. Biduo post Arioivistus ad Cæsarem legatos mittit: Velle se de iis rebus, quæ inter eos agi coeptæ neque perfectæ essent, agere cum eo; uti aut iterum colloquio diem constitueret aut, si id minus vellet, e suis legatis aliquem ad se mitteret. Colloquendi Cæsari causa visa non est, et eo magis, quod pridie ejus diei Germani retineri non poterant, quin in nostros tela conjicerent. Legatum e suis sese magno cum periculo ad eum missurum et hominibus feris objecturum,

quodque t.] sml. *nobiliss. euj.* 31 extr. — *victam]* skjønt overvunden. — *voluisse]* hvem?

46. *tumulum]* § 230 under *subter A. 2.* — *committ. - ut]* 13 extr. — *per fidem]* med Brud paa, til Trods for det givne Ord, — *per* om Gjennembrud af en Skranke, ogsaa (som her) i figurlig Forstand, naar der tales om en moralisk Skranke. — *vulgus m.]* den simple Mand af Soldaterne, de menige Soldater. — *omni G.]* § 260 b. — *impetumq. - feciss.]* hertil maa af *qua arrogantia* udledes et passende Spørgeord (Zeugma sml. § 478 A. 3.) Stedet noget haardt, — i sidste Led ser C. sig dog nødt til at indflette et spørgende *ut*. — *inject. est]* stærkere og med Begreb af en større Pludselighed end *innata est* i 41 in.

47. *Velle se -]* § 395 A. 2. — *inter eos]* o: inter se et eum (til dette eum er ved Udtrykket *inter eos* mest taget Hensyn, mindre til se) for: inter se (da or. rect. jo vilde kræve *inter nos*). — *neque]* uden at. — *uti]* ogs. afhæng. af *leg. mittit* § 372 a) — i b er ogs. *mittit* nævnt. — *et eo magis]* og det saameget mindre (fandt han dertil Grund, — men paa Latin *eo magis* sc.

existimabat. Commodissimum visum est, G. Valerium Procellum, G. Valerii Caburi filium, summa virtute et humanitate adolescentem, cuius pater a G. Valerio Flacco civitate donatus erat et propter fidem et propter lingvæ Gallicæ scientiam, qua multa jam Arioivistus longinqua consuetudine utebatur, et quod in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum mittere et M. Metium, qui hospitio Arioivisti utebatur. His mandavit, ut, quæ diceret Arioivistus, cognoscerent et ad se referrent. Quos quum apud se in castris Arioivistus conspexisset, exercitu suo præsente conclamavit: Quid ad se venirent? an speculandi causa? Conantes dicere prohibuit et in catenas conjecit.

48. Eodem die castra promovit et milibus passuum sex a Cæsaris castris sub monte consedit. Postridie ejus diei præter castra Cæsaris suas copias traduxit et milibus passuum duobus ultra eum castra fecit eo consilio, uti frumento, *comcausa visa non est*). — *G. V. Proc.*] omtaler C. her saa omstændelig, som om han nu første Gang nævntes (se dog 19; senere nævnes han og 53). — *humanit.*] fin Dannelsé, her efter Sammenh. vel omtr. „diplomatisk Takt“. — *ciritate*] romersk Borgerret — § 259 b. Den fremmede antog da Patronens Prænomen og Nomen, df. *Gaius Valerius*. Denne *Flaccus* var Statholder i Gallien 83. — *qua multa - uteb.*] hvilket — det galliske Sprog nl. — A. betjente sig af i stor Udstrekning. Vi skulde væntet — istedenfor *multa* som Adj., sluttende sig til *qua* — et Adv. *multum til utebatur*, men saal. ofte Latinerne'). — *longinqua]* ikke sjæld. om Tiden = diuturna. — *in eo peccandi - c.]* Grund til at synde, naar Talen er om ham o: til at forgrive sig paa ham. — *conclamavit*] skraalede (Hæren skulde høre det). C. kan ikke noksom udmale A's underfundige saavel som brutale Færd. — *Quid - venirent]* § 451 b. A. (i or. rect.?). — *an]* § 453, her alts. brukt, da man til „*quid venirent?*“ fejer en Formodning om Svaret i Form af et nyt Spørsgmaal. — *Conant. dic. proh.*] for nl. desto mere uhindret at kunne i Hærens Paasyn behandle dem som Spioner. Ingen Erklæring vilde han saal. høre om, at de var Sendemænd og saal. under Folkerettens Beskyttelse.

48. *milibus - ultra]* § 270. — Det er let at se, hvor nær denne Abl. grænser til Afstandens Abl. — *frumento]* 23 extr. *re*

2) Sm. amici, quos multis habet — i Mængde — § 284 A. 7. Hvor nær Adj. i saadanne Tilsælder i Sprogets Bevidsthed er adverbiet Betydn., viser noksom Eks. som: nos penitus totosque philosophia tradimus (§ 300 c.) — ganske og aldeles — hvor Adj. sættes parallelt med et Adv. og endog forbindes dermed ved en kopul. Konjunkt.

meatuque, qui ex Sequanis et Hæduis supportaretur, Cæsarem intercluderet. Ex eo die dies continuos quinque Cæsar pro castris suas copias produxit et aciem instructam habuit, ut, si vellet Arioivistus proelio contendere, ei potestas non deesset. Arioivistus his omnibus diebus exercitum castris continuit, equestri proelio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnæ, quo se Germani exercuerant. Equitum milia erant sex, totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni copia singuli singulos suæ salutis causa delegerant: cum his in proeliis versabantur. Ad eos se equites recipiebant: hi, si quid erat durius, concurrebant, si qui graviore vulnere accepto equo deciderat, circumstebant; si quo erat longius prodeundum aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut jubis equorum sublevati cursum adæquarent.

49. Ubi eum castris se tenere Cæsar intellexit, ne diutius commeatu prohiberetur, ultra eum locum, quo in loco Germani consederant, circiter passus sexcentos ab his, castris idoneum locum delegit acieque triplici instructa ad eum locum venit. Primam et secundam aciem in armis esse, tertiam

frument. — ex Sequanis] § 192 A. 2. — continuos] i Træk. — instruct. habuit] holdt opstillet — sml. 15 in. coactum habebat. — ut — non deesset] non er her inderlig forb. m. deesset, og udgør dermed ét Begreb: ikke mangle = gives; ikke desto mindre vilde ne el. ut — ne været almindeligere. — his omnib. dieb.] paa alle disse Dage (om Tidspunktet, Akk. om Tidsvarigheden: (gjennem) alle disse Dage). — exercit. — equestri p.] se til 42 extr. — quos ex omni copia -] som de — hver enkelt (eques) sin (pedes) — havde udvalgt af det hele Forraad (sml. 30 m.) — copia Massen, (Troppe) Mængden, ikke = copice. — si quid erat durius] saaofte det gik ret haardt til. — Imperfekt. her atter og atter for at udtrykke deres sædvanlige Maade at gaa frem paa. — si qui] § 90 1. — circumstist.] sc. eum. — recipiendum] i Nom. af Gerundiv, som om man skulde kunne sige recipere for se recip! Udrykket alts. strengt taget ikke riktigt, men her anvendt, for at Modsetn. desto tydeligere kunde fremhæves ved at Ligevækten mellem de parallele Led bevaredes. (Med samme Unøjaktighed kunde vel ogs. vi sige: saaofte der til et Sted skulde rykkes længere frem, eller hurtigere trækkes tilbage).

49. locus 5 Gange efter hverandre! — castris idon.] § 247

castra munire jussit. Hic locus ab hoste circiter passus sexcentos, ut dictum est; aberat. Eo circiter hominum numero sedecim milia expedita cum omni equitatu Arioivistus misit, quæ copiæ nostros perterrerent et munitione prohiberent. Nihil secius Cæsar, ut ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere jussit. Munitis castris duas ibi legiones reliquit et partem auxiliorum; quattuor reliquas in castra majora reduxit.

50. Proximo die instituto suo Cæsar e castris utrisque copias suas eduxit, paulumque a majoribus castris progressus aciem instruxit; hostibus pugnandi potestatem fecit. Ubi netum quidem eos prodire intellexit, circiter meridiem exercitum in castra reduxit. Tum demum Arioivistus partem suarum copiarum, quæ castra minora oppugnaret, misit. Aceriter utrumque usque ad vesperum pugnatum est. Solis occasu suas copias Arioivistus multis et illatis et acceptis vulneribus in castra reduxit. Quum ex captivis quæreret Cæsar, quam ob rem Arioivistus proelio non decertaret, hanc reperiebat causam, quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres-familiaæ eorum sortibus et vaticinationibus declararent, utrum

A. 6. — sed. mil. exped.] 16 slagfærdige (12 m.) Tusinder, for: s. m. expeditorum, — en ikke ganske sjælden Sprogbrug.

50. instituto suo] efter sin Sædvane (som i 48 omtalt) § 255 med A. 2. — solis occasu] § 276 A. 2. — proelio — decert.] indlade sig i et afgørende Slag. — quod — ea consvet. esset] Appos. til hanc causam. — ut] § 374. — matresfamiliaæ] ogs. —? § 34 A. 2. — sortibus] hvordan den sædv. Adfærd med Lodkastn. var, beskriver os bedst Tacitus Germ. 10. En af et Frukttræ hæggen Gren skjeres i smaa Kviste, som mærkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gør Statens Prest, hvis Raadspørgningen angaaer det offentlige, men Husfaderen selv, hvis den angaaer det private, en Bøn til Guderne, tager med Øjnene løftede mod Himmelnen hver Kvist 3 Gange (et hellikt Tal) op og forklarer dem efter det i Forvejen paasatte Mærke. — Hvad her er Præstens Forretning, lader C., der overhovedet ikke omtaler nogen Præstestand hos Germanerne, Kvinderne¹⁾ gjøre. — ex usu] 30 m.

¹⁾ Sml. ogsaa Tacitus's Ytringer om disse: vetere apud Germanos more, quo plerasque seminarum fatidicas arbitrantur, — og paa et andet Sted (Germ. 8): Inesse (seminis) quin etiam sanctum aliquid et providum (Germani) putant; nec aut consilia earum aspernantur aut responsa negligunt.

proelium committi ex usu esset, necne; cas ita dicere: Non esse fas Germanos superare, si ante novam lunam proelio contendissent.

51. Postridie ejus diei Cæsar præsidio utrisque castris, quod satis esse visum est, reliquit; omnes alarios in conspectu hostium pro castris minoribus constituit, quo minus multitudine militum legionariorum pro hostium numero valebat, ut ad speciem alariis uteretur; ipse triplici instructa acie usque ad castra hostium accessit. Tum demum necessario Germani suas copias castris eduxerunt generatimque constituerunt paribus intervallis, Harudes, Marcomannos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Svevos, omnemque aciem suam redi et carris circumdederunt, ne qua spes in fuga relinquatur. Eo mulieres imposuerunt, quæ in proelium proficiscentes passis manibus flentes implorabant, ne se in servitutem Romanis traderent.

52. Cæsar singulis legionibus singulos legatos et quæ-

— necne] § 452. — ita] § 395 A. 6; sml. id 7 in. sic II, 4 in. 15 m. — ante novam l.] det havde de sakt den Gang (en anden Gang var det maaske anderledes) — hos Spartiateerne derimod var dette jo en staaende Regel.

51. *alarios*] o: Bundesfælletropperne, der nl. stilledes på Fløjene (*alæ*), inddelte i Kohorter for Fodfolket og i Turmer for Rytteriet (møds. *legionarii*). — *quo minus* osv.] paa Grund deraf, at han m. H. t. Mængden af Legionssold. var mindre (ikke ret — *minus* sml. 16 in. *minus uti poterat*, 47 in. *si id minus relle*) stærk forholdsvis til osv. Eg. en Attraktion, idet Demonst. *eo* er udeladt i den foreg. Stn., hvorefter *quo* retter sig; uden Attr. *quod* for *quo*. At ogsaa *minus* har haft sin Del i Valget af *quo*, er rimeligt, da denne Forbind. ellers jo er saa særdeles almindelig. — *necessario*] Dio. Cass. siger derimod, at han stolt af den foreg. Dag nær at have indtaget Rom.'s mindste Lejr — foraktede Spaadommene. — *generatim*] *xatà grlāç*, nationsvis. — Af de her nævnte Folk boede *Marcomanni* (eg. Appell.: Grænsefolk) mellem Main, Donau og Rhinen (senere i Bohmen), *Triboci* omkring Strasburg, *Vangiones* ved Worms, *Nemetes* omkr. Speyer, *Sedusii* i Rhinpfalz. — *circumded.*] sc. a tergo et a lateribus, i en Halvkreds. — *ne - relling.*] at der ikke skulde levnes noget Haab i Flukt (bygget derpaa), sml. *spem in fuga ponere, collocare*, II, 11: *in fuga præsid. ponere*. — *Eo*] 42 m. =? — *proficiscentes*] Obj.

52. *et quæstorem*] C. har rimeligt. haft blot 5 Legater, me-

storem præfecit, uti eos testes suæ quisque virtutis haberet; ipse a dextro cornu, quod eam partem minime firmam hostium esse animum adverterat, proelium commisit. Ita nostri acriter in hostes signo dato impetum fecerunt, itaque hostes repente celeriterque procurrerunt, ut spatium pila in hostes conjiciendi non daretur. Rejectis pilis comminus gladiis pugnatum est. At Germani celeriter ex consuetudine sua phalange facta impetus gladiorum exceperunt. Reperti sunt complures nostri milites, qui in phalangas insilirent et scuta manibus revellerent et desuper vulnerarent. Quum hostium acies a sinistro cornu pulsa atque in fugam conversa esset, a dextro cornu vehementer multitudine suorum nostram aciem premebant. Id quum animadvertisset P. Crassus adolescens, qui equitatu præerat, quod expeditior erat quam ii, qui inter aciem versabantur, tertiam aciem laborantibus nostris subsidio misit.

53. Ita proelium restitutum est atque omnes hostes terga verterunt neque prius fugere destiterunt, quam ad flumen Rhenum milia passuum ex eo loco circiter quinquaginta per venerunt. Ibi perpauci aut viribus confisi tranare contende-

dens han ifølge 49 havde 6 Legioner, og vel ellers selv umiddelbart kommanderet den ham saa kjære 10de Legion. Df. tager han her Kvæstoren med til Hjælp og sætter ham over en af de 6 Legioner for selv at lede det hele. Sml. IV, 22, V, 24, 25, hvor vi ligel. finder *quæstor* sammenstillet med *legati* og i samme Virkekreds, medens han jo eg. var en civil Embedsmand for Finansvæsenet i hver Provins. Han førte saal. ogs. Krigskassens Regnskaber, udbetalte Sold, opbevarede og solgte Byttet osv. — *eam partem - hostium*] den nl., som stod ligeoverfor Romernes højre Fløj o: Fiendernes venstre (sml. ndf. *acies a sinistro c. p.*). — *itaque*] = et ita. — *phalange*] 24 extr. ndf. i Plur. *phalangas*, idet der tænkes paa de forskj. *generatim* opstillede Germaners Falankser, hvori hin deltes, der som en Helhed betraktet er sat i Sing. — *exceperunt*] opfangede o: afbedede. (Sml. III, 13 in.). — *complures n. m.*] efter vort Sprog skulde vi væntet c. *nostrorum militum*, og saal. kunde det ogsaa have hedt. — *expeditior*] mere uhindret, som kan bevæge sig friere. Denne Crassus, Son af den rige Crassus, faldt med sin Fader i Partherkrigen 53. — *inter aciem versab.*] var i Ilden.

53. *pervenerunt*] § 338 A. 5. — *viribus*] § 264 & A. — *confisi*] § 431 b. — *Ariovistus*] forsvinder her af C.'s Fortælling

runt aut lintribus inventis sibi salutem repererunt. In his fuit Arioistus, qui naviculam delicatam ad ripam nactus ea profugit; reliquos omnes equitatu consecuti nostri interfecerunt. Duæ fuerunt Arioistii uxores, una Sveva natione, quam domo secum duxerat, altera Norica, regis Voctionis soror, quam in Gallia duxerat a fratre missam; utræque in ea fuga perierunt. Duæ filiæ harum, altera occisa, altera capta est. G. Valerius Procillus, quum a custodibus in fuga trinis catenis vinctus traheretur, in ipsum Cæsarem hostes equitatu persequentem incidit. Quæ quidem res Cæsari non minorem, quam ipsa victoria, voluptatem attulit, quod hominem honestissimum provinciæ Galliæ, suum familiarem et hospitem, eruptum e manibus hostium sibi restitutum videbat, neque ejus calamitate de tanta voluptate et gratulatione quicquam fortuna diminuerat. Is se præsente de se ter sortibus consultum dicebat, utrum igni statim necaretur, an in aliud tempus reservaretur: sortium beneficio se esse incolumem. Item M. Metius reperitus et ad eum reductus est.

og synes snart derefter at være død (V, 29). — *equitatu*] abl. instr. — *natione*] § 253. — *in Gallia duxerat*] sc. *in matrimonium*¹⁾. — *utræque*] § 495 A. 2. — *Duæ filiæ - altera - altera*] Saal. ofte først det hele og derpaa i Appos. dertil de enkelte Bestanddele af dette. Her maa naturl. de forskjell. Verber rette sig efter Appos., da Talen er om en „Inddeling og Modsætning“ § 217 A. 1. — vi: af disse to Døtter blev den ene osv., men *harum* vilde her gjøre et *Duarum filiarum* baade utsydel. og ildeklingende. — *trinis catene*] bruges nl. mest i Plur. og er her behandlet som et plurale tantum, el. som et Ord, der i Plur. har en anden Betydn. end i Sing. § 76 c. & d. — *Quæ quidem res*] og denne Omstændighed. — *hom. honestiss.*] 19 extr.; sml.: *honesto loco natus*. — *neque ejus calamit.* osv.] sc. *quod*, alts. eg. (efter hvad der er bemærket til *quibus* 45 extr.) *et quod - nihil* osv., udenat (og fordi - ikke) Skjæbnen ved hans Undergang havde gjort noget som helst Skaar i en saa stor Fryd og Jubel - eg.? — *gratulatio* her om Glæde over sit eget Held (saal. stundom *gratulari* el. fuldstænd. *sibi gratul.* fryde sig). — *sortibus*] abl. instr. — *reservar.*] om at gjemme til fremtidig Brug.

¹⁾ Tacit. Germ. 18: prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui — ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur (begjæres til Ækte); saal. var den anden Kone sendt ham af sin Broder.

54. Hoc proelio trans Rhenum nuntiato Svevi, qui ad ripas Rheni venerant, domum reverti coeperunt; quos Ubii, qui proximi Rhenum incolunt, perterritos insecuri magnum ex iis numerum occiderunt. Cæsar una æstate duobus maximis bellis confectis maturius paulo, quam tempus anni postulabat, in hiberna in Sequanos exercitum deduxit; hibernis Labienum præposuit; ipse in citeriore Galliam ad conventus agendos profectus est.

54. *æstate*] § 235 A. 3. (§ 276). — *ad convent. ag.*] For Rettergangens Skyld rejste nl. Statholderen navlig om Vinteren, naar Krigens hvilede, om i sin Provins og holdt til bestemt Tid og Sted Thing el. Landdage, hvor da enhver, som havde noget at andrage, indfandt sig og fik sin Sag afgjort. De udvalgte Dommere var efter Sagernes Beskaffenhed nogle af Provinsens mest ansete Mænd el. romerske Borgere.

Liber II.

Quum esset Cæsar in citeriore Gallia, ita ut supra demonstravimus, crebri ad eum rumores afferebant litterisque item Labieni certior fiebat, omnes Belgas, quam tertiam esse Galliae partem dixeramus, contra populum Romanum conjurare obsidesque inter se dare. Conjurandi has esse causas: primum, quod vererentur, ne omni pacata Gallia ad eos exercitus noster adduceretur; deinde, quod ab nonnullis Gallis sollicitarentur, partim qui, ut Germanos diutius in Gallia versari noluerant, ita populi Romani exercitum hiemare atque

2den Bog

omfatter Begivenhederne i Krigens andet Aar 57 f. Kr. — Krig med Belgerne, der, fryktende Romernes voksende Makt i Gallien, forener sig — paa Rømerne nær — til sin Friheds Forsvar. C. overvinder dem, hvorefter flere Folkeslag underkaster sig Sejrerheden. Ingen forsvarer sig mere haardnakket end Nervierne, der dog omsider maa bukke under og næsten udryddes, ligesom Aduatukerne 1—33. Kras-sus's Tog mod Kyststaterne 34. Begivenhed. efter Krigens Fulден-delse 35.

1. ¹⁾ *quam*] § 316. — *dixer.*] nl. i I, 1. En egen Brug af Plusq., hvor vi skulde væntet Perf. — *omni - Gallia*] hele det øvrige Gallien (sml. Cic. p. leg. Man. II: populi R. gloria — quum magna in omnibus rebus (i alle andre Ting) tum summa in re militari), bestemtere: *reliqua omni Gallia.* — *pacata*] et Yndlingsudtryk, i Virkeligh. = bello devicta. — *ad eos*] NB. — *partim qui* osv.] Opregning af de forskj. Bevæggrunde til Opviglingen (*sollicitare*), hvilke C. ikke mere tilfejrer som Indbold af Rykerne, men som bekjendte Kjendsgjerninger. *partim - partim qui* (dels saadanne som) Indeling af *nonnulli*; med *ab nonnullis etiam* (sc. *sollicitarentur*), eller, da or. oblique nu engang er forladt, *sollicitabantur*) anføres en

¹⁾ Skulde de Ord *in hibernis*, som i Haandskr. staar efter *in citeriore Gallia*, her have nogen Mening, maatte *esset* — *in hibernis* kun betyde: havde sit Vinterophold, tilbrakte Vinteren i G. citerior; men en saadan Mening tilsteder disse Ord visselig ikke. Sml. V. 1: *discedens ab hibernis in Italianam*.

inveterascere in Gallia moleste serebant, partim qui mobilitate et levitate animi novis imperiis studebant; ab nonnullis etiam, quod in Gallia a potentioribus atque iis, qui ad conducedos homines facultates habebant, vulgo regna occupabantur, qui minus facile eam rem in imperio nostro consequi poterant.

2. His nuntiis litterisque commotus Cæsar duas legiones in citeriore Gallia novas conscripsit et, inita æstate in interiore Galliam qui deduceret, Q. Pedium legatum misit. Ipse, quum primum pabuli copia esse inciperet, ad exercitum venit; dat negotium Senonibus reliquisque Gallis, qui finitimi Belgis erant, uti ea, quæ apud eos gerantur, cognoscant seque de iis rebus certiores faciant. Hi constanter omnes nuntiaverunt, manus cogi, exercitum in unum locum conduci. Tum vero dubitandum non existimat, quin ad eos proficisceretur. Re frumentaria comparata castra movet diebusque circiter quindecim ad fines Belgarum pervenit.

3. Eo quum de improviso celeriusque omni opinione venisset, Remi, qui proximi Galliae ex Belgis sunt, ad eum legatos Iccium et Andocumborum, primos civitatis, miserunt, qui dicerent se suaque omnia in fidem atque in potestatem populi Romani permittere, neque se cum Belgis reliquis con-

ny Klasse, hvorfor der her ikke er fortsat med noget partim qui. — *novis imper. stud.*] vilde have en Forandring i den bestaaende Forfatning, have nye Herrer (Frihed var alts. ikke just deres Maal). — *conducendos*] tage i Sold, leje (ikke = cogere, som i Alm. ellers hos C.).

2. *duas legion. - novas*] uden Senatets Bemyndig.! Nu havde han 8. — *inita æst.*] forudsætter i Aktiv *inire æstalem*, tiltræde, begynde paa Sommeren, i Analogi med *inire consulatum*, iter, consilium osv. Saaledes flere Steder C., ingensteds det sædv. *ineunte æstale.* — *in interior. G.*] i det indre af G. — *inciperet*] ikke *incepit* (§ 338 b), da Santidigheden her skal udtrykkes (ikke: „at to Handlinger er fulgte lige efter hinanden.“). — *Senon.*] i Champagne sendendor Seine, N. O. for Orleans. — *gerantur*] § 369 med A. 1. — *quin*] § 375 c A. 2.

3. *de improv.*] § 301 b. A. 3. — *opinione*] § 304 A. 4. (her efter sit Kompar.) „over al Forventning hastig“. — *Remi*] (her efter sit Kompar.) „over al Forventning hastig“. — *Remi*] mell. Matrōna, Axōna (nu Aisne, Bielod til Oise) og Mosa. Rhōims minder endnu om dem. — *se suaque*] af Obj. *se* maa suppleres et Subj. *se*. — *in fidem*] til (dets) Beskyttelse, Ære, Højmodighed el.

sensisse neque contra populum Romanum omnino conjurasse, paratosque esse et obsides dare et imperata facere et oppidis recipere et frumento ceterisque rebus juvare; reliquos omnes Belgas in armis esse, Germanosque, qui cis Rhenum incolant, sese cum his conjunxisse, tantumque esse eorum omnium furorem, ut ne Suessiones quidem, fratres consangvineosque suos, qui eodem jure et iisdem legibus utantur, unum imperium unumque magistratum cum ipsis habeant, detergere potuerint, quin cum iis consentirent.

4. Quum ab his quereret, quae civitates quantaque in armis essent et quid in bello possent, sic reperiebat: plerosque Belgas esse ortos ab Germanis, Rhenumque antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedisse Gallosque, qui ea loca incolerent, expulisse, solosque esse, qui patrum nostrorum memoria omni Gallia vexata Teutonos Cimbrosque intra fines suos ingredi prohibuerint; qua ex re fieri, uti earum rerum memoria magnam sibi auctoritatem magnosque spiritus in re militari sumerent. De numero eorum omnia se habere explorata Remi dicebant, propterea quod propinquitatibus affinitatibusque conjuncti, quantam quisque multitudinem in communi Belgarum concilio ad id bellum pollicitus sit, cognoverint. Plurimum inter eos Bellovacos et virtute et auctoritate et hominum numero valere; hos posse confidere armata milia centum, pollicitos ex eo numero electa LX, to-

lign., i 31 er *permittere* konstr. m. Dativ. — *dare*] Inf. efter *paratos* sml. I, 44 in *decertare*. — *oppidis recip.*] sc. Romanos, — abl. instr. Stedet vilde være udtrykt ved *in oppida*. — *furor.*] en net Benævnelse paa Belgernes Frihedskjærlighed!! — *Suessiones*] med Hovedstaden Noviodunum (Soissons). — *imperium*] Overbefaling i Krig, især naar det modsættes *magistr.*, der betegner den civile Øvrighed.

4. *sic*] I, 50 extr.: *ita*. — hver Gang han spurgte, erfarede han følg., det var hans stadige Erfaring, df. er her Imp. (og ikke Perf.) brukt. — *ortos ab*] § 269 A. — *Teuton.* — *ingredi*] § 396¹). — *spiritus - s.m.*] I, 33 extr. — *quisque*] o: enhver Afsending. — *Bellovacos*] med Hovedst. Bratuspantium (13) Ø. for Rouen mell. Somme, Oise og Seine. — *armata*] sml. *expedita* I, 49 (saal.

¹⁾ For Tydeligheds Skyld staar ikke her istedenfor *solos esse, qui — prohibuerint* det ellers langt almindeligere: *solos — prohibuisse* § 447.

tiusque belli imperium sibi postulare. Suessiones suos esse finitimos, fines latissimos feracissimosque agros possidere. Apud eos fuisse regem nostra etiam memoria Divitiacum, totius Galliae potentissimum, qui quum magnae partis harum regionum, tum etiam Britanniae imperium obtainuerit; nunc esse regem Galbam: ad hunc propter justitiam prudentiamque summam totius belli omnium voluntate deferri; oppida habere numero XII, polliceri milia armata quinquaginta; totidem Nervios, qui maxime feri inter ipsos habeantur longissimeque absint; XV milia Atrebates, Ambianos X milia, Morinos XXV milia, Menapios VII milia, Caletos X milia, Velocasses et Veromanduos totidem, Aduatucois XIX milia; Condrusos, Eburones, Cæroesos, Pæmanos, qui uno nomine Germani appellantur, arbitrari ad XL milia.

5. Cæsar Remos cohortatus liberaliterque oratione prosecutus omnem senatum ad se convenire principumque liberos obsides ad se adduci jussit. Quæ omnia ab his diligenter ad diem facta sunt. Ipse Divitiacum Hædum magnopere cohortatus docet, quantopere rei publicæ communisque salutis intersit, manus hostium distineri, ne cum tanta multitudine

ogsaa straks efter: *electa sexaginta sc. milia*, og læng. ndf. *milia armata quinquag.*) — *nunc*] I, 34 m. — *summam totius b.*] I, 41 m. = ovf. *totius b. imperium*. — *Nervios*] omtr. i Henne-gau og Namur paa begge Sider af Sambre henimod Schelde. Deres Overherredømme strakte sig lige til Oceanet og Maas's Udleb, og saal. kan de siges (navnlig for den nordligere Del) *longissime abesse* fra Remerne. — *Atrebates*] S. V. for disse i Artois. — *Ambian.*] med Hovedst. Samarobriva (Amiens). — *Morin.*] Kystfolk v. Calais. — *Menap.*] N. O. for Morinerne, ved Waal og Maas henimod Schelde. — *Calet.*] N. V. for Rouen langs Kysten fra Havre af, ligesom *Velocass.* fra Rouen langs Seine til Oise. — *Veromand.*] N. O. for Bellovakerne ved Oise i Vermandois. — *Aduatuc.*] paa venstre Side af Maas, liges. de følg. Folk — tilsammen kaldte *Germani*, sml. 3 m. *Germanosque* osv. — mellem denne Flod, Rhinen og Arden-nerskoven med *Eburon.* nordligst. — *arbitrari* osv.] o: Remi dicebant, se *arbitrari ad - milia polliceri*.

5. *cohortat.*] nl. til vedvar. Troskab. — *liberalit.* osv.] til-talte dem venlig — eg.? — *senatum*] saaled. ofte romerske Indretningers Navne overførte paa fremmede Forhold. — *ad diem*] paa Dagen o: til den bestemte Termin (sml. *ad tempus*). — *quantopere*

uno tempore configendum sit: id fieri posse, si suas copias Hædui in fines Bellovacorum introduxerint et eorum agros populari coeperint. His mandatis eum ab se dimittit. Postquam omnes Belgarum copias in unum locum coactas ad se venire vidit, neque jam longe abesse ab iis, quos miserat, exploratoribus et ab Remis cognovit, flumen Axonam, quod est in extremis Remorum finibus, exercitum traducere matravat atque ibi castra posuit. Quæ res et latus unum castorum ripis fluminis muniebat et, post eum quæ erant, tuta ab hostibus reddebat et, commeatus ab Remis reliquisque civitatibus ut sine periculo ad eum portari posset, efficiebat. In eo flumine pons erat. Ibi præsidium ponit et in altera parte fluminis Q. Titurium Sabinum legatum cum sex cohortibus relinquit; castra in altitudinem pedum duodecim vallo fosque duodeviginti pedum muniiri jubet.

6. Ab his castris oppidum Remorum, nomine Bibrax, aberat milia passuum VIII. Id ex itinere magno impetu Belgæ oppugnare coeperunt. Ægre eo die sustentatum est. Gallorum eadem atque Belgarum oppugnatio est hæc. Ubi circumjecta multitudine hominum totis moenibus undique in murum lapides jaci coepti sunt murusque defensoribus nudatus est, testudine facta portas succedunt murumque subriunt.

— intersit] § 295 & A. 2. — *communis sal.*] o: Romernes og Hæduernes — en fiffig Vending, som om begge her havde de samme Interesser! Eg. er dog *communis salus* det, hvorfor Fienderne burde holdes adskiltede og skulde saal. staat i Akk. med *ad* efter § 295 A. 1, medens det her er blevet knyttet til *rei publicæ*. — *ad se]* Begrebet af Tilnærmelse er det fremherskende ogsaa der, hvor *ad* synes = adversus. — *Quæ res]* og denne Omstændighed (nl. at han havde sat over Floden og der slaat Lejr) dækkede osv.

6. *Bibrax]* nordenfor Axona, nu, som man tror, Bièvre. — *ex itinere]* I, 25 m. — *atque]* I, 28 extr. — eg. „og“: G.'s og B.'s samme (ensartede) Belejningsmaade er følgende o: G.'s Belejr. den samme som B. = G.'s saavelsom B.'s Belejr. er f.¹). — *totis moenibus]* er — som Parallelstedet VII, 72: *turres toto opere circumdedit* viser — Abl.: overalt hvor Murene var, i deres hele Omkreds. — *testudine]* et Skjoldtag, hvorved man sikredes mod de

¹⁾ Da Belgrernes Belejningsm. nu er paa Tale, og denne var den samme som Gallernes i Alm., burde Ordenen have været: *Belgarum ead. atq. Gallorum* — sml. til I, 31 extr. *Gallicum agrum* osv.

Quod tum facile siebat. Nam quum tanta multitudo lapides ac tela conjicerent, in muro consistendi potestas erat nulli. Quum finem oppugnandi nox fecisset, Iccius Remus, summa nobilitate et gratia inter suos, qui tum oppido præfuerat, unus ex iis, qui legati de pace ad Cæsarem venerant, nuntium ad eum mittit, nisi subsidium sibi summittatur, sese diutius sustinere non posse.

7. Eo de media nocte Cæsar iisdem ducibus usus, qui nuntii ab Iccio venerant, Numidas et Cretas sagittarios et funditores Baleares subsidio oppidanis mittit; quorum adventu et Remis cum spe defensionis studium propugnandi accessit, et hostibus eadem de causa spes potundi oppidi discessit. Itaque paulisper apud oppidum morati agrosque Remorum depopulati omnibus vicis ædificisque, quos adire potuerant, incensis ad castra Cæsaris omnibus copiis contem-

belejredes Vaaben — sml. *phalange* I, 24 extr. — *portas succedunt]* sml. subire's Konstr. § 224 a A. 1. — *summa nobil.*] § 287 A. 3. saal. ovf. I, 18 in. *Ipsum esse Dumnorigem, summa audacia* osv. — *præfuerat]* § 338 A. 6: eg. var kommen i Spidsen for Byen = præpositus erat et tum præferat. — *sustinere]* absolut: holde ud, sml. ovf. *Ægre sustentatum est.*

7. *de media nocte]* I, 12 in. *de tertia rigilia.* — *Numidas]* fra Nordafrika, bruger C. i den galliske Krig kun som Fodfolk (hos andre Forfattere menes hermed et Slags let Rytteri). Disse saavelsom *Cretes sagittarii* (§ 191 extr.) og *fund. Baleares* (fra Majorka og Minorca) hørte til *militæs levæ armaturæ* (sml. 10 in.), som — uden at have nogen bestemt Plads — i Alm. bruktes til at spredte Høbe at drille Fienden før det eg. Hovedangreb. Numiderne var bevæbnede med Kastespyd. — *potundi oppidi]* § 265 med A. 2 alts. hvad at mærke? — *quos]* henført til *rici* som det vigtigste¹⁾ mod § 315 (§ 214 b), der vilde kræve *quæ*, henført til begge Ord. — *omnibus cop.]* § 257 A. 4. — *ab milibus]* § 234 b. A. extr.²⁾.

¹⁾ Sml. Cic. ep. ad famili. V. 21: *tibi persuadæ, præter culpam ac peccatum, qua semper caruisti —, homini accidere nihil posse, quod sit pertimescendum.*

²⁾ Denne Stilling af *ab* foran Malet har sit Sidestykke i Udtryk som: ante (post) tres dies for: *tibus diesbus ante (post)*, og i den rom. Almanak: ante diem tertium Nonas Majas for: die tertio ante Nonas Majas. Sproget har imidlertid ømmet sig ved at sætte *ab* adverbiet som øste *an'e* og *post*, der havde den Fordel, at de styrede Akk., og saal. Kasus ved dem tydelig viste, naar de stod som Præpos. og naar som Adverb.

derunt et ab milibus passuum minus duobus castra posuerunt; quæ castra, ut fumo atque ignibus significabatur, amplius milibus passuum octo in latitudinem patebant.

8. Cæsar primo et propter multitudinem hostium et propter eximiam opinionem virtutis proelio supersedere statuit; quotidie tamen equestribus proeliis, quid hostis virtute posset et quid nostri auderent, periclitabatur. Ubi nostros non esse inferiores intellexit, loco pro castris ad aciem instruendam natura opportuno atque idoneo — quod is collis, ubi castra posita erant, paululum ex planicie editus tantum adversus in latitudinem patebat, quantum loci acies instructa occupare poterat, atque ex utraque parte lateris dejectus habebat et in frontem leniter fastigatus paulatim ad planitem redibat — ab utroque latere ejus collis transversam fossam obduxit circiter passuum CD et ad extremas fossas castella constituit ibique tormenta collocavit, ne, quum aciem instruxisset, hostes, quod tantum multitudine poterant, a lateribus pugnantes suos circumvenire possent. Hoc facto duabus le-

— *amplius milibus*] I, 23 m. Maa Abl. her forklares deraf, at *quam* er udeladt, el. kunde Maalet ogsaa her være udtrykt baade ved Akk. og ved Abl.?

8. *primo*] forskj. fra *primum* § 199 A. 2. — *eximiam op.* v.] de overmaade høje Tanker om deres Tapperhed. — *proelio*] § 261. — *Ubi nostros* osv.] Efterstn. begynder allerede ved *loco pro castris* osv. men bliver betyd. forlænget ved de mellemkommm. Oplysninger om de Naturforhold, der gjorde Stedet saa bekvemt *ad aciem instr.* (*quod - - - redibat*). Eg. Da han -, trak han, saasom Pladsen foran Lejren var - bekvem --, fordi den Hej ---, paa begge Sider af den Hej osv. o: Han indsaa da, at vore -, og da Pladsen -, fordi -, trak han osv. — *adversus*] herer til *collis*: den modvendte Hej o: (sm. § 311 og ndf. *extrem. foss.* Enden af Gravene) den mod Fienden vendte og foran Lejren liggende Del af Hejen, Forsiden af den: vi oversætt. adverbiet: paa Forsiden, fortil, hvad den foran (Lejren) liggende Del angaaer. — *loci*] trukket hen til *quantum* istedenfor at styres af *tantum*. — *lateris dejectus*] Sideskraaninger (som udgjorde Højens Sider) o: stejle Sider. — *in frontem lenit. fastig.*] sakte sænkende sig mod Forsiden, med svag Skraaning (Sænkning) forover; ved *in frontem* udtrykkes Retningen af en Udstrækning, som *in longitudinem* osv. — *transvers.*] skraa, paatværs løbende. — *si quo*] dersom nogen-

gionibus, quas proxime conscripserat, in castris relictis, ut, si quo opus esset, subsidio duci possent, reliquas sex legiones pro castris in acie constituit. Hostes item suas copias ex castris eductas instruxerant.

9. Palus erat non magna inter nostrum atque hostium exercitum. Hanc si nostri transirent, hostes expectabant; nostri autem, si ab illis initium transeundi fieret, ut impeditos aggredierentur, parati in armis erant. Interim proelio equestri inter duas acies contendebatur. Ubi neutri transeundi initium faciunt, secundiore equitum proelio nostris Cæsar suos in castra reduxit. Hostes protinus ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt, quod esse post nostra castra demonstratum est. Ibi vadis repertis partem suarum copiarum traducere conati sunt eo consilio, ut, si possent, castellum, cui prærerat Q. Titurius legatus, expugnarent pontemque interscinderent; si minus potuissent, agros Remorum popularentur, qui magno nobis usui ad bellum gerendum erant, commeatue nostros prohiberent.

10. Cæsar certior factus ab Titurio omnem equitatum et levis armaturæ Numidas, funditores sagittariosque pontem traducit atque ad eos contendit. Aceriter in eo loco pugnatum est. Hostes impeditos nostri in flumine aggressi magnum eorum numerum occiderunt: per eorum corpora reliquos audacissime transire conantes multitudine telorum repulerunt; primos, qui transierant, equitatu circumventos interfecerunt. Hostes ubi et de expugnando oppido et de flumine transeundo spem se fefellisse intellexerunt neque nostros in locum iniquiorem progredi pugnandi causa viderunt atque ipsos res

stedshen = quoquunque, hvorsomhelsthen, sc. *duci* (saal. si quis ofte = et ubest. relat. Pronom. Eks. I, 40 m.).

9. *si*] I, 8 extr. eg. saa efter, passede paa, om - saal. *exspect.* i Grunden i sin oprind. Bet. — *nostri autem* osv.] vi vilde have væntet: *ut, si - , imped.*; Latin. undgaar imidlertid ofte med Flid saal. at udstykke Sætningen ved en indskudt Bistn., men sætter denne først (§ 476 c). — *parati* osv.] de stod færdige under Vaaben, for at, i Tilfælde af osv. — *faciunt*] § 338 A. 4. — *popular.*] ligel. styret af (*eo consilio*) *ut*.

10. *per*] over. — *spem*] Subj. — *ipsos*] § 244 a † — *con-*

frumentaria deficere coepit, concilio convocato constituerunt, optimum esse, domum suam quemque reverti, et, quorum in fines primum Rorani exercitum introduxissent, ad eos defendendos undique convenienter, ut potius in suis quam in alienis finibus decertarent et domesticis copiis rei frumentariæ uterentur. Ad eam sententiam cum reliquis causis hæc quoque ratio eos deduxit, quod Divitiacum atque Hæduos finibus Bellovacorum appropinquare cognoverant. His persvaderi, ut diutius morarentur neque suis auxilium ferrent, non poterat.

11. Ea re constituta, secunda vigilia magno cum strepitū ac tumultu castris egressi nullo certo ordine neque imperio, quum sibi quisque primum itineris locum peteret et domum pervenire properaret, fecerunt, ut consimilis fugæ profectio videretur. Hac re statim Cæsar per speculatores cognita insidias veritus, quod, qua de causa discederent, nondum perspexerat, exercitum equitatumque castris continuuit. Prima luce confirmata re ab exploratoribus omnem equitatum, qui novissimum agmen moraretur, præmisit. His Q. Pedium et L. Aurunculejum Cottam legatos præfecit. T. Labienum legatum cum legionibus tribus subsequi jussit. Hi novissimos

ciliiv] – af *concio* – er Forsamling, Sammenkomst, sammentrædende Personer, altid hvor Begrebet af Forening af flere skal fremhæves (saal. om et Møde af et Folks Fuldmægtige fra forskj. Kanter, forsaavidt de derved samles sammen til et helt) forskj. fra *consilium* af *consulo*, et Raad, Kollegium (Eks. Statsraad, Krigsraad), hvor Begrebet af Raadslagning er det fremherskende. – Skal begge Dele fremhæves, staar heller *concilium* som det mere omfattende, end *consilium*. – *constituerunt*] først med Acc. c. inf. § 372 A. 5. (antog, blev enige om) og dn. med Konj. (med udeladt *ut*, som straks efter nødvendigere krævedes end her, sml. §'s A. 2 & 4.) i en noget forskj. Bet. (bestemte, at de skulde) § 372 a, hvor i b ogs. *constituo* nævnes. Sml. den dobbelte Konstr. efter *legatos mittit* I, 47 in. — *finibus* B.] § 244 a) i. — *Divitiacus* udfører alts., hvad C. i 5 in. saa indtrængende havde opmuntret ham til. — *His persv.*] § 244 b. — *neque - ferrent*] uden at bringe.

11. *Cæsar*] midt inde i abl. absolut. (saa meget mindre forunderl., som dette i Grunden ikke er nogen egen Stng. for sig) § 428 A. 4. — *exercit. equit.q.*] I, 42 extr. — *His*] hvem? constructio ad sententiam! liges. ndf. *ad quos.* — *subsequi*] fø'ge umiddelbart efter (*sub* i Kompos. I, 22 in.). — *Hi*] gaar paa *equitatum*

adorti et multa milia passuum prosecuti magnam multitudinem eorum fugientium conciderunt, quum ab extremo agmine, ad quos ventum erat, consistenter fortiterque impetum nostrorum militum sustinerent, priores, quod abesse a periculo viderentur neque ulla necessitate neque imperio continerentur, exaudito clamore perturbatis ordinibus omnes in fuga sibi præsidium ponerent. Ita sine ullo periculo tantam eorum multitudinem nostri interfecerunt, quantum fuit diei spatium, sub occasumque solis destiterunt seque in castra, ut erat imperatum, receperunt.

12. Postridie ejus diei Cæsar, priusquam se hostes ex terrore ac fuga reciperent, in fines Suessionum, qui proximi Remis erant, exercitum duxit et magno itinere confecto ad oppidum Noviodunum contendit. Id ex itinere oppugnare conatus, quod vacuum ab defensoribus esse audiebat, propter latitudinem fossæ murique altitudinem paucis defendantibus expugnare non potuit. Castris munitis vineas agere, quæque ad oppugnandum usui erant, comparare cœpit. Interim omnis

og *legionibus tribus* tilsammen. — *quum ab extr. agm. osv.*] da man fra Bagtruppen af – gjorde Holdt o: de, som dannede Bagt., de i Bagt. (værende, == novissimi, – df. *ad quos* i Plur., skjønt henført til *extr. agmine*) –, medens de, som var længere foran (i Toget), osv.; om *ub* saal. I, 1 extr. — *viderentur*] = *sibi vider*. — *exaud. clamore*] er Grunden til *perturb. ordin.* Saaledes er ofte Forholdet mellem to abl. abs., der ikke er forbundne ved kopul. Partik., at den første staar som Grund til den anden (sml. I, 24 extr.). — *tantam - quant.*] § 324 a. saa stor –, (som Dagens Længde var), som Dagen var lang til. Men.: Nedsablingens Omfang stod i direkte Forhold til den Tid, der levnedes dertil. — *sub occasumque*] bedre end *subque occ.*

12. *se - reciperent*? kom sig (kom til Fatning igjen) af (efter) Skrækken og Flukten. Her ses Forskjellen mellem *oppugnare* (bestorme, angribe) og *expugn.* (indtage med Storm = oppugnando (vi) capere) – „Den forsøgte han vel –, men kunde dog –, skjønt kun faa –.“ — *Castris osv.*] da det alts. ej lod sig gjøre at tage den *ex itinere* (I, 25 m.), maatte han give sig Tid til en ordentl. Belejring – *vineæ*, Stormtage, i Alm. 8 Fod heje, 7 Fod brede og 16 Fod lange, var af let Træ, ved Bjelker, Fletverk, Græstørv og Huder beskyttede mod Skud og Antændelse og førtes i Alm. frem paa Hjul el. Valser, men kunde ogsaa bæres. Flere saadanne Storm-

ex fuga Suessionum multitudo in oppidum proxima nocte convenit. Celeriter vineis ad oppidum actis, aggere jacto turribusque constitutis, magnitudine operum, quæ neque viderant ante Galli neque audierant, et celeritate Romanorum permoti legatos ad Cæsarem de ditione mittunt et potentibus Remis, ut conservarentur, impetrant.

13. Cæsar obsidibus acceptis primis civitatis atque ipsius Galbae regis duobus filiis armisque omnibus ex oppido traditis in ditionem Suessiones accepit exercitumque in Bellovacos ducit. Qui quum se suaque omnia in oppidum Bratuspantium contulissent atque ab eo oppido Cæsar cum exercitu circiter milia passuum quinque abesset, omnes maiores natu ex oppido egressi manus ad Cæsarem tendere et voce significare coeperunt, sese in ejus fidem ac potestatem venire neque contra populum Romanum armis contendere. Item, quum ad oppidum accessisset castraque ibi poneret, pueri mulieresque ex muro passis manibus suo more pacem ab Romanis petierunt.

14. Pro his Divitiacus (nam post discessum Belgarum dimissis Hæduorum copiis ad eum reverterat) facit verba: Bellovacos omni tempore in fide atque amicitia civitatis Hæ-

tage blev ogsaa sammenføjede (de lignede da bedækkede Gange), og under disse udførte nu Soldaterne Belejningsarbejderne mod Muren. Navnlig søkte de i Ly heraf at undergrave denne eller opkaste en Dæmning el. Vold (*aggerem* - af ad og gero - *jacere* el. *exstruere*) af Jord, Træ, Stene osv., dels for derved at udfylde den brede Grav dels for at jevne Marken og bane en lidt efter lidt i Højden gaaende Vej, ad hvilken Belejringstaarnene og andre tungere Maskiner paa Valser kunde føres frem mod Muren (*agere*). —¹ — ut *conserv.*] afhæng. af *petent.* Saal. ofte *conservare* (15. 28. 31) om at tage et besejret Folk til Naade og tilstaa det dets borgerlige Forfatning ukrænket — at skjænke Liv og Frihed.

13. *Bratuspantium*] nu i Ruiner. — *sese* — *venire*] at de overgav sig til hans Højmodighed og i hans Makt, et kort Udt. for: *sese venire*, ut se in ejus fidem — permettent — (3 m.).

¹⁾ *omnis ex fuga* — *multitudo* — *convenit*; her viser *ex*, at *ex fuga* maa forbindes med *convenit*, men Ordstillingen viser derhos noksom, at *omnis* — *multit.* ogsaa tilkommer sin Del af hvad der ligger i *ex fuga*, — df. eg. *omnis que in fuga erat multitudo* — *ex fuga convenit*. Et i Græsk hyp. Tilsælde!

duæ fuisse; impulsos ab suis principibus, qui dicerent, Hæduos a Cæsare in servitatem redactos omnes indignitates contumeliasque perferre, et ab Hæduis defecisse et populo Romano bellum intulisse. Qui ejus consiliis principes fuissent, quod intelligerent, quantam calamitatem civitati intulissent, in Britanniam profugisse. Petere non solum Bellovacos sed etiam pro iis Hæduos, ut sua clementia ac mansuetudine in eos utatur. Quod si fecerit, Hæduorum auctoritatem apud omnes Belgas amplificaturum, quorum auxiliis atque opibus, si qua bella inciderint, sustentare converint.

15. Cæsar honoris Divitiaci atque Hæduorum causa sese eos in fidem recepturum et conservaturum dixit; quod erat civitas magna inter Belgas auctoritate atque hominum multitudine præstabat, sexcentos obsides poposcit. His traditis omnibusque armis ex oppido collatis ab eo loco in fines Ambianorum pervenit, qui se suaque omnia sine mora dederunt. Eorum fines Nervii attingebant; quorum de natura moribusque Cæsar quum quereret, sic reperiebat: Nullum aditum esse ad eos mercatoribus; nihil pati vini reliquarumque rerum inferri; quod iis rebus relangescere animos eorum et remitti virtutem existimarent: esse homines feros magnæque virtutis; increpitare atque incusare reliquos Belgas, qui se populo Romano dedidissent patriamque virtutem projecissent;

14. *omnes indignit. cont.q.*] al Slags uværdig og skammelig Behandling. — *principes*] Formænd for — auctores; saal. oftere i Forb. med *consiliis* VI, 4. 44. VII, 37, sml. V, 54: *princ. belli inferendi*. — *profugisse*] uden eos, lig. ndf. *amplific.* sc. eum (se I, 7 m. *rogare*). — *sua*] paa den Plads med sterk Ettertryk: den ham egne Mildhed (mods. severitas, crudelitas) og Sæktmodighed (mods. feritas). — *si qua* osv.] de muligens indtræffende Krigs, *si qua* = quæcumque, og den hele Stng. Objekt til *sustentare*.

15. *honoris - causa*] til Ære for D. og H. — *in fidem rec.*] tage til Naade. — *reliquar. que r.*] slutter sig her ved *que* neje til *vini* og betegner saal. — uden nogen nærmere Forklaring (—) — andre lignende Handelsvarer: Vin og de andre Artikler, Vin „o. s. v.“ sml. 3: *frumento ceterisque rebus juvare*. — *eorum*] NB. fra Fortællerens Standpunkt (sml. I, 5 m. 6 extr. 11 m. 37 in. II, 1

¹⁾ Tillægget i nogle Haandskrif.: *ad luxuriam pertinentium* er df. vist nok overflødigt.

confirmare, sese neque legatos missuros neque ullam conditionem pacis accepturos.

16. Quum per eorum fines triduum iter fecisset, inveniebat ex captivis, Sabim flumen ab castris suis non amplius milia passuum decem abesse: trans id flumen omnes Nervios consedisse adventumque ibi Romanorum expectare una cum Atrebatis et Veromanduis, finitimis suis (nam his utrisque persvaserant, ut eandem belli fortunam experirentur); expectari etiam ab his Aduatucorum copias atque esse in itinere: mulieres, quique per ætatem ad pugnam inutiles viderentur, in eum locum conjectisse, quo propter paludes exercitui aditus non esset.

17. His rebus cognitis exploratores centurionesque præmittit, qui locum idoneum castris deligant. Quum ex dedicatiis Belgis reliquisque Gallis complures Cæsarem secuti una iter facerent, quidam ex his, ut postea ex captivis cognitum est, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta nocte ad Nervios pervenerunt atque iis demonstrarunt, inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere, neque esse quicquam negotii, quum prima legio in castra venisset reliquæque legiones magnum spatium absentes, hanc sub sarcinis adoriri; qua pulsa impedimentisque direptis futurum, ut reliquæ contra consistere non auderent. Adjuvabat etiam eorum consilium, qui rem deferebant, quod Nervii antiquitus, quum equitatu nihil possent (neque enim ad hoc tempus ei rei student, sed, quicquid possunt, pedestribus valent copiis), quo facilius finitimorum equitatum, si prædandi causa ad eos venisset, impedirent, teneris arboribus incisis atque inflexis crebris in latitudinem ramis enatis et

m.). — *remitti virt.*] Billedet taget af Buen. — *existimarent*] I, 23 extr.

16. *triduum*] Maalets Akk. — *Sabim*] Sambre. — *per ætatem*] I, 44¹⁾). — *conjecisse*] = celeriter raptimque deduxisse; Subj. (eos) som sædv. udeladt.

17. *castris*] herer efter Ordstilling. snarere til *deligant* (sml. 18 in.) end til *idoneum*. — *eorum - exercitus*] § 288. — *in castra*] i det for Lejren bestemte Sted. — *sub sarcinis*] I, 24 m. — *Adjuv.*] Subj. hertil er *quod - effecerant*. — *incisis*] *incidere*, beskjære, tophugge, — hvoraf Følgen blev, at desto flere

rubis sentibusque interjectis effecerant, ut instar muri hæ sepes munimenta præberent, quo non modo non intrari, sed ne perspici quidem posset. His rebus quum iter agminis nostri impeditetur, non omittendum sibi consilium Nervii existimaverunt.

18. Loci natura erat hæc, quem locum nostri castris delegerant. Collis ab summo æqualiter declivis ad flumen Sabim, quod supra nominavimus, vergebatur. Ab eo flumine pari acclivitate collis nascebatur, aduersus huic et contrarius, passus circiter ducentos, infimus apertus, ab superiore parte silvestris, ut non facile introrsus perspici posset. Intra eas silvas hostes in occulto sese continebant; in aperto loco secundum flumen paucæ stationes equitum videbantur. Fluminis erat altitudo pedum circiter trium.

19. Cæsar equitatu præmisso subsequebatur omnibus copiis; sed ratio ordoque agminis aliter se habebat, ac Belgæ

Grene vokste ud i Breden (*in latitud. enasci*¹⁾). — *quo*] Adv. = in quæ (til *intrar*²⁾) og per quæ (til *perspici*), sml. § 317 A. 2. — *non modo non*] det sidste *non* kunde her ogsaa have været udeladt efter § 461 b.

18. *ab summo*] ovenfra, fra Tøppen, (VII, 73) mods. *ab imo* (III, 19) el. *ab infimo* (VII, 19). — *pari acliv.* - *nasceb.*] hævede sig (= oriebatur) med lignende Skraaning opad, skraanede paa samme Maade opad (som nl. den anden nedad mod Floden) og hermed maa *pass. c. ducentos*, der angiver Længden af Hejens Skraaplan, forbinder — (sml. III, 19 in. *paulatim ab imo acclivis circiter passus mille*)²⁾. — *adversus h. et contr.*] det første antyder, at Hejenes ensdanne deSider vendte mod hinanden, — *contrar.*, at den ene Hej laa ligeoverfor den anden. — *infimus*] mods. *ab superior. p.*, sml. *adversus 8 m. — silvestris*] ellers i Alm. *silvester* i Mask. — *secundum*] langs med (idet man følger Strømmen, mods. *adversus*).

19. *ratio ordoque*] Indretning og Orden; *ordo* indskrænker

¹⁾ *inflevis crebris* staar paa svage Rødder i Haandskrifterne, men et transit. Verb. som *inflevis* kan vanskelig undværes som Præd. til *ramis enatis*, parall. med *incisis* og *interjectis*, og kan neppe erstattes ved, at *enatis* tages som Præd. i en abl. abs. til *ramis*, paa Grund af dette rent intrans. Betydn., især naar man betænker, at disse abl. abs. jo er abl. instrum. til *effecerant*, hvis Subj. er deres logiske Subj. (de havde bevirket ved at gjøre det og det og det).

²⁾ Andre ser i denne Maalsangivelse Höjens Afstand *ab eo flumine*, atter andre henfører den til *infimus apertus*.

ad Nervios detulerant. Nam quod hosti appropinquabat, consuetudine sua Cæsar sex legiones expeditas ducebatur; post eas totius exercitus impedimenta collocarat; inde duæ legiones, quæ proxime conscriptæ erant, totum agmen cladebant præsidioque impedimentis erant. Equites nostri cum funditoribus sagittariisque flumen transgressi cum hostium equitatu proelium commiserunt. Quum se illi identidem in silvas ad suos reciperent ac rursus ex silva in nostros impetum facerent neque nostri longius, quam quem ad finem porrecta loca aperta pertinebant, cedentes insequi auderent, interim legiones sex, quæ primæ venerant, opere dimenso castra munire cooperunt. Ubi prima impedimenta nostri exercitus ab iis, qui in silvis abditi latebant, visa sunt, quod tempus inter eos committendi proelii convenerat, ut intra silvas aciem ordinesque constituerant atque ipsi sese confirmaverant, subito omnibus copiis provolaverunt impetumque in nostros equites fecerunt. His facile pulsis ac proturbatis incredibili celeritate ad flumen decucurrerunt, ut pæne uno tempore et ad silvas et in flumine et jam in manibus nostris hostes videbantur. Eadem autem celeritate adverso colle ad nostra castra atque eos, qui in opere occupati erant, contenderunt.

og bestemmer saal. nærmere det almnd. *ratio*, knyttet dertil ved „que explic.“ (Indretningen, jeg mener – det vil da hovedsagelig sige – Ordenen) sml. 22 in. *loci natura dejectusque collis*. — *silvas – ex silva*] sml. I, 52 *phalange – phalangas*. — *quem ad finem porrect.*] slutter sig neje til *pertinebant* (eg. den Grænse, hvoriil udstrakte – de aabne Steder naaede); den samme pleonastiske copia verborum, som ndf. *in silvis abditi latebant* og VII, 59: *a præsidio interclusas distinebat*. — *opere dimenso] opus dimetiri* (i Grunden = *castra metari*, som det oftest hedder) afstikke Forskansningen (Vold og Grav), og såaledes bestemme Lejrens Omfang og Retning, afstikke dens Forskansningslinjer. — *ut – constituerant – confirmav.*] saaledes som de havde opstillet – og som de selv havde opmuntret hverandre; *ut* betegner til *constituerant* Maaden og staar i en noget forskjellig Betydn. til *confirmaverant* nl. af som, næsten = efterat. At ikke desto mindre Plusq. selv da er beholdt her for *Perf.*, undskyldes let paa Grund af det sidste Verbums neje Forbind. med det første. — *in manibus nostris*] i vor umiddelbare Nærhed. Ellers betyder *in manibus est aliquid* –? — *adverso colle*] op ad Højen § 300 A. 1., sml. adverso flumine, adversa ripa osv.

20. Cæsari omnia uno tempore erant agenda: vexillum proponendum, quod erat insigne, quum ad arma concurri oporteret, signum tuba dandum ab opere revocandi milites, qui paulo longius aggeris petendi causa processerant, arcessendi, acies instruenda, milites cohortandi, signum dandum; quarum rerum magnam partem temporis brevitas et successus hostium impediens. His difficultatibus duæ res erant subsidio: scientia atque usus militum, quod superioribus proeliis exercitati, quid fieri oporteret, non minus commode ipsi sibi præscribere quam ab aliis doceri poterant, et quod ab opere singulisque legionibus singulos legatos Cæsar discedere nisi munitis castris vetuerat. Hi propter propinquitatem et celeritatem hostium nihil jam Cæsaris imperium expectabant, sed per se, quæ videbantur, administrabant.

21. Cæsar necessariis rebus imperatis ad cohortandos milites, quam in partem fors obtulit, decucurrit et ad legiōnē decimam devenit. Milites non longiore oratione cohortatus, quam uti suæ pristinæ virtutis memoriam retinerent neu perturbarentur animo hostiumque impetum fortiter sustinerent, quod non longius hostes aberant, quam quo telum adjici posset, proeli committendi signum dedit. Atque in alteram partem item cohortandi causa profectus pugnantibus occurrit. Temporis tanta fuit exiguitas hostiumque tam paratus ad di-

20. *vexillum*] en Purpurfane, som alm. blev stukket op paa en forgylt Stang over Feltherretletet. — *insigne, quum*] med Konj. sml. *biduum* — *quum* I, 23 in. — *agger.*] i sin oprind. Betydn.: de til Voldens Opferelse nødvend. Materialier. — *sign. d.*] ud. Tivl Signal til at begynde Kampen (fuldstænd. 21: *sign. proelii committ.*¹⁾). — *impediebat*] hf. vilde efter Subjekt's Beskaff. Plur. her være uriktig? — *et quod – vetuerat*] er den anden af hine *duæ res*, den første –? — *nihil*] § 455 A. 4. — *per se*] af sig selv, paa egen Haand. — *que videbantur*] person. for: quæ iis videbatur (sc. administrare).

21. *quam quo – posset*] end at – derhen (º: ut eo = ut ad

¹⁾ Dette er det nemlig, som staar tilbage og alene savnes efter *acies instr.* og *milit. coh.* I 21 vises ogsaa, hvordan der med disse tre Ting denne Gang gik til. Nogle tænker ved *signum* paa Parolen (= *tessera*) Feltraabet; saameget mindre rimeligt, som *tessera* aldrig af C. nævnes.

micandum animus, ut non modo ad insignia accommodanda sed etiam ad galeas induendas scutisque tegimenta detrahenda tempus defuerit. Quam quisque ab opere in partem casu devenit, quæque prima signa conspexit, ad hæc constitit, ne in quærendis suis pugnandi tempus dimitteret.

22. Instructo exercitu, magis ut loci natura dejectusque collis et necessitas temporis, quam ut rei militaris ratio atque ordo postulabat, quum diversis legionibus aliae alia in parte hostibus resisterent sepibusque densissimis, ut ante demonstravimus, interjectis prospectus impediretur, neque certa subsidia collocari neque, quid in quaue parte opus esset, provideri neque ab uno omnia imperia administrari poterant. Itaque in tanta rerum iniquitate fortunæ quoque eventus variis sequebantur.

23. Legionis nonæ et decimæ milites, ut in sinistra parte acie constiterant, pilis emissis cursu ac lassitudine exanimatos vulneribusque confectos Atrebates (nam his ea pars obvene- rat) celeriter ex loco superiore in flumen compulerunt et transire conantes insecuri gladiis magnam partem eorum im-

eos) § 364 extr. — hvor begyndt. Efterstn.? — *insignia*] I, 22 in., hvilke aftoges paa Marsen for bedre at bevares. — *galeas*] bar Soldaterne paa Marsen hængende paa Brystet el. Ryggen og lagde dem ofte af under Arbejdet. — *defuerit*] § 382 A. 4. — *quisque*] en, man § 495. — *ad hæc*] nl. *signa*; foran dette maa vi tænke paa et: *in hac*, gaende paa *partem*.

22. *ratio*] Methode, Regler. — *diversis legionis*] saasom Legionerne var adskildte, stod paa forskjell. Steder —; med stærkere Fremhævelse af deres Splittelse, end om det simpelt havde hedt (sml. 23): *diversæ legiones aliae osv.*¹⁾. — *certa subsidia*] bestemte Reservekorpsr: R. paa bestemte Punkter. — *provideri*] sc. poterat. — *in tanta iniq.*] sml. I, 27 extr. *in tanta mult.* eg. i en saa stor — paafulgte ogsaa Krigslykkens højst forskjellige Udfald: —?

23. *Legionis nonæ et decimæ*] under Labienus's Anførsel (26) — § 214 d A. 2. — *ut - constit.*] I, 22 m. *ut erat osv. — acie*] § 48 A. 1; imidl. turde det og kunne forklares som Abl. efter § 257 A. 2 m. (i Analogi med: non proeliis neque acie bellum gerere osv.) — *ea pars*] hvor Atrebæt stod, ligeoverfor Romernes venstre Slag-

¹⁾ Sml. IV, 29: *Compluribus navibus fractis reliquæ (sc. naves) — (liges. her aliae sc. legiones), V, 11 in.*

peditam interfecerunt. Ipsi transire flumen non dubitaverunt et in locum iniquum progressi rursus resistentes hostes redintegrato proelio in fugam conjecerunt. Item alia in parte diversæ duæ legiones, undecima et octava, profligatis Veromanduis, quibuscum erant congressi, ex loco superiore in ipsis fluminis ripis proelabantur. At totis fere a fronte et ab sinistra parte nudatis castris, quum in dextro cornu legio duodecima et non magno ab ea intervallo septima constitisset, omnes Nervii confertissimo agmine duce Boduognato, qui summam imperii tenebat, ad eum locum contenderunt; quorum pars aperto latere legiones circumvenire, pars sumnum castrorum locum petere coepit.

24. Eodem tempore equites nostri levisque armaturæ pedites, qui cum iis una fuerant, quos primo hostium impetu pulsos dixeram, quum se in castra reciperen, adversis hostibus occurrerant ac rursus aliam in partem fugam petebant, et calones, qui ab decumana porta ac summo jugo collis nostris victores flumen transisse conspexerant, prædandi causa egressi, quum respexissent et hostes in nostris castris versari vidissent, præcipites fugæ sese mandabant. Simul eorum, qui cum impedimentis veniebant, clamor fremitusque oriebatur

linje. — *congressi*] hvem? constr. ad sent. for —? sml. 26: *decimam legionem* —. *Qui*. — *ex loco super.*] herved forstaas Bjergskraaningen, hvor Kampen havde begyndt, og nedover hvilken Romerne havde forfulgt Veromand., og i Modstn. hertil betegner *in ipsis fl. ripis* (I, 37 extr.) den nuværende Kampplads. — *aperto lat.*] I, 25 extr., nl. paa den Side, der var bleven blottet ved Troppernes Fremrykken fra venstre Fløj. — *summum c. l.*] det øverste Punkt af Lejen¹⁾.

24. *levisque arm. p. osv.*] nl. *funditor, sagitt.q., qui cum equitibus una fuerant* for Flukten (19). — *adversis hostib. occ.*] løb lige imod F. — *decumana p.*] saa kaldtes Bagporten efter Legionernes 10de Turmer og Kohorter, der havde sine Telte i dens

¹⁾ NL. — se det fig. Kap. — den Side, hvor Bagporten var, der nærmeste sig mest Toppen af Bakken, da Lejen jo var anlækt opover dennes Skraaplan. Hvad der her har bevæget næsten alle Fortolkere til at forklare Stedet: „den Høj, hvorpaa Lejen laa“, og saaledes til at fravige, ja tildels endog til at advare mod hin ovenaførte Forklaring, der netop dikteres af den alm. Sprogbrug og saal. først tilbyder sig, kan jeg ikke ret indse.

aliique aliam in partem perterriti ferebantur. Quibus omnibus rebus permoti equites Treviri, quorum inter Gallos virtutis opinio est singularis, qui auxilii causa ab civitate ad Cæsarem missi venerant, quum multitudine hostium castra nostra compleri, legiones premi et pæne circumventas teneri, calones, equites, funditores, Numidas, diversos dissipatosque in omnes partes fugere vidissent, desperatis nostris rebus domum contenderunt: Romanos pulsos superatosque, castris impedimentisque eorum hostes potitos civitati renuntiaverunt.

25. Cæsar ab decimæ legionis cohortatione ad dextrum cornu profectus, ubi suos urgeri signisque in unum locum collatis duodecimæ legionis confertos milites sibi ipsos ad pugnam esse impedimento vidit, quartæ cohortis omnibus centurionibus occisis signiferoque imperfecto, signo amissio, reliquarum cohortium omnibus fere centurionibus aut vulneratis

Nærhed; ogs. *p. quæstoria* efter Kvæstors Telt *quæstorium*, lige som Hovedporten mod Fienden hed *p. prætoria* efter *prætorium*. Paa Siderne af Lejren laa *porta principalis dextra* og *p. princ. sinistra* i Enderne af Hovedgaden: *principia*, der var 100 Fod bred og delte Lejren i to ulige store Rektangler. — Her vendte Bagporten altsaa mod Hejens Top, df. forklarende tilfejet: *ac summo jugo collis. — ferebantur*] styrtede sig, for afsted (saal. meget ofte *ferri*). — *diversos*]s oprind. participiale Natur skimter her igjennem ved Siden af *dissipatos*, skjønt *diverto* aldrig er trans. — *desper.*] § 244 A. 2.

25. (Hvad C. imidl. selv gjorde) slutter sig næje til 21 m: *Atque in alt. — occurrit.* — Skelettet af første Sætningskompleks er fig. *Cæsar — proiectus, ubi — milites sibi ipsos — vidit, — rem esse in angusto vidit —, scuto a noviss. — processit —.* Det første *vidit* er for Tydeligheds Skyld gjentaget længer nede, da Forsætn. er blevet saa drøj („blev var, siger jeg“). *signis collatis*, en Følge af, at Legionen ved dette Sideangreb havde trukket sig sammen (*confertos*); ved *signa* menes Manipelfanerne: Stænger med et Tværtræ oven til, hvorpaa Figuren af en opstrakt Haand (sm. *manipulus*), derunder paa et Metalskjold Billedet af Mars el. Minerva (senere af Kejseren). — *ad pugnam*] I, 25 in. — *omnibus*] hvormange altsaa? (I, 40 in.). — *signifero*] dette Sted synes stærkt at tale for, at Kohorten allerede nu havde sin egen særskilte Fane. Imidl. kan dog ogsaa her Triariernes første Manipels *signifer* være ment, der da ogsaa var den hele Kohorts's. Hele Legionens Fane bestod siden Marius's Tid (100 f. Kr.) af en Sølvørn med ud-

aut occisis, in his primipilo P. Sextio Baculo, fortissimo viro, multis gravibusque vulneribus confecto, ut jam se sustinere non posset, reliquos esse tardiores et nonnullos ab novissimis deserto proelio excedere ac tela vitare, hostes neque a fronte ex inferiore loco subeentes intermittere et ab utroque latere instare et rem esse in angusto vidit, neque ullum esse subsidium, quod summitti posset: scuto ab novissimis uni militi detracto, quod ipse eo sine scuto venerat, in primam aciem processit, centurionibusque nominatim appellatis reliquos cohortatus milites signa inferre et manipulos laxare jussit, quo facilius gladii uti possent. Cujus adventu spe illata militibus ac redintegrato animo, quum pro se quisque in conspectu imperatoris etiam in extremis suis rebus operam navare curaret, paulum hostium impetus tardatus est.

26. Cæsar quum septimam legionem, quæ juxta constituerat, item urgeri ab hoste vidisset, tribunos militum monuit, ut paulatim sese legiones coniungerent et conversa signa in hostes inferrent. Quo facto quum alias alii subsidium ferret

bredte Vinger paa Spidsen af en hasta (*aquila, aquilifer*). — *primipilo*] eg. *centurio primi pili*, idet *primus pilus* er den første Centurie af Triariemanipelen i Legionens første Kohort (første Kohort havde nl. øverste Rang, og saa nedover til tiende, den havde den laveste). — *multis gravibusque*] § 300 A. 5. — *ab noviss.*] sm. 11 m. *ab extr. agm.*¹⁾). — *deserto proel.*] svikte Slaget, ophore at kjæmpe. — *neque — et* NB! — *subeentes intermitt.*] eg. Enderne, rykkende op, ophorte (ikke) dermed (nl. med at rykke op). — *o:* de ophorte (ikke) med at rykke op —, hvilken Udtryksmaade nærmere sig en i Græsk (*παίσεθαι προσερχαμένους*) sørdel. alm. og af lat. Diktere ej sjælden efterlignet Konstr. sm. § 401 A. 3. sm. Corn. Them. 6: Athenienses (muros) ædificantes prohibere. (eg. forhindrede A. under deres Opbyggen af Murene — derfra *o:* forhindrede dem fra at bygge²⁾). — *signa inferre*] angribe. — *in extr. suis rebus*] i den yderste Fare, omtr. = *in extrema spe salutis* (27. 33).

26. *conversa sign. inf.*] I, 25 extr. Ordene: *neque time-*

¹⁾ At man i Alm. forklarer *ab novissimis* beggesteds = *ex noviss.* og saaledes tager *ab* partitivt, er saameget mere underligt, som efter Hdskrif. paa første Sted heller *desertos* end *deserto* skulde læses.

²⁾ At en saadan Konstr. bliver mulig, har sin Grund i Hovedverbets absolute Brug — saal. *intermittere* her eg.: gjøre et Ophold (under sin Oprykken gjorde de ikke noget Ophold). Derimod simpelthen med Inf. f. Eks. IV, 31.

neque timerent, ne aversi ab hoste circumvenirentur, audacius resistere ac fortius pugnare coeperunt. Interim milites legionum duarum, quæ in novissimo agmine praesidio impedimentis fuerant, proelio nuntiato cursu incitato in summo colle ab hostibus conspiciebantur, et T. Labienus castris hostium potitus et ex loco superiore, quæ res in nostris castris gererentur, conspicatus decimam legionem subsidio nostris misit. Qui quum ex equitum et calonum fuga, quo in loco res esset, quantoque in periculo et castra et legiones et imperator versaretur, cognovissent, nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt.

27. Horum adventu tanta rerum commutatio est facta, ut nostri, etiam qui vulneribus confecti procubuisserint, scutis innixi proelium redintegrarent, tum calones, perterritos hostes conspicati, etiam inermes armatis occurserent, equites vero, ut turpitudinem fugæ virtute delerent, omnibus in locis pugnæ se legionariis militibus præferrent. At hostes etiam in extrema spe salutis tantam virtutem præstiterunt, ut, quum primi eorum cecidissent, proximi jacentibus insisterent atque ex eorum corporibus pugnarent, his dejectis et coacervatis cadaveribus, qui supererent, ut ex tumulo tela in nostros conjicerent et pila intercepta remitterent: ut non nequicquam tantæ virtutis homines judicari deberet ausos esse transire latissimum flumen,

rent, ne aversi (= a tergo) circumv. viser, at Legionerne sattes saal. i Forbind., at den ene havde Fronten mod de nedenfor oprykk. Fiender, den anden mod dem, som allerede havde trængt op paa Toppen og truede med at omgaa dem. — *proelio nunt.*] indehold. Grunden til *cursu incit.* (sml. *exaud. clam.*, 11 extr.). — *nihil fec.*] eg. de gjorde ingen Levning for sig m. H. t. Hurtighed o: lod intet mangle i Hurtighed fra sin Side — § 285 A. 2.

27. *nostri, etiam qui*] eg. vore, ogsaa de, som o: ii etiam nostrorum, qui — sml. I, 52 extr. *complures nostri milites* — med den i saadanne Relativstn. brugelige Konjunkt. til at udtrykke Forestill. om en vis Beskaffenhed (§ 364 A. 1.). — *tum calones - equites vero*] at saa (videre, dernæst) Trotsknæchterne — ja at osv. — *se - præferrent*] trængte sig frem forbi. — *jacentibus*] § 245. Det synes jo ogsaa at kunne være styret af *proximi*, men dettes Udfyldning ligger allerede i *quum primi eor. c.* (de, som var disse første og først faldne nærmest), hvorimod der til *insist.* behøves en

ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum, quæ facilia ex difficillimis animi magnitudo redegerat.

28. Hoc proelio facto et prope ad internacionem gente ac nomine Nerviorum redacto majores natu, quos una cum pueris mulieribusque in æstuaria ac paludes conjectos dixeramus, hac pugna nuntiata quum victoribus nihil impeditum, victis nihil tutum arbitrarentur, omnium, qui supererant, consensu legatos ad Cæsarem miserunt seque ei dediderunt et in commemoranda civitatis calamitate ex sexcentis ad tres senatores, ex hominum milibus LX vix ad quingentos, qui arma ferre possent, sese redactos esse dixerunt. Quos Cæsar, ut in miseros ac supplices usus misericordia yideretur, dili-

tydelig Stedsangivelse¹⁾. — *ex - corpor.] liges. ndf. ut ex tumulo*, sml. I, 4 in. *ex vinculis.* — *qui superess.*] = superstites, Subj. til *conjic.* (forskj. fra, qui supererant § 369 A. 1). — *ut - judicari deberet]* Følgen af alt det foreg. — saa at man maatte erkjende (at det var ikke forgjæves — ikke uden Grund, men med Udsikt til et heldikt Resultat —, at de havde vovet osv.). — *redeger.]* ofte om at bringe i en forandret (lavere, ringere) Tilstand (in potestatem, in servit., in provinciæ formam, ad irritum, sml. 28: *ad internec. redacto, ad quingentos redactos esse*); her næsten = reddiderat (der ogsaa er — sammens. med *re*).

28. *nomine N.]* alt hvad som hed Nervier — saal. især: nomen Latinum. — *quos - conjectos dixeramus*] det Plusq., hvori eg. *conjectos* skulde have staat, naar det var blevet sat uafhæng. af verb. declar. (*qui - , ut diximus, conjecti erant*), har dette (*diximus*), da det blev ophejet til styrende Verbum²⁾, ligesom arvet fra *conjecti erant*. Sml. I. 24. IV, 27. — *ex sexcentis]* et anselig repræsenteret Senat!! Et saadant hos en barbar. Nation maa da — i Lighed med det romerske — tænkes dannet af Kjernen af Adelen og i Besiddelse af den øverste administrat. Makt, el., naar det omtales i et Kongedømme, af en Myndighed, der indskrænkede og kontrollerede Kongemakten. — Denne Skildring er ud. Tv. betydel. overdræven: efter faa Aar ruster de atter en betydel. Hær V, 38—39. — *vix ad quingent.*] og ikke *ad vix quing.* NB! — *videretur]* skulde

¹⁾) Saal. ofte det Tilfælde, at et Ord kunde fra Formens Side være styret af to andre, medens det — grammatiskt riktigt — ikke kan paa engang henføres til mere end det ene (det nærmeste el. — naar det, som her, staar begge lige nær — til det, der vanskeligst kan undvære sin Relation) men maa i fornødent Fald underforstaas (i et Pronomens Skikkelse) til det andet. Da det styrede i Regelen sættes foran det styrende, taler ogsaa Kstr. her for hin Forklaring.

²⁾) Sml. Noten til I, 23.

gentissime conservavit suisque finibus atque oppidis tui jussit et finitimis imperavit, ut ab injuria et maleficio se suosque prohiberent.

29. Aduatuci, de quibus supra scripsimus, quum omnibus copiis auxilio Nerviis venirent, hac pugna nuntiata ex itinere domum reverterunt; cunctis oppidis castellisque desertis sua omnia in unum oppidum egregie natura munitum contulerunt. Quod quum ex omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusque haberet, una ex parte leniter acclivis aditus in latitudinem non amplius ducentorum pedum relinquebatur, quem locum duplici altissimo muro munierant: tum magni ponderis saxa et præacutas trabes in muro collocabant. Ipsi erant ex Cimbris Teutonisque prognati, qui, quum iter in provinciam nostram atque Italiam facerent, iis impedimentis, quæ secum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depositis, custodiæ ex suis ac præsidio sex milia hominum una reliquerunt. Hi post eorum obitum multis annos a finitimis exagitati, quum alias bellum inferrent, alias illatum defenderent, consensu eorum omnium pace facta hunc sibi domicilio locum delegerunt.

30. Ac primo adventu exercitus nostri crebras ex oppido excursiones faciebant parvulisque proeliis cum nostris conses. — *dilig. conserv.]* beskyttede dem med al Flid, lod deres Redning være sig hejst maktpaalliggende. — *prohiberent]* zeugmatisk til *se* (for abstinerent) ɔ: passer eg. kun til *suos*, for hvis Skyld det er valgt:

29. *supra]* 16. — *altiss. rupes desp.q.]* ɔ: altiss. rupes, de quibus in omnes — partes despici poterat (der laa paa høje Klipper med fri Udsikt til alle Kanter). — *duplici]* staar admninalt til de neje med hinanden forbundne *altissimo muro*, der næsten danner ét Begreb. Her vilde en kopulat. Part. mellem Adj. ligesålidt behøves, som om der stod *duobus altissimis muris*. Saal. ved Talord, Pronom., Steds- og Tidsadj. — *tum]* nu. — *una]* derhos, tillige (sc. cum impedimentis). — *obitum]* ellers ikke om et Folks Undergang, men om enkeltes Død. — *cons. eorum omnium]* nl. finitimorum, qui cum iis bella gesserant — hører mere til *delegerunt* end til *pace facta*. — *hunc locum]* ɔ: den hele Egn mell. Maas og Schelde.

30. *primo]* Adj. til *adventu* § 276 A. 2, her ikke om vor Hærs første Ankomst — (i Modstn. til nogen anden el. tredie Ankomst,

tendebant; postea vallo pedum XII in circuitu XV milium crebrisque castellis circummuniti oppido sese continebant. Ubi vineis actis aggere exstructo turrim procul constitui viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare vocibus, quod tanta machinatio ab tanto spatio instrueretur: quibusnam manibus aut quibus viribus præsertim homines tantulæ statuæ (nam plerumque omnibus Gallis præ magnitudine corporum suorum brevitas nostra contemptui est), tanti oneris turrim in muro sese collocare confiderent?

31. Ubi vero moveri et appropinquare moenibus videbunt, nova atque inusitata specie commoti legatos ad Cæsarem de pace miserunt, qui ad hunc modum locuti: Non existimare Romanos sine ope divina bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere possent, se suaque omnia eorum potestati permittere dixerunt. Unum petere ac deprecari: si forte pro sua clementia ac mansuetu-

der ikke omtales) men om den første Tid efter dens Ankomst, om Tiden straks efter, at den var kommen (i Modstn. til *postea*¹⁾, alts. — primo post adventum tempore; quum primum advenit; sml. prima luce, primo vere osv. og 21 extr. *quæ prima signa*. — *miliū* sc. passuum. — *circum.*] nl. a Cæsare. — *vineis* osv.] 12; *vin. actis* staar som abl. instr. til *aggere exstructo*. — *turrim*] Belejringstaarnene var meget høje og bestod af flere Stokværk, tabulata; i den nedre Del var Stormbukken (*aries* 32), i Højde med Muren en Stormbro, der nedlødes el. skyvedes frem paa Muren, fra de øvre Dele skjød Soldaterne, tildels dækkede af Brystværn. De braktes ind mod Muren paa Valser. — *primum*] korresponderer med næste Kap.'s Beg. *Ubi vero* osv. — *irridere - increpitare*] det ene med Miner og Gebærder, det andet med Ord. — *machinatio*] her = *machina*, Mekanisme, Maskine. — *ab tanto sp.*] 7 extr. *ab milib.* — *suum*] hvordan kan *suus* bruges her, gaaende tilbage paa et Dat.? — *in muro - coll.*] Til den Tro, at Taarnet skulde bringes op paa selve Muren, istedenfor tæt hen til den, kunde de let ledes ved at se hin *agger* netop at forhøjes mere og mere, jo mere den nærmede sig Muren. Maaske imidlertid dette kun skal være en flau Vittighed, de i sit Overmod giver tilbedste for at vække Latter.

31. *non existimare - possent]* der afhænger af *locuti*, danner Indledn., medens *se - permettere*, Talens Hovedpunkt, styres af *dixerunt*. — *petere ac deprecari]* sml. 19 in. *ratio ordoque*,

¹⁾ Sml. Livius V, 39: primo adventu, korresponderende med deinde, *tum, postremo*.

dine, quam ipsi ab aliis audirent, statuisset Aduatucos esse conservandos, ne se armis despoliaret; sibi omnes fere finitimos esse inimicos ac suæ virtuti invidere, a quibus se defendere traditis armis non possent. Sibi præstare, si in eum casum deducerentur, quamvis fortunam a populo Romano pati, quam ab his per cruciatum interfici, inter quos dominari consvessent.

32. Ad hæc Cæsar respondit: Se magis consuetudine sua quam merito eorum civitatem conservaturum, si prius, quam murum aries attigisset, se dedidissent; sed deditio nullam esse conditionem nisi armis traditis. Se id, quod in Nerviis fecisset, facturum finitimisque imperaturum, ne quam dediticiis populi Romani injuriam inferrent. Re nuntiata ad suos, quæ imperarentur, facere dixerunt. Armorum magna multitudine de muro in fossam, quæ erat ante oppidum, jacta, sic ut prope summam muri aggerisque altitudinem acervi armorum adæquarent, et tamen circiter parte tertia, ut postea perspectum est, celata atque in oppido retenta, portis patefactis 'eo die pace sunt usi.

I, 31 extr. *exempla cruciatusque; deprecari* specielt: afværge ved Bonner, bede sig fri for. — *in eum casum*] sc. ut armis despolarerent. — *deduc.*] om at bringes fra et højere (herligere) Standpunkt ned til et lavere (ringere). — *per*] § 257 A. 2 extr.

32/ *conserv.*] § 409 med A. — *aries*] Stormbuk, Murbrækker, var en lang Bjælke, i den ene Ende beslaat med Jern i Form af et Væderhoved (hvoraf Navnet). Den hang ved Midten i Liner el. Kjeder, som var fæstede i en Tværbom over en høj Stillats. Saal. frit hængende i Ligevækt blev den af 100 el. flere Mand, der idelig aflefestes, uophørlig først trukket tilbage og saa af al Makt drevet ind imod den fiendtlige Mur for at slaa Hul paa denne. — Naar alts. den eg. Bestormelse var begyndt, skulde efter Krigens Skik den frivill. Overgiv. ej mere antages. — *deditio* osv.] for Overgivelse var intet Vilkaar uden i det Tilfælde, at — (= nisi si arma tradita essent) o: om Overgiv. kunde der ikke være Tale uden paa den Beting, at. — *in Nerviis*] ved (naar Talen er om) N., in med Akk.: mod N. Sml. I, 47 m. *in eo peccandi.* — *facere*] at man (de, Byeboerne sc. *eos* (*suos*) el. da de tilbagevendende Sendemænd taler i sit Folks Navn — *se*) allerede gjorde (straks), hvad der paalagdes dem (nl. først at udlevere Vaabnene); forskj. fra det almindeligere *quæ imperata essent, se facturos esse*, hvori ligger, at endnu intet var *imperatum*. — *aggerisq.*] den, som C. havde ført ligetil Gravene foran

33. Sub vesperum Cæsar portas claudi militesque ex oppido exire jussit, ne quam noctu oppidani ab militibus injuriam acciperent. Illi ante inito, ut intellectum est, consilio, quod deditio facta nostros præsidia deducturos aut denique indiligentius servatuos crediderant, partim cum iis, quæ retinuerant et celaverant, armis, partim scutis ex cortice factis aut viminibus intextis, quæ subito, ut temporis exiguitas postulabat, pellibus induxerant, tertia vigilia, qua minime arduus ad nostras munitiones ascensus videbatur, omnibus copiis repellente ex oppido eruptionem fecerunt. Celeriter, ut ante Cæsar imperarat, ignibus significatione facta ex proximis castellis eo concursum est, pugnatumque ab hostibus ita acriter est, ut a viris fortibus in extrema spe salutis iniquo loco contra eos, qui ex vallo turribusque tela jacerent, pugnari debuit, quum in una virtute omnis spes salutis consistaret. Occisis ad hominum milibus quattuor reliqui in oppidum rejecti sunt. Postridie ejus diei refractis portis, quum jam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit. Ab iis, qui emerant, capitum numerus ad eum relatus est milium LIII.

Muren, og som maaske var bleven ligesaa høj som denne. — *pace sunt usi*] de ned Fred, havde Ro, sml. I, 44: *si pace uti velint.*

33. *præsidia deduct.*] inddrage Posterne (de, som var paa Forskansningslinjen, i *crebris castellis* — 30 in.). — *denique*] her i sjæld. Bet. (omtr. = omnino) overhovedet, idetmindste, i alle Fald. — *servat.*] sc. *præsidia*, holde Posterne — besatte¹⁾; her alts. *præsidia* mere i Stedsbetydning. — *intexitis*] hører til *scutis* og *vimin.* er Midlets (Materiens) Abl.²⁾. — *Celeriter*] hører til *signif. facta.* — *qui — jacerent*] sakt i Almindel.: mod saadanne, saal. stillede Fiender, at de — df. Konj. — *defender. nemo*] sml. Ordstill. I, 18 in. *nemo* og den sidste Linje i denne Bog: *quod accidit nulli.* — *section.* osv.] eg. C. solgte den By's hele Sønderstykkelse o: solgte Rub og Stub i den By; *sectio* eg. den Handling at sønderskjære, men bruges ogs. om Bytte, som ved Auksjon plejede at sælges i større Partier til he højstbydende, der da igjen udstykkede det kjøbte (*secare*) og solgte det med Fordel i mindre Dele. Her

¹⁾ Liv. 33,4: *custodias* — 32,26. 34,9: *vigilias servare.*

²⁾ Sml. et lign. Forhold mell. Abl. III, 6: *copiis fusis armisque exutis*, hvor *armis* er styret af *exutis* og ikke Subj. dertil.

34. Eodem tempore a P. Crasso, quem cum legione una miserat ad Venetos, Unellos, Osismos, Curiosolitas, Esuvios, Aulerkos, Redones, quæ sunt maritimæ civitates Oceanumque attingunt, certior factus est omnes eas civitates in ditionem potestatemque populi Romani esse redactas.

35. His rebus gestis omni Gallia pacata tanta hujus belli ad barbaros opinio perlata est, uti ab iis nationibus, quæ trans Rhenum incolerent, mitterentur legati ad Cæsarem, qui se obsides daturas, imperata facturas pollicerentur; quas legationes Cæsar, quod in Italiam Illyricumque properabat, inita proxima æstate ad se reverti jussit. Ipse in Carnutes, Andes, Turones, quæque civitates propinquæ iis locis erant, ubi bellum gesserat, legionibus in hiberna deductis in Italiam

bestod det, som *capitum* (Individer) osv. viser, væsentlig af Fanger. — *relatus est*] blev indberettet til ham, nøjaktig opgivet for ham (*referre* om plikt- og embedsmæssige Anmeldelser) — *milium* osv. gen. qualit.

34. *P. Crasso*] omtalt før I, 52. — *cum legione una*] nl. den syvende (III, 7). Dette var skeet efter det Nerviske Slag, hvori han havde alle 8 Legioner. — *Venet.* osv.] de fleste af disse Folk boede i Bretagne: *Venet.* i det nuvær. Vannes, *Osism.* omkr. Brest, *Redon.* i d. nuvær. Rennes, *Curiosol.* nordlig; andre i Normandie: *Unell.* op mod Cherbourg og sydostl. for disse *Esuv.* og *Auler.*

35. *quæ - incolerent*] selv saadanne, som boede hinsides Rhinen, af hvem man ikke kunde vænte dette (df. Konj. - ?). — *se - daturas*] alm. betraktes jo *legati* som Repræsentanter for det hele Folk (de siger *nos* og mener: vi og vort Folk), og Verbet plejer ganske at rette sig derefter. Her er derimod *nativibus* blevet det overvejende Begreb, hvorunder ogs. *legati* er indbefattet, og denne Omstænd. har ladet *se* blive staaende, gaaende tilbage paa det logiske Subj. i Perioden (*ab iis nationibus*), istedenfor at ombyttes med *eas* (eg. enten: *se datus* el. *eas daturas*).¹⁾ — *Illyricum*] hørte ogs. med til hans Statholderskab. — *inita*] 2 in. — *Carnut.*] paa begge Sider af Loire med Hovedstaden *Genabum* (senere *civitas Aurelianorum*, hf. Orleans). — *Andes*] i Anjou. — *Turon.*] omkr.

¹⁾ *Eas* vilde have været = *nationes* (i or. dir.: hæ), *se* med fig. *datus* = *legatos* (*nationesque*, — i or. dir.: *nos*), medens *se* med *daturas* efter = *nationes* (*legatosque*, — i or. dir.: *nationes nostræ*).

profectus est, ob easque res ex litteris Cæsaris dierum XV supplicatio decreta est, quod ante id tempus accidit nulli.

Tours. — *supplic.*] den almnd. offentlige Bøn til Afvendelse af ulykkel. og til Tak for lykk. Begivenheder, Bedefest, Takkefest (i sidste Tilf. = *gratulatio*). En saadan Takkefest bestemtes af Senatet, men hidtil var den længste paa 12 Dage (ved Pompejus's Sejr over Mithridat). Hermed forbandtes Festmaaltider med Gudernes Billeder tilbords¹⁾. — *nulli*] ogsaa i Dat. subst. — ?

¹⁾ At læse *dies quindecim* og forbinde det med *supplicatio* kan umulig være Latin, da Akk. her nødv. maatte henføres til *decreta est* og saal. vilde give en urimelig Mening. — Rimel. beror denne Læsemåade paa en Forkortning af *dierum* i Haandskr. til *dier.* og en derpaa opstaat Forkæslig af *r* og *s.*; sml. Parallelstedet IV, 38, der næsten har det samme — Ord til andet.

Liber III.

Quum in Italiam proficeretur Cæsar, Servium Galbam cum legione duodecima et parte equitatus in Nantuates, Veragros Sedunosque misit, qui a finibus Allobrogum et lacu Lemanno et flumine Rhodano ad summas Alpes pertinent. Causa mittendi fuit, quod iter per Alpes, quo magno cum periculo magnisque cum portoriis mercatores ire conservant, patefieri volebat. Huic permisit, si opus esse arbitraretur, uti in iis locis legionem hiemandi causa collocaret. Galba secundis aliquot proeliis factis castellisque compluribus eorum expugnatis, missis ad eum undique legatis obsidibusque datis et pace facta constituit cohortes duas in Nantuatisbus collocare et ipse cum reliquis ejus legionis cohortibus in vico Veragrorum, qui appellatur Octodurus, hiemare; qui vicus positus in valle, non magna adjecta planicie, altissimis montibus undique continetur. Quum hic in duas partes flumine dividetur, alteram partem ejus vici Gallis ad hiemandum conces-

3die Bog

schildrer Begivenhederne i det tredie Aar 56 f. Kr.: Legaten S. Galbas Kamp mod Alpefolk (allerede før Aarets Begynd.) 1—6, C's lykkelige Søkrige mod Armorikerne (Veneterne) 7—16, Legat. Titur. Sabinus's samtidige Kamp og Sejre over Unellerne, og Krassus's over Akvitaniene 17—27. C's Tog mod Morinerne og Menapierne — 28.

1. *Nantuat.*] i det vestlige Graubünden og sydl. Uri, men tillige i d. vestlige Wallis; *Seduni* omkr. Sion (Sitten). — *quo* § 274. — *portoriis*] Transitafgifter¹⁾; herved fordyredes naturligv. de Varer, der af Leverandørerne førtes til Hæren i Gallien. — *factis - facta*] § 430. — *in vico - qui vicus - ejus vici*] NB! Sml. I, 49 in. — *Octodurus*] nu: Martinach (el. St. Maurice) i Wallis ved Rhônes Biflod Dranse. — *non magna - plan.*] idet — Slette er lakt derved

¹⁾ „Portoria o: vectigalia, quæ in portu solvuntur: tum omnino, quæ pro mercibus importatis aut pro venia transeundi aliquam regionem solvuntur“. Morus.

sit, alteram vacuam ab his relictam cohortibus attribuit. Eum locum vallo fossaque munivit.

2. Quum dies hibernorum complures transissent, frumentumque eo comportari jussisset, subito per exploratores certior factus est, ex ea parte vici, quam Gallis concesserat, omnes noctu discessisse, montesque, qui impenderent, a maxima multitudine Sedunorum et Veragrorum teneri. Id aliquot de causis acciderat, ut subito Galli belli renovandi legionisque opprimendæ consilium caperent: primum, quod legionem neque eam plenissimam detractis cohortibus duabus et pluribus singillatim, qui commeatus petendi causa missi erant, absentibus propter paucitatem despiciebant; tum etiam, quod propter iniquitatem loci, quum ipsi ex montibus in vallem decurrerent et tela conjicerent, ne primum quidem posse impetum suum sustineri existimabant. Accedebat, quod suos ab se liberos abstractos obsidum nomine dolebant, et Romanos non solum itinerum causa, sed etiam perpetuae possessionis culmina Alpium occupare conari et ea loca finitimæ provinciae adjungere sibi persvasum habebant.

3. His nuntiis acceptis Galba, quum neque opus hibernorum munitionesque plene essent perfectæ neque de frumento reliquoque commeatu satis esset provisum, quod deditio-

(ved Dalen), alts.: i en Dal, hvortil en — Slette stedte o: i en Dal med en — Slette ved Siden.

2. *hibern.*] her mere om Tiden end Stedet. — *concesserat*] § 369 A. 1. Paa et saaant Sted Indik. saa meget underligere, som allerede baade *ea* (der fordrer sin forklarende Relat.stn.) og *omnes* (der refererer sig til det i Bisætningen satte *Gallis*) noksom viser, i hvor høj Grad denne Stn. er indforlivet i or. obliq. — *Id aliquot de c. osv.*] det var af mer end én Aarsag hændt, at osv. — *ut - caperent* indehold. en nøjere Udvikling af d. foreg. *Id*, hvilket eg. viser tilbage paa de nysnævnte Tildragelser. At en Stn. med *ut* i dette Øjemed her er valgt (og ikke *quod* el. acc. c. inf. sml. § 395 A. 6.), hidrører fra den Indflydelse, *acciderat* har øvet paa Konstr. Eg. Det var hændt af flere Grunde, (hændt — siger jeg —) at Gallerne osv. — *neque eam*] § 484 c. — *Accedebat, quod*] § 373 A. 3. — *provincie*] § 243 (& A. 1.). — *sibi*] styret af *persvasum*.

3. *opus hibern. mun. que*] sml. II, 19 in. *ratio ordoque. — de frumento*] de saal. ofte omskriv.: angaaende, hvad — anbelanger,

facta obsidibusque acceptis nihil de bello timendum existimaverat, consilio celeriter convocato sententias exquirere coepit. Quo in consilio, quum tantum repentinae periculi præter opinionem accidisset ac jam omnia fere superiora loca multitudine armatorum completa conspicerentur, neque subsdio veniri neque commeatus supportari interclusis itineribus possent, prope jam desperata salute nonnullæ hujusmodi sententiae dicebantur, ut impedimentis relictis eruptione facta iisdem itineribus, quibus eo pervenissent, ad salutem contenderent. Majori tamen parti placuit, hoc reservato ad extreum consilio interim rei eventum experiri et castra defendere.

4. Brevi spatio interjecto, vix ut iis rebus, quas constituisserunt, collocandis atque administrandis tempus daretur, hostes ex omnibus partibus signo dato decurrere, lapides gæsaque in vallum conjicere. Nostri primo integris viribus fortiter repugnare neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere, ut quæque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere et auxilium ferre, sed hoc superari, quod diuturnitate pugnae hostes defessi proelio excedebant, alii integris viribus succedebant; quarum rerum a nostris

hv. Verbet da mister sit Objekt (i Pass. Subj.) og staar absolut (eg. og der hvad Korn angik ikke var truffet tilstrækk. Foranstaltninger) sml. *de stipendio recusare, de adventu cognoscere*. Ved enkelte Verber er denne Brug endog bleven almindeligst, som *desperare de re* (§ 244 A. 2*). — *Quo in consilio* osv.] denne Ordstill. kan bevares ved at oversætte: i dette Krigsraad var det, at, da —, man opgav Haabet —, og at — udtalte osv. — *multitud.*] § 259 a. — *veniri]* sc. *posset*. — *rei eventum exper.*] afvæntende forsøge, hvad for et Udfald Sagen vilde tage : afvænte Begivenhedens Gang (for nl. at handle efter Omstændighedernes Medfør; sml. *eventum pugnae expectare* VII, 49).

4. *vix ut*] § 465 b) A. (sml. I, 6 in. *vix qua*). — *constituiiss.*] atter en relativ. Omskrivn., der ogsaa kunde være udtrykt i Indik. I Konj. ligger: som de maatte have besluttet el. (§ 366 A. 3), som de dog havde besluttet. — *colloc.*] anordne. — *decurrere*? — *primo*] i Førstningen § 199 A. 2. — *loco superior.*] : *vallo*. Romerne kastede nl. ikke paa dem, før de kom ned i Dalen og nærmede sig Lejren. — *ut quæque*] § 495 (sml. II, 21 m.) med Indik. § 359. — *hoc superari*] deri overgikkes, stod de

propter paucitatem fieri nihil poterat, ac non modo defesso ex pugna excedendi sed ne saucio quidem ejus loci, ubi constiterat, relinquendi ac sui recipiendi facultas dabatur.

5. Quum jam amplius horis sex continenter pugnaretur, ac non solum vires sed etiam tela nostros deficerent, atque hostes acrius instantent langvidioribusque nostris vallum scindere et fossas complere coepissent, resque esset jam ad extreum perducta casum, P. Sextius Baculus, primi pili centurio, quem Nervico proelio compluribus confectum vulneribus diximus, et item G. Volusenus, tribunus militum, vir et consilii magni et virtutis, ad Galbam accurruunt atque unam esse spem salutis docent, si eruptione facta extreum auxilium experientur. Itaque convocatis centurionibus celeriter milites certiores facit, paulisper intermitterent proelium ac tantummodo tela missa exciperent seque ex labore reficerent, post dato signo ex castris erumperent atque omnem spem salutis in virtute ponerent.

6. Quod jussi sunt, faciunt ac subito omnibus portis eruptione facta neque cognoscendi, quid fieret, neque sui colligendi hostibus facultatem relinquunt. Ita commutata fortuna eos, qui in spem potiundorum castrorum venerant, undique circumventos interficiunt, et ex hominum milibus amplius XXX, quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat, plus tertia parte imperfecta reliquos perterritos in fugam conjiciunt ac ne in locis quidem superioribus consistere pati-

tilbage. — *non modo*] uden et fig. *non* efter § 461 b (sml. II, 17 extr.). — *sui recip.*] i figur. Men. (5. II, 12 in.); i eg. Betydn. vilde det nl. her være tautologisk og intetsigende — § 297 b & 417.

— *horis s.*] i Abl. snarere efter 235 A. 3 end § 305. — *vallum scind.*] nl. ved at udribe Pallisaderne (*valli*), saa den rasede ned. — *primi p. c.*] her alts. det fuldstændige og oprind. Udtryk; se II, 25 m. — *magni*] § 472 a. — *certior. f. - intermitt.*] ladder — vide, at de skulde ophøre osv. § 372 a & A. 4. — *exciperent*] opfange : afgarere (nl. med Skjoldene).

6. *quod*] sc. facere. — *potiund. c.*] II, 7 m. — *ex hom. milib.*] er neje at forbinde med *plus tertia parte*. — *ne - superior.*] mere regelm. (§ 457.): *ne in super. quidem locis*, men foruden at *loca superiora* udgjør ét Begreb (Højstederne) har Vellydsgrunde haft Indfl. paa Kstr., idet det længere Ord gjerne følger

untur. Sic omnibus hostium copiis fusis armisque exutis se in castra munitionesque suas recipiunt. Quo proelio facto, quod saepius fortunam tentare Galba nolebat atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat, aliis occurrisse rebus videbat, maxime frumenti commeatusque inopia permotus postero die omnibus ejus vici aedificiis incensis in provinciam reverti contendit, ac nullo hoste prohibente aut iter demorante incolumem legionem in Nantuates, inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit.

7. His rebus gestis quum omnibus de causis Cæsar pacatam Galliam existimaret, superatis Belgis, expulsis Germanis, victis in Alpibus Sedunis, atque ita inita hieme in Illyricum profectus esset, quod eas quoque nationes adire et regiones cognoscere volebat, subitum bellum in Gallia coortum est. Ejus belli hæc fuit causa. P. Crassus adolescens cum legione septima proximus mare Oceanum in Andibus hiemaratur. Is, quod in his locis inopia frumenti erat, præfectos tribunosque militum complures in finitimas civitates frumenti commeatusque petendi causa dimisit, quo in numero erat T. Terrasidius, missus in Esuvios, M. Trebius Gallus in Curirosolitas, Q. Velanius cum T. Silio in Venetos.

8. Hujus est civitatis longe amplissima auctoritas omnis oræ maritimæ regionum earum, quod et naves habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare conservunt, et scientia atque usu nauticarum rerum reliquos antecedunt et in magno impetu maris atque aperto paucis portibus interjectis, quos tenent ipsi, omnes fere, qui eo mari uti conservunt, habent vectigales. Ab iis fit initium retinendi Silii atque Velanii, quod per eos suos se obsides, quos Crasso dedissent, recuperaturos existimabant. Horum auctoritate fini-

etter det kortere og ikke gaar forud derfor. — *armis.*] § 260 A. 2. — *quod - Galba.*] Ordstillingen mod § 476 a) A. — *alio - consilio osv.*] var kommen i en Hensikt — havde faat med ganske andre Ting at gjøre § 496 A. 1. — *reverti contend.*] sml. I, 10 m.

7. *mare Ocean.*] § 247 A. 5. & § 191 A. 1. — *præfect.*] sc. auxiliorum (I, 39 m.).

8. *oræ*] § 284. — *in magno - aperto*] eg. ved (sml. I, 27 extr. *in tanta multit.*) Havets store ogaabne Voldsomhed, næsten

timi adducti (ut sunt Gallorum subita et repentina consilia) eadem de causa Trebium Terrasidiumque retinent, et celeriter missis legatis per suos principes inter se conjurant, nihil nisi communis consilio acturos eundemque omnes fortunæ exitum esse laturos, reliquasque civitates sollicitant, ut in ea libertate, quam a majoribus acceperant, permanere quam Romanorum servitutem perferre mallent. Omni ora maritima celeriter ad suam sententiam perducta communem legationem ad P. Crassum mittunt: Si velit suos recipere, obsides sibi remittat.

9. Quibus de rebus Cæsar ab Crasso certior factus, quod ipse aberat longius, naves interim longas aedificari in flumine Ligere, quod influit in Oceanum, remiges ex provincia institui, nautas gubernatoresque comparari jubet. His rebus celeriter administratis ipse, quum primum per anni tempus potuit, ad exercitum contendit. Veneti reliquæque item civitates cognito Cæsaris adventu, simul quod, quantum in se facinus admisissent, intelligebant, legatos, quod nomen ad omnes nationes sanctum inviolatumque semper fuisset, tentos ab se et in vincula conjectos, pro magnitudine periculi bellum parare et maxime ea, quæ ad usum navium pertinent, providere instituunt, hoc majore spe, quod multum natura loci confidebant. Pedestria esse itinera concisa æstuariis, na-

med poetisk Frihed for: det store ogaabne voldsomme Hav. — *paucis - interj.*] abl. cause: da kun faa osv. — *ut sunt osv.*] § 444 a) A. 4. — *acceperant*] sml. 2 in. *concesserat.* — *remittat?*?

9. *naves longas*] o: Krigsskibe, hvilke nl. havde en i Forhold til Breden meget betydelig Længde for des lettere at kunne pløje. Bølgerne og føre desto længere Rækker af Soldater paa Dækket; derimod var Lastdragerne, *naves onerarieæ*, kortere, brede og dybe for at kunne rumme mere, og dreves frem ved Segl, medens hine i Alm. ved Aarer. — *instituï - comparari*] i Alm. om Ting, her om Personer, betraktede som en Del af Skibsdurstningten, omtr. ensbetyd. Ord: skaffe tilveje (hyre) - hverve. — *per*] I, 44¹). — *facinus in se adm.*] tillade sig (*se - Akk.*), begaa en Udaad (uden Adjekt. *facinus* i slet Betydn., anderledes *præclarum facinus osv.*) omtr. == f. committere. Denne afhæng. Spørgestn. forklares nejere ved d. fig. af *intelligebant* hængende *legatos* (saal. kalder han her uegentlig hine militære Fuldmæktiger, der fordrer Kornleverancer i

vigationem impeditam propter inscientiam locorum paucitatemque portuum sciebant, neque nostros exercitus propter frumenti inopiam diutius apud se morari posse confidebant, ac, jam ut omnia contra opinionem acciderent, tamen se plurimum navibus posse; Romanos neque ullam facultatem habere navium neque eorum locorum, ubi bellum gesturi essent, vada, portus, insulas novisse, ac longe aliam esse navigationem in concluso mari atque in vastissimo atque apertissimo Oceano perspiciebant. His initis consiliis oppida muniunt, frumenta ex agris in oppida comportant, naves in Venetiam, ubi Cæsarem primum esse bellum gesturum constabat, quam plurimas possunt, cogunt. Socios sibi ad id bellum Osismos, Lexovios, Namnetes, Ambiliatos, Morinos, Diablintres, Menapios asciscunt; auxilia ex Britannia, quæ contra eas regiones posita est, arcessunt.

10. Erant eae difficultates belli gerendi, quas supra ostendimus, sed multa Cæsarem tamen ad id bellum incitabant: injuriaæ retentorum equitum Romanorum, rebellio facta post ditionem, defectio datis obsidibus, tot civitatum conjuratio, in primis ne hac parte neglecta reliquæ nationes sibi idem licere arbitrarentur. Itaque quum intelligeret, omnes fere Gallos novis rebus studere et ad bellum mobiliter celeriterque excitari, omnes autem homines natura libertati studere et conditionem servitutis odisse, priusquam plures civitates conspirarent, partiendum sibi ac latius distribuendum exercitum putavit.

de underlakte Egne, for at fremstille deres Heftelse som en endnu større, Felttoget retfærdiggjørende Forbrydelse mod Folkeretten) *retentos* osv. — *ut*] § 440 A. 4; saal. ofte med *jam*. — *facult.* — *nav.*] I, 38 m. — *concluso mari*] som Middelhavet var i Sammenligning med Oceanet. — *Venetiam*] o: Veneternes Land. — Af de her nævnte Folk boede *Lexovii* paa Kysten af Normandie S. for Seine, *Namnetes* omkr. Nantes, *Morini* ved Calais og N. O. derfor *Menapii*, — *Diablintres* N. V. for Maine — se Kartet over Gallien! — *contra*] ligeoverfor.

10. *injuriaæ retentor. eq. R.*] kunde være: Forurettelserne mod osv., men her efter Sammenhængen: de Forur., som viste sig deri, at de Rom. Riddere var blevne holdte tilbage, de ved deres Tilbageholdelse viste Forurett. § 286 A. 2. § 426. — Først her(!) omtales, at hine *legati* var *equites R.*! — *in primis ne* osv.] ogsaa i Appos.

11. Itaque T. Labienum legatum in Treviros, qui proximi flumini Rheno sunt, cum equitatu mittit. Huic mandat, Remos reliquosque Belgas adeat atque in officio contineat, Germanosque, qui auxilio a Belgis arcessiti dicebantur, si per vim navibus flumen transire conentur, prohibeat. P. Crassum cum cohortibus legionariis XII et magno numero equitatus in Aquitaniam proficiisci jubet, ne ex his nationibus auxilia in Galliam mittantur ac tantæ nationes conjungantur. Q. Titurium Sabinum legatum cum legionibus tribus in Unellos, Curirosolites Lexoviosque mittit, qui eam manum distinendam curet. D. Brutum adolescentem classi Gallicisque navibus, quas ex Pictonibus et Santonis reliquisque pacatis regionibus convenire jusserset, præficit, et, quum primum posset, in Venetos proficiisci jubet. Ipse eo pedestribus copiis contendit.

12. Erant ejusmodi fere situs oppidorum, ut posita in extremis lingulis promontoriisque neque pedibus aditum haberent, quum ex alto se æstus incitavisset, quod bis accidit semper horarum XII spatio, neque navibus, quod rursus minuente æstu naves in vadis afflictarentur. Ita utraque re oppidorum oppugnatio impediebatur; ac si quando magnitudine operis forte superati, extruso mari aggere ac molibus atque his oppidi moenibus adæquatatis, suis fortunis desperare coepерant, magno numero navium appulso, cuius rei summam

til multa („især den Hensikt at forebygge, at —“) — *neglecta*] sml. I, 35 extr.

11. *in officio*] i Pliktopfyldelse o: i Lydighed (sml. *redire ad officium*). — *Galliam*] i indskr. Betydn.: Kelternes Land — I, 1 in. — *Picot.*] i Poitou, nordenfor *Santoni* (I, 10 in.). — *quum prim. posset*] i or. rect.: *quum pr. poteris*. — *pedestr. cop.*] modsat d. foreg. — ? § 257 A. 4.

12. *fere*] i Almind. — *pedibus — navibus*] tillands (fra Landsiden) — tilvands (fra Søsiden). abl. instr. — *incitaviss.*] § 359, saaofte Floden (*æstus*) trængte ind fra Dybet. — *quod — spatio*] hvilket indtræffer to Gange, altid (hver Gang) i et Mellemrumb af 12 Timer (alts. to Gange i Døgnet). Mærk Stillingen af *semper!* Stod der: *quod semper bis* osv., var Stedet geograf. urikkt? — *minuente*] § 222 A. 4. — *afflictar.*] vilde fare ilde § 347 c. (alts. sc. „om man forsøkte derpaa“). — *superati*] hvem? — *extruso mari* osv.] naar nl. Havet udestængtes ved osv. (saa at det ved Flod-

facultatem habebant, sua deportabant omnia seque in proxima oppida recipiebant; ibi se rursus iisdem opportunitatibus loci defendebant. Hæc eo facilius magnam partem æstatis faciebant, quod nostræ naves tempestatibus detinebantur summaque erat vasto atque aperto mari, magnis æstibus, raris ac prope nullis portibus, difficultas navigandi.

13. Namque ipsorum naves ad hunc modum factæ armataeque erant: carinæ aliquanto planiores quam nostrarum navium, quo facilius vada ac decessum æstus excipere possent; proræ admodum erectæ atque item puppes, ad magnitudinem fluctuum tempestatumque accommodatae; naves totæ factæ ex robore ad quamvis vim et contumeliam perferendam; transtra pedalibus in altitudinem trabibus confixa clavis ferreis digiti pollicis crassitudine; ancoræ pro funibus ferreis catenis revinctæ; pelles pro velis alutæque tenuiter confectæ,

tiden ikke kunde strømme ind) udvikler nærmere *magnitud. operis.* — *moenibus*] Dat. § 243, medens *his* er Subj. til *adæq.* — *for-*
tunis] § 244 A. 2 (anden Kstr. II, 24 extr.) — *magno - appulso*] en Abl. abs., som er Redskabets Abl. til *deportabant* (brakte de et
stort Antal Skibe did — *ap* — ☿: landede dermed, og bortførte saa
(= efter at det var skeet) derved ☿: derpaa.

13. *Namque - erant*] Grunden, hf. den fiendtlige Flaade ej var udsat for de samme Farer, som den romerske. — *ad hunc modum*] eg. efter fig. Maal, Maalestok, Maade, ikke ganske = *hoc modo, hunc in modum.* — *armatae*] ogs. vi: „udruste et Skib“, uden altid at tænke paa Vaaben. — *vada - excipere*] opfange Grundene (og Ebben ☿: naar Ebbe indtraf), afbøde, afparere, tage imod dem — sml. *exc. tela* 5, *impetum, ictum* I, 52 m. Meningen udvikles tydeligere i Kapitlets Slutn. (Man kan sammenligne Hollænderskibene i vore Dage). — *totæ*] helt igjennem, § 300 c. — *contumeliam*] som om der handledes om Personer! „slem Medfart“; sml. *inuria, f.* Eks. i inj. temporis, liges. vi: Tidens T and. — *transtra osv.*] Tvær-
bjælker¹⁾ af en Fod tykke (eg. i Højden) Stokker, sammenfæstede ved — (disse dannede saal. et Slags Dæk) — *crassitud.* § 272 A. 3. — *pro funib.*] „istedenfor med Touge“²⁾, sml. circa omnes populos mittere legatos, omkring til alle Folk; I, 36: *neminem - sine*

¹⁾ Ikke: Rorbænke, da nemlig Aarer, som vi kan se af 14 og 15, ikke
bruktes.

²⁾ Anderledes *pro velis* parall. staaende med en Nominat. Ogsaa vi kunde
dog her sige: Ankerne var fastholdte med Jernkjettinger for Touge.

hæ sive propter lini inopiam atque ejus usus inscientiam, sive eo, quod est magis verisimile, quod tantas tempestates Oceani tantosque impetus ventorum sustineri ac tanta onera navium regi velis non satis commode posse arbitrabantur. Cum his navibus nostræ classi ejusmodi congressus erat, ut una celeritate et pulsu remorum præstaret, reliqua pro loci natura, pro vi tempestatum illis essent aptiora et accommodatoria; neque enim his nostræ rostro nocere poterant (tanta in iis erat firmitudo), neque propter altitudinem facile telum adjicebatur, et eadem de causa minus commode copulis continebantur. Accedebat, ut, quum sævire ventus coepisset et se vento dedissent, et tempestatem ferrent facilius et in vadis consistenter tutius et ab æstu relictæ nihil saxa et cautes timerent; quarum rerum omnium nostris navibus casus erat extimescendus.

14. Compluribus expugnatis oppidis Cæsar ubi intellexit, frustra tantum laborem sumi, neque hostium fugam captis oppidis reprimi neque iis noceri posse, statuit expectandam classem. Quæ ubi convenit ac primum ab hostibus visa est, circiter CCXX naves eorum paratissimæ atque omni genere armorum ornatissimæ profectæ ex portu nostris adversæ con-

sua pernicie contendisse, uden til sin Fordærvelse. — *hæ*] disse nemlig. — *ejus*] sc. *lini*; det kan ogs. forbindes med *usus* (*is usus* = *ejus rei usus*, sml. *is numerus, is metus, initium ejus fugæ* I, 18 extr.). — *onera n.*] Kolosser af Skibe. — *velis*] efter Smhg.: Sejl af sædv. Stof, Sejdug (thi hine raa Huder osv. skulde jo ogsaa tjene til Sejl). — *una*] = sola. — *præstaret*] sc. nostra classis. — *rostro*] hvormed nl. Skibene fortil var beslagne. Manøvren hermed bestod i under voldsom Roning mod de fiendtlige Skibes Langsider at bore dem isænk (af - rodo). — *copulis*] Forbindelsesmidler i Alm., som bruktes til Entring, som *corvi, manus ferreæ, harpagones* osv.¹⁾. — *Acced. ut*] i 2. extr. med *quod* for *ut*. — *coepisset*] 12 in.: *incitaviss.* — *nihil*] II, 20 extr. — *quarum r. o. - casus*] eg. hvilke alle Tings Forefaldelse (Indtræffelse) ☿: og at alle disse T. kunde indtræffe.

14. *paratiss.*] m. H. t. Tiltakling, Mandskab, Proviant²⁾ (i fuld Stand). — *adversæ const.*] lagde sig ligeimod (ligeoverfor).

¹⁾ Haandskr. har paa en ubetydelig nær *scopulis*, der, om det beholdes, maa betyde omtr. det samme. Se Frigell til dette Sted.

²⁾ Hf. *armorum* straks efter ifølge nogle Fortolkere her ikke skal staa i sin egent. Betydn., men være = *armamenta*, er vanskeligt at indse.

stiterunt, neque satis Bruto, qui classi præerat, vel tribunis militum centurionibusque, quibus singulæ naves erant attributæ, constabat, quid agerent aut quam rationem pugnæ insisterent. Rostro enim noceri non posse cognoverant; turribus autem excitatis, tamen has altitudo puppium ex barbaris navibus superabat, ut neque ex inferiore loco satis commode tela adjici possent et missa ab Gallis gravius acciderent. Una erat magno usui res præparata a nostris, falces præacutæ, insertæ affixæque longuriis, non absimili forma muralium falcium. His quum funes, qui antennas ad malos destinabant, comprehensi adductique erant, navigio remis incitato prærumpebantur. Quibus abscisis antennæ necessario concidebant, ut, quum omnis Gallicis navibus spes in velis armamentisque consisteret, his ereptis omnis usus navium uno tempore eriperetur. Reliquum erat certamen positum in virtute, qua nostri milites facile superabant, atque eo magis, quod, in conspectu Cæsaris atque omnis exercitus res gerebatur, ut nullum paulo fortius factum latere posset; omnes enim colles ac loca superiora, unde erat propinquus despectus in mare, ab exercitu tenebantur.

15. Disjectis, ut diximus, antennis quum singulas binæ ac ternæ naves circumsteterant, milites summa vi transcendere in hostium naves contendebant. Quod postquam barbari fieri animadverterunt, expugnatis compluribus navibus, quum ei rei nullum reperiretur auxilium, fuga salutem petere contenderunt; ac jam conversis in eam partem navibus, quo ventus

— *quid agerent*] § 356 A. 2. — *quam - insisterent*] hvilken Kampmaade de skulde slaa ind paa — § 224 b A. 2. — *turribus excit. has*] § 428 A. 1. Fra disse Taarne udslyngedes da Stene og Vaaben. — *ex barb. nav.*] omskriv. for genit. totius, men tilkjendegiver tydeligere Bagstavnenes Fremspringen udaf Skibene (vi: Bagstavn. paa Skib.). — *neque - et*] NB! — *insertæ*] stukne ind paa. — *præacutæ*] fortil skarpslebne. — *non absimili - falcium*] af en Form, ej ulig Murleer — med den sædvanl. Korthed i Sammenligninger for: ej ulig Murleers (Form), (sml. § 280 A. 2). — *compreh. adduct. er.*] man fik fat i og trak til sig § 338 a A. — *paulo fortius f.*] en Smule kjæk Daad.

15. *ei rei*] ø: Romernes *expugnatio navium*. — *quo vent. ferebat*] (til den Kant), hvorpaa Vinden stod; *ferebat* absol. (ikke

ferebat, tanta subito malacia ac tranquillitas extitit, ut se ex loeo commovere non possent. Quæ quidem res ad negotium conficiendum maxime fuit opportuna; nam singulas nostri consecinati expugnaverunt, ut perpaucæ ex omni numero noctis interventu ad terram pervenerint, quum ab hora fere quarta usque ad solis occasum pugnaretur.

16. Quo proelio bellum Venetorum totiusque oræ maritimæ confectum est. Nam quum omnis juventus, omnes etiam gravioris ætatis, in quibus aliquid consilii aut dignitatis fuit, eo convenerant, tum navium quod ubique fuerat in unum locum coegerant; quibus amissis reliqui neque quo se reciperent, neque quemadmodum oppida defenderent, habebant. Itaque se suaque omnia Cæsari dediderunt. In quos eo gravius Cæsar vindicandum statuit, quo diligentius in reliquum tempus a barbaris jus legatorum conservaretur. Itaque omni senatu necato reliquos sub corona vendidit.

sc. naves). — *Quæ quidem res*] I, 53 m. — *pervenerint*] II, 21 *defuerit*. — *hora - quarta*] Kun ved Jevndøgnstiderne, da Solen over hele Jorden staar op Kl. 6 Morgen og gaar ned Kl. 6 Aften, bliver *hora quarta* næjaktig vor Time 9—10 af den naturlige Dag (ø: den, der ligger mellem Solens Opgang og Nedgang — i Mod-sætn. til den borgerlige, som regnes fra Midnat til Midnat), men gaar ved Midsommerstid Solen op i Rom f. Eks. Kl. 4 og ned Kl. 8, bliver den naturlige Dag der paa den Tid 16 Timer og den naturl. Nat kun 8 Timer, følgelig 1 Daytime $\frac{1}{2}$ el. $1\frac{1}{3}$ Time = 1 Time 20 Minuter (og alts. *hora quarta* = Kl. 8—9 $\frac{1}{3}$), medens 1 Nattime = $\frac{8}{12}$ el. $\frac{2}{3}$ Time = 40 Minuter, og omvendt efter et halvt Aars For-løb. Det er saal. altid nødvendikt at kjende Aarstiden og Stedets Beliggenghed, naar en Begivenheds Tid næjaktig skal angives.

16. *quum - tum*] § 358 A. 3. — *in quibus*] ikke *apud quos*, sml. § 230 in b: *in Socrate. - navium*] styret af *quod* § 285 b. — *quo - habebant*] § 363 A. 2. — *eo gravius - quo diligentius*] eg. derfor strængere — for at desto omhyggeligere (i *quo - conservar.* ligget nl. en Hensikt, df. Konj. ø: saameget strængere, som han ønskede, at — med Omhyggelighed skulde osv. — Aarsags- og Hensiktsforhold er her sammensmeltet. Simplere vilde *conservari volebat* for *conservaretur* have været. — *sub corona vendidit*] da det var en gammel Skik at hænge Kranse paa Fangerne, naar de solgtes (sml. Offerdyrenes Bekrænsning), er dette blevet et alm. Udryk for: at sælge som Slave. — Gesandtskabsrettens Krænkelse, han

17. Dum hæc in Venetis geruntur, Q. Titurius Sabinus cum iis copiis, quas a Cæsare acceperat, in fines Unellorum pervenit. Iis præerat Viridovix ac summam imperii tenebat earum omnium civitatum, quæ defecerant, ex quibus exercitum magnasque copias coegerant. Atque his paucis diebus Aulerci Eburovices Lexoviique senatu suo imperfecto, quod auctores belli esse nolebant, portas clauerunt seque cum Viridovice coniunxerunt, magnaque præterea multitudo undique ex Gallia perditorum hominum latronumque convenerat, quos spes prædandi studiumque bellandi ab agricultura et quotidiano labore revocabat. Sabinus idoneo omnibus rebus loco castris sese tenebat, quum Viridovix contra eum duum milium spatio consedisset quotidieque productis copiis pugnandi potestatem ficeret, ut jam non solum hostibus in contemptionem Sabinus veniret, sed etiam nostrorum militum vocibus non nihil carperetur, tantamque opinionem timoris præbuit, ut jam ad vallum castrorum hostes accedere audearent. Id ea de causa faciebat, quod cum tanta multitudine hostium, præsertim eo absente, qui summam imperii teneret, nisi æquo loco aut opportunitate aliqua data legato dimicandum non existimabat.

18. Hac confirmata opinione timoris idoneum quandam hominem et callidum delegit, Gallum, ex iis, quos auxilii causa secum habebat. Huic magnis præmiis pollicitationibusque persuadet, ut ad hostes transeat, et, quid fieri velit, edocet.

ovenfor (9) har ladet dem selv erkjende, skal alts. tjene som Bevæggrund til denne grusomme Fremgangsmaade!

17. *Titur Sabinus* osv.] se 11. — *civitat.*] g. obj. til *imperii*. — *exercit.* — *copias*] Hendiad. ɔ: en Hær, bestaaende af store Troppemasser¹⁾. — *his pauc. dieb.*] i Løbet af faa Dage fra den Tid derefter (ɔ: efter S's Ankomst) § 276 A. 5. — *Aul. Eburovic.*] omkr. nuvær. Evreux i Normandie. — *omnibus rebus*] i Henseende til alle Ting ɔ: i alle Henseender. — *loco* abl. loci, *castris* abl. instr. — *quum*] medens derimod. — *tenere*] Konj., da ogsaa dette hører med til det, som var Gjenstand for S's Mening.

18. *Hac opin.* c.] efter at have styrket dem i denne deres

¹⁾ Ikke „Forraad“, hvilket *inopia cibariorum*, *cui rei* osv. i 18 noksom viser.

Qui ubi pro perfuga ad eos venit, timorem Romanorum proponit; quibus angustiis ipse Cæsar a Venetis prematur, docet, neque longius abesse, quin proxima nocte Sabinus clam ex castris exercitum educat et ad Cæsarem auxilii ferendi causa proficiscatur. Quod ubi auditum est, conclamat omnes, occasionem negotii bene gerendi amittendam non esse; ad castra iri oportere. Multæ res ad hoc cōsilium Gallos hortabantur: superiorum dierum Sabini cunctatio, perfugæ confirmatio, inopia cibariorum, cui rei parum diligenter ab iis erat provisum, spes Venetici belli, et quod fere libenter homines id, quod volunt, credunt. His rebus adducti non prius Viridovicem reliquosque duces ex concilio dimittunt, quam ab iis sit concessum, arma uti capiant et ad castra contendant. Qua concessa læti, ut explorata victoria, sarmentis virgultisque collectis, quibus fossas Romano:um compleant, ad castra pergunter.

19. Locus erat castrorum editus et paulatim ab imo acclivis circiter passus mille. Huc magno cursu contendebant, ut quam minimum spatii ad se colligendos armandosque Romanis daretur, exanimatique pervenerunt. Sabinus suos hortatus cupientibus signum dat. Impeditis hostibus propter ea, quæ ferebant, onera subito duabus portis eruptionem fieri jubet. Factum est opportunitate loci, hostium inscientia ac defatigatione, virtute militum et superiorum pugnarum exercitatione, ut ne unum quidem nostrorum impetum ferrent ac statim terga verterent. Quos impeditos integris viribus mi-

Mening om, at han var fryksom. — *pro perf.*] som (om han var en) Overløber, sml. *pro viso* I, 22 extr. — *neque longius* osv.] og (viser) at det ikke var ret langt fra at osv. § 375 c.¹⁾). — *superiorum* — *cunctatio*] sml. II, 17 in: *eorum* — *exercitus* og ndf. 19: *virtute* osv. — *confirmatio*] det at han styrkede dem i deres Formodning, ɔ: Forsikring, Stadfæstelse. — *cui rei* — *erat prov.*] lidt forskj. fra: *quæ res* — *provisa* § 244 A. 1. — *spes Venet.* b.] det til Veneterkrigen knyttede Haab, det Haab, den opvakte. — *fere*] 12 in. — *sit concessum*? — *ut explor. vict.*] § 428 A. 2. Opløs efter § 349 (som om de havde Brev paa Sejren, havde den i Lommen). 19. *pass. mille*] hører til *acclivis* (II, 18 m.). — *ac statim*]

¹⁾ Andre (Kraner, Frigell): det var ikke nogen større Fjernelse (fra S.'s Afmars), at han ikke i den næste Nat osv. ɔ: han vilde ikke senere end i næste Nat osv., saa at *longius* finder sin Forklaring i *proxima nocte*.

lites nostri consecuti magnum numerum eorum occiderunt; reliquos equites consecuti, paucos, qui ex fuga evaserant, reliquerunt. Sic uno tempore et de navalium pugna Sabinus et de Sabini victoria Cæsar est certior factus, civitatesque omnes se statim Titurio dederunt. Nam ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.

20. Eodem fere tempore P. Crassus quem in Aquitaniam pervenisset, quæ pars, ut ante dictum est, et regionum latitudine et multitudine hominum ex tertia parte Galliæ est æstimanda, quem intelligeret, in iis locis sibi bellum gerendum, ubi paucis ante annis L. Valerius Präconinus legatus exercitu pulso imperfectus esset, atque unde L. Mallius proconsul impedimentis amissis profugisset, non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intelligebat. Itaque re frumentaria provisa, auxiliis equitatuque comparato, multis præterea viris fortibus Tolosa et Narbone, quæ sunt civitates Galliæ provincie finitimæ his regionibus, nominatim evocatis in Sontiatum fines exercitum introduxit. Cujus adventu cognito Sontiates magnis copiis coactis equitatuque, quo plurimum valebant, in itinere agmen nostrum adorti primum equestre proelium commiserunt, deinde equitatu suo pulso atque insequentibus nostris subito pedestres copias, quas in convalle in insidiis collocaverant, ostenderunt. Hi nostros disjectos adorti proelium renovarunt.

§ 433 A. 2. — *qui ex f. evaser.*] (nogle faa), som var undkomne (før Rytterne kunde naa dem, df. Plusq.) af Flukten (de flyktendes Tilstand), var slupne ud af Fluktens Fare (sml. *se ex fuga recipere* i ikke-figurlig Forstand, som VI, 41. VII, 20 osv.). — *resistens ad*] eg. visende Modstandsraft (udholdende) m. H. t. — § 253 A.

20. *ex tertia p. G. æstim.*] maa anslas (takseses) efter en Trediedel af G., regnes for at bestaa af en Trediedel (Udtrykk. minder om *constare ex*). Angivelsen for høj! Denne Sætningskompleks er i flere Henseender mindre omhyggelig formet. (?) — De her omtalte Begiv. er ikke nærmere bekjendte, men antages at høre til Krigen med Sertorius. — *finitimæ*] rimelig. Nomin. end Genit.¹⁾ — *Sontiat.*] S. for Garonne. — *in itinere*] hører umidd. til *agmen*; her har

¹⁾ I Haandskr. læses umiddelb. efter enstemm : *ex his region.*, der alts. skulde høre til *evocatis* og optage de saa uylig i Forvejen nævnte Byer.(!)

21. Pugnatum est diu atque acriter, quum Sontiates, superioribus victoriis freti, in sua virtute totius Aquitaniæ salutem positam putarent, nostri autem, quid sine imperatore et sine reliquis legionibus adolescentulo duce efficere possent, perspici cuperent; tamen confecti vulneribus hostes terga vertere. Quorum magno numero interfecto Crassus ex itinere oppidum Sontiatum oppugnare coepit. Quibus fortiter resistentibus vineas turresque egit. Illi alias eruptione tentata, alias cuniculis ad aggerem vineasque actis (cujus rei sunt longe peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos ærariæ secturæ sunt), ubi diligentia nostrorum nihil his rebus profici posse intellexerunt, legatos ad Crassum mittunt, seque in ditionem ut recipiat, petunt. Qua re impetrata arma tradere jussi faciunt.

22. Atque in ea re omnium nostrorum intentis animis, alia ex parte oppidi Adiatunnus, qui summam imperii tenebat, cum sexcentis devotis, quos illi Soldurios appellant — quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis una cum iis fruantur, quorum se amicitiae dediderint; si quid his per vim accidat, aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant; neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui eo interfecto, cujus se amicitiae devovisset, mori

saal. Latin. været nødt til at gribbe til en Præpos., da Forholdet ej kunde udtrykkes ved Genit. (Grækeren vilde have lettet Forbindelsen ved Hjælp af øvra). Saal. i Alm. *in itinere* henført til Objektet, som værende paa Marsen, medens *ex itinere* til Subj.

21. *sine reliq. legion.*] efter 11 havde han kun 12 Kohort. og Rytteri. — *vineas*] II, 12. — *turres*] II, 30.

22. *in ea re*] ogsaa *intentus rei, ad* (26), *in rem. — devotis*] C. kan ikke finde noget enkelt mere betegnende Ord for disse Fostbrodere end *devoti*, hvorved han ogsaa minder om Udtrykket *se devovere* og om de store Tapperhedsprøver, de Feltherrer, der havde devoveret sig, alm. aflagde i Dødsstunden, førend de overmandedes; *soldurii* af det tyske „sollen“¹⁾ med Tilfej. af en gallisk Endelse = *obligati, devicti*. Imidlertid adskiller de sig derved fra andre Folkeslags Fostbroderskaber, at de stod i Klientsforhold til

¹⁾ J. Grimm Gesch. d. deutsch. Sprache I, p. 134—35, der tillige viser, at derimod „Soldat“ eg. betyd. Kriger, hvervet for en *solidus* (omtr. en Dukat), hvorfaf i Middelalderens Latin.: *soldum, Sold*.

recusaret — cum his Adiatunnus eruptionem facere conatus, clamore ab ea parte munitionis sublato, quum ad arma milites concurrisserent vehementerque ibi pugnatum esset, repulsi in oppidum tamen, uti eadem deditiois conditione ute-
retur, ab Crasso impetravit.

23. Armis obsidibusque acceptis Crassus in fines Vocatum et Tarusatium profectus est. Tum vero barbari commoti, quod oppidum et natura loci et manu munitum paucis diebus, quibus eo ventum erat, expugnatum cognoverant, legatos quoquaversum dimittere, conjurare, obsides inter se dare, copias parare coeperunt. Mittuntur etiam ad eas civitates legati, quae sunt citerioris Hispaniae, finitimae Aquitaniae; inde auxilia ducesque arcessuntur. Quorum adventu magna cum auctoritate et magna cum hominum multitudine bellum gerere conantur. Duces vero ii deliguntur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuerant summamque scientiam rei militaris habere existimabantur. Hi consuetudine populi Romani loca capere, castra munire, commeatibus nostros intercludere instituunt. Quod ubi Crassus animadvertisit, suas copias propter exiguitatem non facile diduci, hostem et vagari et vias obsidere et castris satis praesidii relinquere, ob-

Anføreren - VI, 15: *ambucti clientesque*, VII, 40 extr. — *devorisset*] § 368. — *mori*] § 375 a A. 1. — *recus.*]? — Oversæt: med disse, siger jeg, forsøkte A. —, blev imidlertid, da — og da —, drevet tilbage, men erboldt dog — eg.?

23. *pugnis dieb., quibus*] § 276 A. 4 m. — eg. i Løbet af de faa Dage, i hvilke (ogsaa) Ankomsten did faldt. —¹⁾ — *citerior. H.*] senere kaldet *H. Torraconensis*, adskiltes ved Ebro fra *H. ulterior* (o: *Lusitania* og *Bætica*). — *finitimæ*] Nomin. — *ducesque*] man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Spaniens Guerillaførere. — *auc-
torit*] Eftertryk, Kraft. — *Sertorio omnes annos*] 80—72 f. Kr. — *loca capere*] vælge bekvemme Punkter — *Quod ubi*] § 449. — *non facile diduci*] ikke vel lod sig dele o: ikke vel kunde

¹⁾ Nedensfor (ligesom VII, 4) begynder man nu, foranlediget ved en Be-
mærkning af Nipperdey, at læse *quoque versum* for *quoquaversum*.
Paa Grund af den særegne Betydn. *quoque* har saat, kan det være et Spørgsmaal, der trænger til en nøjere Undersøg., om dette er at bille-
lige, om ikke meget mere derfor Sprogbrugen her kræver *quoquo* i
den almindelig-ubestemte (men ikke relat.) Betydn. (sml. *quacunque
ratione, quoquo modo* — hvilkensomhelst).

eam causam minus commode frumentum commeatumque sibi supportari, in dies hostium numerum augeri, non cunctandum existimavit, quin pugna decertaret. Hac re ad consilium de-
lata ubi omnes idem sentire intellexit, posterum diem pugnæ constituit.

24. Prima luce productis omnibus copiis, dupli acie instituta, auxiliis in medianum aciem conjectis, quid hostes consilii caperent, expectabat. Illi etsi propter multitudinem et veterem belli gloriam paucitatemque nostrorum se tuto dimicatueros existimabant, tamen tutius esse arbitrabantur obsessis viis commeatu intercluso sine ullo vulnere victoria potiri; et, si propter inopiam rei frumentariæ Romani sese recipere coepissent, impeditos in agmine et sub sarcinis infirmiore animo adoriri cogitabant. Hoc consilio probato ab ducibus, productis Romanorum copiis sese castris tenebant. Hac re perspecta Crassus, quum sua cunctatione atque opinione timoris hostes nostros milites alacriores ad pugnandum effe-
cissent atque omnium voces audirentur, expectari diutius non oportere, quin ad castra iretur, cohortatus suos omnibus cupientibus ad hostium castra contendit.

25. Ibi quum alii fossas complerent, alii multis telis conjectis defensores vallo munitionibusque depellerent, auxi-

osv. Begrebet af Mulighed ligger saal. i Sammenhængen og frem-
hjælps endog ved *facile* (sml. 13 extr.: *neque propter altitudin.
facile telum adjiciebatur* og ndf. *minus commode - supportari*). — *pugn. decert.*] sml. I, 50 in.

24. *productis osv.*] sml. 1 m. *factis - facta.* — *in medium ac. conjectis*] stukne ind i Midten (af hine to Slagordener, *duplici acie*), skjønt jo ellers *auxilia* stilles paa Fløjene. — *caperent*] sml. *agerent* 14 in. — *obsessis - intercluso*] den første abl. conseq. udtrykker Redskabet i sit Forhold til den anden, sml. II, 26 m. *proelio nunt.* § 261 A. 2. — *infirmiore animo*] er som abl. qual. ved *et* stillet parallel med *impeditos*. Mangelen af Partic. af *esse* føles ogsaa her stærkt (sml. 20 extr.). — *opinione timoris*] sc. quam (hostes) præbebant (som i 17 og 25¹⁾).

¹⁾ *timoris* er en Rettelse for Hskr.'s *timidiores*, der kun tillader kunstlede Fortolkninger, som Frigells: at *opinione timidiores* er stillet parallel med *cunctatione*, men rettende sig efter *hostes*, og er sat for: *opinione majore timore* (ved sin Frykt, der var større, end Romerne troede)!

liaresque, quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat, lapidibus telisque sumministrandis et ad aggerem cespitibus comportandis, speciem atque opinionem pugnantium præberent, quum item ab hostibus constanter ac non timide pugnaretur telaque ex loco superiore missa non frustra acciderent, equites circumitis hostium castris Crasso renuntiaverunt, non eadem esse diligentia ab decumana porta castra munita faciemque aditum habere.

26. Crassus equitum præfectos cohortatus, ut magnis præmiis pollicitationibusque suos excitarent, quid fieri vellet, ostendit. Illi, ut erat imperatum, eductis iis cohortibus, quæ præsidio castris relictæ intritæ ab labore erant, et longiore itinere circumductis, ne ex hostium castris conspici possent, omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis celeriter ad eas, quas diximus, munitiones pervenerunt atque his prorutis prius in hostium castris constiterunt, quam plane ab iis videri aut, quid rei gereretur, cognosci posset. Tum vero clamore ab ea parte audito nostri redintegratis viribus, quod plerumque in spe victoriae accidere consvevit, acrius impugnare coeperunt. Hostes undique circumventi desperatis omnibus rebus se per munitiones dejicere et fuga salutem petere intenderunt. Quos equitatus apertissimis campis consecutatus, ex milium numero L, quæ ex Aquitania Cantabrisque convenisse constabat, vix quarta parte reicta multa nocte se in castra recepit.

27. Hac audita pugna maxima pars Aquitaniae sese Crasso dedidit obsidesque ultro misit; quo in numero fuerunt

25. *ad pugnam*] I, 25 in. — *ad aggerem*] til en Jordvold, for at faa en J. istand (= *ad agg. faciendum*), hvormed man kunde komme i lige Hejde med de *ex loco superiore* kjæmpende Fiender. *speciem - præber.*] frembød Udseende af og foranledigede den Menning, at de virkelig deltog i Kampen. — *renuntiav.*] I, 10 in. — *decumana*] II, 24 in., altsaa ganske indrettet *consuetudine pop. Romani* (23 m.). — *facilemque*] vi: men osv.?

26. *intritæ*] = non trite, integræ, ikke af *intero*, § 204 A. 2. — *ab*] § 253 A. — *videri*] sc. *possent*, udledet af -? § 360 b (andet Passus).

27. *quo in numero*] deriblandt = *in quorum* (de i *maxim. pars Aquitan.* indbefattede Folks) *num.* — *paucae ultimæ natio-*

Tarbelli, Bigerriones, Ptiani, Vocates, Tarusates, Elusates, Gates, Ausci, Garumni, Sibuzates, Cocosates. Paucae ultimæ nationes anni tempore confisæ, quod hiems suberat, hoc facere neglexerunt.

28. Eodem fere tempore Cæsar, etsi prope exacta jam æstas erat, tamen, quod omni Gallia pacata Morini Menapiique supererant, qui in armis essent neque ad eum unquam legatos de pace misissent, arbitratus id bellum celeriter confici posse, eo exercitum adduxit; qui longe alia ratione, ac reliqui Galli, bellum gerere coeperunt. Nam quod intelligebant, maximas nationes, quæ proelio contendissent, pulsas superatasque esse, continentesque silvas ac paludes habebant, eo se suaque omnia contulerunt. Ad quarum initium silvarum quum Cæsar pervenisset castraque munire instituisset, neque hostis interim visus esset, dispersis in opere nostris, subito ex omnibus partibus silvæ evolaverunt et in nostros impetum fecerunt. Nostri celeriter arma ceperunt eosque in silvas repulerunt et compluribus imperfectis longius impenitioribus locis secuti paucos ex suis deperdiderunt.

29. Reliquis deinceps diebus Cæsar silvas cædere instituit, et, ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad hostem collocabat et pro vallo ad utrumque latus extruebat. Incredibili celeritate magno spatio paucis diebus confecto, quum jam pecus atque extrema impedi-

nes] nogle faa Nationer, som boede længst borte (ved Pyrenæerne nl.) forskj. fra *paucae ultimarum nationum* (faa af disse).

28. *supererant, qui - essent*] var tilovers som saadanne, der = var de eneste (saadanne) tilbageværende, som (at) - alts. Konj. i Relat.stn. efter § 365 (364). — *silvarum - partib. silræ*] sml. II, 19 in. — *Nostri - p. ex suis deperd.*] *Nostri - ex suis* NB! (det kan jo siges, da *nostri* = Romani).

29. *instituit - collocabat - exstruebat*] Beslutningen var momentan (aoristisk), Udførelsen derimod foregik ved Gjentagelsen af samme Handling (saa ofte et Træ var fældet, lagdes det vendt mod Fienden¹⁾). — *confecto*] tilbagelakt (sml. *iter conficere*), gjort

¹⁾ „Perfecto procedit, imperfecto insistit oratio“ — lyder den gamle Regel.

menta ab nostris tenerentur, ipsi densiores silvas peterent, ejusmodi sunt tempestates consecutæ, uti opus necessario intermitteretur et continuatione imbrium diutius sub pellibus milites contineri non possent. Itaque vastatis omnibus eorum agris, viciis ædificiisque incensis Cæsar exercitum reduxit et in Aulercis Lexoviisque, reliquis item civitatibus, quæ maxime bellum fecerant, in hibernis collocavit.

færdikt o: opryddet. — *extrema*] det yderste, i Fiendens Tog bagerste (og alts. Romerne nærmeste). — *sub pellibus*] først senere synes nl. Lærred (Sejldug) at være brukt til Telte. I Vinterkvarter opfertes Barakker (*casæ* V, 43 in.).

Liber IV.

Ea, quæ secuta est, hieme, qui fuit annus Gn. Pompejo, M. Crasso consulibus, Usipetes Germani et item Teneteri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt, non longe a mari, quo Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quod a Svevis complures annos exagitati bello premebantur et agricultura prohibebantur. Svevorum gens est longe maxima et bellicosissima Germanorum omnium. Hi centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. Reliqui, qui domi manserunt, se atque illos alunt. Hi rursus in vicem anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura, nec ratio atque usus belli intermittitur. Sed privati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere uno in loco incolendi causa licet. Neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore vivunt, multumque sunt in venationibus; quæ res et cibi genere et quotidiana exercitatione et libertate vitae, quum a pueris nullo officio aut disciplina assuetacti nihil omnino contra voluntatem faciant, et vires alit et immani corporum magnitudine homines efficit. *Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis

4de Bog.

Begivenhederne i 55, det 4de Aar: Krig mod Usipeter og Teneter 1—15. C.'s Overgang over Rhinen 16—19. Overfart til Britanien 20—37. Strid med Moriner og Menapier 37.

1. *qui fuit annus*] for: *quæ fuit anni*, idet Aaret er sat for Vinteren og Relativ. som sædv. henført til Prædikatsnom. (*annus*). Ogs. vi ved en lign. Attraktion: den flg. Vinter, som var Aaret, da — for: i det Aar, da —. Forøvirket et ikke overflød. Tillæg, da den første Del af Vinteren tilhørte Aaret før disse Mænds Konsulat, hvilket de jo først tiltraadte Calendæ Januariae 55. — *Usipetes*] langs Rhinen nordenfor Lippe, ligesom *Teneteri* søndenfor. — *quo*] = in quod. — *centum pagos*] At dette, ligesom tildels det følg., maa

frigidissimis neque vestitus præter pelles habeant quicquam, quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta, et laventur in fluminibus.

2. Mercatoribus est aditus magis eo, ut, quæ bello cœperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se importari desiderent. Quin etiam jumentis, quibus maxime Galli delectantur, quæque impenso parant pretio, Germani importatis non utuntur; sed quæ sunt apud eos nata, parva atque deformia, hæc quotidiana exercitatione summi ut sint laboris efficiunt. Equestribus proeliis sæpe ex equis desiliunt ac pedibus proeliantur, equosque eodem remanere vestigio assuefecerunt, ad quos se celeriter, quum usus est, recipiunt, neque eorum moribus turpius quicquam aut inertius habetur, quam ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum quamvis pauci adire audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt, quod ea re ad laborem feren- dum remollescere homines atque effeminari arbitrantur.

3. Publice maximam putant esse laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros: hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non posse. Itaque una ex parte a Svevis circiter milia passuum DC agri vacare di- grunde sig paa en Misforstaelse, er paapeget I, 37 m. — *ratio - bellis*] planmæssig Førelse af — Krigen. — *locis frigid.*] skjønt osv.

2. *eo, ut*] eg. en Sammensmelting af Aarsagsforhold (*eo* = ideo, af den Grund) og Hensiktsforhold (*ut*). — *quam quo*] end af den Grund, at —, end fordi —; *quo* retter sig ved Attrakt. efter *eo* for *quod* (sml. I, 51 in.). — *desiderent* i Konj. efter § 357 b*), da dette ikke var den egentl. Grund. (Sætningen alts. i Virkeligheden nektende, df. ogsaa *ullam* § 494 a). — *jumentis*] her vel blot Heste. — *laboris*] Udholdenhed. Mæk forevirket her Hoved- og Gisætningens Sammensmelting med hinanden m. H. t. Ordstilling. — *proeliis*] § 276 A. 2. — *pedibus*] abl. modi. — *quamvis pauci*] § 443 A. — Sml. II, 15.

3. *Publice* osv.] sml. VI, 23 in., hvor *publice* (fra Statens Side ɔ: for Staten) gjengives ved: *civitatibus*. — *vacare*] ligge øde¹⁾). — *a Svevis*] maa forbindes med *milia p. sexc.*, (sml. ovf.

¹⁾ At C. beggesteds angiver en uriktig Grund til disse Ödemarkers Vedbliven som sadanne, paapeger Munch: Det norske Folks Historie 1 B. p. 121, hvor der vises, at foruden de til Agerdyrkning opryddede Egne, der laa de faste Boliger nærmest, udfordredes og det fornødne Land til Græsning for Kvæget (Almenninger).

cuntur. Ad alteram partem succedunt Ubii, quorum fuit ci- vitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum, paulo, quam sunt ejusdem generis ceteri, humaniores, propterea quod Rhenum attingunt, multumque ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assve- facti. Hos quum Svevi multis sæpe bellis experti propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.

4. In eadem causa fuerunt Usipetes et Teneteri, quos supra diximus, qui complures annos Svevorum vim sustinuerunt; ad extremum tamen agris expulsi et multis locis Germaniae triennium vagati ad Rhenum pervenerunt; quas regi- ones Menapii incolebant et ad utramque ripam fluminis agros, ædificia vicosque habebant, sed tantæ multitudinis aditu per- territi, ex iis ædificiis, quæ trans flumen habuerant, demigra- verunt, et cis Rhenum dispositis præsidiis Germanos transire prohibebant. Illi omnia experti, quum neque vi contendere propter inopiam navium, neque clam transire propter custo- dias Menapiorum possent, reverti se in suas sedes regiones- que simulaverunt, et tridui viam progressi rursus reverterunt, atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto inscios inopinantes Menapios oppresserunt, qui de Germanorum

latissime a suis finibus). — *succedunt*] nærmer sig, kommer nærmest (om end adskiltde ved et øde Mellemrum). — *ut est captus G.*] indskrænkende: efter G's Maalestok, Begreb, Forestillingsmaade (om en Stats Blomstren¹). — *ejusdem gen. c.* ɔ: de øvrige Germa- ner, saal. undert. *genus* = gens. — *gravitat.*] Styrke, Makt. — *re- degerunt*] II, 27 extr.

4. *causa*] = conditione. — *vi contendere*] sætte sin Vilje igjennem med Makt. — *equitatu*] § 254 A. 3 (sml. *legione* I, 8 in.).

¹⁾ Andre tager *ut* — *Germanorum* som en indskrænkende Bemærkning til *paulo* — *humaniores*, især støttende sig til Betydn. af *captus* (Fatte- evne, aandelig Begavelse i Alm.). Det følg. læses saal. i de bedste Hskr.: *et paulo quam sunt ejusdem generis et(!) ceteris humaniores*. Beholdes et (foran paulo) kan vansk. et sunt til *humaniores* und- yeres, da jo et kommer til at forbinde de to Stn. *succedunt* og *sunt humaniores*. Andre foretrækker Nipperdeys Tekstforandring: *et paulo sunt ejusdem generis ceteris humaniores*, saa at *ejusd. gen.* styres af andet Smilign.led *ceteris*.

discessu per exploratores certiores facti sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis navibusque eorum occupatis, priusquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum quieta in suis sedibus erat, certior fieret, flumen transierunt atque omnibus eorum ædificiis occupatis reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.

5. His de rebus Cæsar certior factus et infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit. Est autem hoc Gallicæ consuetudinis, uti et viatores, etiam invitatos, consistere cogant et, quid quisque eorum de quaue re audierit aut cognoverit, quærant, et mercatores in oppidis vulgus circumsistat, quibusque ex regionibus veniant quasque ibi res cognoverint, pronuntiare cogant. His rumoribus atque auditionibus permoti de summis sæpe rebus consilia ineunt, quorum eos in vestigio poenitere necesse est, quum incertis rumoribus serviant et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant.

6. Qua consuetudine cognita Cæsar, ne graviori bello occurreret, maturius, quam consverat, ad exercitum proficisciatur. Eo quum venisset, ea, quæ fore suspicatus erat, facta cognovit: missas legationes ab nonnullis civitatibus ad Germanos, invitatosque eos, uti ab Rheno discederent, omniaque, quæ postulassent, ab se fore parata. Qua spe adducti Germani latius vagabantur et in fines Eburorum et Condrusorum,

5. *infirmit*] forklares ved d. fig. *quod - student*, betyder alts. — ? — *nihil - committ*.] ikke at burde overlade noget til, lade noget komme an paa dem. — *permoti - ineunt*] vi: lader de sig tilskynde til at fatte. — *in vestigio*] eg. (medens de endnu staar) paa Stedet (hvor de fattede Beslutningerne, uden saa at sige at have flyttet Foden) o: paa Øjeblikket (sml. *illico* o: *in loco*); oftere *e vestigio*.

6. *maturius - proficisci*.] Hæren var efter III, 29 lakt i Vinterkvarter, udenat vi har hørt, at C. derpaa havde forladt den, førend her. Først i Begynd. af V, 1 oplyser han, at han hver Winter plejede at besøge Italien o: Gallia citerior. — *omniaq. - parata*] afhæng. af det Begreb af Underretning, som ligger i *invitatos*, der saal. staar prægnant; se er at henføre til det logiske Subj. *ab nonnullis civitat*. Mærk fut. ex. i begge Stng. § 410, A. 2 og § 340

qui sunt Trevirorum clientes, pervenerant. Principibus Galliæ evocatis Cæsar ea, quæ cognoverat, dissimulanda sibi existimavit, eorumque animis permulsis et confirmatis equitatuque imperato bellum cum Germanis gerere constituit.

7. Re frumentaria comparata equitibusque delectis iter in ea loca facere coepit, quibus in locis esse Germanos audiebat. A quibus quum paucorum dierum iter abesset, legati ab iis venerunt, quorum hæc fuit oratio: Germanos neque priores populo Romano bellum inferre neque tamen recusare, si lacescantur, quin armis contendant, quod Germanorum consuetudo hæc sit a majoribus tradita, quicunque bellum inferant, resistere, neque deprecari. Hæc tamen dicere, venisse invitatos, ejectos domo; si suam gratiam Romani velint, posse iis utiles esse amicos; vel sibi agros attribuant, vel patientur eos tenere, quos armis possederint. Sese unis Svevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares esse possint; reliquum quidem in terris esse neminem; quem non superare possint.

8. Ad hæc, quæ visum est, Cæsar respondit; sed exitus fuit orationis: Sibi nullam cum iis amicitiam esse posse, si in Gallia remanerent; neque verum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare; neque ullos in Gallia vacare agros, qui dari tantæ præsertim multitudini sine injuria possint; sed licere, si velint, in Ubiorum finibus considere, quorum sint legati apud se et de Svevorum injuriis querantur et a se auxilium petant: hoc se Ubiis imperaturum.

9. Legati hæc se ad suos relatuos dixerunt et re de-

A. 2. — *permulsis et conf.*] saavidt gaar altsaa denne *dissimulatio*, at han endog betrakter dem som modfaldne over denne Germanernes Paatrængenhed, saa at han maa berolige dem og styrke deres Mod.

7. *resistere*] sc. *iis (quicunque osv.)*. — *Hæc tamen dicere*] saameget vilde de dog sige (for at undskyldte sit Indfald i Gallien). — *attribuant*] § 404. — *possederint*] af *possido*. — *reliquum quid. osv.*] tilovers, tilbage (naar Sv. undtages) var der ingen, udenat — o: men forresten osv.

8. *quæ visum est*] sc. *respondere*. — *versum*] riktikt, i sin Orden. — *potuerint - possint osv.*] uaktet *remanerent*, som saa ofte. Variatio delectat! § 403 b.

liberata post diem tertium ad Cæsarem reversuros; interea ne proprius se castra moveret, petierunt. Ne id quidem Cæsar ab se impetrari posse dixit. Cognoverat enim, magnam partem equitatus ab iis aliquot diebus ante prædandi frumentandique causa ad Ambivaritos trans Mosam missam: hos expectari equites atque ejus rei causa moram interponi arbitrabatur.

10. Mosa profuit ex monte Vosego, qui est in finibus Lingonum, et parte quadam ex Rheno recepta, quæ appellatur Vacalus, insulam efficit Batavorum, neque longius ab Oceano milibus passuum LXXX in Rhenum influit. Rhenus autem oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, et longo spatio per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Tribocorum, Trevirorum citatus fertur, et, ubi Oceano appropinquavit, in plures diffuit partes multis ingentibusque insulis effectis, quarum pars magna a feris barbarisque nationibus incolitur (ex quibus sunt, qui piscibus atque ovis avium vivere existimantur), multisque capitibus in Oceanum influit.

9. *post diem tertium*] § 276 A. 6. Kun én Dag vilde de altsaa være borte, og vende tilbage den tredie fra den, de talte med C. (hvilken følgelig medtages i Beregningen). — *Ambivarit.*] S. O. for Maas. — *moram interponi*] „man søgte at vinde Tid“.

10. *ex monte Vosego, qui*] fra den Del af Vogeserne, som (sml. I, 8 in. *a lacu Lemanno, qui*). — *Vacalus*] ellers *Vahalis*, Waal. — *insul. Batav.*] Betuve. — Den hele Beskrivelse af Flodernes Løb er mangelfuld og i alle Fald meget afvigende fra de nuværende geogr. Forhold, ligesom Læsemaaden her saare usikker¹⁾. *Lepontii* mell. St. Gotthard og Lago Maggiore — *Mediomatr.* fornemmelig i Lothringen. — *multis - effectis*] § 431 A. 2. — *existimantur*] § 365 A. 1. (blandt hvem de (bestemte, bekjendte) Folk er, der antages — Indik.; havde vi derimod haft Konj. *existimentur*, maatte vi have oversat: blandt hvem der gives (nogle) Folk, der — saadanne Folk, at man anfager om dem, at). — *capitibus*]

¹⁾ Den her givne er Schneiders. Nipperdey foreslaar *ab Rheno - in Oceanum*, hvorfed Maalsbestemmelsen ikke faar nogen Betydning. (Det rare bestaaer jo deri, at Maas ikke med engang falder ud i Oceanet skjønt ikke 17 geogr. Mil derfra, men i Rhinen). Det flg. *Rhenus autem* osv. forudsætter ogs., at der i Forvejen er sakt, at Maas falder ud i Rhinen (men Rh. igjen *in Oceanum influit*). Mere end besynderligt er det, at Frigell tager *recepta* som Nomin. i Appos. til *Mosa*.

11. Cæsar quum ab hoste non amplius passuum XII milibus abesset, ut erat constitutum, ad eum legati revertuntur; qui in itinere congressi magnopere, ne longius progrederetur, orabant. Quum id non impetrassent, petebant, uti ad eos equites, qui agmen antecessissent, præmitteret eosque pugna prohiberet, sibique ut potestatem faceret in Ubios legatos mittendi; quorum si principes ac senatus sibi jurejuringo fidem fecisset, ea conditio, quæ a Cæsare ferretur, se usuros ostendebant; ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret. Hæc omnia Cæsar eodem illo pertinere arbitrabatur, ut tridui mora interposita equites eorum, qui abessent, reverterentur; tamen sese non longius milibus passuum quattuor aquationis causa processurum eo die dixit; huc postero die quam frequentissimi convenient, ut de eorum postulatis cognosceret. Interim ad præfectos, qui cum omni equitatu antecesserant, mittit, qui nuntiarent, ne hostes proelio lassesserent, et, si ipsi lassesserentur, sustinerent, quoad ipse cum exercitu proprius accessisset.

12. At hostes ubi primum nostros equites conspexerunt, quorum erat quinque milium numerus, quum ipsi non amplius DCCC equites haberent, quod ii, qui frumentandi causa ierant trans Mosam, nondum redierant, nihil timentibus nostris, quod legati eorum paulo ante a Cæsare discesserant atque is dies induitiis erat ab iis petitus, impetu facto celebriter nostros perturbaverunt; rursus resistantibus, consuetudine sua ad pedes desiluerunt, suffossis equis compluribusque no-

caput er det øverste, yderste, df. saavel Begyndelse (Kilde) som Ende (Munding) — efter Sammenhængen.

11. *antecess.*] Konj.? — *præmitteret*] saal. ofte uden et udtrykkeligt Objekt, naar dette med Lethed lader sig udfinde (sml. det bibelske: „sendte hen og lod sig“ osv.) — *potestat.* — *mittendi*] deri hindredes de jo el. havde intet for, hvis han anfaldt dem. — *ferretur*] ikke alene var foreslaat (8), men fremdeles foresløges (stod der som C.'s Forslag), df. ikke Plusq. — *daret*] i or. recta — ? — *eodem illo*] to med hinanden forbundne Tilstedsadv. — *ad eandem illam rem*, der, omtalt i 9, nu nærmere udvikles ved *ut tridui* osv.

12. *resistantib.*] sc. *nostris*. — *suffossis*] gjennemboredede (eg. nedenfra opad ɔ: i Brystet).

stris dejectis reliquos in fugam congecerunt atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent, quam in conspectum agminis nostri venissent. In eo proelio ex equitibus nostris interficiuntur quattuor et septuaginta, in iis vir fortissimus Piso, Aquitanus amplissimo genere natus, cuius avus in civitate sua regnum obtinuerat, amicus ab senatu nostro appellatus. Hic quum fratri intercluso ab hostibus auxilium ferret, illum ex periculo eripuit; ipse equo vulnerato dejectus, quoad potuit, fortissime restitit. Quum circumventus multis vulneribus acceptis cecidisset atque id frater, qui jam proelio excesserat, procul animadvertisset, incitato equo se hostibus obtulit atque interfectus est.

13. Hoc facto proelio Cæsar neque jam sibi legatos audiendos neque conditiones accipiendas arbitrabatur ab iis, qui per dolum atque insidias petita pace ultro bellum intulissent; expectare vero, dum hostium copiæ augerentur equitatusque reverteretur, summæ dementiae esse judicabat, et cognita Gallorum infirmitate, quantum jam apud eos hostes uno proelio auctoritatis essent consecuti, sentiebat, quibus ad consilia capienda nihil spatii dandum existimabat. His constitutis rebus et consilio cum legatis et quæstore communi- cato, ne quem diem pugnæ prætermitteret, opportunissima res accidit, quod postridie ejus diei mane eadem et perfidia et simulatione usi Germani frequentes omnibus principibus majoribusque natu adhibitis ad eum in castra venerunt, simul, ut dicebatur, sui purgandi causa, quod contra, atque esset dictum et ipsi petissent, proelium pridie commisissent, simul ut, si quid possent, de induitiis fallendo impetrarent. Quos sibi Cæsar oblatos gavisus, illos retineri jussit; ipse omnes

13. *conditiones accip.*] I Kap. 11 lader C. sig dog saameget fore-skreve, som indeholder i: *tamen sese - aquationis*, og vil lade sig underrette om deres *postulata* m. H. t. Nedsættelsen i Ubiernes Land. — *legatis et quæstore*] sml. I, 52 in. — *ne - prætermittet*] angiver Indholdet af *consilio*. — *quod postridie osv.*] i Appos. til *opportuniss. res*, uden Indflydelse af *accidit* (som nl. vilde krævet *ut*). — *contra atque*] § 444, b. — *illos*] efter *Quos* ganske overflød., men staar som Modstn. til *ipse*. Som et Modstykke hertil se man *Hos* i 3 extr., der maa tjene som det eneste Objekt

copias castris eduxit equitatumque, quod recenti proelio perterritum esse existimabat, agmen subsequi jussit.

14. Acie triplici instituta et celeriter octo milium itinere confecto prius ad hostium castra pervenit, quam, quid ageretur, Germani sentire possent. Qui omnibus rebus subito perterriti, et celeritate adventus nostri et discessu suorum, neque consilii habendi neque arma capiendo spatio dato perturbantur, copiasne adversus hostem ducere, an castra defendere, an fuga salutem petere præstaret. Quorum timor quum fremitu et concursu significaretur, milites nostri pristini diei perfidia incitati in castra irruperunt. Quo loco qui celeriter arma capere potuerunt, paulisper nostris restiterunt atque inter carros impedimentaque proelium commiserunt; at reliqua multitudo puerorum mulierumque (nam cum omnibus suis domo excesserant Rhenumque transierant) passim fugere coepit; ad quos consecrandos Cæsar equitatum misit.

15. Germani post tergum clamore audito, quum suos interfici viderent, armis abjectis signisque militaribus relictis se ex castris ejecerunt, et quum ad confluentem Mosæ et Rheni pervenissent, reliqua fuga desperata, magno numero imperfecto reliqui se in flumen præcipitaverunt atque ibi timore, lassitudine, vi fluminis oppressi perierunt. Nostri ad unum omnes incolumes, perpaucis vulneratis, ex tanti belli timore, quum hostium numerus capitum CDXXX milium fuisse, se in castra receperunt. Cæsar iis, quos in castris retinuerat, discedendi potestatem fecit; illi supplicia cruciatusque Gallo-

i Grunden til fire Verber. — *retineri jussit*] for denne Krænkelse af Folkeretten skal Kato i Senatet, da en supplicatio skulde dekretieres C, have foreslaat hans Udleverelse til Germanerne. Efter Dio Cassius skrev hint Anfald sig kun fra de yngres Ubesindighed. Den ligefremme Maade, hvorpaa C. omtaler denne Fremgangsmaade, synes imidlertid at vise, at han ikke var sig her nogen Brøde bevidst.

14. *miliū*] sc. -? — *possent*? (III, 26). — *suorum*] ∵ de i forr. Kap. nævnte *principum majorumq. natu.* — *perturbantur*] med afhæng. Spørg. — i prægnant Bet. (er i Befippelsen tvivlaadige om).

15. *clamore*] nl. *puerorum mulierumque*. — *reliqua fuga*] ∵: en videre Flukt. — *ad unum omnes*] alle som én. — *ex*] efter. — *illi supplicia osv.*] Men de var jo komne efter Gallernes Ind-

rum veriti, quorum agros vexaverant, remanere se apud eum velle dixerunt. His Cæsar libertatem concessit.

16. Germanico bello confecto multis de causis Cæsar statuit, sibi Rhenum esse transeundum; quarum illa fuit iustissima, quod, quum videret, Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent, suis quoque rebus eos timere voluit, quum inteligerent, et posse et audere populi Romani exercitum Rhenum transire. Accessit etiam, quod illa pars equitatus Usipetum et Tencterorum, quam supra commemo ravi prædandi frumentandique causa Mosam transisse neque proelio interfuisse, post fugam suorum se trans Rhenum in fines Sugambrorum receperat seque cum iis coniunxerat. Ad quos quum Cæsar nuntios mississet, qui postularent, eos, qui sibi Galliæque bellum intulissent, sibi dederent, responderunt: Populi Romani imperium Rhenum finire; si, se invito Germanos in Galliam transire, non æquum existimaret, cur sui quicquam esse imperii aut potestatis trans Rhenum postularet? Ubii autem, qui uni ex Transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederant, magnopere orabant, ut sibi auxilium ferret, quod graviter ab Svevis premerentur; vel si id facere occupationibus rei publicæ prohiberetur, exercitum modo Rhenum transportaret: id sibi ad auxilium spemque reliqui temporis satis futurum. Tantum esse nomen atque opinionem ejus exercitus Ariovisto pulso et hoc novissimo proelio facto etiam ad ultimas Germanorum nationes, uti opinione et amicitia populi Romani tuti esse possint. Navium magnam copiam ad transportandum exercitum pollicebantur.

17. Cæsar his de causis, quas commemoravi, Rhenum transire decreverat; sed navibus transire neque satis tutum

bydelse! — *libert. concess.*] lod dem som frie blive hos sig (beholdt dem alts. ikke som Slaver el. tilkjendte sine Soldater dem).

16. *suis - rebus*] hf. ikke Akk. for Dativ? — *Sugambr.*] oprind. mellem Lippe og Lahn, i Ø. for Tenctererne og Usipeterne, paa C.'s Tid nærmere Rhinen. — *imperii*] Overhejhed - gen. poss. til *esse* § 281. — *postularet*] § 405 a. (i or. recta alts -?). — *opinionem ejus exerc.*] den almnd. Mening om hans Hær, det Omdømme, hvori den stod ∵: dens Ry.

esse arbitrabatur, neque suæ neque populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque, etsi summa difficultas faciendi pontis proponebatur propter latitudinem, rapiditatem altitudinemque fluminis, tamen id sibi contendendum, aut aliter non traducendum exercitum existimabat. Rationem pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter se jungebat. Hæc quum machinationibus immissa in flumen defixerat fistucisque adegerat, non sublīcē modo directe ad perpendiculum sed prone ac fastigate, ut secundum naturam fluminis procumberent, iis item contraria duo, ad eundem modum juncta, intervallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat. Hæc utraque insuper bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrinque fibulis ab extrema parte distinebantur; quibus disclusis atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo

17. *neque suæ neque p. R.*] vi: heller ikke stemmende med sin og R.f.'s Værdighed - § 458 c. A. 2. — *id - contend.*] § 229 b A. 1. — *Rationem osv.*] eg. Broens Beskaffenhed (Maade) indrettede han som følgende = *pontem hac ratione instituit*. (Man tror sendenfor Bonn). — *Tigna bina*] to og to Pæle, som saal. blev parvis forbundne. — *sesquip.*] ligesom ndf. *bipedalibus* om Tykkelsen. — *ab imo*] forneden, i Enden (et lidet Stykke tilspidsede). — *dimensa*] § 153. — *fistuc. adeg.*] og med Rambukker drevet dem ind - § 338 a A. — *non - ad perpend.*] ikke som en (Bro)Pæl lodret - eg.? — *fastigate*] eg. i en Gavls (*fastigium*) Retning¹). — *naturam* ∵: naturlige Strømning. — *his item contr. duo*] ligeledes to (*tigna*) ligeover disse (*bina tigna*). Da *bina* saa nylig gaar foran, voldes her saa meget mindre nogen Utydelighed ved, at han bruger *duo* for *bina*, som der følger *quadragenum* efter, skjønt Meningen jo er, at han nedenfor i Floden (*ab inferiore parte*) sætter to og to Pæle parvis ligeimod den første højere op i Floden anbrakte Pælerække²). — *Hæc utraque - distinebantur*]

¹) Jo spidsere Vinkel *tigna* dannede med Flodens Overflade, des større blev Modstandskraften, hvorm der især blev Spørgsmål hos den nederste Pælerække, naar Vandmassen satte ind paa den øverste (se d. fig.: *tanta erat operis firmitudo osv.*)

²) Til en bedre Forstaaelse af Forskjell. mell. Kardinaltal og Distributivtal kan her mærkes, at, havde han ovenfor sat *intervallo pedum binum* (og ikke *duorum*), havde Meningen været, at hvert Pælepar stod kun to Fod fra hverandre indbyrdes.

atque ea rerum natura, ut, quo major vis aquæ se incitavisset, hoc artius illigata tenerentur. Hæc directa materia injecta contexebantur ac longuriis cratibusque consternebantur; ac nihilo secius sublicet et ad inferiorem partem fluminis oblique agebantur, quæ pro ariete subjectæ et cum omni opere conjunctæ vim fluminis exciperent, et aliæ item supra pontem mediocri spatio, ut, si arborum trunci sive naves dejiciendi operis essent a barbaris missæ, his defensoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

begge disse Rækker af Pælepar (sml. *tigna bina* og *his contraria duo*) holdtes fra hinanden ved øventil indfældte Bjælker af to Fods Tykkelse (den Vidde, disse forenede Pæle – hvert Pars Bjælker – stod fra hinanden), idet der paa begge Sider (o: baade paa den øvre og nedre Pælerad) var anbrakt tvende Kramper yderst for Enden (af Bjælkerne). – *quantum* gaar paa de to Fod, som ligger i bipedalib. og minder om d. foreg. *intervallo ped. duorum; binis – fibulis* er sat temmelig utsydeligt her efter den foreg. Abl. *trabibus immissis*; rimel. skal herved betegnes Maaden, hvorpaa *trabes* og *tigna* fastholdtes i hinanden. – *distineb.* de holdtes fra hinanden og hindredes navnlig fra at beje sig forover mod hinanden mere, end de skulde. — *quibus disclusis* osv.] og da nu disse (*hæc utraque*) var adskilte og fæstede i modsat Retning (saa at nl. det øverste Pælepar ikke styrtede *secundum flumen*, men havde en Støtte i sit tilsvarende nederste og omvendt), var – –, og saadan Beskaffenheten af det hele, at jo større den Vandmasse var, der styrtede imod, des fastere (nøjere, inderligere) holdtes de (*trabes* og *tigna*) forbundne; – *re-vincire* o: holde noget ved et Baand el. lign. tilbage fra at falde forover, – dette Baand er her hine *fibulæ*, der saa at sige trak de øverste Pælepar, der *secundum naturam fluminis procumbebant*, tilbage mod Strømmen, og de nederste, *contra vim atque impetum fluminis conversa*, tilbage til Strømmens Retning. — *Hæc*] o: *tigna trabibus illigata*. — *directa*] langs efter (Broens Længde, i Modstn. til de bærende Tvræbjelker). — *nihilo secius*] uaktet Værket allerede var saa solid. — *agebantur*] ovenfor *a degerat*. — *p. ariete*] *aries* staar kollektiv og maa her være en teknisk Benævnelse for et Slags Hjælpe- el. Støttestolper, „Stræver“ (for at de satte under som Stræver og i Forbindelse med det hele (Bro)Arbejde skulde udholde den stærke Strøm). — *dejiciendi operis*] her har man en adversalsk Brug af et Subst. med Gerundiv i Genit. for at udtrykke Hensikten, en Brug, der, især hyppig hos Tacitus, har udviklet sig af den alm. Konstruktion: *esse* med Genit. („høre til noget“), og er at betraate som en Forkortning deraf¹⁾.

¹⁾ Aubert: Beiträge zur lateinisch. Gramm. (Universit. program) I, p. 20.

18. Diebus decem, quibus materia copta erat compatri, omni opere effecto exercitus traducitur. Cæsar ad utramque partem pontis firmo præsidio relicto in fines Sugamborum contendit. Interim a compluribus civitatibus ad eum legati veniunt, quibus pacem atque amicitiam potentibus liberaliter respondit obsidesque ad se adduci jubet. At Sugambræ ex eo tempore, quo pons institui coepitus est, fuga comparata hortantibus iis, quos ex Tencteris atque Usipetibus apud se habebant, finibus suis excesserant suaque omnia exportaverant seque in solitudinem ac silvas abdiderant.

19. Cæsar paucos dies in eorum finibus moratus, omnibus vicis adificiisque incensis frumentisque succisis se in fines Ubiorum recepit, atque iis auxilium suum pollicitus, si ab Svevis premerentur, hæc ab iis cognovit: Svevos, posteaquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo concilio habitu nuntios in omnes partes dimisisse, uti de oppidis demigrarent, liberos, uxores, suaque omnia in silvis deponerent, atque omnes, qui arma ferre possent, unum in locum convenientem; hunc esse delectum medium fere regionum earum, quas Svevi obtinerent; hic Romanorum adventum expectare atque ibi decertare constituisse. Quod ubi Cæsar comperit, omnibus rebus iis confectis, quarum rerum causa traducere exercitum constituerat, ut Germanis metum injiceret, ut Sugambros ulcisceretur, ut Ubios obsidione liberaret, diebus omnino decem et octo trans Rhenum consumptis, sati et ad laudem et ad utilitatem profectum arbitratus, se in Galliam recepit pontemque rescidit.

20. Exigua parte æstatis reliqua Cæsar, etsi in his locis, quod omnis Gallia ad septentriones vergit, maturæ sunt hie-mes, tamen in Britanniam proficisci contendit, quod omnibus fere Gallicis bellis hostibus nostris inde sumministrata auxilia intelligebat; et, si tempus anni ad bellum gerendum deficeret,

18. *Diebus –, quibus*] III, 23 in. — *fuga compar.*] sml. *bellum parare, comparare* o. s. f. – vi: – ?

19. *hunc* osv.] som et saadant (Samlingssted) var et udvalgt – o: dertil var osv. — *regionum*] § 311 A. — *obsidione*] Trængsel. — *profectum*] af *proficere*. Sveverne vovede han altsaa ikke at røre!

tamen magno sibi usui fore arbitrabatur, si modo insulam adisset, genus hominum perspexisset, loca, portus, aditus cognovisset, quæ omnia fere Gallis erant incognita. Neque enim temere præter mercatores illo adit quisquam, neque iis ipsis quicquam præter oram maritimam atque eas regiones, quæ sunt contra Gallias, notum est. Itaque vocatis ad se undique mercatoribus neque, quanta esset insulae magnitudo, neque quæ aut quantæ nationes incolerent, neque quem usum belli haberent, aut quibus institutis uterentur, neque qui essent ad majorem navium multitudinem idonei portus, reperire poterat.

21. Ad hæc cognoscenda, priusquam periculum faceret, idoneum esse arbitratus G. Volusenum cum navi longa præmittit. Huic mandat, ut exploratis omnibus rebus ad se quam primum revertatur. Ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus. Huc naves undique ex finitimis regionibus et, quam superiore æstate ad Veneticum bellum effecerat classem, jubet convenire. Interim consilio ejus cognito et per mercatores perlato ad Britannos, a compluribus ejus insulae civitatibus ad eum legati veniunt, qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare. Quibus auditis libraliter pollicitus hortatusque, ut in ea sententia permanerent, eos dopnum remittit, et cum iis una Commium, quem ipse Atrebatis superatis regem ibi constituerat, cuius et virtutem et consilium probabat et quem sibi fidelem esse arbitrabatur cujusque auctoritas in iis regionibus magni habebatur, mittit. Huic imperat, quas possit, adeat civitates horteturque, ut populi Romani fidem sequantur, seque celeriter eo venturum

20. *temere*] fojet til en Nektelse - ? — *Gallias*] han tænker paa de (tre) Dele, hvori G. var delt — sml. I, 1.

21. *G. Volus.*] omtales ogsaa III, 5. — *pollic. dare*] § 395 A. 3 (sml. *facere dixerunt* II, 32 m.). — *Quibus auditis - eos*] NB! sml. III, 14: *turribus excitatis - has* og mange andre St. — *consilium*] Raadsnarhed, Indsikt (satte han Pris paa). — *magni*] § 294. — *p. R. fidem sequantur*] søger sin Støtte i (fortræstningsfuldt slutte sig til) Rf. — eg. følge (holde sig til) Rf's Paalidelighed og saal. vænte Beskyttelse og Sikkerhed af det, sml. i 22: *in fidem recipere* (den, der lader sig *in fidem recipi*, den *fidem ejus*

nuntiet. Volusenus perspectis regionibus omnibus, quantum ei facultatis dari potuit, qui navi egredi ac se barbaris committere non auderet, quinto die ad Cæsarem revertitur, quæque ibi perspexisset, renuntiat.

22. Dum in his locis Cæsar navium parandarum causa moratur, ex magna parte Morinorum ad eum legati venerunt, qui se de superioris temporis consilio excusarent, quod homines barbari et nostræ consuetudinis imperiti bellum populo Romano fecissent, seque ea, quæ imperasset, facturos pollicerentur. Hoc sibi Cæsar satis opportune accidisse arbitratu, quod neque post tergum hostem relinquere volebat, neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat, neque has tantularum rerum occupationes sibi Britanniæ anteponendas judicabat, magnum iis numerum obsidum imperat. Quibus adductis eos in fidem recepit. Navibus circiter LXXX onerariis coactis, contractisque, quot satis esse ad duas transportandas legiones existimabat, quod præterea navium longarum habebat, quæstori, legatis præfectisque distribuit. Huc

*sequitur, qui recepit.) — seque] hvem? — ei - qui - auderet] for en Mand, der ej vovede osv. C. tillægger ham saal. Fejghed og lader forstaa, at han tog Fejl af Manden, naar han *ad hæc cognoscenda eum idoneum esse arbitratus erat*.*

22. *super. temp. consilio*] se III, 28. — *nostr. consvet.*] nl. at tage sig venlig af dem, der frivillig overgiver sig. — *Britanniaæ*] Dat., kort for: Toget til B. — *eos*] o: Morinos. — *coact. contractisque*] osv.] da henved 80 Lastskibe var samlede (i de enkelte Stater) og saamange (deraf) sammendragne (til ét Sted¹), som havde, til -. Disse Langskibe tog da naturl. ogs. sin Del af Legionerne, thi at disse ikke oversettes alene paa *naves onerarieæ*, viser 29, ligesom paa den anden Side 36 og 37, at de heller ikke fortæs over kun paa Langskibe. — *quod - habebat*] nl. Flaaden fra Venetkrigen (21). — *præfectis*] sc. *auxiliorum*, ikke *equitatus*,

¹⁾ Sml. I, 34: *exercitum - in unum locum contrahere*. I, 16: (*frumentum*) *conferri, comportari*. II, 2: *manus cogi, exercitum in unum locum conduce*. De siden omtalte 18 onerar. naves var saal. vel *coactæ*, men ikke *contractæ*. Tyskerne forklarer Stedet næsten entenstemmig: *coactæ*, *contractisque* (sc. tot *navibus longis*), *quot* osv., af Frykt for, at C. ellers skulde geraade i Modsigelse med sig selv ved ikke at nævne Langskibe. Men end: *quod præterea n. longarum - ?!* og endvidere: hvad overførtes da paa Lastdragerne!? Intet Trots - NB! - medtages nemlig (30).

accedebant XVIII onerariæ naves, quæ ex eo loco ab milibus passuum VIII vento tenebantur, quo minus in eundem portum venire possent; has equitibus distribuit. Reliquum exercitum Q. Titurio Sabino et L. Aurunculejo Cottæ legatis in Menapios atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad eum legati non venerant, ducendum dedit; P. Sulpitium Rufum legatum cum eo præsidio, quod satis esse arbitrabatur, portum tenere jussit.

23. His constitutis rebus nactus idoneam ad navigandum tempestatem tertia fere vigilia solvit, equitesque in ulteriore portum progredi et naves concendere et se sequi jussit. A quibus quum paulo tardius esset administratum, ipse hora circiter diei quarta cum primis navibus Britanniam attigit, atque ibi in omnibus collibus expositas hostium copias armatas conspexit. Cujus loci hæc erat natura atque ita montibus angustis mare continebatur, ut ex locis superioribus in litus telum adjici posset. Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum locum arbitratus, dum reliquæ naves eo convenienter, ad horam nonam in ancoris exspectavit. Interim legatis tribunisque militum convocatis, et quæ ex Voluseno cognosset et quæ fieri vellet, ostendit monuitque, ut rei militaris ratio, maxime ut maritimæ res postularent, ut quæ celerem atque instabilem motum haberent, ad nutum et ad tempus omnes res ab iis administrarentur. His dimissis et ventum et æstum uno tempore nactus secundum, dato signo et sublatis ancoris circiter milia passuum VII ab eo loco progressus, aperto ac plano litore naves constituit.

som d. følg. viser. — *ab]* II, 7 extr. *ab milibus*. Her er dog Stedet, hvorfra Fjernelsen regnes, udtrykkelig sat til: *ex eo loco* — !

23. *solvit*] oftere med *naves* udtrykk. tilføjet; sml. *castra movere* og blot *movere*, *exercitum ducere* og blot *ducere* osv. — *hora - quarta]* III, 15. Kun med de første Skibe næaede han altsaa frem, da Rytterne forsøgte den gunstige Vind og sejledes akterud. — *montibus angustis*] ɔ: trænge (tætsluttende) Fjelde, der nærmeste sig saameget Havet, at den eg. Kystrand kun blev smal og snæver. Vi har vel her at tænke paa Omegnen af Dover. — *ut quæ - haber.]* § 366 A. 2. — *ad nutum et ad t.]* omtr. „til Punkt og Priske“. — *administr.]* hænger af *postularent*; at *ut* her udelodes, var rimeligt — ? — *æstum]* Strøm. — *aperto ac pl.*

24. At barbari consilio Romanorum cognito, præmisso equitatu et essedariis, quo plerumque genere in proeliis uti conserunt, reliquis copiis subsecuti nostros navibus egredi prohibebant. Erat ob has causas summa difficultas, quod naves propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant, milibus autem ignotis locis, impeditis manibus magno et gravi onere armorum *oppressis*, simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum, quum illi aut ex arido aut paulum in aquam progressi, omnibus membris expeditis, notissimis locis audacter tela conjicerent et equos insvefactos incitarent. Quibus rebus nostri perterriti atque hujus omnino generis pugnæ imperiti non eadem alacritate ac studio, quo in pedestribus uti proeliis conservant, nitebantur.

25. Quod ubi Cæsar animadvertisit, naves longas, quarum et species erat barbaris inusitator et motus ad usum expeditior, paulum removeri ab onerariis navibus et remis incitari et ad latus apertum hostium constitui atque inde fundis, sagittis, tormentis hostes propelli ac summoveri jussit; quæ res magno usui nostris fuit. Nam et navium figura et remorum motu et inusitato genere tormentorum permoti barbari constiterunt ac paulum modo pedem retulerunt. Atque nostris militibus cunctantibus, maxime propter altitudinem

*lit.] abl. loci. ɔ: paa et Sted, i hvis Nærhed *litus* var *apertum ac planum*.* Proptere magnitudinem nisi in alto constitui non poterant - hedder det udtrykk. i d. flg. Kap. Sml. en ligende udvidet Brug af abl. loci. I, 25 extr. *latere aperto*. (i V, 9 in.: *in litore molli atque aperto* — er derimod *in* udtrykk. tilfejet, for at betegne Skibene liggende saa nær Stranden, at de syntes lakte paa den, ikke ved den alene).

24. *consilio - cognito*] i hvad Forhold til den flg. abl. abs.? Sml. II, 26, m. *proelio nunt. — militibus*] Kasus?, dertil *oppressis* App. — *simul - et - et - et*] NB. — *insvefactos*] ἄπαξ λεγόμενον. — ?).

25. *motus - exped.*] (hvis) Bevægelse (ɔ: Bevægelsesmaade, nl. ved Hjælp af Aarer) var lettere m. H. t. Benyttelsen ɔ: tillod en raskere Manøvreren. — *paulum modo*] (om) blot en Smule (saa

1) For *nitebantur* har de fleste Hskr. *utebantur*, der, om end maaske hidrørende fra d. foreg. *uti*, dog meget godt kan læses.

maris, qui decimæ legionis aquilam ferebat, contestatus deos, ut ea res legioni feliciter eveniret: *Desilite, inquit, milites, nisi vultis aquilam hostibus prodere; ego certe meum rei publicæ atque imperatori officium præstitero.* Hoc quum voce magna dixisset, se ex navi projecit atque in hostes aquilam ferre coepit. Tum nostri cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur, universi ex navi desiluerunt; hos item ex proximis navibus quum conspexissent, subsecuti hostibus appropinquarent.

26. Pugnatum est ab utrisque acriter. Nostri tamen, quod neque ordines servare neque firmiter insistere neque signa subsequi poterant atque alius alia ex navi, quibusunque signis occurrerat, se aggregabat, magnopere perturbabantur; hostes vero, notis omnibus vadis, ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant, incitatis equis impeditos adoriebantur, plures paucos circumsistebant, alii ab latere aperto in universos tela conjiciebant. Quod quum animadvertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit et, quos laborantes conspexerat, iis subsidia summisstebat. Nostri simul in arido constiterunt, suis omnibus consecutis in hostes impetum fecer-

dog en Smule). — *aqvilam*] II, 25 m. — *contestatus*] staar prægnant, df. med *ut* (= *comprecatus, obtestatus*). — *præstitero*] § 340 A. 4. — *inter se*] § 490 c. A. 6. — *ex proximis n.*] henført til Verbet, eg. = *quum ii, qui in prox. n. erant, ex iis conspex.*¹⁾). Vi: da man paa (eller ogsaa som Latinerne: fra) de nærmeste —.

26. *signa subsequi*] og saal. blive ved den Manipel, til hvilken de hørte. — *conspexerant*] § 338 b A. 3. — *universos*] naar de i Mængde, ikke *singulares* el. *pauci* forlod Skibene. — *specul. nav.*] smaa og lette, bruktes især til at undersøge Kysterne og til at bevokte en fiendtlig Flaades Bevægelser. — *jussit - summisstebat*] det første én Gang, det sidste (i Forbind. m. *quos* —

¹⁾ Sml. ndf. 26: *ex litore - conspex.*; II, 12¹⁾, (II, 11 m. *ab extr. agmine*). IV, 37: *omnem ex castris equitatum - misit*. V, 13: *omnes ex Gallia naves appelluntur* (for *Gallia*). VII, 24 *omnis ex castris multitudo - concurreret.* — Hskr. har *primis* efter *proximis*, som synes at være en indskudt Forklaring af dette Ord. Det lader sig dog med Menig beholde: de nærmeste Skibe i den forreste Linje.

runt atque eos in fugam dederunt, neque longius prosequi potuerunt, quod equites cursum tenere atque insulam capere non potuerant. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

27. Hostes proelio superati, simul atque se ex fuga receperunt, statim ad Cæsarem legatos de pace miserunt: obsides datus, quæque imperasset, facturos esse polliciti sunt. Una cum his legatis Commius Atrebæs venit, quem supra demonstraveram a Cæsare in Britanniam præmissum. Hunc illi e navi egressum, quum ad eos oratoris modo Cæsaris mandata deferret, comprehenderant atque in vincula conicerant; tum proelio facto remiserunt et in petenda pace ejus rei culpam in multitudinem conicerunt et, propter imprudentiam ut ignosceretur, petiverunt. Cæsar questus, quod, quum ultro in continentem legatis missis pacem ab se petissent, bellum sine causa intulissent, ignoroscere imprudentiae dixit obsidesque imperavit, quorum illi partem statim dederunt, partem ex longinquieribus locis arcessitam paucis diebus sese datus dixerunt. Interea suos remigrare in agros jusserunt, principesque undique convenire et se civitatesque suas Cæsari commendare coeperunt.

28. His rebus pace confirmata post diem IV, quam est in Britanniam ventum, naves XVIII, de quibus supra demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex superiore portu leni

conspex.) oftere. — *simul*] fuldstænd. i Beg. af 27¹⁾). — *neque osv.*] uden dog at — Grunden var: at de manglede Ryttere (istedenfor denne Tanke angiver han med det samme Aarsagen til denne Mængel). — *capere*] tage (Land), naa.

27. *se - recep.*] II, 12 in. — *demonstraveram*] medens vi væntede Perf. II, 28 in. — *oratoris modo*] som Mellemmand, Mæglér, Underhandler (i Alm. med mundtligt Ærinde, altsaa af et snævrere Begreb end *legatus*; C. sendte ham jo ogsaa, for at han mere i sit eget end C's Navn *civitates hortetur, ut p. R. fidem sequantur.*) — *in agros*] til sine Bygder (hvor de hørte hjemme).

28. *post - quam*] § 276 A. 6. — *sustulerant*] havde taget ombord. — *superiore*] mere bestemt end *ulterior* i 23 in. og vi-

¹⁾ Netop i denne usfuldstænd. Form tør man maaske, naar Ordet sættes i Forbind. med det følg. *atque*, erkjende Oprindelsen til *simulatque*.

venti solverunt. Quæ quum appropinquarent Britanniæ et ex castris viderentur, tanta tempestas subito coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset, sed aliæ eodem, unde erant profectæ, referrentur, aliæ ad inferiorem partem insulæ, quæ est proprius solis occasum, magno sui cum periculo dejicerentur; quæ tamen ancoris jactis quum fluctibus complecentur, necessario adversa nocte in altum provectæ continentem petierunt.

29. Eadem nocte accidit, ut esset luna plena, qui dies maritimos æstus maximos in Oceano efficere consvevit, nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore et longas naves, quibus Cæsar exercitum transportandum curaverat quasque in aridum subduxerat, æstus complebat, et onerarias, quæ ad ancoras erant deligatae, tempestas afflictabat, neque ulla nostris facultas aut administrandi aut auxiliandi dabatur. Compluribus navibus fractis reliquæ quum essent funibus, ancoris reliquisque armamentis amissis ad navigandum inutiles, magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est; neque enim naves erant aliae, quibus reportari possent, et omnia deerant, quæ ad reficiendas naves erant usui,

ser, at denne Havn har ligget nordlig for den, hvori C. gik ombord. — *solverunt*] her med *naves* som Subj. NB. — *sui c. periculo*] vi skulde væntet *suo*, men naar den oprind. Bet. af *pericul.* (Forsøg) fastholdes, vil det ikke synes saa paafaldende og at ligge saa fjernt endda, at g. obj. her kan bruges ved den afdede Bet. (Fare). Skibenes Forslaelse var jo forbundet med et alvorligt Forsøg paa dem og deri viste sig Faren. Sml. § 297 b A. 1. extr. — *tamen ancor.* j.] for nl. at holde sig nær Øen, indtil Vinden lagde sig; *tamen* o: uaktet Stormens Heftighed. — *adversa n.*] skjont Natten stundede til.

29. Er d. engelske Astron. Halleys Beregn. riktig¹⁾), var der Fuldmaane Natten $\frac{30}{31}$ Aug. 55. — *qui dies*] nl. *plenilunii*, her *dies* alts. ikke Dag i Modsætning til Nat, men med Indbegreb af Nat, alts. = astronom. Dag (Døgn²), saal. 36: *die æquinoctii*. Sml. den ensartet. Begynd. af denne Bog, thi der *hieme: annus* = her *nocte: dies*. — *administrandi*] betjene dem (har Hensyn til Folkene ombord, liges. *auxiliandi* sikter til Hjælp fra Land). — *id quod*] § 315 b.

¹⁾ En anden har beregnet Tiden til Natten $\frac{9}{10}$ Septbr.

²⁾ Sml. V, 13: *dies continuos XXX sub bruma esse noctem.*

et, quod omnibus constabat, hiemari in Gallia oportere, frumentum his in locis in hiemem provisum non erat.

30. Quibus rebus cognitis principes Britanniæ, qui post proelium ad Cæsarem convenerant, inter se collocuti, quum equites et naves et frumentum Romanis deesse inteligerent et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent, quæ hoc erant etiam angustiora, quod sine impedimentis Cæsar legiones transportaverat, optimum factu esse duxerunt, rebellione facta frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere, quod iis superatis aut reditu interclusis neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant.

31. Itaque rursus conjuratione facta paulatim ex castris discedere ac suos clam ex agris deducere coeperunt. At Cæsar etsi nondum eorum consilia cognoverat, tamen et ex eventu navium suarum et ex eo, quod obsides dare intermisserant, fore id, quod accidit, suspicabatur. Itaque ad omnes casus subsidia comparabat; nam et frumentum ex agris quotidie in castra conferebat et, quæ gravissime afflictæ erant naves, earum materia atque ære ad reliquias reficiendas utebatur et, quæ ad eas res erant usui, ex continenti comportari jubebat. Itaque quum summo studio a militibus administraretur, XII navibus amissis, reliquis ut navigari commode posset, effecit.

32. Dum ea geruntur, legione ex consuetudine una frumentatum missa, quæ appellabatur septima, neque ulla ad id tempus belli suspicione interposita, quum pars hominum in agris remaneret, pars etiam in castra ventitaret, ii, qui portis castrorum in statione erant, Cæsari nuntiaverunt, pul-

30. *etiam*] ved Kompar.: endnu. — *factu*] § 412. Her saa godtsom overflødikt — (oversætl.). — *deducere*] fra det indre af Landet ned imod Kysten (*de*).

31. *ære*] hos de gamle eg. Bronze, det eg. Kobber blev senere benævnt *cuprum* (o: *æs Cyprus*). — *ad eas res*] underlukt, da man skulde vænte *ad eam rem* (o: *ad reficiendum*).

32. *appellab. septima*] Legionerne fik Navn (Numer) ved Udskrivningen efter det bestaaende Antal Legioner og beholdt dette ogsaa da, naar andre afskediges og færre Legioner var tilstede. —

verem majorem, quam consuetudo ferret, in ea parte videri, quam in partem legio iter fecisset. Cæsar id, quod erat, suspicatus, aliquid novi a barbaris initum consilii, cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci, ex reliquis duas in stationem cohortes succedere, reliquias armari et confestim sese subsequi jussit. Quum paulo longius a castris processisset, suos ab hostibus premi atque ægre sustinere et conferta legione ex omnibus partibus tela conjici animadvertisit. Nam quod omni ex reliquis partibus demesso frumento pars una erat reliqua, suspicati hostes, huc nostros esse venturos, noctu in silvis delituerant; tum dispersos depositis armis in metendo occupatos subito adorti, paucis interfectis reliquos incertis ordinibus perturbaverant, simul equitatu atque essedis circumdederant.

33. Genus hoc est ex essedis pugnæ. Primo per omnes partes perequitant et tela conjiciunt atque ipso terrore equorum et strepitu rotarum ordines plerumque perturbant et, quum se inter equitum turmas insinuaverunt, ex essedis desiliunt et pedibus proeliantur. Aurigæ interim paulatim ex proelio excedunt atque ita currus collocant, ut, si illi a multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum in proeliis præstant, ac tantum usu quotidiano et exercitatione efficiunt, uti in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sus-

consuet. ferret] Sædvanen førte med sig : det var sædvanligt. — *paulo longius]* lidt langt¹⁾. — *ex reliq. partibus]* Mening. er, at alt Korn paa (*in*) de øvr. Kanter var afmejet, og ført derfra (*ex*). Den sædvanl. (prægnante) Korthed ved en saad. Frastedsbetegn. (25). — *incertis ordin.]* da Gelederne var vakkende (holdningsløse), da man ikke stod i ordentlige Geleder.

33. *hoc est]* er af følg. Beskaff. Disse Vogne var tohjulede og lignede Homers ἄρκατα med en πτεροφόρης (*essedarius*) og ἥριοχος (*auriga*). — *perequitant]* her alts. om anden Brug af Heste end til Ridning. — *ipso terrore]* ved selve Skrækken : endog, alene v. S. (sml. *avtōs*). — *præstant]* yder, tilvejebringer. —

¹⁾ Ikke: „lidt for langt“, der her endog vilde være ganske meningsløst. Udtryk som *paulum longe* ser man alts. Latin. har ömmet sig ved. Sml. III, 14: *paulo fortius factum* - IV, 23: *paulo tardius* (en Smule sendræktig).

tinere et brevi moderari ac flectere et per temonem percurtere et in jugo insistere et se inde in currus citissime recipere conservent.

34. Quibus rebus perturbatis nostris novitate pugnæ, tempore opportunissimo Cæsar auxilium tulit; namque ejus adventu hostes constiterunt, nostri se ex timore receperunt. Quo facto, ad lacessendum et ad committendum proelium alienum esse tempus arbitratus, suo se loco continuit et brevi tempore intermisso in castra legiones reduxit. Dum hæc geruntur, nostris omnibus occupatis, qui erant in agris reliqui, discesserunt. Secutæ sunt continuos complures dies tempestates, quæ et nostros in castris continerent et hostem a pugna prohiberent. Interim barbari nuntios in omnes partes dimiserunt paucitatemque nostrorum militum suis prædicaverunt et, quanta prædæ faciendæ atque in perpetuum sui liberandi facultas daretur, si Romanos castris expulissent, demonstraverunt. His rebus celeriter magna multitudine peditatus equitatusque coacta ad castra venerunt.

35. Cæsar etsi idem, quod superioribus diebus accidérat, fore videbat, ut, si essent hostes pulsi, celeritate periculum effugerent, tamen nactus equites circiter triginta, quos Commius Atrebæs, de quo ante dictum est, secum transportaverat, legiones in acie pro castris constituit. Commisso proelio diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt ac terga verterunt. Quos tanto spatio secuti, quantum cursu et viribus efficere potuerunt, complures ex iis occiderunt; deinde omnibus longe lateque ædificiis incensis se in castra receperunt.

sustinere] holde an, stanse. — *brevi mod. osv.]* i en Haandevenning styre og svinge. — *in jugo]* der laa paa Hestenes Ryg, hvorfra de da bedre kunde naa Fienden, hugge og skyde el. i alle Fald forvirre ham ved at være fast allestedts paa engang.

34. *Quibus rebus]* under disse Omstændigheder, derfor (sml. *qua re, quare*). — *Quo facto]* desuaktet -? — *qui - reliqui]* hvorom i 32: *quum pars homin. in. agris remaneret*.

35. *equites c. t.]* først her faar vi høre, at Commius har haft Ryttere med sig, der nu først maa være undslupne til C. Utydelikt!! — *quantum - efficere]* i (henad) en saa stor Vidde, som de ved

36. Eodem die legati ab hostibus missi ad Cæsarem de pace venerunt. His Cæsar numerum obsidum, quem ante imperaverat, duplicavit, eosque in continentem adduci jussit, quod propinqua die æquinoctii, infirmis navibus, hiemi navigationem subjiciendam non existimabat. Ipse idoneam tempestatem nactus paulo post medium noctem naves solvit, quæ omnes incolumes ad continentem pervenerunt; sed ex iis onerariæ duæ eosdem, quos reliquæ, portus capere non potuerunt et paulo infra delatae sunt.

37. Quibus ex navibus quum essent expositi milites circiter CCC atque in castra contenderent, Morini, quos Cæsar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat, spe prædæ adducti primo non ita magno suorum numero circumstetterunt ac, si sese interfici nollent, arma ponere jusserunt. Quum illi orbe facto sese defenderent, celeriter ad clamorem hominum circiter milia sex convenerunt. Qua re nuntiata Cæsar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit. Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt atque amplius horis quattuor fortissime pugnaverunt, et paucis vulneribus acceptis complures ex iis occiderunt. Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit, hostes abjectis armis terga verterunt magnusque eorum numerus est occisus.

Løb og Kræfter kunde udrette ø: saa langt, som de kunde løbe og havde Kræfter til (ø: havde Kræfter til at løbe – et Slags Hendiad. er alts. *cursu et viribus*, Løbet betingedes af Kræfterne). Havde her staat: *quanta eorum facultas fuit*, var Stedet blevet II, 11 extr.

36. *quod propinqua* osv.] han havde alts. ikke Tid til at vænte paa dem. — *hiemi - subjcic.*] burde udsættes for Vinterstormene, – fra den Tid kunde nl. i udvidet Forstand *hiems* regnes ø: den Aarstid, da det sædv. regner (*væi*) og stormer.¹⁾.

37. *in castra*] rimel. den af Sulpicius Rufus slagne 22 extr. — *orbe*] med Front til alle Sider, hv. alts. ingen aaben Flanke stilledes blot – det yderste Nedmiddel, naar man trængtes af en fiendtlig Overmakt²⁾. — *paucis - acceptis*] § 431 A. 2. — *compl. - occider.*] sml. 35 extr.

¹⁾ De bedste Hskr.'s *reliqui* (de øvrige Folk) for *relique* (de øvr. Skibe) i denne simple Stn. forekommer mig at bero paa en alfor dristig og her særdeles umotiveret constr. ad sententiam.

²⁾ Frigell sammenligner hermed den Maade, en Flok Heste forsvarer sig paa mod Ulve.

38. Cæsar postero die T. Labienum legatum cum iis legionibus, quas ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. Qui quum propter siccitates paludum, quo se reciperent, non haberent (quo superiore anno perfugio ^{et} fuerant usi), omnes fere in potestatem Labieni pervernerunt. At Q. Titurius et L. Cotta legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant, omnibus eorum agris vastatis, frumentis succisis, ædificiis incensis, quod Menapii se omnes in densissimas silvas abdiderant, se ad Cæsarem receperunt. Cæsar in Belgis omnium legionum hiberna constituit. Eo duæ omnino civitates ex Britannia obsides miserunt, reliquæ neglexerunt. His rebus gestis ex litteris Cæsaris dierum XX supplicatio a senatu decreta est.

38. *siccitates*] Plur.? — *in - silvas abdid.*] § 230 A. 4. extr. — *viginti*] saamange, især af Fryd over, at Britanniæ var Romerne aabnet. Overhovedet teede man sig i Rom ved disse Efterretninger, som om nye Verdener var opdagede!

Liber V.

Lucio Domitio, Appio Claudio consulibus discedens ab hibernis Cæsar in Italiam, ut quotannis facere consverat, legatis imperat, quos legionibus præfecerat, uti quam plurimas possent hieme naves ædificandas veteresque reficiendas curarent. Earum modum formamque demonstrat. Ad celeritatem onerandi subductionesque paulo facit humiliores, quam quibus in nostro mari uti consuevimus, atque id eo magis, quod propter crebras commutationes æstuum minus magnos ibi fluctus fieri cognoverat; ad onera et ad multitudinem jumentorum transportandam paulo latiores, quam quibus in reliquis utimur maribus. Has omnes actuarias imperat fieri, quam ad rem multum humilitas adjuvat. Ea, quæ sunt usui ad armandas naves, ex Hispania apportari jubet. Ipse conventibus Galliæ citerioris peractis in Illyricum proficiscitur, quod a Pirustis finitimatam partem provinciæ incursionibus vastari audiebat. Eo quum venisset, civitatibus milites imperat certumque in locum convenire jubet. Qua re nuntiata Pirustæ legatos ad eum mittunt, qui doceant nihil earum rerum publico factum consilio, seseque paratos esse demonstrant omnibus rationibus de injuriis satisfacere. Percepta oratione eorum Cæsar ob-sides imperat eosque ad certam diem adduci jubet; nisi ita fecerint, sese bello civitatem persecuturum demonstrat. His

5te Bog.

Aar 54. C.'s andet Tog til Britannien 1—23. Paa Grund af Misvækst lægges Legionerne i Vinterkvarter paa forskjellige Steder, Gallerne rejser sig og anfalder dem fleresteds med vekslende Held 24—58.

1. *propter crebras* osv.] sml. III, 13: *quod bis accidit* osv. En underlig Forklaring af den Omstænd., at Bølgerne i Kanalen gaar mindre høje!! — *actuarias*] et alm. Navn paa de mindre ved Segl og især ved Aarer let haandterlige Hurtigsejlere. — *fieri*] § 396

ad diem adductis, ut imperaverat, arbitros inter civitates dat, qui litem aestiment poenamque constituant.

2. His confectis rebus conventibusque peractis in citeriore Galliam revertitur atque inde ad exercitum proficiscitur. Eo quum venisset, circuitis omnibus hibernis singulari militum studio in summa omnium rerum inopia circiter DC eius generis, cuius supra demonstravimus, naves et longas XXVIII invenit instructas, neque multum abesse ab eo, quin paucis diebus deduci possint. Collaudatis militibus atque iis, qui negotio præfuerant, quid fieri velit, ostendit atque omnes ad portum Itium convenire jubet, quo ex portu commodissimum in Britanniam trajectum esse cognoverat, circiter milium passuum XXX a continenti. Huic rei quod satis esse visum est militum reliquit; ipse cum legionibus expeditis IV et equitibus DCCC in fines Trevirorum proficiscitur, quod hi neque ad concilia veniebant neque imperio parebant Germanosque Transrhenanos sollicitare dicebantur.

3. Hæc civitas longe plurimum totius Galliæ equitatu valet magnasque habet copias peditum Rhenumque, ut supra demonstravimus, tangit. In ea civitate duo de principatu inter se contendebant, Indutiomarus et Cingetorix; e quibus alter, simul atque de Cæsaris legionumque adventu cognitum est, ad eum venit, se suosque omnes in officio futuros neque ab amicitia populi Romani defecturos confirmavit, quæque in Treviris gererentur ostendit. At Indutiomarus equitatum peditatumque cogere iisque, qui per ætatem in armis esse non poterant, in silvam Arduennam abditis (quæ ingenti magni-

A. 3. — *armandas*] hertil hentedes fra Spanien saavel *spartum* (hvoraf Tongværk) som Metaller. — *litem*] i Modsætu. til *poenam* — ?

2. *circuitis*] gjort sin Runde til : rejst omkring og besiktigt (sml. *c. vigilias, portas*). — *cujus*] sc. *generis naves*; ogsaa *quod* kunde her været sat. — *quin*] efter *neque m. abesse*, medens Hensyn alene til *ab eo* vilde krævet ut (§ 374). — *p. Itium*] Calais(?). — *ad concilia*] saadanne af C. indkaldte Forsaml. af Gallerne omtales her først; han indførte dem vel efter Galliens Underkastelse, sml. VI, 3 & 4.

3. *Rhenum — tangit*] desto lettere kunde de „*Germanos Transrh. sollicitare*“ mod C. — *in silvam — abditis*] men I,

tudine per medios fines Trevorum a flumine Rheno ad initium Remorum pertinet), bellum parare instituit. Sed posteaquam nonnulli principes ex ea civitate, et familiaritate Cingetorigis adducti et adventu nostri exercitus perterriti, ad Cæsarem venerunt et de suis privatim rebus ab eo petere coeperunt, quoniam civitati consulere non possent, veritus, ne ab omnibus desereretur, Indutiomarus legatos ad Cæsarem mittit: Sese idcirco ab suis discedere atque ad eum venire noluisse, quo facilius civitatem in officio contineret, ne omnis nobilitatis discessu plebs propter imprudentiam laberetur. Itaque esse civitatem in sua potestate, seque, si Cæsar permitteret, ad eum in castra venturum et suas civitatisque fortunas ejus fidei permissurum.

4. Cæsar, etsi intelligebat, qua de causa ea dicerentur quæque eum res ab instituto consilio deterret, tamen, ne æstatem in Treviris consumere cogeretur omnibus ad Britannicum bellum rebus comparatis, Indutiomarum ad se cum ducentis obsidibus venire jussit. His adductis, in iis filio propinquisque ejus omnibus, quos nominatim evocaverat, consolatus Indutiomarum hortatusque est, uti in officio maneret; nihil tamen secius principibus Trevorum ad se convocatis, hos singillatim Cingetorigi conciliavit: quod quum merito ejus a se fieri intelligebat, tum magni interesse arbitrabatur ejus auctoritatem inter suos quam plurimum valere, cuius tam egregiam in se voluntatem perspexisset. Id tulit factum graviter Indutiomarus, suam gratiam inter suos minui, et, qui jam ante inimico in nos animo fuisset, multo gravius hoc dolore exarsit.

39: *abdicti in tabernaculis - ? — privatim*] ved sin Stilling — næsten attributivt (sml. *omnes circa populi, multæ invicem clades*) eg. dog: om sine (egne) Anliggender ad privat Vej (som Privatmænd¹). — *laberetur*] skulde gjøre en dum Streg (en „*lapsus*“).

4. *consolatus*] i Anledning af de for ham dyrebare Gidslers Udleverelse. — *magni*? — *Id - factum*] fyldigere end blot *id*, antyder forelebig den afhæng. Stn. — *fuisset*] § 366 A. 3. — *hoc dolore*] § 314.

¹⁾ saa at *privatum* er sat under en vis Indflyd. af Verbet (*petere*), og forsaavidt vilde der dog være nogen Forskjel, om her stod: *privatis*.

5. His rebus constitutis Cæsar ad portum Itium cum legionibus pervenit. Ibi cognoscit, LX naves, quæ in Meldis factæ erant, tempestate rejectas cursum tenere non potuisse atque eodem, unde erant profectæ, revertisse; reliquas paratas ad navigandum atque omnibus rebus instructas invenit. Eodem totius Gallæ equitatus convenit numero milium quattuor, principesque ex omnibus civitatibus; ex quibus perpaucos, quorum in se fidem perspexerat, relinquere in Gallia, reliquos obsidum loco sectum ducere decreverat, quod, quum ipse abesset, motum Gallæ verebatur.

6. Erat una cum ceteris Dunnorix Hæduus, de quo ab nobis ante dictum est. Hunc secum habere in primis constituerat, quod eum cupidum rerum novarum, cupidum imperii, magni animi, magnæ inter Gallos auctoritatis cognoverat. Accedebat huc, quod jam in concilio Hæduorum Dunnorix dixerat, sibi a Cæsare regnum civitatis deferri; quod dictum Hædui graviter ferebant, neque recusandi aut deprecandi causa legatos ad Cæsarem mittere audebant. Id factum ex suis hospitibus Cæsar cognoverat. Ille omnibus primo precibus petere contendit, ut in Gallia relinquatur, partim quod insvetus navigandi mare timeret, partim quod religionibus impediri sese diceret. Posteaquam id obstinate sibi negari vidit, omni spe impetrandi adempta principes Gallæ sollicitare, sevocare singulos hortarique coepit, uti in contienti remanerent; metu territare: non sine causa fieri, ut Gallia omni nobilitate spoliaretur; id esse consilium Cæsaris, ut, quos in conspectu Gallæ interficere vereretur, hos omnes in Britanniam traductos necaret; fidem reliquis interponere,

5. *Meldi*] i Vinkelen mell. Marne og Seine. — *numero m. q.* vi: i et Antal af -, men paa Latin tages riktigst Genit. som afhæng. af *equitatus*, og *numero* er da det hyppige overflød. Tillæg til Talangivelser (i Abl. efter § 253). — *loco*] § 273 b. A. 1.

6. *ante*] I, 3 og 16-20 (sml. især med vort Sted 18 in.: *Ipsum esse D.*) — *magni animi*] I, 28 extr. — *Acced. - quod*] kunde her staa *ut?* (III, 13 extr.). — *navigandi*] § 289 b. — *quod - diceret*] I, 23 extr.: *existimarent*; her vilde det ogsaa være for meget at fordré, at dette Led skulde staa i Indik., medens det foreg. parallelle er sat i Konj. — *religion.*] religiøse Betænkelsigheder. —

jusjurandum poscere, ut, quod esse ex usu Galliae intellectum esset, communi consilio administrarent. Hæc a compluribus ad Cæsarem deferebantur.

7. Qua re cognita Cæsar, quod tantum civitati Hæduæ dignitatis tribuebat, coërcendum atque deterendum, quibus cunque rebus posset, Dumnorigem statuebat; quod longius ejus amentiam progreedi videbat, prospiciendum, ne quid sibi ac rei publicæ nocere posset. Itaque dies circiter XXV in eo loco commoratus, quod corus ventus navigationem impeditiebat, qui magnam partem omnis temporis in iis locis flare consuevit, dabat operam, ut in officio Dumnorigem contineret, nihilo tamen secius omnia ejus consilia cognosceret; tandem idoneam nactus tempestatem milites equitesque descendere in naves jubet. At omnium impeditis animis Dumnorix cum equitibus Hæduorum a castris insciente Cæsare domum descendere coepit. Qua ræ nuntiata Cæsar, intermissa profectio atque omnibus rebus postpositis, magnam partem equitatus ad eum insequendum mittit retrahique imperat: si vim faciat neque pareat, interfici jubet, nihil hunc se absente pro sano facturum arbitratus, qui præsentis imperium neglexisset. Ille enim revocatus resistere ac se manu defendere suorumque

*territare - interpon. - poscere] § 392. — interficere] § 376
A. — fidem reliq. interponere] ent.: lod et Løfte, Æresord indtræde mellem de øvrige : foranledigede dem til at forbinde sig med hverandre til en gjensidig Forpliktelse (brakte dem i en solidarisk Ansvarlighed), — el. (maaske simpelere og derhos mere sprogriftik): gav dem sit Æresord. Ved reliquis forstaas de i 5 omtalte *per paucos, quorum in se f. p.*, og som han df. *relinquere in Gallia decreverat* — i Modstn. til hine *principes Gallie*, som D. *solicitare osv. coepit. — ut administrarent*] at de (efter D.'s Vilje) skulde osv. Acc. c. inf. istedenfor *ut* (sml. I, 31 *jurejurando obstringere*) vilde hen have indeholdt de sværgendes Beslutning (at de vilde —); *ut* staar forøv. her under stærk Indflyd. af *poscere*.*

7. *quod - tribuebat*] og derfor ikke vilde straks grieve til de haardeste Midler. — *quod longius osv.*] men, fordi osv. — *corus*: *caurus = lotum; laulum = Morus; Maurus. — descend. in n.*] ellers C.: *consc. n.* uden *in.* — *omn. impedit. an.*] da der var lakt Beslag paa - Opmærks. — *pro sano*] Mask. — *enim*] elliptisk, sc. f. Eks.: og saa gik det ogsaa, og C. havde ikke taget fejl af Man-

fidem implorare coepit, sæpe clamitans liberum se liberæque esse civitatis. Illi, ut erat imperatum, circumsistunt hominem atque interficiunt; at equites Hædui ad Cæsarem omnes revertuntur.

8. His rebus gestis, Labieno in continentum cum tribus legionibus et equitum milibus duobus relicto, ut portus tueretur et rem frumentariam provideret, quæque in Gallia gererentur cognosceret consiliumque pro tempore et pro re caperet, ipse cum quinque legionibus et pari numero equitum, quem in continentum reliquerat, ad solis occasum naves solvit, et leni africo provectus media circiter nocte vento intermisso cursum non tenuit et longius delatus æstu orta luce sub sinistra Britanniam relictam conspexit. Tum rursus æstus commutationem secutus remis contendit, ut eam partem insulæ caperet, qua optimum esse egressum superiore æstate cognoverat. Qua in re admodum fuit militum virtus laudanda, qui vectoriis gravibusque navigiis non intermisso remigandi labore longarum navium cursum adæquarunt. Accessum est ad Britanniam omnibus navibus meridiano fere tempore, neque in eo loco hostis est visus, sed, ut postea Cæsar ex captivis cognovit, quum magnæ manus eo convenissent, multitudine navium perterritæ (quæ cum annotinis privatisque, quas sui quisque commodi fecerat, amplius DCCC uno erant visæ tempore) a litore discesserant ac se in superiora loca abdideant.

9. Cæsar exposito exercitu et loco castris idoneo capto

den (el. lign.), th. i. I saadan Forbind. nærmest *enim* sig stærkt til *enimvero* og kan gjengives ved: virkelig (han begyndte virkelig —¹). *enimvero*

8. *pari numero - quem*] eg. *pari sc. ei, quem* (lige med det, som); for *quem* kunde vi ogsaa have haft *atque* (sml. 13 in. *pari spatio - atque*). — *sub sinistra - relictam*] efterladt paa venstre Side, liggende bagenfor til venstre (alts. forbisejlet). — *navigiis*] abl. instr. (vi: som paa el. med de tunge Lastskibe holdt Skridt med —) el. duo abl.: skjønt der var osv. — *que*] § 284 A. 7. — *quas sui - commodi -*] som man havde ladet gjøre til sin Bekvæmelighed, — en mærkel. Genit., der udtrykker Hensikten²).

¹⁾ Sml. Liv. XXII, 25: *tum M. id enim ferendum esse negat.*

²⁾ noget, som i Grunden kun skulde ligge i et med et Gerundiv forbundet Subst. Auberts Beiträge I, pag. 29. (sml. IV, 17 extr.).

ubi ex captivis cognovit, quo in loco hostium copiæ consenserunt, cohortibus X ad mare relictis et equitibus CCC, qui præsidio navibus essent, de tertia vigilia ad hostes contendit, eo minus veritus navibus, quod in litore molli atque aperto deligatas ad ancoram relinquebat, et præsidio navibusque Q. Atrium præfecit. Ipse noctu progressus milia passuum circiter XII hostium copias conspicatus est. Illi equitatu atque esedis ad flumen progressi ex loco superiore nostros prohibere et proelium committere coeperunt. Repulsi ab equitatu se in silvas abdiderunt, locum nacti egregie et natura et opere munitum, quem domestici belli, ut videbatur, causa jam ante præparaverant; nam crebris arboribus succisis omnes introitus erant præclusi. Ipsi ex silvis rari propugnabant nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis septimæ testudine facta et aggere ad munitiones adjecto locum ceperunt eosque ex silvis expulerunt paucis vulneribus acceptis. Sed eos fugientes longius Cæsar prosequi vetuit, et quod loci naturam ignorabat, et quod magna parte diei consumpta munitioni castrorum tempus relinqui volebat.

10. Postridie eius diei mane tripartito milites equitesque in expeditionem misit, ut eos, qui fugerant, persequerentur. His aliquantum itineris progressis, quipi jam extremi essent in prospectu, equites a Q. Atrio ad Cæsarem venerunt, qui nuntiarēt superiore nocte maxima coorta tempestate prope omnes naves afflictas atque in litore ejectas esse, quod neque ancoræ funesque subsisterent neque nautæ gubernatoresque

9. *veritus nav.] vereri* (sjælden i en saad. Forb.) = *timere* (*suis rebus* IV, 16 in.). — *in litore]* IV, 28 extr. — ¹⁾). — *rari]* i adsprede Hobe, enkelvæs (mods. *conferti*). — *testud.]* II, 6 m.

10. *milites equitesque]* I, 42 extr. — *extremi]* af de flyktende. — *in litore eject. e.]* laa opkastede paa Stranden (den samme Korthed i Udrykket som *ponere vas in mensa, abdilus in silvis* osv. eg. *in litus eject. esse et in eo jacere*).

¹⁾ *navibusque* er en Konjekt. af Nipperdey. Hskr. har haardnakket: *præsidio navibus - præfecit; navibus* skulde da, forklarer man, være en Dat., der hørte nøje sammen med *præsidio* (Bedækningsmandskabet for Skibene)!! Rimeligt stryges *navibus* ganske som indkommet fra d. foreg. *præsidio navibus* essent.

vim tempestatis pati possent; itaque ex eo concursu navium magnum esse incommodum acceptum.

11. His rebus cognitis Cæsar legiones equitatumque revocari atque in itinere resistere jubet, ipse ad naves revertitur; eadem fere, quæ ex nuntiis litterisque cognoverat, coram perspicit, sic ut amissis circiter XL navibus reliquæ tamen refici posse magno negotio viderentur. Itaque ex legionibus fabros deligit et ex continentis aliros arcessi jubet; Labieno scribit, ut, quam plurimas possit, iis legionibus, quæ sunt apud eum, naves instituat. Ipse, etsi res erat multæ operæ ac laboris, tamen commodissimum esse statuit, omnes naves subduci et cum castris una munitione conjungi. In his rebus circiter dies decem consumit ne nocturnis quidem temporibus ad laborem militum intermissis. Subductis navibus castrisque egregie munitis easdem copias, quas ante, præsidio navibus reliquit; ipse eodem, unde redierat, proficiscitur. Eo quum venisset, majores jam undique in eum locum copiæ Britannorum convenerant, summa imperii bellique administrandi communi consilio permissa Cassivellauno, cujus fines a maritimis civitatibus flumen dividit, quod appellatur Tamesis, a mari circiter milia passuum LXXX. Huic superiore tempore cum reliquis civitatibus continentia bella intercesserant; sed nostro adventu permoti Britanni hunc toti bello imperioque prefecerant.

12. Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsi memoria proditum dicunt, maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgio transierant (qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt) et bello illato ibi remanserunt atque agros colere coeperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaque ædificia, fere Gallicis consimilia, peccorum magnus numerus. Utuntur aut ærc aut taleis ferreis

11. *iis legionibus]* I, 8 in. — *sunt]* § 369 A. 2. — *ad laborem - intermissis]* eg. da - sendtes m. H. t. - Arbejde (afbrydende) indimellem ɔ: lodes ubenyttede, § 431 A. 2.

12. *memoria proditum]* at det er forplantet ved Hukommelsen ɔ: efter Sagnet (men *p. memoriae -?*). — *Belgio]* Belgernes Land, sml. *Samnium*. — *quibus - ex civitat.*] som om der

ad certum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed ejus exigua est copia; ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est præter fagum atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare fas non putant; hæc tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora quam in Gallia remissioribus frigoribus.

13. Insula natura triquetra, cuius unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves appelluntur, ad orientem solem, inferior ad meridiem spectat; hoc pertinet circiter milia passuum D. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem; qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut aestimatur, quam Britannia, sed pari spatio transmissus atque ex Gallia est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona; complures præterea minores subjectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos XXX sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percontationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breviores esse quam in continenti noctes videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, DCC milium. Tertium est contra septentriones; cui parti nulla est objecta terra, sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam spectat. Hoc milia passuum DCCC in longitudinem esse ex-

ovenfor stod *earum - civitatum* (og ikke: *iis*, sat til det styrende *nominibus*). — *animi - causa*] betyder — ?

13. *ad Hispan.*] her og flere steds viser sig de Tiders unejaktige geogr. Kundskab. Længden af Øens Sider opgives ogsaa for stor. — *transmissus*] tages bedst som Genit. til *spatio*. — *cursu*] = *transmissu*, ogs. vi: „Løb“ i denne Forbind. — *de quibus insulis*] skulde her eg. være gjentaget ved et *ibi* (om hvilke - skrevet, at der osv.), ualm. Kstr. for *in q. ins.* § 395 A. 7. Skjønt herved maa menes de skotske Øer, passer dog denne Bemærkning ikke paa dem, men kun paa Egne med $67^{\circ} 23'$ (c. Bodes) Brede (se Indledn. til Geogr.). — *sub bruma*] § 230 sub b. — *nisi*] § 442 c. A. 3. — *ex aqua mensuris*] „per cognitionem“ med *poculum ex auro* § 300 A. 3 extr. Hv. tænkes paa *clepsydræ*. — *breviores*] da det var Sommer, og Britan. ligger nordligere. — *fert*] IV, 32 m.

stimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centum milium passuum.

14. Ex iis omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem atque hoc horridiores sunt in pugna aspectu, capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa præter caput et labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes, et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis; sed si qui sunt ex iis nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quæque deducta est.

15. Equites hostium essedariique acriter proelio cum equitatu nostro in itinere confixerunt, tamen ut nostri omnibus partibus superiores fuerint atque eos in silvas collesque compulerint; sed pluribus interfectis cupidius insecuri nonnullos ex suis amiserunt. At illi intermisso spatio, imprudentibus nostris atque occupatis in munitione castrorum, subito se ex silvis ejecerunt impetuque in eos facto, qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnaverunt, duabusque missis subsidio cohortibus a Cæsare atque iis primis legionum duarum, quum hæ per exiguo intermisso loci spatio inter se constitissent, novo genere pugnæ perterritis nostris per medios audacissime perruperunt seque inde incolumes receperunt. Eo die Q. Laberius Durus tribunus militum interficitur. Illi pluribus summissis cohortibus repelluntur.

16. Toto hoc in genere pugnæ, quum sub oculis omnium ac pro castris dimicaretur, intellectum est, nostros propter gravitatem armorum, quod neque insequi cedentes possent neque ab signis discedere auderent, minus aptos esse ad hujus

14. *Interiores*] „Oplænder“ — *Uxores* osv.] hver 10 el. 12 Mænd har Hustruer fælles med hverandre. — *quo*] = ? - *ducere* netop om Brudens festlige Førelse til Mandens Hus.

15. *essedariique*] kun en nærmere Forklaring til *equites*. — *fuerint*] II, 21 in. *defuerit*. — *atque iis*] § 484 c. Den første Kohort i Legionen bestod altid af de bedste Folk og var df. af højere Rang og Værdighed end de 9 øvrige.

generis hostem; equites autem magno cum periculo proelio dimicare, propterea quod illi etiam consulto plerumque cederent et, quum paulum ab legionibus nostros removissent, ex essedis desilirent et pedibus dispari proelio contenderent. Equestris autem proelii ratio et cedentibus et insequentibus par atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut nunquam conferti, sed rari magnisque intervallis proeliarentur stationesque dispositas haberent atque alios alii deinceps exciperent integrique et recentes defatigatis succederent.

17. Postero die procul a castris hostes in collibus constiterunt rarie se ostendere et lenius quam pridie nostros equites proelio lacescere coeperunt. Sed meridie, quum Cæsar pabulandi causa tres legiones atque omnem equitatum cum G. Trebonio legato misisset, repente ex omnibus partibus ad pabulatores advolaverunt, sic uti ab signis legionibusque non absisterent. Nostri acriter in eos impetu facto repulerunt neque finem sequendi fecerunt, quoad subsidio confisi equites, quum post se legiones viderent, præcipites hostes egerunt, magnoque eorum numero imperfecto neque sui colligendi neque consistendi aut ex essedis desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga protinus quæ undique convenierant auxilia discesserunt, neque post id tempus unquam summis nobiscum copiis hostes contenderunt.

18. Cæsar cognito consilio eorum ad flumen Tamesin in fines Cassivellauni exercitum duxit, quod flumen uno om-

16. *Equestris - proelii* osv.] og Beskaffenheten af deres Vognkamp paaførte baade de vigende og forfølgende (Romere) en lige, ja den samme Fare; idet de nl., naar Romerne (navnl. de Rom. Ryttere, thi Fodfolket kunde jo saagdtsom ej bruges i denne Kamp, hører vi) etter veg, besteg sine Heste og Vogne - i Modstn. til *ex essedis desilirent et pedibus contenderent* - og forfulkte dem. — *dispositas haberent*] ganske forskj. fra *disposuissent* -? — *alios - exciperent*] aføste hverandre i en uafbrudt Række (forklaries nærmere ved *integrique* osv.).

17. *lenius*] mindre hidsig. — *ab signis l.q.*] ikke engang de (til de furagerendes Beskyttelse) i sluttede Rækker opstillede Legion. lod de i Fred. — *summis copiis*] „sin hele forenede Troppemasse“, *summus* (sml. *summa*, Subst.) ofte om det hele el. det, hvorpaa noget mest beror.

nino loco pedibus, atque hoc ægre, transiri potest. Eo quum venisset, animum advertit, ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas; ripa autem erat acutis sudibus præfixis munita, ejusdemque generis sub aqua defixa sudes flumine tegebantur. His rebus cognitis a captivis perfugisque Cæsar præmisso equitatu confestim legiones subsequi jussit. Sed ea celeritate atque eo impeto milites ierunt, quum capite solo ex aqua exstant, ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent ripasque dimitterent ac se fugæ mandarent.

19. Cassivellaunus, ut supra demonstravimus, omni deposita spe contentionis dimissis amplioribus copiis, milibus circiter quattuor essediarorum relicis, itinera nostra servabat paulumque ex via excedebat locisque impeditis ac silvestribus sese occultabat atque iis regionibus, quibus nos iter facturos cognoverat, pecora atque homines ex agris in silvas compellebat; et quum equitatus noster liberius prædandi vastandique causa se in agros ejecerat, omnibus viis semitisque essedarios ex silvis emittebat et magno cum periculo nostrorum equitum cum iis configebat atque hoc metu latius vagari prohibebat. Relinquebatur, ut neque longius ab agmine legionum discedi Cæsar pateretur et tantum in agris vastandis incendiisque faciendis hostibus noceretur, quantum labore atque itinere legionarii milites efficere poterant.

20. Interim Trinobantes, prope firmissima earum regionum civitas, ex qua Mandubratius adolescens Cæsaris fidem

18. *atque hoc*] Abl. — *præfixis*] foran paa Aabredden (som de saal, stod ud fra) indslagné.

19. *servabat*] = *observ.* — *Relinquebatur* osv.] § 373. „Nu blev der intet andet for C. at gjøre end paa den ene Side ikke — men paa den anden —“; *tantum* § 229 b. A. 1. -¹). — *labore atque itinere*] Rytteriet skulde ej udstrække sine Ødelæggelser længer, end Legionssoldaterne kunde udholde at marsere med. En Hengiadys alts, *cursu et viribus* IV, 35.

20. *Trinob.*] i d. sydostl. Brit. (Essex osv.). — *fidem secu-*

¹⁾ *in agris vastandis* o: i Henseende til det dyrkede Lands Herjing, naar Talen var derom, forsaavidt Skaden skulde vise sig deri, — uden *in* vilde vi derimod her have haft abl. instr. (ved at herje) — det er Forskjellen!

secutus ad eum in continentem Galliam venerat (cujus pater Imanuentius in ea civitate regnum obtinuerat imperfectusque erat a Cassivellauno, ipse fuga mortem vitaverat), legatos ad Cæsarem mittunt pollicenturque, sese ei dedituros atque imperata facturos; petunt, ut Mandubratium ab injuria Cassivellauni defendat atque in civitatem mittat, qui præsit imperiumque obtineat. Iis Cæsar imperat obsides XL frumentumque exercitui, Mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerunt, obsides ad numerum frumentumque miserunt.

21. Trinobantibus defensis atque ab omni militum injuria prohibitis Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, Cassi legationibus missis sese Cæsari dedunt. Ab iis cognoscit, non longe ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse silvis paludibusque munitum, quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, quum silvas impeditas vallo atque fossa munierunt, quo incursionis hostium vitandæ causa convenire conserunt. Eo proficiscitur cum legionibus, locum reperit egregie natura atque opere munitum; tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes paulisper morati militum nostrorum impetum non tulerunt seseque alia ex parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus, multique in fuga sunt comprehensi atque imperfecti.

22. Dum hæc in his locis geruntur, Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare supra demonstravimus, quibus regionibus quattuor reges præerant, Cingetorix, Carvilius, Taximagulus, Segovax, nuntios mittit atque iis imperat, uti

tus] IV, 21 m. — *Galliam*] forklarer *contin.* (eg. et Adj.) nærmere (ikke til Italien el. anden Del af Fastlandet); vi: G.'s Fastland. — *sese ei dedit.*] her maa tænkes til et Subj.akk. *se*, der som sædv. (sml. II, 3 in. — sml. ogsaa *inter se* for *se* (*sibi*) *inter se* osv.) er udtrængt af Objektsakk. — *qui præsit* osv.] at han (Mandubr.) kunde stille sig i Spidsen for dem og have Makten. — *exercitui*] til Hæren, — Dativ til det hele Udtryk: *iis C. imperat frumentum.* — *ad numerum*] sml. *ad tempus, ad diem* (II, 5 in.).

21. *defensis*] tagne i Forsvar. — *autem*] indleder her, som ofte, i Forbigaaende en Bemærkning. — *munierunt*] § 335 A. 1.

22. *quibus regioni*] gaaende tilbage paa *ad Cantium*, sml. IV, 4: *ad Rhenum pervenerunt; quas regiones* osv. — *per* —

coactis omnibus copiis castra navalia de improviso adoriantur atque oppugnant. Ii quum ad castra venissent, nostri eruptione facta multis eorum interfectis, capto etiam nobili duce Lugotorige suos incolumes reduxerunt. Cassivellaunus hoc proelio nuntiato, tot detrimentis acceptis, vastatis finibus, maxime etiam permotus defectione civitatum legatos per Atrebatem Commium de ditione ad Cæsarem mittit. Cæsar quum constitisset hiemare in continenti propter repentinus Galliæ motus, neque multum æstatis superesset atque id facile extrahi posse intelligeret, obsides imperat et, quid in annos singulos vectigalis populo Romano Britannia penderet, constituit; interdicit atque imperat Cassivellauno, ne Mandubratio neu Trinobantibus noceat.

23. Obsidibus acceptis exercitum reducit ad mare, naves invenit refectas. His deductis, quod et captivorum magnum numerum habebat et nonnullæ tempestate deperierant naves, duobus commeatibus exercitum reportare instituit. Ac sic accidit, uti ex tanto navium numero, tot navigationibus, neque hoc neque superiore anno ulla omnino navis, quæ milites portaret, desideraretur, at ex iis, quæ inanes ex continenti ad eum remitterentur, et prioris commeatus expositis

Commium] gjennem C., ved ham som Mellemmand. — *repentinos G. m.*] som han altid havde at befrykte. — *id - extrahi*] *id* ☺: det ikke-meget af Sommeren, som endnu var tilbage. — *extrahi* ☺: hengaa unyttet (hvis han nl. ikke gik ind paa Cass.'s Overgivelsesforslag men vilde fremdeles bekrike ham). Saal. bruges *extrah* ofte om at tilbringe Tiden paa en unyttig el. hensiktsløs Maade; sml. Li-vius XXXII, 9: *ne - sine ullo effectu æstas extraheretur.* — *interdicit atq. im. -, ne*] forbyder — strengelig, at — (to Ord for at forstørke Udtrykket, sml. *imploro et obtestor* osv.).

23. *d. commeatibus*] „i to Vendinger“, Transporter. — *Ac sic accidit, ut -]* og saaledes gik det, løb det hele af, at — uak-tet saamange „Rejsen“. — *et prioris* osv.] *et - et* (baade — og) med hver sin Stn. — staar i Apposit.forhold til *ex iis, quæ inanes - remitter*. De Skibe, der sendtes tomme fra Fastlandet til Britan., bestod af to Klasser: 1) de, der havde landsat første Transports Soldater og 2) de, som Lab. havde bygget (hvilke sidste jo eg. ikke *remittebantur* men *mittebantur*, — *remit*. alts. zeugmatisk). Men den første af hine Stng. (*et prioris - militibus*) er underlig formet og udtrykt ved et Abl., der — parallel med d. anden Stn. *quas*

militibus et quas postea Labienus faciendas curaverat numero LX, perpaucæ locum caperent, reliquæ fere omnes rejicerentur. Quas quum aliquamdiu Cæsar frustra exspectasset, ne anni tempore a navigatione excluderetur, quod æquinoctium suberat, necessario angustius milites collocavit, ac summa tranquillitate consecuta, secunda inita quum solvisset vigilia, prima luce terram attigit omnesque incolumes naves perdixit.

24. Subductis navibus concilioque Gallorum Samarobrivæ peracto, quod eo anno frumentum in Gallia propter siccitates angustius provenerat, coactus est aliter ac superioribus annis exercitum in hibernis collocare legionesque in plures civitates distribuere. Ex quibus unam in Morinos ducendam G. Fabio legato dedit, alteram in Nervios Q. Ciceroni, tertiam in Esuvios L. Roscio; quartam in Remis cum T. Labieno in confinio Trevirorum hiemare jussit; tres in Belgis collocavit: his M. Crassum quæstorem et L. Munatum Plancum et G. Trebonium legatos præfecit. Unam legiōnē, quam proxime trans Padum conscripserat, et cohortes quin-

*postea - curaverat - maa opfattes som et abl. qualit. (eg.: de af første Transports¹⁾ Soldaters Udskebing) men hvori dog ogsaa Bettydn. af duo abl. er bibeholdt med Eftertryk paa perf. partic. (efterat - var landsatte, som havde landsat). — *postea*] ɔ: efter den første Flaades Udrustning, 11 in: *Labieno scribit osv. — caperent*] IV, 26 extr. — *inita*] II, 2 in.*

24. Q. Cicer.] eneste Broder til den bekjendte Marcus Tullius Cic. — *in Belgis*] synes her at staa i indskrænket Bet. i Modstn. til de trende ovenfor nævnte belg. Folk. — *quæstorem*] I, 52 in.

1) Thi med Frigell at tage *prioris commeatus* som et Genit., styret af et underforstaat *naves*, „baade förste Transporte (Skibe) efter at have landsat —“ vil vel være at statuere en for dristig Kstr. Det maa vel styres af *militibus*. — Sml. forvr. med vort Sted Liv. III, 60 extr. *ad ortus - nec omnes dum eductos, nec, qui erant, satis explicatis ordinibus*, hvor *expl. ordin.* ogsaa er at opfaste som en duo abl., der parall. med *eductos* er abl. qual. — Stryges imidlertid med et Par Fortolkere (men mod Hskr.) et foran *prioris*, staar der: „men (at) af dem, som sendtes tomme tilbage til ham fra F. — efter at have landsat —, og af dem, som —“; da staar *remitt.* ikke *zeugmat.*, er *expos. milit.* kun en simpel Forklaring til *inanæ*, medens et foran *quas postea - i Foren.* med *curaverat* i Indik. hindrer, at denne Rel.stn. opfattes som en nærmere Udvkl. af den første, (saa at blot ét Slags Skibe skulde menes) og bevirker i Grunden en Tvedeling, ligesom ved *et - et*, kun ikke betegnet saa skarpt inddelende.

que in Eburones, quorum pars maxima est inter Mosam ac Rhenum, qui sub imperio Ambiorigis et Cativolci erant, misit. His militibus Q. Titurium Sabinum et L. Aurunculejum Cottam legatos præesse jussit. Ad hunc modum distributis legionibus facillime inopiae frumentariae sese mederi posse existimavit; atque harum tamen omnium legionum hiberna (præter eam, quam L. Roscio in pacatissimam et quietissimam partem ducendam dederat) milibus passuum centum continebantur. Ipse interea, quoad legiones collocatas munitaque hiberna cognovisset, in Gallia morari constituit.

25. Erat in Carnutibus summo loco natus Tasgetius, cuius majores in sua civitate regnum obtinuerant. Huic Cæsar pro ejus virtute atque in se benevolentia, quod in omnibus bellis singulare ejus opera fuerat usus, majorum locum restituerat. Tertium jam hunc annum regnantem inimicis multis palam ex civitate et iis auctoribus eum interfecerunt. Defertur ea res ad Cæsarem. Ille veritus, quod ad plures pertinebat, ne civitas eorum impulsu deficeret, L. Plancum cum legione ex Belgio celeriter in Carnutes profici sci jubet ibique hiemare, quorumque opera cognoverat Tasgetium interfectum, hos comprehensos ad se mittere. Interimi ab omnibus legatis quæstoribusque, quibus legiones tradiderat, cer-

— *Ad hunc modum*] i sin oprind. Bet.: efter denne Maalestok, i dette Forhold (og saal. „paa denne Maade“, III, 13 in.). — *inopice*? — *præter eam*] nøjaktigere: *præter ejus* (sc. *hiberna*) — *continebantur*] laa paa (indenfor) en Strækning af 100000 Skridt (som altsaa omfattede alle, fordi begge de yderste var saa langt fjernede og de andre laa derimellem). Et godt Bevis for Egnens Fruktbarhed allerede da! I *tamen* ligger: uaktet han maatte fordele dem paa flere Stater, blev dog Afstander ej større alligevel.

25. *Huic - locum restit.*] en anden Kstr. I, 18 m. — *Tertium - hunc an.*] dette Aar som det tredie ɔ: nu paa tredie Aar § 235 A. 1. — *inimicis osv.*] dræpte de (Karnuterne) ham, da mange af Borgerne var blevne hans Fiender og disse tilskyndede dertil. — *ad plures pertin.*? — *Plancum osv.*] hine *tres in Belgis* maa alts. have været indkvarterede nærmest Karnuterne (vel hos Bellovakerne osv. i d. sydvestlige Belgien). — *cognoverat*] sc. Cæsar (stod her Konj., da sc. Plancus). — *quæstoribus*] har Hskrift. enstemmig. Hvis ikke dette er et mindre nøjaktigt Udryk for *quæstore*, foranlediget af det foreg. *legatis*, tør man maaske antage, at

tior factus est, in hiberna perventum locumque hibernis esse munitum.

26. Diebus circiter XV, quibus in hiberna ventum est, initium repentini tumultus ac defectionis ortum est ab Ambiorige et Cativolco; qui quum ad fines regni sui Sabino Cottæque præsto fuissent frumentumque in hiberna compertavissent, Indutiomari Treviri nuntiis impulsi suos concitaverunt subitoque oppressis lignatoribus magna manu castra oppugnatum venerunt. Quum celeriter nostri arma cepissent vallumque ascendissent atque una ex parte Hispanis equitibus emissis equestri proelio superiores fuissent, desperata re hostes suos ab oppugnatione reduxerunt. Tum suo more conclamaverunt, ut aliqui ex nostris ad colloquium prodiret: habere sese, quæ de re communi dicere vellent, quibus rebus controversias minui posse sperarent.

27. Mittitur ad eos colloquendi causa G. Carpinejus eques Romanus, familiaris Q. Titurii, et Q. Junius ex Hispania quidam, qui jam ante missu Cæsaris ad Ambiorigem venitare consverat; apud quos Ambiorix ad hunc modum locutus est: Sese pro Cæsaris in se beneficiis plurimum ei confiteri debere, quod ejus opera stipendio liberatus esset, quod Aduatucis finitimis suis pendere consvessel, quodque ei et filius et fratri filius ab Cæsare remissi essent, quos Aduatuci obssidum numero missos apud se in servitute et catenis tenuissent; neque id, quod fecerit de oppugnatione castrorum, aut judicio aut voluntate sua fecisse, sed coactu civitatis; suaque esse ejusmodi imperia, ut non minus haberet juris in se multitudino, quam ipse in multitudinem. Civitati porro hanc fuisse belli causam, quod repentinae Gallorum coniurationi resistere non putuerit; id se facile ex humilitate sua probare

der foruden den eg. Kvæstor M. Crassus (24. 46) har været – som stundom kunde hænde – en Prokvæstor, rimel. L. Roscius (sml. 53 ab *L. Roscio quæstore*).

26. *Dieb. -, quibus*] IV, 18. — *præsto f.*] for nl. (som ofte) at vise dem sin Opinærksomhed og Aktelse. — *minui*] bilægges i Mindelighed.

27. *quodque ei*] ei NB! sml. I, 5 m. *una cum iis*, I, 11 in. lib. *eorum* osv. — *imperia*] „Herskerrettigheder“. — *alteræ*] §

posse, quod non adeo sit imperitus rerum, ut suis copiis populum Romanum superari posse confidat; sed esse Galliæ commune consilium. Omnibus hibernis Cæsaris oppugnandis hunc esse dictum diem, ne qua legio alteræ legioni subsidio venire posset. Non facile Gallos Gallis negare potuisse, præsertim quum de recuperanda communi libertate consilium initum videretur. Quibus quoniam pro pietate satisfecerit, habere nunc se rationem officii pro beneficiis Cæsaris; monere, orare Titurium pro hospitio, ut suæ ac militum saluti consulat: magnam manum Germanorum conductam Rhenum transisse, hanc affore biduo. Ipsorum esse consilium, velintne prius, quam finitimi sentiant, eductos ex hibernis milites aut ad Ciceronem aut ad Labienum deducere, quorum alter milia passuum circiter L, alter paulo amplius ab iis absit. Illud se polliceri et jurejurando confirmare tutum iter per fines daturum; quod quum faciat, et civitati sese consulere, quod hibernis levetur, et Cæsari pro ejus meritis gratiam referre. Hac oratione habita discedit Ambiorix.

28. Carpinejus et Junius, quæ audierunt, ad legatos deferunt. Illi repentina re perturbati, etsi ab hoste ea dicebantur, tamen non negligenda existimabant, maximeque hac re permovere bantur, quod civitatem ignobilem atque humilem Eburonum sua sponte populo Romano bellum facere ausam vix erat credendum. Itaque ad consilium rem deferunt magnaue inter eos exsistit controversia. L. Aurunculejus compluresque tribuni militum et primorum ordinum centuriones nihil temere agendum neque ex hibernis injussu Cæsaris discedendum existimabant: quantasvis copias Germanorum sustineri posse munitis hibernis docebant: rem esse testimonio,

37 A. 2 extr. — *conductam*] nl. *mercede* (i den sædv. Bet. af *coactam* vilde det nl. her staa meget intetsigende!). — *Ipsorum* osv.] det stod nu til dem selv.

28. *sua sponte*] I, 9 in. — *vix er. credend.*] § 420 A. — *prim. ordinum*] I, 40 in. (sml. *ordinem(?)ducere*). — ¹⁾ — *testimonio*] § 249 og*). — *quid esse*] i or. recta - ?

¹⁾ Hskr. har: *quantasvis magnas etiam copias G.*, hvor *magnas etiam* ud. Tv. er et Glossem, en indskudt Forklaring af *quantasvis*. I ethvert Tilfælde er slikt ikke Latin og har intet med § 310 A. 1 at gjøre.

quod primum hostium impetum multis ultro vulneribus illatis fortissime sustinuerint; re frumentaria non premi; interea et ex proximis hibernis et a Cæsare conventura subsidia postremo, quid esse levius aut turpius, quam auctore hoste de summis rebus capere consilium.

29. Contra ea Titurius sero facturos clamitabat, quum majores manus hostium adjunctis Germanis convenissent, aut quum aliquid calamitatis in proximis hibernis esset acceptum; brevem consulendi esse occasionem. Cæsarem arbitrari profectum in Italiam; neque aliter Carnutes interficiendi Tasgetii consilium fuisse capturos, neque Eburones, si ille adesset, tanta cum contemptione nostri ad castra venturos esse. Non hostem auctorem sed rem spectare: subesse Rhenum; magno esse Germanis dolori Ariovisti mortem et superiores nostras victorias; ardere Galliam tot contumelias acceptis sub populi Romani imperium redactam superiore gloria rei militaris extincta. Postremo, quis hoc sibi persuaderet, sine certa re Ambiorigem ad ejusmodi consilium descendisse? Suam sententiam in utramque partem esse tutam: si nihil esset durius, nullo cum periculo ad proximam legionem perventuros; si Gallia omnis cum Germanis consentiret, unam esse in celeritate positam salutem. Cottæ quidem atque eorum, qui dissentirent, consilium quem habere exitum? in quo si non praesens periculum, at certe longinqua obsidione fames esset timenda.

30. Hac in utramque partem disputatione habita, quum

29. *s. facturos*] for sent vilde de komme til at gjøre det (nl. trække sig bort herfra osv.). — *arbitrari*] sc.? — *fuisse capt. - ventur. esse*] § 409 og A.; det forste Betingelsesstn. ligger i *aliter* (her = *aliоquin*, i andet Fald) § 347 c. — *Ariovisti mortem*] sml. I, 53 in. — *persvaderet*] i or. rect. — ? § 405, b. — *sine certa re*] uden en bestemt Foranledning. — *in utramq. p.*] i begge Retninger ɔ: for begge Tilfælder (sml. 30: „for og imod“). — *Cottæ quidem*] *quidem* fremhæver her Kotta og hans Parti — i Modsatning til d. talende selv, alts. „men“¹⁾). — *si non - at*] I, 43 extr.

¹⁾ Sml. Cato Major § 69: *horæ quidem* osv., § 74: *post mortem quidem*. — Forøvrkt har Hskr. her enstemmig haberet for habere mod Madvigs bekjedte Regel.

a Cotta primisque ordinibus acriter resisteretur: *Vincite, inquit, si ita vultis*, Sabinus, et id clariore voce, ut magna pars militum exaudiret; *neque is sum*, inquit, *qui gravissime ex vobis mortis periculo terrear: hi sapient;* si *gravius quid acciderit*, abs te rationem reposcent; *qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hibernis conjuncti communem cum reliquis belli casum sustineant, non rejecti et relegati longe ab ceteris aut ferro aut fame intereant*.

31. Consurgitur ex consilio; comprehendunt utrumque et orant, ne sua dissensione et pertinacia rem in summum periculum deducant: facilem esse rem, seu maneant, seu profiscantur, si modo unum omnes sentiant ac probent; contra in dissensione nullam se salutem perspicere. Res disputatione ad medianum noctem perducitur; tandem dat Cotta permotus manus; superat sententia Sabini; pronuntiatur prima luce ituros. Consumitur vigiliis reliqua pars noctis, quum sua quisque miles circumspiceret, quid secum portare posset, quid ex instrumento hibernorum relinquere cogeretur. Omnia ex cogitantur, quare nec sine periculo maneatur et langvore militum et vigiliis periculum augeatur. Prima luce sic ex castris profiscuntur, ut quibus esset persvasum, non ab hoste sed ab homine amicissimo Ambiorige consilium datum, longissimo agmine maximisque impedimentis.

30. *primis - ordinib.*] kan alts. = *primorum ordinum centurion.* (28) paa samme Maade, som *primus pilus* el. *primipilus* (II, 25) = *primi pili centurio* (III, 5). — *hi sapient*] disse her (henpegende, nl. Soldaterne) vil faa Øjnene op. — *liceat - sustineant*] ved Præs. er her hans Mishaab om endnu at kunne udrette noget mindre afgjørende udtalt: endnu er der dog en^o Mulighed for det fra hans Standpunkt ønskeligste Udfald. Her vilde df. Imp. ikke vere paa sin Plads.

31. *instrum.*] kollekt. — hvori disse Lejrredskaber bestod, derom se *sarcinas* I, 24 m. — *omnia excogitantur, quare -*] sml. I, 33 m. — „man finder paa alt, hvorved det vel blev ikke uden Fare at blive, men hvorved ogsaa Faren foregedes ved Soldaternes Udmattelse og Nattevaagen“ ɔ: man stelte sig saa, som om man formelig lagde an paa, at det skulde blive farligt at forblive, og end farligere at drage afsted paa Grund af — En Skildring af deres bagvendte Fremgangsmaade! — *langvore - et vigil.*] sml. en lign. Hendiad. 19 extr. — *ut quibus*] = *ut ii, quibus*.

32. At hostes posteaquam ex nocturno fremitu vigiliisque de profectione eorum senserunt, collocatis insidiis bipartito in silvis opportuno atque occulto loco a milibus passuum circiter duobus Romanorum adventum exspectabant; et quum se major pars agminis in magnam convallem demisisset, ex utraque parte ejus vallis subito se ostenderunt, novissimosque premere et primos prohibere ascensu atque iniquissimo nostris loco proelium committere coeperunt.

33. Tum demum Titurius, qui nihil ante providisset, trepidare et concursare cohortesque disponere; haec tamen ipsa timide atque ut eum omnia deficere viderentur; quod plerumque iis accidere consuevit, qui in ipso negotio consilium capere coguntur. At Cotta, qui cogitasset haec posse in itinere accidere atque ob eam causam profectionis auctor non fuisset, nulla in re communi saluti deerat et in appellandis cohortandisque militibus imperatoris et in pugna militis officia praestabat. Quum propter longitudinem agminis minus facile omnia per se obiret, quid quoque loco faciendum esset, providere possent, jusserrunt pronuntiari, ut impedimenta relinquerent atque in orbem consisterent. Quod consilium etsi in ejusmodi casu reprehendendum non est, tamen incommodo accidit; nam et nostris militibus spem minuit et hostes ad pugnam alacriores effecit, quod non sine summo timore et desperatione id factum videbatur. Præterea accidit, quod fieri necesse erat, ut vulgo milites ab signis discederent, quæ quisque eorum carissima haberet, ab impedimentis petere atque arripere properaret, clamore et fletu omnia completerentur.

34. At barbaris consilium non defuit; nam duces eorum tota acie pronuntiari jusserrunt, ne quis ab loco discederet; illorum esse prædam atque illis reservari, quæcunque Romani reliquissent; proinde omnia in victoria posita existimarent.

32. *a milib. p.] II, 7 extr. — convallem]* og straks efter *vallis* i samme Bet.

33. *haec — timide]* § 479 c — *atque ut*, og saal. at. — *per se]* paa egen Haand, alene. — *pronuntiare]* nl. Krigstribun. og Centurion. § 390 A. 3. — *orbem]* IV, 37.

34. *consilium non d.]* „— vidste, hvad de gjorde“. — *pug-*

Erant et virtute et numero pugnando pares; nostri tametsi ab duce et a fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in virtute ponebant et, quoties quæque cohors procurerat, ab ea parte magnus hostium numerus cadebat. Quare animadversa Ambiorix pronuntiari jubet, ut procul tela conjiciant neu proprius accedant, et, quam in partem Romani impetum fecerint, cedant: levitate armorum et quotidiana exercitatione nihil iis noceri posse; rursus se ad signa recipentes insequantur.

35. Quo præcepto ab iis diligentissime observato, quum quæpiam cohors ex orbe excesserat atque impetum fecerat, hostes velocissime refugiebant. Interim eam partem nudari necesse erat et ab latere aperto tela recipi. Rursus, quum in eum locum, unde erant egressi, reverti coepérant, et ab iis, qui cesserant, et ab iis, qui proximi steterant, circumveniebantur; sin autem locum tenere vellent, nec virtuti locus relinquebatur, neque ab tanta multitudine conjecta tela conferti vitare poterant. Tamen tot incommodis conflictati multis vulneribus acceptis resistebant et magna parte diei consumpta, quum a prima luce ad horam octavam pugnaretur, nihil, quod ipsis esset indignum, committebant. Tum T. Balventio, qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti et magnæ auctoritatis, utrumque femur tragula trajicitur; Q. Lucanius ejusdem ordinis fortissime pugnans, dum circumvento filio subvenit, interficitur; L. Cotta legatus omnes cohortes ordinesque adhortans in adversum os funda vulneratur.

nando] noget haardt for *pugnæ* § 415. — *quæque]* „en“ § 495. — *levitate — noceri p.]* da bevirkede deres (Eburonernes) lette Vaaben —, at ingen Skade kunde tilføjes dem (Eburon.) § 256 A. 2.

35. *Quo — observato]* § 431 A. 2. — *eam partem]* sc. ex qua cohors excesserat. — „og at man rammedes af Kastevaaben i denaabne Flanke“. — *locum tenere]* modsat: *ex orbe excesserat.* — *vellent]* § 359. — *hor. octav.]* III, 15. — *duxerat]* Plusq., alts. var han ikke længer Primipil men vedblev at tjene som *emeritus*. — *tragula]* I, 26 in. — *ordines]* = *centurias*. — *in adversum os]* „lige i Ansiktet“. Akk. angiver, i hvad Retning Slyngekastet kom. — *advers.* eg. modvendt, til Slyngekasteren vendt, — sml. § 300 A. 1.

36. His rebus permotus Q. Titurius, quum procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum, Gn. Pompejum, ad eum mittit rogatum, ut sibi militibusque parcat. Ille appellatus respondit: Si velit secum colloqui, licere; sperare a multitudine impetrari posse, quod ad militum salutem pertineat; ipsi vero nihil nocitum iri, inque eam rem se suam fidem interponere. Ille cum Cotta saucio communicat, si videatur, pugna ut excedant et cum Ambiorige una colloquantur: sperare ab eo de sua ac militum salute impetrari posse. Cotta se ad armatum hostem iturum negat atque in eo perseverat.

37. Sabinus, quos in praesentia tribunos militum circum se habebat et primorum ordinum centuriones, se sequi jubet et, quum proprius Ambiorigem accessisset, jussus arma abjecere imperatum facit suisque, ut idem faciant, imperat. Interim, dum de conditionibus inter se agunt longiorque consulto ab Ambiorige instituitur sermo, paulatim circumventus interficitur. Tum vero suo more victoriam conclamant atque ululatum tollunt impetuque in nostros facto ordines perturbant. Ibi L. Cotta pugnans interficitur cum maxima parte militum; reliqui se in castra recipiunt, unde erant egressi; ex quibus L. Petrosidius aquilifer, quum magna multitudine hostium premeretur, aquilam intra vallum projecit, ipse pro castris fortissime pugnans occiditur. Illi ægre ad noctem oppugnationem sustinent; noctu ad unum omnes desperata salute se ipsi interficiunt. Pauci ex proelio elapsi incertis itineribus per silvas ad T. Labienum legatum in hiberna pervenient atque eum de rebus gestis certiorem faciunt.

38. Hac Victoria sublatus Ambiorix statim cum equitatu in Aduatucos, qui erant ejus regno finitimi, proficiscitur; neque noctem neque diem intermittit peditatumque se subsequi jubet. Re demonstrata Aduatucisque concitatis postero die in Nervios pervenit hortaturque, ne sui in perpetuum libe-

36. *communicat* —, *ut*] foreslaar ham, at — I Meddelelsen ligger en Opfordring, df. —? — *impetrar.*] med *de* — staar midt immellem *impetrare*, sat absolut, og *imp. rem.* — *sua* : Tituri et Cottæ.

37. *aquilifer*] II, 25 m. — 38. *intermittit*] 11.

randi atque ulciscendi Romanos pro iis, quas acceperint, injuriis occasionem dimittant: imperfectos esse legatos duo magnamque partem exercitus interisse demonstrat; nihil esse negotii subito oppressam legionem, quæ cum Cicerone hiemet, interfici; se ad eam rem profitetur adjutorem. Facile hac oratione Nerviis persuadet.

39. Itaque confestim dimisis nuntiis ad Ceutrones, Grudios, Levacos, Pleumoxios, Geidunos, qui omnes sub eorum imperio sunt, quam maximas manus possunt cogunt et de improviso ad Ciceronis hiberna advolant, nondum ad eum fama de Tituri morte perlata. Huic quoque accidit, quod fuit necesse, ut nonnulli milites, qui lignationis munitionisque causa in silvas discessissent, repentina equitum adventu intercipierentur. His circumventis, magna manu Eburones, Nervi, Aduatuci atque horum omnium socii et clientes legionem oppugnare incipiunt; nostri celeriter ad arma concurrunt, vallum condescendunt. Ægre is dies sustentatur, quod omnem spem hostes in celeritate ponebant atque hanc adepti victoriam in perpetuum se fore victores confidebant.

40. Mittuntur ad Cæsarem confestim ab Cicerone litteræ magnis propositis præmiis, si pertulissent. Obsessis omnibus viis missi intercipiuntur. Noctu ex materia, quam munitionis causa comportaverant, turres admodum CXX excitantur incredibili celeritate; quæ deesse operi videbantur, perficiuntur. Hostes postero die multo majoribus coactis copiis castra oppugnant, fossam complent. Ab nostris eadem ratione, qua pridie, resistitur; hoc idem reliquis deinceps fit diebus. Nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittitur; non ægris, non vulneratis facultas quietis datur. Quæcunque ad proximi diei oppugnationem opus sunt, noctu comparantur; multæ

39. *discessissent*] § 366. — *is d. sustentatur*] anderledes II, 6 in. *Ægre eo die sustentatum est.* — *adepti*] nøjaktigere *adeptos* —?

40. *pertulissent*] § 369 in. Hvor er denne Stng.'s eg. Hovedsta? — *admodum*] ved Talangiv. — omrent el. med et rundt Tal¹⁾: *ad = propemodum: prope.* — *intermittitur*] 11. — *mural. pi-*

¹⁾ Alts. ikke meget forskj. fra *ad* ved Talord. Andre: lige til det bestemte Maal (fuldtallig) — andre: just el. idetmindste osv.

præustæ sudes, magnus muralium pilorum numerus instituitur; turres contabulantur; pinnæ loricæque ex eratibus attexuntur. Ipse Cicero, quum tenuissima valitudine esset, ne nocturnum quidem sibi tempus ad quietem relinquebat, ut ultro militum concursu ac vocibus sibi parcere cogeretur.

41. Tum duces principesque Nerviorum, qui aliquem sermonis aditum causamque amicitiae cum Cicerone habebant, colloqui sese velle dicunt. Facta potestate eadem, quæ Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant: omnem esse in armis Galliam; Germanos Rhenum transisse; Cæsaris reliquorumque hiberna oppugnari. Addunt etiam de Sabini morte. Ambiorigem ostentant fidei faciendæ causa; errare eos dicunt, si quicquam ab iis præsidii sperent, qui suis rebus diffidant; sese tamen hoc esse in Ciceronem populumque Romanum animo, ut nihil nisi hiberna recusent atque hanc inveterascere consuetudinem nolint; licere illis incolumibus per se ex hibernis discedere et, quascunqne in partes velint, sine metu proficisci. Cicero ad hæc unum modo respondit: Non esse consuetudinem populi Romani ullam accipere ab hoste armato conditionem; si ab armis discedere velint, se

lorum] rimel. større og simplere end andre *pila*. — *contabulantur]* forsynes med Plankegulv, eller maaske snarere: sættes i Forbind. med hverandre (*con -*) ved Plankegulv til at staa paa for de derfra sig forsvarende. Den truede Lejrvold forhøjedes i saa Fald ved en sammenhængende Krans af Taarne (sml. VII, 22), hvortil igjen oventil fæstedes *pinnæ loricæque*] begge disse Slags synes her i en Hast at være gjorte af samme Stof (*ex eratibus* vilde nl. haardt henføres alene til *loricæ*); *pinnæ* var ellers større el. mindre firkantede Stene (el. paa Taarne: Bræder), som sattes i et vist indbyrdes Mellemrum lodret paa Mur- el. Taarnkanten (Murtinder, Murkrone), bag hvilke da Krigerne kunde have et Værn, medens de fra Mellemrummene beskjøde Fienden; *loricæ* (Brystværn) derimod dannede, fæstede i hine, et fortæbende Gelender rundt omkring Mur- el. Taarnranden og beskyttede Forsvarerne som et Pantser. — *ultrō]* ovenkjøbet (eg. til den Yderlighed gik det, — i Grunden nl. et Tilstdedsadv.).

41. *aditum]* I, 43 m. *cum Cic.* hører til *sermonis* og *amicitiae*. — *Ambior. ostent.]* de henviser pralende til A's Nærværelse). — *suis rebus]*? med stærkt Eftertryk. — *incolum.】* § 393 c.

adjutore utantur legatosque ad Cæsarem mittant; sperare pro ejus justitia, quæ petierint, impetraturos.

42. Ab hac spe repulsi Nervii vallo pedum IX et fossa pedum XV hiberna cingunt. Hæc et superiorum annorum consuetudine ab nobis cognoverant, et, quosdam de exercitu nacti captivos, ab iis docebantur; sed nulla ferramentorum copia, quæ esset ad hunc usum idonea, gladiis cespites circumcidere, manibus sagulisque terram exhaustire videbantur. Qua quidem ex re hominum multitudo cognosci potuit; nam minus horis tribus milium passuum XV in circuitu munitiōnem perfecerunt, reliquisque diebus, tærres ad altitudinem valli, falces testudinesque, quas iidem captivi docuerant, parare ac facere cooperunt.

43. Septimo oppugnationis die maximo coorto vento ferventes fusili ex argilla glandes fundis et fervefacta jacula in casas, quæ more Gallico stramentis erant tectæ, jacere cooperunt. Hæ celeriter ignem comprehendenterunt et venti magnitudine in omnem castrorum locum distulerunt. Hostes maximo clamore, sicuti parta jam atque explorata victoria, tærres testudinesque agere et scalis vallum ascendere coep-

42. *fossa p. XV]* rimeligvis (paa Grund af det foreg. *vallo - IX*) her at forstaa in altitudinem (skjønt det væsentligste ved en saadan Grav jo ellers er Breden — se II, 12: *propter latitud. fossæ*, og naar Dybden menes, dette i Alm. udtrykkeligt tilføjes). — ¹⁾ *nulla - copia]* abl. abs. — *quæ* gaar ikke alene paa *copia*, men paa *ferrament. c.*, (ellers maatte der have staat *essent - ?*). — *exhaustire]* passer eg. kun til *manibus* og staar zeugm. til *sagulis*. De saas²⁾ at opgrave Jorden med Hænderne og slæbe den afsted i sine Kapper. — *testud.]* her næsten = *vineas* (II, 12 m.).

43. *ferventes - glandes]* glødende Kugler af formet Lér. Rimel. har disse Kugler bestaat af Lér, sammeneltet med Stenkul. — *more Gallico]* i Gallien bruktes nl. til Tagtekning: Rør, Siv, Halm og Tørv, i Italien Teglsten el. Tagspaan af Eg el. Furu. — *Hæ]* Subj. ogs. til *distul.* — *sicuti - explorata]* III, 18 extr. —

¹⁾ „*nacti*“ har Hskr. af anden Klasse, de fleste af første Kl. læser: *et quosdam de exc. habebant captivos, ab his docebantur*. Skal *habebant* staa, mea man med Dübner (Frigel) ud. Tv. læse *quos* (for *quosdam*), da ellers Udtrykket bliver saa keitet og ulogisk, som vel mulikt.

²⁾ At forlade de bedste Hskr.'s *videbantur* og derimod at læse *cogebantur* el. endog *nitebantur*, synes meget overilet. Endog det nærmest følg. anbefaler *videbantur*.

runt. At tanta militum virtus atque ea præsentia animi fuit, ut, quum undique flamma torrerentur maximaque telorum multitudine premerentur suaque omnia impedimenta atque omnes fortunas conflagrare intelligerent, non modo demigrandi causa de vallo decederet nemo, sed paene ne respiceret qui-dem quisquam, ac tum omnes acerrime fortissimeque pugnarent. Hic dies nostris longe gravissimus fuit, sed tamen hunc habuit eventum, ut eo die maximus numerus hostium vulneraretur atque interficeretur, ut se sub ipso vallo constipaverant recessumque primis ultimi non dabant. Paulum quidem intermissa flamma et quadam loco turri adacta et contingente vallum, tertiae cohortis centuriones ex eo, quo stabant, loco recesserunt suosque omnes removerunt, nutu vocibusque hostes, si introire vellent, vocare coeperunt; quorum progredi ausus est nemo. Tum ex omni parte lapidibus conjectis deturbati turrisque succensa est.

44. Erant in ea legione fortissimi viri centuriones, qui jam primis ordinibus appropinquarent, T. Pullo et L. Vorenus. Hi perpetuas inter se controversias habebant, quinam anteferretur, omnibusque annis de loco summis simultatibus contendebant. Ex iis Pullo, quum acerrime ad munitiones pugnaretur: *Quid dubitas, inquit, Vorene? aut quem locum tuae probandæ virtutis exspectas? hic dies de nostris controversiis judicabit.* Haec quum dixisset, procedit extra munitiones, quæque pars hostium confertissima est visa, in eam irrumpit. Ne Vorenus quidem sese vallo continet, sed omnium veritus existimationem subsequitur. Tum mediocri spatio relicto Pullo pilum in hostes immittit atque unum ex multitudine procurrentem trajicit; quo percutso et examinato, hunc scutis protegunt hostes, in illum tela universi conjiciunt neque dant regrediendi facultatem. Transfigitur scutum Pul-

ut - constipav.] forklarende: som de da havde trængt sig sammen (næsten == eftersom de osv., men med det kausale Begreb ikke saa stærkt fremhævet, som i *ut qui* - hvortil *ut* i denne Forb. græsner. Sml. § 444 A. 4 og I, 22 m. *ut erat* -). — *intermissa* fl.] saalænge Ilden rasede, havde Fienden nl. ikke vovet at stille noget Taarn i Nærheden af Volden paa den Kant, Vinden stod paa.

44. *quinam*] § 88 A. 1, her for *uter* -? — *locum*] =?

loni et verutum in balteo defigitur. Avertit hic casus vaginam et gladium educere conanti dextram moratur manum, impeditumque hostes circumsistunt. Succurrit inimicus illi Voreno et laboranti subvenit. Ad hunc se confessim a Pul lone omnis multitudo convertit; illum veruto arbitrantur occisum. Gladio comminus rem gerit Vorenum atque uno interfecto reliquos paulum propellit; dum cupidius instat, in locum dejectus inferiorem concidit. Huic rursus circumvento fert subsidium Pullo, atque ambo incolumes compluribus interfectis summa cum laude sese intra munitiones recipiunt. Sic fortuna in contentione et certamine utrumque versavit, ut alter alteri inimicus auxilio salutique esset neque dijudicari posset, uter utri virtute anteferendus videretur.

45. Quanto erat in dies gravior atque asperior oppugnatio, et maxime quod magna parte militum confecta vulneribus res ad paucitatem defensorum pervenerat, tanto crebriores litteræ nuntiique ad Cæsarem mittebantur, quorum pars deprehensa in conspectu nostrorum militum cum cruciatu necabatur. Erat unus intus Nervius, nomine Vertico, loco natus honesto, qui a prima obsidione ad Ciceronem perfugerat suamque ei fidem præstiterat. Hic servo spe libertatis magnisque persuadet præmiis, ut litteras ad Cæsarem deferat. Has ille in jaculo illigatas effert et Gallus inter Gallos sine ulla suspicione versatus ad Cæsarem pervenit. Ab eo de periculis Ciceronis legionisque cognoscitur.

46. Cæsar acceptis litteris hora circiter undecima diei statim nuntium in Bellovacos ad M. Crassum quæstorem mittit, cuius hiberna aberant ab eo milia passuum XXV. Ju-bet media nocte legionem proficisci celeriterque ad se venire. Exit cum nuntio Crassus. Alterum ad G. Fabium legatum mittit, ut in Atrebatium fines legionem adducat, qua sibi iter

— *quo percutso* -, *hunc*] NB! — *rem gerit*] fekter. — *dejectus* under sin Fremstormen tog han sig nl. ikke i Akt. — *uter utri*] § 492 a.

45. *et maxime*] nl. *erat gravis atque aspera opp.*, *quod* - (og det især af den Grund, at). — *a prima obs.*] § 311.

46. *cum nuntio*] o: paa samme Tid som Budet indløb (C. faar ikke før Budet, førend han bryder op - sml. *cum prima luce*, *cum*

faciendum sciebat. Sribit Labieno, si rei publicæ commodo facere possit, cum legione ad fines Nerviorum veniat. Reliquam partem exercitus, quod paulo aberat longius, non putat expectandam; equites circiter quadringentos ex proximis hibernis colligit.

47. Hora circiter tertia ab antecursoribus de Crassi adventu certior factus eo die milia passuum viginti procedit. Crassum Samarobriva præficit legionemque attribuit, quod ibi impedimenta exercitus, obsides civitatum, litteras publicas frumentumque omne, quod eo tolerandæ hiemis causa devexerat, relinquebat. Fabius, ut imperatum erat, non ita multum moratus, in itinere cum legione occurrit. Labienus interitu Sabini et cæde cohörtium cognita, quum omnes ad eum Trevirorum copiæ venissent, veritus, si ex hibernis fugæ similem profectionem fecisset, ut hostium impetum sustinere posset, præsertim quos recenti victoria efferri sciret, litteras Cæsari remittit, quanto cum periculo legionem ex hibernis educturus esset; rem gestam in Eburonibus perscribit; docet, omnes equitatus peditatusque copias Trevirorum tria milia passuum longe ab suis castris consedisse.

48. Cæsar consilio ejus probato, etsi opinione trium legionum dejectus ad duas redierat, tamen unum communis salutis auxilium in celeritate ponebat. Venit magnis itineribus in Nerviorum fines. Ibi ex captivis cognoscit, quæ apud Ciceronem gerantur quantoque in periculo res sit. Tum cuidam ex equitibus Gallis magnis præmiis persuadet, uti ad Ciceronem epistolam deferat. Hanc Græcis conscriptam litteris mittit, ne, intercepta epistola, nostra ab hostibus consi-

occasu solis copias eduxit - äpa med Dat.). — sciebat] nl. Cæsar. — commodo] uden Skade for (d. almene Bedste) I, 35 extr. L. stod paa et farligt Punkt, df. dette Tillæg til den Ordre, han fik.

47. *litteras p.]* de offentlige Dokumenter ³: Krigsarkivet. — *sciret]* § 366 A. 2. — *quanto osv.]* hvoraf afhængig? — *rem gestam]* hvilken Tildragelse? — *longe]* i Grunden overflød.

48. *ad duas redierat] s. redactus erat* om en, der i Tankeerne er gaat vel vidt og nu maa vende tilbage til noget ringere. — *Græcis - litteris]* betyder ej nødvend. mere end: med græsk Skrift (sml. I, 29 in.), men fra andre Kilder hører man — noget som her var rimeligt — at dette Brev virkelig var skrevet paa Græsk. —

lia cognoscantur. Si adire non possit, monet, ut tragulam eum epistola ad amentum deligata intra munitionem castorum abjiciat. In litteris scribit, se cum legionibus profectum celeriter affore; hortatur, ut pristinam virtutem refineat. Gallus periculum veritus, ut erat præceptum, tragulam mittit. Hæc casu ad turrim adhæsit neque ab nostris biduo animadversa tertio die a quodam milite conspicitur; dempta ad Ciceronem defertur. Ille perlectam in conventu militum recitat maximaque omnes lætitia afficit. Tum fumi incendiorum procul videbantur, quæ res omnem dubitationem adventus legionum expulit.

49. Galli re cognita per exploratores obsidionem relinquunt, ad Cæsarem omnibus copiis contendunt; hæ erant armata circiter milia LX. Cicero data facultate Gallum ab eodem Verticone, quem supra demonstravimus, repetit, qui litteras ad Cæsarem deferat; hunc admonet, iter caute diligenterque faciat: perscribit in litteris, hostes ab se discessisse omnemque ad eum multitudinem convertisse. Quibus litteris circiter media nocte Cæsar allatis suos facit certiores eosque ad dimicandum animo confirmat. Postero die luce prima movet castra et circiter milia passuum IV progressus trans vallem magnam et rivum multitudinem hostium conspicatur. Erat magni periculi res tantulis copiis iniquo loco dimicare; tum, quoniam obsidione liberatum Ciceronem sciebat, æquo animo remittendum de celeritate existimabat: consedit et quam æquissimo loco potest castra communis, atque hæc, etsi erant exigua per se, vix hominum milium VII, præsertim nullis

periculum] nl. tela Romanorum, df. afslynger han sit Kastespyd som en fra det fjerne kjæmpende Fiende. — neque] det heri liggende non herer til animadversa.

49. *armata - milia] saal. og II, 4 in. — data facultat.]* nl. til at faa en Mand, han bekvemt kunde sende. — *repetit]* udbeder sig paany. — *animo]* i Sindet. Dette Ord saal. oftere udmalende tilfæjet foruden i Genit. ogs. i Abl. (fornemmel. ved intrans. og passive Verber: *animo deficere, fluctuare, laborare, angere, commoveri, consternari, intendi, incitari osv.)* — *tantul. c.]* abl. abs. — *tum]* desuden, videre (sml. II, 27 in. — her indledende nok en Grund til Opsættelse) troede han — rolig at kunne lade være at skynde sig saa meget (eg.?): Holdt gjorde han altsaa (af disse

cum impedimentis, tamen angustiis viarum quam maxime potest contrahit, eo consilio, ut in summam contemptionem hostibus veniat. Interim speculatoribus in omnes partes dimissis explorat, quo commodissimo itinere vallem transire possit.

50. Eo die parvulis equestribus proeliis ad aquam factis utriusque sese suo loco continent; Galli, quod ampliores copias, quæ nondum convenerant, exspectabant; Cæsar, si forte timoris simulatione hostes in suum locum elicere posset, ut citra vallem pro castris proelio contendeter; si id efficere non posset, ut exploratis itineribus minore cum periculo vallem rivumque transiret. Prima luce hostium equitatus ad castra accedit proeliumque cum nostris equitibus committit. Cæsar consulto equites cedere seque in castra recipere jubet; simul ex omnibus partibus castra altiore vallo muniri portasque obstrui atque in iis administrandis rebus quam maxime concursari et cum simulatione agi timoris jubet.

51. Quibus omnibus rebus hostes invitati copias traducunt aciemque iniquo loco constituunt; nostris vero etiam de vallo deductis proprius accedunt et tela intra munitionem ex omnibus partibus conjiciunt præconibusque circummissis pronuntiari jubent, seu quis Gallus, seu Romanus velit ante horam tertiam ad se transire, sine periculo licere; post id tempus non fore potestatem; ac sic nostros contempserunt, ut obstructis in speciem portis singulis ordinibus cespitum, quod ea non posse introrumpere videbantur, alii vallum manu scindere, alii fossas complere inciperent. Tum Cæsar omnibus portis eruptione facta equitatuque emisso celeriter hostes dat

Grunde) osv. — *vix homin. - septem*] gen. qual. til erant: var lidet i og for sig selv, (var) neppe paa -. De to Legioner var alts. betyd. indsvundne! — *angust. v.*] ved Gadernes Indskrænkning, ved at gjøre dem smale. Der var 8 Gader i d. rom. Lejr, 5 paalangs og 3 paatvers, hvoraf den øverste Tvergade alm. var 100 Fod bred, de andre 50.

50. *Cæsar, si -, ut -]* sml. II, 9: *nostri autem osv. - simulatione]* § 257 A. 5.

51. *singul. ordin. c.*] med et enkelt Lag Græstørv — § 259 a (for nl. let at bortrydde dette, naar Udfaldet skulde ske, — paa samme Tid, som alt saa for solid ud, til at der ad den Vej (*ea* = per portas) kunde trænges ind). — *vallum scind.*] III, 5 in.

in fugam, sic uti omnino pugnandi causa resisteret nemo, magnumque ex iis numerum occidit atque omnes armis exuit.

52. Longius prosequi veritus, quod silvæ paludesque intercedebant neque etiam párvulo detimento illorum locum relinquidebat, omnibus suis incolumibus copiis eodem die ad Ciceronem pervenit. Institutas turres, testudines munitionesque hostium admiratur; producta legione cognoscit, non decimum quemque esse reliquum militem sine vulnere. Ex iis omnibus judicat rebus, quanto cum periculo et quanta cum virtute res sint administratae. Ciceronem pro ejus merito legionemque collaudat; centuriones singillatim tribunosque militum appellat, quorum egregiam fuisse virtutem testimonio Ciceronis cognoverat; de casu Sabini et Cottæ certius ex captivis cognoscit. Postero die contione habita rem gestam proponit; milites consolatur et confirmat; quod detrimentum culpa et temeritate legati sit acceptum, hoc æquiore animo ferendum docet, quod beneficio deorum immortalium et virtute eorum expiato incommodo neque hostibus diutina lætatio neque ipsis longior dolor relinquatur.

53. Interim ad Labienum per Remos incredibili celeritate de victoria Cæsaris fama perfertur, ut, quum ab hibernis Ciceronis milia passuum abasset circiter LX, eoque post horam nonam diei Cæsar pervenisset, ante medium noctem ad portas castrorum clamor oreretur, quo clamore significatio victoriae gratulatioque ab Remis Labieno fieret. Hac fama ad Treviros perlata Indutiomarus, qui postero die castra Labieni oppugnare decreverat, noctu profugit copiasque omnes in Treviros reducit. Cæsar Fabium cum sua legione remittit in hiberna, ipse cum tribus legionibus circum Samarobrit-

52. *prosequi*] § 376 A. — *neque etiam - videbat*] og fordi han saa, at endog til et ganske lidet Nederlag paa hine (Fenderne) var der ikke længer nogen Lejlighed (formedelst disse Naturhindringer, uaktet han *omnes armis exuerat.*) Sml. 35: *neq; virtuti locus relinquebatur. — non decim. quemque*] vi: ikke 1 af 10. — *certius*] Adv. — indhenter nejere Underretning. — *rem - proponil*] fremstiller (skildrer) hele Begivenheden (Sabinus's og Kotta's Nederlag). — *lætatio*] Jubel — ἄπαξ λεγόμενον.

53. *oreretur*] § 151 A. 1. — *fieret*] Konj.? — *illo in-*

vam trinis hibernis hiemare constituit, et, quod tanti motus Galliæ exstiterant, totam hiemem ipse ad exercitum manere decrevit. Nam illo incommodo de Sabini morte perlato omnes fere Galliæ civitates de bello consultabant, nuntios legationesque in omnes partes dimittebant et, quid reliqui consili i caperent atque unde initium belli fieret, explorabant, nocturnaque in locis desertis concilia habebant. Neque ullum fere totius hiemis tempus sine sollicitudine Cæsar is intercessit, quin aliquem de consiliis ac motu Gallorum nuntium acciperet. In his ab L. Roscio quæstore, quem legioni XIII præfecerat, certior factus est, magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armorice appellantur, oppugnandi sui causa convenisse neque longius milia passuum VIII ab hibernis suis afuisse, sed nuntio allato de victoria Cæsar is discessisse, adeo ut fugæ similis discessus videretur.

54. At Cæsar principibus cujusque civitatis ad se evocatis, alias territando, quum se scire, quæ fierent, denuntiaret, alias cohortando, magnam partem Galliæ in officio tenuit. Tamen Senones, quæ est civitas in primis firma et magnæ inter Gallos auctoritatis, Cavarinum, quem Cæsar apud eos regem constituerat (cujus frater Moritasgus adventu in Galliam Cæsar is cujusque majores regnum obtinuerant), interficere publico consilio conati, quum ille præsensisset ac profugisset, usque ad fines insecuri regno domoque expulerunt, et missis ad Cæsarem satisfaciendi causa legatis, quum is omnem ad se senatum venire jussisset, dicto audientes non fuerunt. Tantum apud homines barbaros valuit, aliquos esse repertos principes inferendi belli, tantamque omnibus voluntatum commutationem attulit, ut præter Hæduos et Remos,

comm. de] et ligesaa omstændelig omskrivende Udtryk, som f. Eks. vi vilde sige: da hint Uheld betrefende S's Død var blevet alm. bekjendt. — *reliqui]* Subj. — *quin - acciperet]* udvikler nærmere det, som i Alm. allerede er angivet ved det til *Neque ullum - tempus intercessit* føjede *sine sollicitudine* — § 440 A. 3; *quin* her, ligesom i 55 in., = quo non (quo, Tidens Abl., gaaende paa *tempus*). — *In his]* *nuntiis.* — *quæstore]* sml. 25 extr. — *longius milia]* § 306.

54. *esse aliquos repertos osv.]* Subj. til *valuit* og *attulit.* — *princip. inf. bellii]* = qui primi bellum inferrent, som satte

quos præcipuo semper honore Cæsar habuit, alteros pro vetero ac perpetua erga populum Romanum fide, alteros pro recentibus Gallici belli officiis, nulla fere civitas fuerit non suspecta nobis. Idque adeo haud scio mirandumne sit, quum compluribus aliis de causis, tum maxime quod ii, qui virtute belli omnibus gentibus præferebantur, tantum se ejus opinionis deperdidisse, ut a populo Romano imperia perferrent, gravissime dolebant.

55. Treviri vero atque Indutiomarus totius hiemis nullum tempus intermisserunt, quin trans Rhenum legatos mitherent, civitates sollicitarent, pecunias pollicerentur, magna parte exercitus nostri interfecta multo minorem superesse dicerent partem. Neque tamen ulli civitati Germanorum persuaderi potuit, ut Rhenum transiret, quum se bis expertos dicerent, Ariovisti bello et Tencterorum transitu; non esse amplius fortunam tentatuos. Hac spe lapsus Indutiomarus nihil minus copias cogere, exercere, a finitimis equos parare, exules damnatosque tota Gallia magnis præmiis ad se allicere coepit. Ac tantam sibi jam iis rebus in Gallia auctoritatem comparaverat, ut undique ad eum legationes concurrerent, gratiam atque amicitiam publice privatimque peterent.

56. Ubi intellexit ultro ad se veniri, altera ex parte Senones Carnutesque conscientia facinoris instigari, altera Nervios Aduatucosque bellum Romanis parare, neque sibi voluntariorum copias defore, si ex finibus suis progredi coepisset, armatum concilium indicit (hoc more Gallorum est

sig i Spidsen for - II, 14 in. — *præcipuo - honore - habuit]* sml. *loco* og *in loco habere* § 273 b. A. 1. — *nulla - non]* § 460. — *compl. aliis d. causis]* Gallien betalte 40 Milion. Sestertier i aarlig Tribut, Sommer og Vinter maatte det underholde Legionerne, en Strækning efter den anden hærgedes. Mængden felte sig som Trælle, de store harmedes over Tabet af sine Indtækter og Anseelse.

55. *quin]* alts. =? — *quum - dicerent] = quum, ut dicebant, bis experti essent, sml. I, 23¹).* — *publice pr.q.]* i sine Staters og eget Navn.

56. *facinoris]* hvilken Brøde? 54. 25. — *Cingetor.]* 3. — *secutum f.]* IV, 21.

initium belli), quo lege communi omnes puberes armati convenire conserunt; qui ex iis novissimus convenit, in conspectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur. In eo concilio Cingetorigem, alterius principem factionis, generum suum (quem supra demonstravimus Cæsaris secutum fidem ab eo non discessisse), hostem judicat bonaque ejus publicat. His rebus confectis in concilio pronuntiat, arcensitum se a Senonibus et Carnutibus aliisque compluribus Galliæ civitatibus; huc iturum per fines Remorum eorumque agros populaturum ac, priusquam id faciat, Labieni castra oppugnaturum. Quæ fieri velit, præcipit.

57. Labienus, quum et loci natura et manu munitissimis castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nihil timebat; ne quam occasionem rei bene gerendæ dimitteret, cogitabat. Itaque a Cingetorige atque ejus propinquis oratione Indutiomari cognita, quam in concilio habuerat, nuntios mittit ad finitimas civitates equitesque undique evocat; his certum diem conveniendi dicit. Interim prope quotidie cum omni equitatu Indutiomarus sub castris ejus vagabatur, alias ut situm castrorum cognosceret, alias colloquendi aut territandi causa; equites plerumque omnes tela intra vallum conjiciebant. Labienus suos intra munitionem continebat timorisque opinionem, quibuscunque poterat rebus, augebat.

58. Quum majore in dies contemptione Indutiomarus ad castra accederet, nocte una intromissis equitibus omnium finitimarum civitatum, quos arcessendos curaverat, tanta diligentia omnes suos custodiis intra castra continuit, ut nulla ratione ea res enuntiari aut ad Treviros perferri posset. Interim ex consuetudine quotidiana Indutiomarus ad castra accedit atque ibi magnam partem diei consumit; equites tela conjiciunt et magna cum contumelia verborum nostros ad pugnam evocant. Nullo ab nostris dato responso, ubi visum

57. *manu]* ogsaa *opere* i denne Mening. — *ne -, cogitabat]* ikke at lade — gaa sig af Hænderne, var han betænkt paa. (En „constructio per cognitionem“ med *studeo*, *id ago* osv. § 372 a og b). Ved Imperf. udtrykkes her Stemningen paa den Tid hos Lab.

58. *ubi visum est]* da man saa fandt for godt. — *præcipit*

est, sub vesperum dispersi ac dissipati discedunt. Subito Labienus duabus portis omnem equitatum emittit; præcipit atque interdicit, proterritis hostibus atque in fugam conjectis (quod fore, sicut accidit, videbat) unum omnes petant Indutiomarum, neu quis quem prius vulneret, quam illum interfectum viderit, quod mora reliquorum spatium nactum illum effugere nolebat; magna proponit iis, qui occiderint, præmia; summittit cohortes equitibus subsidio. Comprobat hominis consilium fortuna; et, quum unum omnes peterent, in ipso fluminis vado deprehensus Indutiomarus interficitur caputque ejus refertur in castra; redeuntes equites, quos possunt, consestantur atque occidunt. Hac re cognita omnes Eburonum et Nerviorum, quæ convenerant, copiæ discedunt, pauloque habuit post id factum Cæsar quietiorem Galliam.

atq. interd.] giver dem en Befaling og et Forbud, at, saasnart —, skulde alle —, men derimod ingen osv. — *mora reliquor.]* ved den Forhaling, som (Forfælgelsen og Nedhugn. af) de andre voldte (fordi han ikke vilde, at derved, at man sinkede sig med de andre, han skulde vinde Frist til at undfly.) — *in ipso fl. vado]* saa nær var han ved at undkomme.

Liber VI.

Multis de causis Cæsar majorem Galliæ motum exspectans per M. Silanum, G. Antistium Reginum, T. Sextium legatos delectum habere instituit; simul ab Gn. Pompejo proconsule petit, quoniam ipse ad urbem cum imperio rei publicæ causa remaneret, quos ex Cisalpina Gallia consulis sacramento rogavisset, ad signa convenire et ad se proficisci juberet, magni

Ste Bog.

Aar 53. C. undertvinger Nervier, Senoner, Karnuter osv., Labienus Trevirerne 1—8. Den anden Overgang over Rhinen mod Sveverne. Skildring af og Sammenligning mellem Gallerne og Germanerne 9—29. Ødelæggelseskrig mod Eburonerne 30—43. Landdag i Rheims 44.

1. *proconsule*] som der allerede ved Sammenkomsten i Lukka i Aaret 56 (se Histor.) var bestemt, var Pompejus blevet Konsul i 55 tilligemed Krassus, og skulde nu efter samme Bestemmelse have Spanien som Provins paa 5 Aar med 4 Legioner. Men Pomp., som troede bedst at kunne varetage sine Interesser ved at være Rom saa nær som muligt, fik sig overdraget paa 5 Aar Opsikten med Kornforsyningen (blev *praefectus annonæ*), og idet han lod Spanien styre ved sine Legater Afranius og Petrejus med to Legioner, forblev han selv (*rei publicæ causa!*?), uden at nedlægge den militære Overbefaling (*cum imperio*), i Italien, dog ikke i men kun i Nærheden af Rom (*ad urbem*¹), da ingen, der havde Overbefalingen over en Hær, turde opholde sig i Staden. — *quos — rogavisset*] eg. Subj. til *convenire* osv. — (lade dem) som han fra G. C. havde ladet sværge til sin Fane som Konsul (taget i Ed - nl. ved at oppræbe og spørge hver enkelt, df. *rogare*). — Mæk Abl. (vistnok instrum.) i disse Talemaader: *rogare*, undert. *adigere aliquem* (§ 231 A.) og *dicere sacramento (jurej.)*. Pompejus og Krassus havde i 55 faat Fuldmakt til at udskrive saamange Tropper, de vilde, og hvor de vilde. Saal. kunde Pomp. ogsaa holde Udskrivning i det

¹⁾ „*Esse ad urbem dicebantur, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia revertissent aut nondum in provinciam profecti essent.*“ Manut.

interesse etiam in reliquum tempus ad opinionem Galliæ existimans, tantas videri Italæ facultates, ut, si quid esset in bello detrimenti acceptum, non modo id brevi tempore sarciri, sed etiam majoribus augeri copiis posset. Quod quum Pompejus et rei publicæ et amicitiæ tribuisse, celeriter confecto per suos delectu, tribus ante exactam hiemem et constitutis et adductis legionibus duplicatoque earum cohortium numero, quas cum Q. Titurio amiserat, et celeritate et copiis docuit, quid populi Romani disciplina atque opes possent.

2. Interfecto Indutiomaro, ut docuimus, ad ejus propinquos a Treviris imperium defertur. Illi finitimos Germanos sollicitare et pecuniam polliceri non desistunt; quum ab proximis impetrare non possent, ulteriores tentant. Inventis nonnullis civitatibus jurejurando inter se confirmant obsidibusque de pecunia cauent; Ambiorigem sibi societate et foedere adjungunt. Quibus rebus cognitis Cæsar, quum undique bellum parari videret, Nervios, Aduatuacos, Menapios adjunctis Cisrhenanis omnibus Germanis esse in armis, Senones ad imperatum non venire et cum Carnutibus finitimisque civitatibus consilia communicare, a Treviris Germanos crebris legationibus sollicitari, matrius sibi de bello cogitandum putavit.

3. Itaque nondum hieme confecta proximis IV coactis

cisalp. Gallien, som dog tilhørte Cæsar's Provins. — *ad signa conv.*] de var alts. ikke samlede ved sine Faner, da Anmodningen kom. — *ad opinion.*] § 295 A. 1. — *augeri*’s Subj. skulde jo *id (detriment.)* være, men det passer ikke (Zeugma); vi maa her tænke paa: Levningerne efter de forskj. Tab. — *tribuiss.*] tildelt, skjænket Staten og Vensk. dette ø: gjort det for — Skyld (mods. *condonare* I, 20 m.). P. var endnu i god Forstaaelse med (sin Svigerfader) C. og sendte ham en fuldstændig Legion uden engang at spørge Senatet derom. Ved Borgerkrigens Begyndelse forlangte han denne („den første“) Legion tilbage af C. — *duplicatoque — n.*] „*que explic.*“ (og saalunde). Ved Tabet af hine 15 Kohorter (V, 24. 37) var hans Legioner indsvundne til 7; nu havde han 10.

2. *jurejur.* osv.] de giver hinanden (*inter se* alts. == Dativ) edelige Forsikringer (eg. de besegler Saagen, Overenskomsten el. lign. osv.) og stiller ved Gidsler Sikkerhed for Pengene. — *Cisrhen.* — *G.*] er opregnede II, 4 extr. — *ad imperatum*] sml. Udtryk som: *ad nutum, ad edictum, ad voluntatem* osv.

legionibus de improviso in fines Nerviorum contendit, et priusquam illi aut convenire aut profugere possent, magno pecoris atque hominum numero capto atque ea præda militibus concessa vastatisque agris in deditio[n]em venire atque obsides sibi dare co[er]git. Eo celeriter confecto negotio rursus in hiberna legiones reduxit. Concilio Galliæ primo vere, uti instituerat, indicto quum reliqui præter Senones, Carnutes Treviro[s]que venissent, initium belli ac defectionis hoc esse arbitratus, ut omnia postponere videretur, concilium Lutetiam Parisiorum transfert. Confines erant ii Senonibus civitatemque patrum memoria conjunxerant, sed ab hoc consilio afuisse existimabantur. Hac re pro suggestu pronuntiata eodem die cum legionibus in Senones proficiscitur magnisque itineribus eo pervenit.

4. Cognito ejus adventu Acco, qui princeps ejus consiliu[m] fuerat, jubet in oppida multitudinem convenire; conantibus, priusquam id effici posset, adesse Romanos nuntiatur; necessario sententia desistunt legatosque deprecandi causa ad Cæsarem mittunt; adeunt per Hæduos, quorum antiquitus erat in fide civitas. Libenter Cæsar potentibus Hæduis dat veniam excusationemque accipit, quod æstivum tempus instantis belli, non quæstionis esse arbitrabatur. Obsidibus imperatis centum, hos Hæduis custodiendos tradit. Eodem Carnutes legatos obsidesque mittunt usi deprecatoribus Remis, quorum erant in clientela: eadem ferunt responsa. Peragit concilium Cæsar equitesque imperat civitatibus.

3. *Lutet. Paris.]* nu Paris. — *ut omnia postp. osv.]* for at man kunde se, at han holdt alt andet for mindre viktigt og alvorlig vilde møde Oprøret, hæver han foreløbig Thinget og forlægger det til Paris for at være nær Senonerne. — *civitat. - conjunx.]* de havde forbundet sin (og dannede altsaa nu én) Stat med Senonerne. — *Hac re]* Thingets Forlæggelse til Paris. — *pro suggestu]* eg. foran paa (>: Taleren staar paa den forreste Del af) Talerstolen, vi: fra T., saal. *pro rostris, pro tribunali.*

4. *Romanos nuntiatur]* og ikke: — *Romani nuntiantur!* § 400 b A. — *quorum - in fide]* = det flg. *quor. - in client.* (ogsaa end fuldstændigere: *in clientela et fide alicuius*), under hvis Beskyttelse (sml. *clientes I*, 31 in.). — *petent. Hæd.]* naturl. (?) abl. abs. — *Obsid. imper. - hos]* sml. IV, 21 in: *Quibus au-*

5. Hac parte Galliæ pacata totus et mente et animo in bellum Trevirorum et Ambiorigis insistit. Cavarinum cum equitatu Senonum secum proficisci jubet, ne quis aut ex hujus iracundia aut ex eo, quod meruerat, odio civitatis motus exsistat. His rebus constitutis, quod pro explorato habebat Ambiorigem proelio non esse concertaturum, reliqua ejus consilia animo circumspiciebat. Erant Menapii propinquai Eburonum finibus, perpetuis paludibus silvisque muniti, qui uni ex Gallia de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant. Cum his esse hospitium Ambiorigi sciebat, item per Treviros venisse Germanis in amicitiam cognoverat. Hæc prius illi detrahenda auxilia existimabat, quam ipsum bello lacerasset, ne desperata salute aut se in Menapios abderet aut cum Transrhenanis congregari cogeretur. Hoc initio consilio totius exercitus impedimenta ad Labienum in Treviros mittit duasque legiones ad eum proficisci jubet; ipse cum legionibus expeditis quinque in Menapios proficiscitur. Illi nulla coacta manu loci præsidio freti in silvas paludesque configiunt suaque eodem conferunt.

6. Cæsar partitis copiis cum G. Fabio legato et M. Crasso quæstore celeriterque effectis pontibus adit tripartito, ædificia vicosque incendit, magno pecoris atque hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapii legatos ad eum pacis petendæ causa mittunt. Ille obsidibus acceptis hostium se habiturum numero confirmat, si aut Ambiorigem aut ejus legatos finibus suis recepissent. His confirmatis rebus Commium Atrebatem cum equitatu custodis loco in Menapiis relinquit, ipse in Treviros proficiscitur.

ditis - eos. — Eodem] sc. quo Senones ad eum miserant. — *concilium]* sc. Lutetiam translatum.

5. *totus osv.]* kastede han sig ganske med Sind og Hug ind i Krigen med T., tog han sig med Liv og Sjel af — sml. *incumbere in VII, 76. — meruerat]* havde paadraget sig (idet han af C. var bleven indsat til Konge). — *Germanis]* den samme Dativ (henført til hele Frasen, for Genit. til det enkelte Ord) som f. Eks. i: *se ante pedes alicui projicere.* — *congregati] cum,* her: slaa sig sammen (forbinde sig) med.

6. *partiti.]* § 153. — *finibus]* abl. instr. — *confirmatis]* eg. brakte i en fast Stilling (>: ordnede. — *Commium]* IV, 21. 27.

7. Dum hæc a Cæsare geruntur, Treviri magnis coactis peditatus equitatusque copiis Labienum cum una legione, quæ in eorum finibus hiemaverat, adoriri parabant, jamque ab eo non longius bidui via aberant, quum duas venisse legiones missu Cæsaris cognoscunt. Positis castris a milibus passuum XV auxilia Germanorum exspectare constituunt. Labienus hostium cognito consilio sperans, temeritate eorum fore aliquam dimicandi facultatem, præsidio V cohortium impeditis relicto cum XXV cohortibus magnoque equitatu contra hostem proficiscitur et mille passuum intermisso spatio castra communit. Erat inter Labienum atque hostem difficile transitu flumen ripisque præruptis; hoc neque ipse transire habebat in animo, neque hostes transituros existimabat. Augebatur auxiliorum quotidie spes. Loquitur in consilio palam, quoniam Germani appropinquare dicantur, sese suas exercitusque fortunas in dubium non devocaturum et postero die prima luce castra moturum. Celeriter hæc ad hostes deferuntur, ut ex magno Gallorum equitum numero nonnullos Gallicis rebus favere natura cogebat. Labienus noctu tribunis militum primisque ordinibus convocatis, quid sui sit consilii, proponit et, quo facilius hostibus timoris det suspicionem, majore strepitu et tumultu, quam populi Romani fert consuetudo, castra moveri jubet. His rebus fugæ similem profectionem efficit. Hæc quoque per exploratores ante lucem in tanta propinquitate castrorum ad hostes deferuntur.

8. Vix agmen novissimum extra munitiones processerat, quum Galli cohortati inter se, ne speratam prædam ex manibus dimitterent: longum esse perterritis Romanis Germanorum auxilium exspectare, neque suam pati dignitatem, ut tantis copiis tam exiguum manum, præsertim fugientem atque impeditam, adoriri non audeant, flumen transire et iniquo

7. longius - v.] V, 53 extr. — *a milib.]?* — *fortun. - devocat.]* satte — Velfærd — paa Spil (*in dubium* = in discri- men); om Betydn. af de her i Sammenstn. sml. II, 31 extr. *deduc- cer. — ut - cogebat]* ut paa Grænsen af Sammenlignings- og Aars- sagsforhold (43 m.); som da naturligvis — maatte osv. — *prim. ordin.]* V, 30 in. — *sui sit cons.]* I, 21 extr.

8. longum esse] § 348 A. 1 extr. — *infestis s.]* an-

loco proelium committere non dubitant. Quæ fore suspicatus Labienus, ut omnes citra flumen eliceret, eadem usus simulatione itineris placide progrediebatur. Tum præmissis paulum impeditis atque in tumulo quodam collocatis: *Ha- betis, inquit, milites, quam petistis, facultatem; hostem im- pedito atque iniquo loco tenetis; præstate eandem nobis du- cibus virtutem, quam sæpenumero imperatori præstitistis, atque illum adesse et hæc coram gernere existimate.* Simul signa ad hostem converti aciemque dirigi jubet, et paucis turmis præsidio ad impedita dimissis reliquos equites ad latera disponit. Celeriter nostri clamore sublato pila in hostes immittunt. Illi ubi præter spem, quos fugere credebant, infestis signis ad se ire viderunt, impetum modo ferre non potuerunt ac primo concursu in fugam conjecti proximas silvas petierunt. Quos Labienus equitatu consecutatus, magno numero interfecto, compluribus captis paucis post diebus civitatem recepit; nam Germani, qui auxilio veniebant, percepta Trevirorum fuga sese domum receperunt. Cum his propinqui Indutiomari, qui defectionis autores fuerant, comitati eos ex civitate excesserunt. Cingetorigi, quem ab initio permansisse in officio demonstravimus, principatus atque imperium est traditum.

9. Cæsar postquam ex Menapiis in Treviros venit, duabus de causis Rhenum transire constituit; quarum una erat, quod auxilia contra se Treviris miserant, altera, ne ad eos Ambiorix receptum haberet. His constitutis rebus paulum supra eum locum, quo ante exercitum traduxerat, facere pon-

grebsvis, for at angribe. — *impetum modo* osv.] kunde ikke udholde Angrebet bare : ikke engang Angr.; alts. *modo - non = ne - quidem.* — *civit. recepit]* var efter Herre over Staten, brakte den igjen til Lydighed (V, 2-4 fortælles nl., hvorledes de det forrige Aar havde underkastet sig Romerne). — *comitat. eos]* pleonast. efter *Cum his.*

9 — optager Traaden fra 6. — *contra se]* § 490 c. A 3; *ipsum* havde været sædvanligere. — *miserant]* hvem? det viser Smæhængen. — *ne - haberet]* ogs. en Apposit.stn. (parallel med -?): „det Ønske at forebygge, at“ (*ne*) — sml. III, 10 extr. — *paulum]* Udstrækn.'s Akk. for Maalets Abl. *paulo* § 270 extr. (sml. 19 extr.). — *supra]*

tem instituit. Nota atque instituta ratione magno militum studio paucis diebus opus efficitur. Firmo in Treviris ad pontem præsidio relicto, ne quis ab iis subito motus oreretur, reliquias copias equitatumque traducit. Ubii, qui ante obsides dederant atque in deditio[n]em venerant, purgandi sui causa ad eum legatos mittunt, qui doceant neque auxilia ex sua civitate in Treviros missa neque ab se fidem læsam: petunt atque orant, ut sibi parcat, ne communi odio Germanorum innocentes pro nocentibus poenas pendant; si amplius obsidum velit, dare pollicentur. Cognita Cæsar causa reperit ab Svevis auxilia missa esse; Ubiorum satisfactionem accepit, aditus viasque in Svevos perquirit.

10. Interim paucis post diebus fit ab Ubiis certior, Svevos omnes in unum locum copias cogere atque iis nationibus, quæ sub eorum sint imperio, denuntiare, ut auxilia peditatus equitatusque mittant. His cognitis rebus rem frumentariam providet, castris idoneum locum deligit, Ubiis imperat, ut pecora deducant suaque omnia ex agris in oppida conferant, sperans, barbaros atque imperitos homines inopia cibariorum adductos ad iniquam pugnandi conditionem posse deduci; mandat, ut cerebros exploratores in Svevos mittant, quæque apud eos gerantur cognoscant. Illi imperata faciunt et paucis diebus intermissis referunt, Svevos omnes, posteaquam certiores nuntii de exercitu Romanorum venerint, cum omnibus suis sociorumque copiis, quas coëgissent, penitus ad extremos fines se recepisse: silvam esse ibi infinita magnitudine, quæ appellatur Bacenis; hanc longe introrsus

alts. sydligere, nærmere Coblenz. — *instituta r.]* p. d. vedtagne Maade (se Brokapitlet i IV.). — *communi - Germ.]* Dativ¹⁾) til *poen. pendant* (undgjelder, bøder for hans alm. Had til German.). — *amplius]* substant. = plus. — *dare pollie.]* IV, 21 in. — *Cæsar]* II, 11 in.

10. *ad iniquam pugn.* osv.] bringes (ned - *de*) til et ugunstigt Kampens Vilkaar ∵ til at indlade sig i Kamp under ugunst. Vilk. — *Bacenis]* rimel. den vestlige Del af Thüringerwald. —

¹⁾ Baumstark og Frigell forklarer det imidl. som abl. cause (og saal. vel ogs. Möbius); de øvrige mig bekjendte Fortolkere siger intet derom.

pertinere et pro nativo muro objectam Cheruscos ab Svevis, Svevosque ab Cheruscis injuriis incursionibusque prohibere: ad ejus initium silvæ Svevos adventum Romanorum exspectare constituisse.

11. Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur de Galliæ Germaniæque moribus et, quo differant haæ nationes inter sese, proponere.

In Gallia non solum in omnibus civitatibus atque in omnibus pagis partibusque, sed pæne etiam in singulis dominibus factiones sunt; earumque factionum principes sunt, qui summam auctoritatem eorum judicio habere existimantur, quorum ad arbitrium judiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Itaque ejus rei causa antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiores auxiliū egeret: suos enim quisque opprimi et circumveniri non patitur, neque, aliter si faciat, ullam inter suos habeat auctoritatem. Haec eadem ratio est in summa totius Galliæ; namque omnes civitates in partes divisæ sunt duas.

12. Quum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hædui, alterius Sequani. Hi quum per se minus valerent, quod summa auctoritas antiquitus erat in Hæduis magnæque eorum erant clientelæ, Germanos atque Arioivistum sibi adjunxerant eosque ad se magnis jacturis

Cheruscos ab Svevis osv.] sikrede Ch. for Forurettelser og Indfald fra Sverernes Side og — (eg. vel: for Sveviske Forurett. —).

11. *partibusque]* er en Forklaring af *pagis* paa dette Sted. — *quorum]* gaar ikke paa *eorum* (: *Gallorum*, navnl. de, der danner de respekt. Partier), men paa den foreg. Relativstn. *qui - existimantur*, der er Subj. til *principes sunt*, og der staar alts.: og Hævdinger for de Partier er de, der efter deres Dom holdes for at besidde den største Anseelse, paa hvis Godtbefindende og Dom da alle deres viktigste Anliggender og Beslutninger beror. — *redeat* snare i Konj. som en Felgestn. end efter § 363: for at - kan bero paa —. — *Itaque]* Ita hører til *institut.* — *suos enim osv.]* thi ingen taaler, at hans egne — *in summa t. G.]* (dette selvsamme Forhold finder Sted) overalt i Gallien i det hele taget (eg. i hele Galliens Sum (Totalitet) ∵ naar alle de Dele, hvoraf G. bestaar, er tagne med i Beregningen.)

12. Sml. med Hensyn til Indholdet I, 31. — *minus]* mindst - ?

pollicitationibusque perduxerant. Proeliis vero compluribus factis secundis atque omni nobilitate Hæduorum imperfecta tantum potentia antecesserant, ut magnam partem clientium ab Hæduis ad se traducerent obsidesque ab iis principum filios acciperent et publice jurare cogerent, nihil se contra Sequanos consilii inituros, et partem finitimi agri per vim occupatam possiderent Galliaeque totius principatum obtine-rent. Qua necessitate adductus Divitiacus auxilii petendi causa Romam ad senatum profectus infecta re redierat. Adventu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Hæduis redditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Cæsarem comparatis (quod ii, qui se ad eorum amicitiam aggregaverant, meliore conditione atque æquiore imperio se uti videbant), reliquis rebus eorum gratia dignitateque amplificata Sequani principatum dimiserant. In eorum locum Remi successerant; quos quod adæquare apud Cæsarem gratia intellegebatur, ii, qui propter veteres inimicitias nullo modo cum Hæduis conjungi poterant, se Remis in clientelam dicabant. Hos illi diligenter tuebantur. Ita et novam et repente collectam auctoritatem tenebant. Eo tum statu res erat, ut longe principes haberentur Hædui, secundum locum dignitatis Remi obtinerent.

13. In omni Gallia eorum hominum, qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo; nam plebes pæne servorum habetur loco, quæ per se nihil audet, nullo adhibetur consilio. Plerique, quum aut ære alieno aut magnitudine tributorum aut injuria potentiorum premuntur, sese in servitutem dicant nobilibus; in hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in servos. Sed de his duobus generibus alte-

— jacturis] Offere, Opofrelser. — *Romani — profect.*] omtr. 75 f. Kr. — *reliquis rebus osv.*] da ved alle andre Ting deres Anseelse og Værdighed var forøget, el. da deres øvrige Forhold, deres — var udvidede (saal. at ogs. *reliquis rebus* er Subj. til *amplificata* og *gratia dignitateque* udviklende Tilføjninger dertil). — *dimiserant*] havde opgivet. — *adæquare osv.*] stod paa lige Trin (med hvem?) i Hens. til Yndest osv.

13. *nullo*] sml. *alteræ* V, 27. — *Sed*] men (for at komme tilbage til hvad jeg vilde sige). — *rebus d. intersunt*] de bestyrer

rum est druidum, alterum equitum. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit magnoque ii sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituant et, si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hereditate, de finibus controversia est, iidem decernunt, præmia poenasque constituunt; si qui aut privatus aut populus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc poena apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, adiutum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant; neque iis potentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus druidibus præest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo aut, si qui ex reliquis excellit dignitate, succedit, aut, si sunt plures pares, suffragio druidum, nonnunquam etiam armis de principatu contendunt. Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliae media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes undique, qui controversias habent, convenient eorumque decretis judiciisque parent. Disciplina in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur, et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

14. Druides a bello abesse conservunt neque tributa una cum reliquis pendunt, militiæ vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis et sua sponte multi in disciplinam convenient et a parentibus propinquisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum edi-

Gudstjenesten. — *procurant*] besørger. — *religion. int.*] er Troeslærrens Fortolkere. — *stetit*] § 267, § 335 b. A. 1. — *iis — decedunt*] fuldstænd. med de via (via). — *communicatur*] § 243 A. 2 — alts. sc.? — *contendunt*] hører ogs. til *suffragio dr.*; Vaabens Afgjørelse betragtedes vel som en Gudsdom (ordalium), sml. Holmgang hos vore Forfædre. — *totius G.*] IV, 19 *regionum*. — *Disciplina*] Læren, Systemet.

14. *abesse*] holde sig borte (mods. *adesse*). — *rationib.*]

scere dicuntur; itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Neque fas esse existimant ea litteris mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus Græcis litteris utantur. Id mili duabus de causis instituisse videntur, quod neque in vulgum disciplinam efferri velint neque eos, qui discant, litteris confisos minus memoriae studere; quod fere plerisque accidit, ut præsidio litterarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc volunt persvadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem exercitari putant metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac potestate disputant et juventuti tradunt.

15. Alterum genus est equitum. Hi, quum est usus atque aliquod bellum incidit (quod fere ante Cæsar's adventum quotannis accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent aut illatas propulsarent), omnes in bello versantur; atque eorum ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet. Hanc unam gratiam potentiamque neverunt.

16. Natio est omnis Gallorum admodum dedita religiobus, atque ob eam causam, qui sunt affecti gravioribus morbis quique in proeliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant aut se immolaturos vovent, admi-

Forhold. — *Græc. litteris*] gr. Skrift, V, 48. — *quod - accidit, ut*] om det korte i saadant Udtryk se III, 2 m: *Id aliquot de c. osv.* — *hoc persvad.*] gjøre den Tro gjeldende. — *metu m. neglecto*] atter (V, 35 in. *Quo - observato*) perf. part. pass. brukt for at afhjælpe Savnet af præs. part. p.

15. Ridderstanden danner alts. en Adel, ligeoverfor Druiderne som den gejstlige Stand. — *ut quisque osv.*] jo fornemmere og mæktigere en er, desto — § 495. — *ambactos*] III, 22, gothisk: andbaths, en Tjener¹⁾. — *Hanc unam osv.*] dette er den eneste personlige og politiske Indflyd, de kjender til.

16. *religion.*] religiøse Skikke (Ofringer osv.). — *reddatur?*

¹⁾ Sml. Munch: Det norske Folks Historie 1 B. p. 136. ambått, maaske oprind. en Tjenestekvinde, siden Trælkvinde.

nistrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur, quod, pro vita hominis nisi hominis vita reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur, publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia. Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus compleunt; quibus succensis circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto aut in latrocincio aut aliqua noxia sint comprehensi, gratiora diis immortalibus esse arbitrantur; sed quum ejus generis copia defecit, etiam ad innocentium supplicia descendunt.

17. Deum maxime Mercurium colunt; hujus sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniae mercaturasque habere vim maximam arbitrantur; post hunc Apollinem et Martem et Jovem et Minervam. De his eandem fere, quam reliquæ gentes, habent opinionem: Apollinem morbos depellere, Minervam operum atque artificiorum initia tradere, Jovem imperium cælestium tenere, Martem bella regere. Huic, quum proelio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devotent; quum superaverunt, animalia capta immolant reliquasque res in unum locum conferunt. Multis in civitatibus harum rerum exstructos tumulos locis consecratis conspicari licet, neque sæpe accidit, ut neglecta quispiam religione aut capta apud se occultare aut posita

— *numen*] omskriv. og næsten pleonast. — *publice*] IV, 3 in. — *aliqua*] = *alia qua.* — *defecit*] Perf.?

17. *Deum*] tages paa Grund saavel af Ordstill. som Mening bedre som Genit., styret af *maxime* (sml. I, 3 m. *totius Galliae plurimum*, og Tac. Germ. 9: *Deorum maxime Mercurium colunt*, næsten en Forklaring af vort Sted) end som Akk. — *Mercur.*] og de øvrige galliske Guddomme er her nævnte med de rom. Guders Navne, med hvem de i Begreb og Virken syntes at stemme mest overens. — *viarum atq. it. d.*] Vejviser og Ledsager paa Rejser. — *quæstus pec.*] Pengeerhvervelser. — *operum atq. art. in.*] førtes Anvisning til Haand- og Kunstarbejder (sml. Græk's *Ἐργάνη* som Beskytterinde især for de kvindel. Haandarbejder, Vævekunst.) — *posita*] sikter til *reliquasq.* — *conferunt*: det Guden indviede og som saadant paa *locis consecratis* henlakte.

tollere auderet, gravissimumque ei rei supplicium cum cruciatu constitutum est.

18. Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant, idque ab druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatio omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt; dies natales et mensium et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. In reliquis vitae institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi quum adoleverunt, ut munus militiae sustinere possint, palam ad se adire non patiuntur, filiumque puerili ætate in publico in conspectu patris assistere turpe ducunt.

19. Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum dobitibus communicant. Hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur fructusque servantur; uter eorum vita superavit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit. Viri in uxores, sicuti in liberos, vitæ necisque habent potestatem; et, quum paterfamiliaæ illustriore loco natus decessit, ejus propinquai conveniunt et, de morte si res in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum quæstionem

18. *ab Dite] Dis* — Pluto, Underverdenens Gud; dette sikter til deres Tro, at de var aborigines (*αὐτόχθονες*): Landets Urind-vanere, hvori saa mange Folk i gamle Dage satte en forfængelig Stolthed, grundet paa historisk Ubekjendtskab til deres rette Udspring og Folkeslættskab. — *numero]* § 254 A. 5. At dette *ob eam causam* forholdt sig saa, er hejst usandsynligt. Regningen efter Nætter var i Alderd. alm. hos mange Folk, saal. hos Tyskerne (Tac. Germ. 11: *Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium compuant*), hos vore Forfædre (sml. „Vintre“ for Aar); jo længer mod Nord, des naturligere denne Skik, en desto længere og mere overvejende Del af Døgnet indtog nl. Natten, liges. Vintren af Aaret (sml. vore Forfædres mythol. Anskuelse, at Dag er Nats Søn). — *initia]* Indtrædelse, Begyndelse, Plur. —? — *observant]* iakttager, overholder o: bestemmer, regner (de saal., at Dag følger paa Nat — ikke omvendt: Nat paa Dag, saa at Døgnet følgelig regnedes fra Solnedgang til Solnedgang).

19. *ratio habetur]* i sin oprind. Bet.: holdes Regnskab (ellers *habere r. alicui. rei -?*) forvaltes (og Renterne lægges op). — *de morte - res]* for *mors*, sml. V, 58 in. om en saadan Omskrivn. — *in servil. mod.]* = *in servorum modum*: paa den Maade, der

habent et, si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica et sumptuosa, omniaque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia; ac paulo supra hanc memoriam servi et clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis funeribus confectis una cremabantur.

20. Quæ civitates commodius suam rem publicam administrare existimantur, habent legibus sanctum, si quis quid de re publica a finitimis rumore ac fama acceperit, uti ad magistratum deferat neve cum quo alio communicet, quod sæpe homines temerarios atque imperitos falsis rumoribus terrer et ad facinus impelli et de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus, quæ visa sunt, occultant, quæque esse ex usu judicaverunt, multitudini produnt. De re publica nisi per concilium loqui non conceditur.

21. Germani multum ab hac consuetudine differunt. Nam neque druides habent, qui rebus divinis præsint, neque

holdes Forhør over Slaver. I Rom (for ikke at tale om Athenen) kunde nl. en Klager i visse kriminelle Tilfælder fordre den anklagedes Slaver ved Tortur (Pinebæk) tvungne til at bekjende Sandheden. — *pro cultu G.]* efter (i Forhold til) G.'s Livsvilkaar, Levemaade (naar Hensyn dertil tages, — en indskrænk. Bemærkning, sml. IV, 3: *ut est captus G.*). — *justis fun. c.]* efterat alle ved Begravelser brugelige Skikke fuldstændig var endte. Et underlikt Udtryk, saavel i sig selv (*justa* alene el. med tilf. *funebria* (ikke *funera*) er ellers Betegnelsen for de tilbørige og brugelige Begravelseshejtideligheder), som i sin Forbind. med *una cremabantur* (hvorved Opbrændelsen her ikke indbefattes under hint Udtryk, der dog i Alm. omfatter alt herhen hørende fra først til sidst).

20. *commodius* osv.] at have en bedre organiseret Statsstyrrelse. — *habent l. sancti.]* har den Lovbestemmelse (*sanctum - Partic.*). — *rumore]* Rykte, mere løst og upadalideligt, end *fama* (o: Fortælling, Folks Udsagn). — *terreri - impelli]* lade sig -. — *visa sunt]* staar her ved et Slags Attr. personalt (sml. § 439 A. 1) for *visum est* sc. —? IV, 8 in.; vi: hvad der har forekommet dem burde skjules (hvori ligger „burde“?). — *per concilium]* til Thinge (Maadens Betegn. som i *per vim, per litteras* osv.)

21. *neque druid. h.]* nej ikke Druider, ikke en afsluttet hemmelighedsfuld Præstekaste, ligesaalidt som vore Forfædre, men ud. Twivl var, som hos disse Herseren og Guden den samme, saaled. ogs.

sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt et quorum aperte opibus juvantur, Solem et Vulcanum et Lunam; reliquos ne fama quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit; ab parvulis labori ac duritiae student. Qui diutissime impuberis permanerunt, maximam inter suos ferunt laudem; hoc ali staturam, ali hoc vires nervosque confirmari putant. Intra annum vero vicesimum feminae notitiam habuisse in turpis simis habent rebus; cuius rei nulla est occultatio, quod et promiscue in fluminibus perlungunt et pellibus aut parvis rhenonum tegimentis utuntur, magna corporis parte nuda.

22. Agriculturæ non student, majorque pars eorum vici-
tus in lacte, caseo, carne consistit, neque quisquam agri mo-
dum certum aut fines habet proprios, sed magistratus ac
principes in annos singulos gentibus cognationibusque homi-
num, qui una coierunt, quantum et quo loco visum est agri,
atribuunt atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei

hos Germ. Præste- og Høvdingemakten forenet; senere finder vi hos Tacitus (Germ. 7, 10, 11) Præster omtalte som fordetmeste forskjel-
lige fra de eg. Høvdinger, idet Kongemakten fleresteds allerede i
hans Tid havde fortrængt den oprind. germ. Forbundsforfatning¹⁾. — *neq. saérif. stud.*] og ikke har de det travelt med (bryder sig
stort om) Ofringer. — *Vulcan.*] den personific. Ild. — *reliquos osv.*] Hvad C. her beretter, er kun lidet troværdigt (overhov. havde
C. kun et løst Bekjendtskab til Germ. i Alm.) og staar ganske i Strid
med Tac. Germ. 9. Forskjellen er for gjennemgribende til, at en
saadan Forandring kan være opstået i Mellemtiden. Omtr. 150
Aar senere nævner saal. Tac. flere Guder, som er fælles for hele
den german. Stamme, saal. Mercurius ☽: Wodan = Odin, Hercules
☽: Donar(?) = Thor, Mars ☽: Thiusco = Tyr osv. — *cujus rei n. est occult.*] og at holde dette hemmeligt er der ingen Mulighed
for (ingen Anledning til). — *rhenonum*] rimel. en alm. Benævnelse
paa Klæder af Pelsværk, hvor alts. Haarene vendte udad (smaa Pels-
værksbedækninger). Sml. forøvrigt (ogsa ved d. fig. Kap.) om det
german. Folk Sverne IV, 1.

22. *cognationibusque osv.*] viser, at *gentibus* her ikke skal
betyde Folk, men Familjer. — *et quo loco*] er sat straks efter
quantum, for at de relat. Bestemmelser kan følge lige paa hinanden,

¹⁾ Munch: D. norske Folks Hist. 1 B. p. 152, Keyser: Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen p. 55 o. fl.

multas afferunt causas: ne assidua consuetudine capti studium
belli gerendi agricultura commutent, ne latos fines parare
studeant potentioresque humiliores possessionibus expellant,
ne accuratius ad frigora atque aestus vitandos ædificant, ne
qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones dissensi-
onesque nascuntur, ut animi æquitate plebem contineant,
quum suas quisque opes cum potentissimis æquari videat.

23. Civitatibus maxima laus est quam latissime circum-
se vastatis finibus solidunes habere. Hoc proprium virtutis
existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quemquam
prope audere consistere; simul hoc se fore tutiores arbitrantur
repentinæ incursionis timore sublatto. Quum bellum civitas
aut illatum defendit aut infert, magistratus, qui ei bello præ-
sint, ut vitæ necisque habeant potestatem, diliguntur. In
pace nullus est communis magistratus, sed principes regio-
num atque pagorum inter suos jus dicunt controversiasque
minuunt. Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra
fines cuiusque civitatis fiunt, atque ea juventutis exercendæ
ac desidiæ minuendæ causa fieri prædicant. Atque ubi quis
ex principibus in concilio dixit se ducem fore, qui sequi
velint, profiteantur, consurgunt ii, qui et causam et hominem
probant, suumque auxilium pollicentur atque ab multitudine
collaudantur; qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac
proditorum numero ducuntur omniumque iis rerum postea
fides derogatur. Hospitem violare fas non putant; qui qua-
cunque de causa ad eos venerunt, ab injuria prohibent sanc-

men derved er *agri* fjernet fra *quantum*. — *animi æquit. - contin.*] holde Folket sammen indenfor Tilfredshedsens Grænser, holde
det i Tilfredshed med sin Stilling; *animi æquit.*, den Sindets Li-
gevækt, som ikke forstyrres ved Lidenskaber, som Avind, Had, Ha-
vesyge osv. — *cum potentiss.*] den vel bekjendte Korthed ved
Sammenligninger § 280 A. 2 extr.

23. *Civitat. osv.*] sml. IV, 3 in. — *Hoc*] viser nærmest til-
bage paa det foreg. (*quam latiss. - habere*), men udvikles næjere
ved to forklar. acc. c. inf. Sml. *Id aliquot - III*, 2 m. — *prin-
cip. region. atq. p.*] Fylkes- og Herredsstyrene (Forstanderne for
Gauerne og Hundrederne). — *controv. min.*] V, 26. — *profite-
antur*] maa melde sig, ogs. *nomina prof.* — *quacunque*] § 87
A. 1. — *communicatur*] sml. det ensartede Sted 13 m.

tosque habent, iisque omnium domus patent victusque communicatur.

24. Ac fuit antea tempus, quum Germanos Galli virtute superarent, ultiro bella inferrent, propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea, quæ fertilissima sunt, Germaniæ loca circum Hercyniam silvam (quam Eratostheni et quibusdam Græcis fama notam esse video, quam illi Orcyniam appellant), Volcæ Tectosages occupaverunt atque ibi conserderunt; quæ gens ad hoc tempus iis sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicæ laudis opinionem. Nunc, quod in eadem inopia, egestate patientiaque Germani permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur, Gallis autem provinciarum propinquitas et transmarinarum rerum notitia multa ad copiam at-

24. *superarent]* § 358 A. 4. — *Hercyn.* s.] en alm. Benævn. paa alskens skovgroede Bjergstrækninger fra Schwartzwald til Karpatherne. — *Eratosth.*] fra Kyrene, Bibliothekar i Alexandria under Ptolemaios 3 Euerg., udmarkede sig især i Astronomi, Matematik og Geografi. Hans berømte Værk *Γεωγραφικά* lagdes til Grund for senere Geografers (Strabo) Arbejder. — *et quibusd.* G.] og overhovedet v. G. el. og visse andre G. Sml. Jupiter et dñi, Pindarus et lyrici, Virginius et tribuni osv. — *Volcæ Tectos.*] og *Volcæ Arecomici* (VII, 64) var to Stammer af *Volcæ*, et næktikt Folk i Gallia provincia, de første med Hovedst. Tolosa (III, 20), de sidste med Hov. Nemausus (nu Nimes). — *Nunc*] i Modstn. til *Ac fuit antea* osv. og hører til *assvefacti* osv.: Nu derimod er de (Gallerne nl., som dog før kunde *Germanos superare*), fordi Germanerne endnu lever i Mangel, Armod og Tarvelighed, og nøjes med samme Næring, Klædning og Bopæl, — medens Gallerne ved Provinsernes Nærhed og Bekjendtskabet med de over Havet kommende Varer erholder rigelige Bidrag til sin Velstand og sine forskellige Behov., — er de, siger jeg, lidt efter lidt blevne vante til at qvervindes, og efter at være blevne besejrede — maaler de sig ikke engang selv osv. *cultu corp.* omfatter i Grunden alt, der er fornødet foruden Mad og Drikke (*victus*) — *provinciarum* de romerske Besiddelser, især de galliske og spanske Provinser. — *transmar. rer.*, især over Middelhavet fra Levanten kommende Varer. Hvor meget al Indførsel af fremmede Varer var anset for at virke skadeligt og tjene *ad animos effeminandos*, og at mange df. ikke talte Kjøbmænd i sit Land, er mangesteds omtalt (I, 1.

que usus largitur, paulatim assvefacti superari multisque victi proeliis ne se quidem ipsi cum illis virtute comparant.

25. Hujus Hercyniæ silvæ, quæ supra demonstrata est, latitudo novem dierum iter expedito patet; non enim aliter finiri potest, neque mensuras itinerum neverunt. Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus diversis ab flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit; neque quisquam est hujus Germaniæ, qui se aut adisse ad initium ejus silvæ dicat, quum dierum iter LX processerit, aut quo ex loco oriatur acceperit. Multaque in ea genera ferarum nasci constat, quæ reliquis in locis visa non sint; ex quibus quæ maxime differant ab ceteris et memoriae prodenda videantur, hæc sunt.

26. Est bos cervi figura, cujus a media fronte inter aures unum cornu exsistit excelsius magisque directum iis, quæ nobis nota sunt, cornibus. Ab ejus summo sicut palmæ ramique late diffunduntur. Eadem est feminæ marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.

27. Sunt item, quæ appellantur alces. Harum est con-

II, 15. IV, 2). — *ne se quidem ipsi*] skjønt Eftertrykket væsentlig ligger paa —? Sml. III, 6: *ne in locis quidem superior*.

25. *expedito*] for en let Fodgænger (*εὐχωρος*). — *recta-regione*] i lige Retning (parallel) med; *regio* (af regere) her i sin Grundbetydn. — *Dacor.*] mellem Theiss, Karpatherne og Donau, og *Anart.* ved Theiss. — *diversis ab flum.*] vi: forskj. fra Flodens. — *hujus Germ.*] i dette Germ. o: den Del deraf, hvori C. nu just stod med sin Hær.

26. *cervi figura*] § 272 A. 3. At Rhenen kun har ét Horn, er ikke Tilfældet, og noget andet Dyr kan dog neppe menes; *bos* om ethvert større, Græs ædende Dyr med spaltet Hov. — *sicut palmæ* osv.] fra den øverste Del heraf udbreden sig vidt og bredt ligesom flade Hænder og Grene; (i Virkeligh. dog ikke alene *ab ejus summo*). — *Eadem est* osv.] paa de øvrige Arter af Hjorteslækten er derimod Hunnen uden Horn. Df. fortjente denne Afvigelse fra Regelen her Omtale; Hun-Rhenens Horn er dog imidlertid meget mindre end Hannens.

27. *quæ appell. alc.*] § 431 A. 1 extr. — Denne Beskriv. af

similis capris figura et varietas pellum, sed magnitudine paulo antecedunt mutilæque sunt cornibus et crura sine nodis articulisque habent; neque quietis causa procumbunt, neque, si quo afflictæ casu conciderunt, erigere sese aut sublevare possunt. His sunt arbores pro cubilibus: ad eas se applicant atque ita, paulum modo reclinatæ, quietem capiunt. Quarum ex vestigiis quum est animadversum a venatoribus, quo se recipere consverint, omnes eo loco aut ab radicibus subruunt aut accident arbores tantum, ut summa species earum stantium relinquatur. Huc quum se consuetudine reclinaverunt, infirmas arbores pondere afflidunt atque una ipsæ concidunt.

28. Tertium est genus eorum, qui uri appellantur. Hi sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie et colore et figura tauri. Magna vis eorum est et magna velocitas; neque homini neque feræ, quam conspexerunt, parcunt. Hos studiose foveis captos interficiunt. Hoc se labore durant adolescentes atque hoc genere venationis exercent; et, qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assvescere ad homines et mansvefieri ne parvuli quidem excepti possunt. Amplitudō cornuum et figura et species multum a nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiose conquisita ab labris argento circumcludunt atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

Elgsdyret, hvilket ligeledes i hin Tid fandtes i disse Egne, men senere, ligesom Rhenen, ved Landenes Opdyrkning og Klimatets Forandring trængtes nordover, lader ogsaa af flere Fejl (f. Eks. at Benene skulde være uden Ledemod) og viser, at C. kun har sin Kundskab fra anden Haand. — *capris*] vi -? — *varietas* p.] forskjel. Hudfarve (brunaktig, mørkgraa, gulbrun, hvid - efter de forskj. Legemsdele). — *paulo antec.*]! Elgen er jo dog det største nulevende vilde Landdyr i Europa! — *tantum, ut osv.*] de hugger i dem kun saameget, at der levnes et øverste Udseende (et Udseende oven til) af dem som faststaaende o: at de oven til ser ud, som om de endnu stod uskadte (siden deres Krone ikke holder til nogen Side, og de saal. ikke viser sig faldefærdige).

28. *specie*] Udseende, *figura*, Skabning, Skikkelse. — *relatis in publ.*] brakte hjem for alles Øjne. — *ne parvul. quid. exe.*]

29. Cæsar, postquam per Ubios exploratores comperit Svevos sese in silvas recepisse, inopiam frumenti veritus, quod, ut supra demonstravimus, minime omnes Germani agriculturæ student, constituit non progredi longius; sed, ne omnino metum reditus sui barbaris tolleret atque ut eorum auxilia tardaret, reducto exercitu partem ultimam pontis, quæ ripas Ubiorum contingebat, in longitudinem pedum CC rescindit, atque in extremo ponte turrim tabulatorum quattuor constituit præsidiumque cohortium XII pontis tuendi causa ponit magnisque eum locum munitionibus firmat. Ei loco præsidioque G. Volcatium Tullum adolescentem præfecit. Ipse, quum maturescere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis profectus per Arduennam silvam, quæ est totius Galliæ maxima atque ab ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios pertinet milibusque amplius D in longitudinem patet, L. Minucium Basilum cum omni equitatu præmittit, si quid celeritate itineris atque opportunitate temporis proficere posset; monet, ut ignes in castris fieri prohibeat, ne qua ejus adventus procul significatio fiat: sese confestim subsequi dicit.

30. Basilus, ut imperatum est, facit. Celeriter contraque omnium opinionem confecto itinere multos in agris inopinantes deprehendit; eorum indicio ad ipsum Ambiorigem contendit, quo in loco cum paucis equitibus esse dicebatur. Multum quum in omnibus rebus tum in re militari potest fortuna. Nam sicut magno accidit casu, ut in ipsum incautum etiam atque imparatum incideret priusque ejus adventus ab hominibus videretur, quam fama ac nuntius afferretur, sic magnæ fuit fortunæ, omni militari instrumento, quod circum se habebat, erepto, redis equisque comprehensis ipsum effus-

= ne si parvuli quidem excepti sunt (ikke engang om de er fan-gede ganske smaa).

29. Her optages Traaden igjen fra 10de K. — *partem ultim. p.*] forskj. fra *in extremo p. -?* — *milibusque ampl. D.* hf. Abl.? — *si - posset*] I, 8 extr. — *sese - subsequi*] liges. vi: at han folger straks efter, for: vil følge - sml. II, 32 m. *facere*.

30. *magno - casu*] ved et stort, ganske mækeligt Træf, ved en i høj Grad tilfældig Omstændighed. — *fortunæ*] Genit. — *instrum.*] sml. V, 31 in. — *hoc quoque*] ogsaa dette (hvori Lykken

gere mortem. Sed hoc quoque factum est, quod ædificio circumdato silva (ut sunt fere domicilia Gallorum, qui vitandi æstus causa plerumque silvarum ac fluminum petunt propinquitates) comites familiaresque ejus angusto in loco paulisper equitum nostrorum vim sustinuerunt. His pugnantibus illum in equum quidam ex suis intulit, fugientem silvæ texerunt. Sic et ad subeundum periculum et ad vitandum multum fortuna valuit.

31. Ambiorix copias suas judicione non conduxerit, quod proelio dimicandum non existimarit, an tempore exclusus et repentina equitum adventu prohibitus, quum reliquum exercitum subsequi crederet, dubium est; sed certe dimissis per agros nuntiis sibi quemque consulere jussit. Quorum pars in Arduennam silvam, pars in continentes paludes profugit; qui proximi Oceanum fuerunt, iis insulis sese occultaverunt, quas æstus efficere consverunt; multi ex suis finibus egressi se suaque omnia alienissimis crediderunt. Cativoleus, rex dimidiæ partis Eburonum, qui una cum Ambiorige consilium inierat, ætate jam confectus, quum laborem aut belli aut fugæ ferre non posset, omnibus precibus detestatus Ambiorigem, qui ejus consilii auctor fuisset, taxo, cuius magna in Gallia Germaniaque copia est, se exanimavit.

32. Segni Condrusique ex gente et numero Germano-

havde saa afgjørende Indflydelse) tildrog sig derved, at — *comites fam. q. ej.*] hans „haandgangne“ Mænd. — *ut sunt*] sc. *silva circumdata* (saal. som det i Alm. er Tilfældet med -). — *ad subeund.*] er liges. *ad vitand.* at henføre til Ambiorix: ham hændte begge Dele tilfældigvis.

31. *judicio*] med velberaad Hug, — parallel m. *tempore* — *prohibitibus*: begge Led (tilknyttede ved *ne-an*) angiver de to mulige Bevæggrunde til *non conduxerit*. — *existimarit* — *crederet*] § 369, begge de Stn. er nødvend. Udfyldning til den indir. Spørgestn. og saal. alt afhæng. af *dubium est*. — *sed certe* — *jussit*] men vist er det imidlertid, at — *Quorum*] hvem? Constr. ad sensum. — *continentes pal.*] sml. 5: *perpetuis pal.* — *insulis* — *quas æstus osv.*] sml. II, 28 in. *æstuaria* og Beskriv. af noget lign. III, 12 in. — *alieniss.*] til vildfremmede. — Den sidste Periode smukt bygget!

32. *Segni C.q. ex gente* — *Germ.*] sml. II, 4 extr. —

rum, qui sunt inter Eburones Treviroisque, legatos ad Cæsarem miserunt oratum, ne se in hostium numero duceret, neve omnium Germanorum, qui essent citra Rhenum, unam esse causam judicaret: nihil se de bello cogitavisse, nulla Ambiorigi auxilia misisse. Cæsar explorata re quæstione captivorum, si qui ad eos Eburones ex fuga convenient, ad se ut reducerentur, imperavit; si ita fecissent, fines eorum se violaturum negavit. Tum copiis in tres partes distributis impedimenta omnium legionum Aduatucam contulit. Id castelli nomen est. Hoc fere est in mediis Eburonum finibus, ubi Titurius atque Aurunculejus hiemandi causa considerant. Hunc quum reliquis rebus locum probabat, tum quod superioris anni munitiones integræ manebant, ut militum laborem sublevaret. Præsidio impedimentis legionem XIV reliquit, unam ex iis tribus, quas proxime conscriptas ex Italia traduxerat. Ei legioni castrisque Q. Tullium Ciceronem præficit ducentosque equites attribuit.

33. Partito exercitu T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficiisci jubet; G. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem, quæ ad Aduatucois adjacet, depopulandam mittit; ipse cum reliquis tribus ad flumen Scaldem, quod influit in Mosam, extemasque Arduennæ partes ire constituit, quo cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Discedens post diem septimum sese reverstum confirmat, quam ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, deberi frumentum sciebat. Labienum Treboniumque hortatur, si rei publicæ commodo facere possint, ad eum diem rever-

reliquis reb.] paa Grund af andre Omstændigh., i andre Henseender.

33. *Partito*] 6 in. — *cum reliq. tribus*] følgel. maa han allerede have tilbagekaldt de 12 Kohorter, han efterlod ved Rhinbroen — 29; thi han havde i alt 10 Legioner. — *f. Scaldem*, *quod - Mos.*] hvis ikke Landet mell. Schelde og Maas har ganske forandret sig siden C.'s Dage, er han her fejlagt. underrettet. Flere Omstændigh. synes her at gjøre det rimeligt, at *Scaldem* er en Forveksling for *Sabim* (Sambre). — *post diem s.*] IV, 9 in. Paa den Dag faldt Terminen, da — df. *quam ad diem*, men nedenfor

tantur, ut rursus communicato consilio exploratisque hostium rationibus aliud initium belli capere possint.

34. Erat, ut supra demonstravimus, manus certa nulla, non oppidum, non præsidium, quod se armis defendet; sed in omnes partes dispersa multitudo, ubique aut vallis abdita aut locus silvestris aut palus impedita spem præsidii aut salutis aliquam offerebat, considerat. Hæc loca vicinitatibus erant nota magnamque res diligentiam requirebat, non in summa exercitus tuenda (nullum enim poterat universis ab perterritis ac dispersis periculum accidere), sed in singulis militibus conservandis, quæ tamen ex parte res ad salutem exercitus pertinebat. Nam et prædæ cupiditas multos longius evocabat et silvæ incertis occultisque itineribus confertos adire prohibebant. Si negotium confici stirpemque hominum sceleratorum interfici vellet, dimittendæ plures manus diducendique erant milites; si continere ad signa manipulos vellet, ut instituta ratio et consuetudo exercitus Romani postulabat, locus ipse erat præsidio barbaris, neque ex occulto insidiandi et dispersos circumveniendi singulis deerat audacia. Ut in ejusmodi difficultatibus, quantum diligentia provideri poterat, providebatur, ut potius in nocendo aliquid prætermitteretur, etsi omnium animi ad ulciscendum ardebant, quam cum aliquo militum detimento noceretur. Dimittit ad finitimas civitates nuntios Cæsar; omnes evocat spe prædæ ad diripiendos Eburones, ut potius in silvis Gallorum vita quam legionarius miles periclitetur, simul ut magna multitudine circumfusa pro tali facinore stirps ac nomen civitatis tollatur. Magnus undique numerus celeriter convenit.

igjen *ad eum diem*. (Sml. I, 6 extr.) — *commode*] V, 46 extr. — *ut rursus* osv.] for at de atter kunde lægge Raad op sammen og efter indhentede Efterretn. om F's Hensikter udkaste en anden Operationsplan.

34. *silvestris*] II, 18 extr. — *universis*] den samlede Styrke, Forklar. af *summa exerc.* (Hæren i sin Helhed). — *confertos* osv.] Skovene med sine usikre og skjulte Veje (abl. abs., der indeholder Grunden) gjorde, at man ikke kunde trænge frem i Masse, § 393 b. — *instituta ratio*] vedtagne (Krigs)Skik, Fremgangsmaade. — *Ut in - diffic.*] til at være under - (*ut* indskrænkende; thi *i* in

35. Hæc in omnibus Eburonum partibus gerebantur diesque appetebat septimus, quem ad diem Cæsar ad impedimenta legionemque reverti constituerat. Hic, quantum in bello fortuna possit et quantos afferat casus, cognosci potuit. Dissipatis ac perterritis hostibus, ut demonstravimus, manus erat nulla, quæ parvam modo causam timoris afferret. Trans Rhenum ad Germanos pervenit fama, diripi Eburones atque ultro omnes ad prædam evocari. Cogunt equitum duo milia Sugambri, qui sunt proximi Rheno, a quibus receptos ex fuga Tencteros atque Usipetes supra docuimus; transeunt Rhenum navibus ratibusque XXX milibus passuum infra eum locum, ubi pons erat perfectus præsidiumque ab Cæsare relictum; primos Eburonum fines adeunt, multos ex fuga dispersos excipiunt, magno pecoris numero, cujus sunt cupidissimi barbari, potiuntur. Invitati præda longius procedunt: non hos palus in bello latrociniisque natos, non silvæ morantur. Quibus in locis sit Cæsar, ex captivis querunt; profectum longius reperiunt omnemque exercitum discessisse cognoscunt. Atque unus ex captivis: *Quid vos, inquit, hanc miseram ac tenuem sectamini prædam, quibus licet jam esse fortunatissimis? Tribus horis Aduatucam venire potestis: huc omnes suas fortunas exercitus Romanorum contulit: præsidii tantum est, ut ne murus quidem cingi possit neque quisquam egredi extra munitiones audeat.* Oblata spe Germani, quam nacti erant prædam, in occulto relinquunt; ipsi Aduatucam contendunt usi eodem duce, cujus hæc indicio cognoverant.

36. Cicero, qui per omnes superiores dies præceptis Cæsaris cum summa diligentia milites in castris continuisset ac ne calonem quidem quemquam extra munitionem egredi passus esset, septimo die diffidens, de numero dierum Cæsa-

ejusmodi difficult. kan ikke meget *diligentia provideri*, men her toges dog alle de Forholdsregler, som kunde tages under saa d. Omstænd. — *stirps ac nomine*] sml. II, 28 in. *gente ac nomine*.

35. *ultra*] V, 40 extr. — *supra*] IV, 16. — *fortunatiss.*] V, 41 extr. *incolum.* — *cungi*] sc. (*hujus præsidii*) *militibus.* — *usi*] og ikke *utentes* - ?

36. *qui continuisset*] § 366 A. 3. — *quemquam*] § 90 A.

rem fidem servaturum, quod longius progressum audiebat neque ulla de reditu ejus fama afferebatur, simul eorum per motus vocibus, qui illius patientiam pæne obsessionem appellabant, siquidem ex castris egredi non liceret, nullum ejusmodi casum exspectans, quo IX oppositis legionibus maximo que equitatu, dispersis ac pæne deletis hostibus, in milibus passuum III offendit posset, V cohortes frumentatum in proximas segetes mittit, quas inter et castra unus omnino collis intererat. Complures erant in castris ex legionibus ægri relieti; ex quibus qui hoc spatio dierum convaluerant, circiter CCC, sub vexillo una mittuntur; magna præterea multitudo calonum, magna vis jumentorum, quæ in castris subsederant, facta potestate sequitur.

37. Hoc ipso tempore et casu Germani equites interveniunt, protinusque eodem illo, quo venerant, cursu ab decumana porta in castra irrumpere conantur, nec prius sunt visi objectis ab ea parte silvis, quam castris appropinquarent, usque eo ut qui sub vallo tenderent mercatores recipiendi sui facultatem non haberent. Inopinantes nostri re nova perturbantur ac vix primum impetum cohors in statione sustinet. Circumfunduntur ex reliquis hostes partibus, si quem aditum reperire possent. Ægre portas nostri tuentur, reliquos aditus locus ipse per se munitioque defendit. Totis trepidatur castris atque alias ex alio causam tumultus querit, neque quo signa ferantur, neque quam in partem quisque conveniat,

— *siquid. — liceret]* hvilken Grund? — *quo — offendit posset]* hvilken, da — stod i Marken (sml. 33 in.), da Fienderne —, i en Omkreds af 3000 Skridt kunde lide noget Uheld; *in milib.* (indenfor et Rum af —) et kort Udtryk — som et Slags Stedsbestemmelse, der svarer til Tidsangivelsen med *in* og *Abl.* (i Løbet af). — *quas inter]* § 469 A. 1. — *sub vex. una m.]* sendes tilsammen under en Fane (som en Afdeling særskilt for sig).

37. *decumana p.] II, 24 in. — tenderent]* § 369 A. 1. De Kjøbmænd, som fulgte Hæren for at sælge Levnetsmidler el. især Vin og andre Luksusgenstande og kjøbe det Bytte, Soldaterne havde erholdt, havde i Alm. sin Plads udenfor Lejren for ej at forstyrre den militære Orden. — *cohors in statione]* hører sammen. — *si — possent?* — *neque provident]* udenat man gjør sig Rede for, udenat man ved at sige.

provident. Alius capta jam castra pronuntiat, aliis deleto exercitu atque imperatore victores barbaros venisse contendit; plerique novas sibi ex loco religiones fingunt Cottæque et Titurii calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Tali timore omnibus perterritis confirmatur opinio barbaris, ut ex captivo audierant, nullum esse intus præsidium. Perrumpere nituntur seque ipsi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant.

38. Erat æger in præsidio relictus P. Sextius Baculus, qui primum pilum ad Cæsarem duxerat, cuius mentionem superioribus proeliis fecimus, ac diem jam quintum cibo caruerat. Hic diffusus suæ atque omnium saluti inermis ex tabernaculo prodit: videt imminere hostes atque in summo esse rem discriminæ: capit arma a proximis atque in porta consistit. Consequuntur hunc centuriones ejus cohortis, quæ in statione erat; paulisper una proelium sustinent. Relinquit animus Sextium gravibus acceptis vulneribus; ægre per manus tractus servatur. Hoc spatio interposito reliqui sese confirmant tantum, ut in munitionibus consistere audeant speciemque defensorum præbeant.

39. Interim confecta frumentatione milites nostri clamorem exaudiunt: præcurrunt equites; quanto res sit in periculo, cognoscunt. Hic vero nulla munitio est, quæ perterritos recipiat; modo conscripti atque usus militaris imperiti ad tribunum militum centurionesque ora convertunt; quid ab his præcipiatur, exspectant. Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur. Barbari signa procul conspicati oppugnatione desistunt: redisse primo legiones credunt, quas longius discessisse ex captivis cognoverant; postea despecta paucitate ex omnibus partibus impetum faciunt.

40. Calones in proximum tumulum procurrunt; hinc celeriter dejecti se in signa manipulosque conjiciunt: eo magis timidos perterrent milites. Alii, cuneo facto ut celeriter

38. *Sext. Bac.] II, 25. III, 5. — ad]* hos. — *animus]* Bevidsthed. — *per manus]* haandimellem, fra Haand til Haand.

39. *exaudiunt]* sml. V, 30 — hører fra det fjerne, i Afstand. — *modo]* nylig.

perrumpant, censem, quoniam tam propinqua sint castra, et, si pars aliqua circumventa ceciderit, at reliquos servari posse confidunt; alii, ut in jugo consistant atque eundem omnes ferant casum. Hoc veteres non probant milites, quos sub vexillo una profectos docuimus. Itaque inter se cohortati duce G. Trebonio, equite Romano, qui iis erat præpositus, per medios hostes perrumpunt incolumesque ad unum omnes in castra pervenient. Hos subsecuti calones equitesque eodem impetu militum virtute servantur. At ii, qui in jugo constiterant, nullo etiam nunc usu rei militaris percepto neque in eo, quod probaverant, consilio permanere, ut se loco superiore defenderent, neque eam quam prodesse aliis vim celeritatemque viderant imitari potuerunt; sed se in castra recipere conati iniquum in locum demiserunt. Centuriones, quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum virtutis causa in superiores erant ordines hujus legionis traducti, ne ante partam rei militaris laudem amitterent, fortissime pugnantes conciderunt. Militum pars, horum virtute summotis hostibus, præter spem incolumis in castra pervenit, pars a barbaris circumventa periit.

41. Germani desperata expugnatione castrorum, quod nostros jam constitisse in munitionibus videbant, cum ea præda, quam in silvis deposuerant, trans Rhenum sese receperunt. Ac tantus fuit etiam post discessum hostium terror, ut, ea nocte quum G. Volusenus missus cum equitatu ad castra venisset, fidem non faceret adesse cum incolumi Cæsarem exercitu. Sic omnium animos timor præoccupaverat, ut pæne alienata mente, deletis omnibus copiis equitatum tantum se ex fuga recepisse, dicerent neque incolumi ex-

40. *cuneo]* Svinfylking, som man dannede i en Kiles el. et Svinhoveds Form, alm. da, naar man (som her) vilde bryde sig Vej gjennem Fienden. — *ut - perrump.]* § 396 A. 4. — *si - at]* I, 43 extr. — *inter se] IV, 25.* — *militum]* (som saa ofte) Soldater tilføds - i Modstn. til *equites*. I, 42 extr. — *etiam nunc]* vi skulde væntet *tum for nunc.* — *percepto]* (uden at have) tilegnet sig. — *ut defend.]* I, 5 in. — *se]* deraf maa underforstaas et *se* til *demiser*. Ordstil. forebygger i et saadant Tilfælde al Utydelighed.

ercitu Germanos castra oppugnaturos fuisse contendenter. Quem timorem Cæsaris adventus sustulit.

42. Reversus ille, eventus belli non ignorans, unum, quod cohortes ex statione et præsidio essent emissæ, questus — ne minimo quidem casui locum relinqu debuisse — multum fortunam in repentina hostium adventu potuisse judicavit, multo etiam amplius, quod pæne ab ipso vallo portisque castrorum barbaros avertisset. Quarum omnium rerum maxime admirandum videbatur, quod Germani, qui eo consilio Rhenum transierant, ut Ambiorigis fines depopularentur, ad castra Romanorum delati optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerant.

43. Cæsar rursus ad vexandos hostes profectus, magno coacto numero ex finitimis civitatibus, in omnes partes dimittit. Omnes vici atque omnia ædificia, quæ quisque conspexerat, incendebantur; præda ex omnibus locis agebatur; frumenta non solum a tanta multitudine jumentorum atque hominum consumebantur, sed etiam anni tempore atque imbris procubuerant, ut, si qui etiam in præsentia se occultassent, tamen iis deducto exercitu rerum omnium inopia perendum videretur. Ac sæpe in eum locum ventum est tanto in omnes partes diviso equitatu, ut modo visum ab se Ambiorigem in fuga captivi nec plane etiam abisse ex conspectu contendenter, ut spe consequendi illata atque infinito labore suscepto, qui se summam ab Cæsare gratiam inituros putarent, pæne naturam studio vincerent, semperque paulum ad summam felicitatem defuisse videretur, atque ille latebris aut

41. *oppagn. suisse]* § 409 — hvori ligger Beting.stngn.?

42. *eventus belli]* Krigens Tilfældigheder. — *quod - essent emissæ]* App. til *unum* og Konj., da det er General C.'s Anke. — *locum relinq.]* I, 52 in. *neque etiam osv.* — Ved sin Tilbagekomst klagede han, skjønt ej ubekjendt med —, over én Ting, at Kohorterne — fra sin Post og Befæstningen: ikke engang til mindste Uheld havde man burdet give Lejlighed, — men var dog af den Mening — *avertisset]* nl. *fortuna*.

43. *magno c. num.]* deraf maa udledes Obj. til *dimittit*, alt-saa hvad rart ved Kstr. —? — *locum]* Tilfælde. — *modo]* 39. — *nec plane etiam]* og endnu ikke ganske. — *ut spe osv.]* saa at (en Følge af alt det foreg.). — *ab Cæs.]* ogs. *apud C.*

saltibus se eriperet et noctu occultatus alias regiones partesque peteret non majore equitum præsidio quam quattuor, quibus solis vitam suam committere audebat.

44. Tali modo vastatis regionibus exercitum Cæsar durarum cohortium damno Durocortorum Remorum reducit, concilioque in eum locum Galliæ indicto de conjuratione Senonum et Carnutum quæstionem habere instituit, et de Accone, qui princeps ejus consilii fuerat, graviore sententia pronuntiata more majorum supplicium sumpsit. Nonnulli judicium veriti profugerunt; quibus quum aqua atque igni interdixisset, duas legiones ad fines Trevirorum, duas in Lingonibus, sex reliquas in Senonum finibus Agedici in hibernis collocavit frumentoque exercitui proviso, ut instituerat, in Italiæ ad conventus agendos prefectus est.

44. *danno*] samme Abl. som *commodo* 33. — *Durocort.*
R.] nu Rheims. — *sententia*] Dom. — *more maj. suppl.*] denne Dødsstraf bestod deri, at den domfældte bandtes til en Pæl med Hovedet stukket ind i et gaffelformet Instrument (*furca*), og saal. pidskedes han tildøde, hvorpaa Hovedet ved Øksen skiltes fra Kroppen. — *Agedici*] nu Sens (hvilket Ord jo netop kommer af *Senones*) i Champagne. — *ut instituer.*] = *ut conservat*, sml. 3. (eg. saal. som han havde indført, gjort til Sædvane).

Liber VIII.

Quieta Gallia Cæsar, ut constituerat, in Italiæ ad conventu agendos proficiscitur. Ibi cognoscit de P. Clodii cæde, de senatusque consulto certior factus, ut omnes juniores Italiæ conjurarent, delectum tota provincia habere instituit. Eæ res in Galliam Transalpinam celeriter perferuntur. Addunt ipsi et affingunt rumoribus Galli, quod res poscere videbatur, retineri urbano motu Cæsarem neque in tantis dissensionibus ad exercitum venire posse. Hac impulsi occasione, qui jam ante se populi Romani imperio subjectos dolerent, liberius atque audacius de bello consilia inire incipiunt. Indictis inter

7de Bog.

Aar 52. Nye Uroligheder i Gallien, som begyndes af Karnuterne. Vercingetorix samler en stor Hær 1—7. C. iler fra Italien Provinser til Forsvar, erobrer mange Byer og til sidst det stærke Avarikum (Bourges) 8—32. Labienus gaar med 4 Legioner mod Senoner og Parisier, C. med 6 over Allier og lejrer sig ved Gergovia (S. O. for Clermont); men da Hæderne falder fra, nødes han til at ophæve denne By's Belejring, hvorpaa han sætter over Loire og forener sig med Labienus, som havde vundet en Sejr ved Paris 33—62. Krigen vokser i Omfang ved de galliske Folks alm. Frafald, idet kun Remer, Lingoner og Trevirer afholder sig fra Deltagelse deri. Paa Vejen til Sekvanerne angribes C. af Vercing. men sejrer ved Germanernes Tapperhed 63—67. Vercing. trækker sig tilbage til Alesia (Aliste, V. for Dijon ved Seines Kilder), som belejres af C., og Galerne maa uaktet den stærke Undsætningshær, der igjen indeslutter C., dog overgive sig og udlevere Verc. 68—90.

1. *de Clodii cæde*] mense Januar. 52 a Milone facta. Inde factionibus ita certabatur, ut, quum comitia consularia haberet non possent, senatus decernere cogeretur, videret Pompejus (is autem etiam tum ad urbem cum imperio erat — VI, 1), ne quid res publica detrimenti caperet, et tota Italia delectum haberet. Quo facto et ipse C. *delectum tota prov.* (ergo in Cisalpina quoque Gallia) *hab. instituit* per causam supplementi cogendi, nam decem illarum legionum numerus non augebatur (vid. 34). — *juniores*] ab 17 usque ad 46 ætatis annum. — *conjurar.*] o: simul jurarent, id quod in tumultu,

se principes Galliae conciliis silvestribus ac remotis locis queruntur de Acconis morte; posse hunc casum ad ipsos recidere demonstrant: miserantur communem Galliae fortunam: omnibus pollicitationibus ac præmiis depositum, qui belli initium faciant et sui capitum periculo Galliam in libertatem vindicent. Ejus in primis rationem esse habendam dicunt, priusquam eorum clandestina consilia efferantur, ut Cæsar ab exercitu intercludatur. Id esse facile, quod neque legiones audeant absente imperatore ex hibernis egredi, neque imperator sine præsidio ad legiones pervenire possit. Postremo in acie præstare interfici, quam non veterem belli gloriam libertatemque, quam a majoribus acceperint, recuperare.

2. His rebus agitatis profitentur Carnutes se nullum periculum communis salutis causa recusare, principesque ex omnibus bellum facturos pollicentur et, quoniam in præsentia obsidibus cavere inter se non possint, ne res efferatur, ut jurando ac fide sanciatur petunt, collatis militaribus signis (quo more eorum gravissima cærimonia continetur), ne facto initio belli ab reliquis deserantur. Tum collaudatis Carnutibus, dato jurejurando ab omnibus, qui aderant, tempore ejus rei constituto ab concilio disceditur.

3. Ubi ea dies venit, Carnutes Cotuato et Conetodunno ducibus, desperatis hominibus, Genabum signo dato concurrunt civesque Romanos, qui negotiandi causa ibi constiterant, in his G. Fusium Citam, honestum equitem Romanum, qui rei frumentariae jussu Cæsaris præerat, interficiunt bonaque

quum singulos sacramento rogare (VI, 1) propter ipsum, quod impendebat, periculum non liceret, fieri solebat. — *Ejus - ration.* cet.] (dertil burde man tage Hensyn, derpaa have sin Opmærksomhed fæstet) det burde være en Gjenstand for deres Beregning, at, førend —, kunde afskjæres fra sin Hær (= id esse agendum, sequendum, observandum — aut alia id genus verba, — cf. *cogitare* sequente *ne* V, 57 in.). — *eorum]* NB! quo referendum est?

2. *His rebus* a principibus in conciliis *agitatis prof.* C., quum iterum concilium haberetur — ita fere explenda est narratio. — *principes]* pro accusat. casu accipiendo. — *obsidibus* c.] cf. VI, 2. — *collatis - signis* cet.] under Sammenstilling af Felttegnene, en Vedtækt, hvori deres (*mil. signorum*) højtideligste Brug bestaar. — *ne - deserantur]* a *sanciatur* pendet.

eorum diripiunt. Celeriter ad omnes Galliae civitates fama perfertur. Nam ubicunque major atque illustrior incidit res, clamore per agros regionesque significant; hunc alii deinceps excipiunt et proximis tradunt, ut tum accedit. Nam quæ Genabi oriente sole gesta essent, ante primam confectam vigiliam in finibus Arvernorum audita sunt, quod spatium est milium passuum circiter CLX.

4. Simili ratione ibi Vercingetorix, Celtili filius, Arvernus, summæ potentiae adolescens, cuius pater principatum Galliae totius obtinuerat et ob eam causam, quod regnum appetebat, ab civitate erat interfactus, convocatis suis clientibus facile incendit. Cognito ejus consilio ad arma concurritur. Prohibetur ab Gobannitione, patruo suo, reliquisque principibus, qui hanc tentandam fortunam non existimabant, expellitur ex oppido Gergovia; non destitit tamen atque in agris habet delectum egenitum ac perditorum. Hac coacta manu quoscunque adit ex civitate, ad suam sententiam perducit; hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant, magnisque coactis copiis adversarios suos, a quibus paulo ante erat ejectus, expellit ex civitate. Rex ab suis appellatur. Dimittit quoquaversus legationes; obtestatur, ut in fide maneant. Celeriter sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turunos, Aulerkos, Lemovices, Andes reliquosque omnes, qui Oceanum attingunt, adjungit: omnium consensu ad eum defertur imperium. Qua oblata potestate omnibus his civitatibus obsides imperat, certum numerum militum ad se celeriter adduci jubet, armorum quantum quæque civitas domi quodque ante tempus efficiat, constituit; in primis equitatui studet. Summæ diligentiae summam imperii severitatem ad-

3. *clamore]* non multorum conclamatione, sed unius quasi præconis. — *quaæ - gesta essent]* hvad der dog (uakket det) først ved Solens Opgang havde tildraget sig — vid. § 366 ann. 3 (s. § 364 ann. 1 part. posterior).

4. *Galliae totius]* o: Celticæ (ergo Gallia in angustiorem sentiam hic intelligenda — I, 1). — *incendit]* sc. eos. Quid ergo observandum? — *Cadurcos]* circa id oppidum, quod hodie „Cahors“ vocatur, ad flumen „Lot“ situm. — *Lemovices]* circa oppid. „Limon“ — *quodque ante t.*] og før (inden) hvilken Tid. — De re ges.

dit; magnitudine supplicii dubitantes cogit. Nam majore commisso delicto igni atque omnibus tormentis necat, leviore de causa auribus desectis aut singulis effossis oculis domum remittit, ut sint reliquis documento et magnitudine poenæ perterreant alios.

5. His suppliciis celeriter coacto exercitu Lucterium Cadurcum, summae hominem audaciæ, cum parte copiarum in Rutenos mittit; ipse in Bituriges proficiscitur. Ejus adventu Bituriges ad Hæduos, quorum erant in fide, legatosmittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint. Hædui de consilio legatorum, quos Cæsar ad exercitum reliquerat, copias equitatus peditatusque subsidio Biturigibus mittunt. Qui quum ad flumen Ligerim venissent, quod Bituriges ab Hæduis dividit, paucos dies ibi morati neque flumen transire ausi domum revertuntur legatisque nostris renuntiant, se Biturigum perfidiam veritos revertisse, quibus id consilii fuisse cognoverint, ut, si flumen transissent, una ex parte ipsi, altera Arverni se circumsisterent. Id eane de causa, quam legatis pronuntiarunt, an perfidia adducti fecerint, quod nihil nobis constat, non videtur pro certo esse proponendum. Bituriges eorum discessu statim cum Arvernis junguntur.

6. His rebus in Italiam Cæsari nuntiatis, quum jam ille urbanas res virtute Gn. Pompeji commodiorem in statum pervenisse intelligeret, in Transalpinam Galliam profectus est. Eo quum venisset, magna difficultate afficiebatur, qua ratione ad exercitum pervenire posset. Nam si legiones in provinciam arcesseret, se absente in itinere proelio dimicaturas intelligebat; si ipse ad exercitum contenderet, ne iis quidem,

ipsa tenendum est, certe ob virtutis opinionem magis quam sævitiam V. ad tantam auctoritatem pervenisse.

5. *quorum - in fide]* VI, 4. — *de consilio]* cf. de more, de compacto cet.

6. *virtute]* qua turbas, quæ a cæde Clodii profectæ erant, coercebatur. — *magn. diffic. aff. cet.]* kom han i stor Forlegenhed med, hvorledes, cf. similem orationis brevitatem IV,^{t14}: *perturbantur* sequente interrogatione.

qui eo tempore quieti viderentur, suam salutem recte committi videbat.

7. Interim Lucterius Cadurcus in Rutenos missus eam civitatem Arvernus conciliat. Progressus in Nitiobriges et Gabalos ab utrisque obsides accipit et magna coacta manu in provinciam Narbonem versus eruptionem facere contendit. Qua re nuntiata Cæsar omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut Narbonem proficisceretur. Eo quum venisset, timentes confirmat, præsidia in Rutenis provincialibus, Voleis Arecomicis, Tolosatibus circumque Narbonem, quæ loca hostibus erant finitima, constituit; partem copiarum ex provincia supplementumque, quod ex Italia adduxerat, in Helvios, qui fines Arvernorum contingunt, convenire jubet.

8. His rebus comparatis represso jam Lucterio et remoto, quod intrare intra præsidia periculosum putabat, in Helvios proficiscitur. Etsi mons Cevenna, qui Arvernus ab Helviis discludit, durissimo tempore anni altissima nive iter impediebat, tamen discussa nive sex in altitudinem pedum atque ita viis patefactis summo mititum sudore ad fines Arvernorum pervenit. Quibus oppressis inopinantibus, quod se Cevenna ut muro munitos existimabant ac ne singulari quidem unquam homini eo tempore anni semitæ patuerant, equitibus imperat, ut, quam latissime possint, vagentur et quam maximum hostibus terròrem inferant. Celeriter hæc fama ac nuntiis ad Vercingetorigem perforuntur, quem perterriti omnes Arverni circumsistunt atque obsecrant, ut suis fortunis consulat, neu ab hostibus diripientur, præsertim quum videat omne ad se bellum translatum. Quorum ille precibus permotus castra ex Biturigibus movet in Arvernus versus.

9. At Cæsar biduum in iis locis moratus, quod hæc de Vercingetorige usu ventura opinione præceperat, per causam

7. *Nitiobriges]* ab utraque parte fluminis Lot, quod in Garumnam influit. — *Gabal.]* Cevennam (Sevennerne) montem versus. — *omnibus cons. antev.]* at burde foretage fremfor alle andre Planer, at han rejste : sætte en Rejse til N. over alle andre Pl. — *Ruten. provinc.]* nam etiam extra provinciam R. habitabant — I, 45 m.

9. *hæc de V. usu v.]* at dette m. H. t. V. vilde indtræffe, at det vilde komme til at gaa saa med V. — *per causam]* h. l.

supplementi equitatusque cogendi ab exercitu discedit, Brutum adolescentem iis copiis præficit; hunc monet, ut in omnes partes equites quam latissime pervagentur: daturum se operam, ne longius triduo ab castris absit. His constitutis rebus, suis inopinantibus, quam maximis potest itineribus Viennam pervenit. Ibi nactus recentem equitatum, quem multis ante diebus eo præmisserat, neque diurno neque nocturno itinere intermisso per fines Hæduorum in Lingones contendit, ubi duæ legiones hiemabant, ut, si quid etiam de sua salute ab Hæduis iniretur consilii, celeritate præcurreret. Eo quum pervenisset, ad reliquas legiones mittit priusque omnes in unum locum cogit, quam de ejus adventu Arvernus nuntiari posset. Hac re cognita Vercingetorix rursus in Bituriges exercitum reducit atque inde profectus Gorgobinam, Bojorum oppidum, quos ibi Helveticō proelio victos Cæsar collocaverat Hæduisque attribuerat, oppugnare instituit.

10. Magnam haec res Cæsari difficultatem ad consilium capiendum afferbat, si reliquam partem hiemis uno loco legiones contineret, ne stipendiariis Hæduorum expugnatis cuncta Gallia deficeret, quod nullum amicis in eo præsidium videtur positum esse; si matrius ex hibernis educeret, ne ab re frumentaria duris subvectionibus laboraret. Præstare visum

(quod rarissimum est) de vera, non ficta causa usurpatum videtur. — *hunc m., ut - pervagentur*] denne lægger han paa Hjerte, at Rytterne maa strejfe ∅: at han maa lade dem - (cf. 8: *neu - diripientur*). — *Viennam*] caput Allobrogum ad Rhodanum situm, hodie „Vienne“. — *de sua salute*] = contra se (*de lenius quam contra*), ad Cæsarem perdendum (mod hans personlige Sikkerhed, cf. I, 42 *salutem suam G. equit. committere*). De Hæduorum salute minime cogitandum, nam, ita si esset, Cæsarem ipsum confiteri statendum erat, Romanorum amicitiam illis perniciosa esse. — *De Bojis* vid. I, 28 extr.

10. *ne*] pendet a verbo quodam timendi, quod in antecedentibus verbis *difficultatem - affer*. (in prægnantem quem vocant sensum accipendiis) abditum latet. Cf. infra loc. huic simillimum 35. (satte C. i stor Forlegenhed med at tage en Plan, i Frykt nl. for, at, i Tilstede af - cet). — *stipendiari. Hæd.*] ∅: Bojis, quamquam hi sane *in parem juris libertatisque conditionem, atque ipsi Hædui erant, recepti esse supra* (I, 28 extr.) dicebantur. — *in eo*]

est tamen omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta omnium suorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Hæduos de supportando commeatu præmittit ad Bojos, qui de suo adventu doceant hortenturque, ut in fide maneant atque hostium impetum magno animo sustineant. Duabus Agedici legionibus atque impedimentis totius exercitus relicitis ad Bojos proficiscitur.

11. Altero die quum ad oppidum Senonum Vellaunodum venisset, ne quem post sē hostem relinquaret, quo expeditiore re frumentaria uteretur, oppugnare instituit idque biduo circumvallavit; tertio die missis ex oppido legatis de deditione arma conferri, jumenta produci, DC obsides dari jubet. Ea qui conficeret, G. Trebonium legatum relinquit; ipse, ut quam primum iter faceret, Genabum Carnutum proficiscitur, qui tum primum allato nuntio de oppugnatione Vellaunoduni, quum longius eam rem ductum iri existimarent, præsidium Genabi tuendi causa, quod eo mitterent, comparabant. Huc biduo pervenit. Castris ante oppidum positis diei tempore exclusus in posterum oppugnationem differt, quæque ad eam rem usui sint, militibus imperat et, quod oppidum Genabum pons fluminis Ligeris contingebat, veritus, ne noctu ex oppido profugerent, duas legiones in armis excubare jubet. Genabenses paulo ante medium noctem silentio ex oppido egressi flumen transire coeperunt. Qua re per exploratores nuntiata Cæsar legiones, quas expeditas esse jussérat, portis incensis intromittit atque oppido potitur, per paucis ex hostium numero desideratis, quin cuncti caperentur,

Cæsare. — *duris*] ∅: propter hiemem nivemque difficilibus. — *tanta contum. ac.*] respiciunt hæc verba ad ea, quæ antecedunt: *quod nullum amicis in eo præsid.* cet.

11. *ut quam pr. - facref*] ad Bojos, quorum oppidum Gorgobinam Vercing. oppugnare instituerat. — *quod eo mitterent*] sine necessitate hæc explicantia verba accessisse videntur; simplicius dici potuerat: *præsid., quod Genabum mitterent oppidi tuendi causa, comp.* — *usui sint*] § 369 ann. 1. — *perpauc. -, quin*] § 375 c. ann. 1. (idet meget faa - manglede i, at de jo samtlige -). Quum sit in ejusmodi dictionibus *quin* = qui (∅: quo) non, ergo ad verbum: hvorved ikke alle -, saa at paa Grund deraf ikke alle - cf. V, 53 similem quendam verbi *quin* usum.

quod pontis atque itinerum angustiae multitudinis fugam intercluserant. Oppidum diripit atque incendit, prædam militibus donat, exercitum Ligerim traducit atque in Biturigum fines pervenit.

12. Vercingetorix, ubi de Cæsaris adventu cognovit, opugnatione destitit atque obviam Cæsari proficiscitur. Ille oppidum Biturigum positum in via Noviodunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido quum legati ad eum venissent oratum, ut sibi ignosceret suæque vite consuleret, ut celeritate reliquas res conficeret, qua pleraque erat consecutus, arma conferri, equos produci, obsides dari jubet. Parte jam obsidum tradita quum reliqua administrarentur, centurionibus et paucis militibus intromissis, qui arma jumentaque conquirerent, equitatus hostium procul visus est, qui agmen Vercingetorigis antecesserat. Quem simulatque oppidanæ conspexerunt atque in spem auxilii venerunt, clamore sublato arma capere, portas claudere, murum complere coeperunt. Centuriones in oppido quum ex significatione Gallorum novi aliquid ab iis iniri consilii intellexissent, gladiis destrictis portas occupaverunt suosque omnes incolumes receperunt.

13. Cæsar ex castris equitatum educi jubet proeliumque equestre committit; laborantibus jam suis Germanos equites circiter CD summittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt atque in fugam conjecti multis amissis se ad agmen receperunt; quibus profligatis rursus oppidanæ perterriti comprehensos eos, quorum

12. ¹⁾ *Centur. in oppido]* cf. VI, 37: *cohors in statione.* H. l. ipse horum verborum ordo, inter se excipientium, non intercedente (neque antecedente) sed subsequente *quam*, quam arete cohærent, luculenter ostendit. — *ex signif.* G.] af det, som G. ved sin hele Opfersel gav tilkjende.

13. *instituer.]* VI, 44 extr. — *Avaricum]* hodie „Bourges“.

¹⁾ *simulatque - atque, - hic locus ostendere videtur, quomodo a principio etiam atque - atque præposito saltem simul inter se respondere potuerint* (paa engang baade - og, ut *simul et - et* IV, 24 cet.), *et apertissimum esse, qui causam explicet, cur simulatque cum perfecto conjungatur.* Proprie enim post *venerunt* plenus incidentum erat, itaque vertendum: paa engang baade bemærkede - og fik Haab : de fik paa samme Tid, som de bemærkede -, Haab.

opera plebem concitatam existimabant, ad Cæsarem perduxerunt seseque ei dediderunt. Quibus rebus confectis Cæsar ad oppidum Avaricum, quod erat maximum munitissimumque in finibus Biturigum atque agri fertilissima regione, profectus est, quod eo oppido recepto civitatem Biturigum se in potestatem redacturum confidebat.

14. Vercingetorix tot continuis incommodis Vellaunoduni, Genabi, Novioduni acceptis suos ad concilium convocat. Docet, longe alia ratione esse bellum gerendum, atque antea sit gestum: omnibus modis huic rei studendum, ut pabulatione et commeatu Romani prohibeantur. Id esse facile, quod equitatu ipsi abundant et quod anni tempore subleventur. Pabulum secari non posse; necessario dispersos hostes ex ædificiis petere: hos omnes quotidie ab equitibus deleri posse. Præterea salutis causa rei familiaris commoda negligenda: vicos atque ædificia incendi oportere hoc spatio a Boja quoquaversus, quo pabulandi causa adire posse videantur. Harum ipsis rerum copiam suppeteret, quod, quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus subleventur: Romanos aut inopiam non laturos aut magno periculo longius ab castris processuros; neque interesse, ipsosne interficiant impedimentis exulant, quibus amissis bellum geri non possit. Præterea oppida incendi oportere, quæ non munitione et loci natura ab omni sint periculo tuta, neu suis sint ad detrectandam militiam receptacula neu Romanis proposita ad copiam commeatus prædamque tollendam. Hæc si gravia aut acerba videantur, multo illa gravius aestimare, liberos, conjuges in servitutem abstrahi, ipsos interfici, quæ sit necesse accidere victis.

— *regione]* pendet non minus quam *finibus* a præp. *in.* — *agri gen. totius; ager Biturigum, ut ager Picenus* cet.

14. *salutis c. cet.]* for det almene Vels Skyld burde man ej ændse private Fordele. — *Boja]* Bojorum terra sit an caput, uon liquet; prius ni fallor potius, cf. *Venetia* III, 9 extr. — *ipsosne*

— *imp. ne]* ne - ne rarer interrogationis disjunctivæ forma § 452.

— Cf. infra: *neu - neu!* sæpius: *ne aut - aut.* — *neu Romanis propos. cet.]* eller tilgjængelige (liggende der indbydende) for R. til derfra at hente Forraad af Levnetsmidler og Bytte. — *aestimare]* sc. *se;* ita aestimat V.: ergo, quæ est ejus auctoritas, omnibus eodem

15. Omnia consensu hac sententia probata uno die amplius XX urbes Biturigum incenduntur. Hoc idem fit in reliquis civitatibus. In omnibus partibus incendia conspicuntur; quæ etsi magno cum dolore omnes ferebant, tamen hoc sibi solatii proponebant, quod se prope explorata victoria celeriter amissa recuperaturos confidebant. Deliberatur de Avarico in communi concilio, incendi placeret, an defendi. Procumbunt omnibus Gallis ad pedes Bituriges, ne pulcherrimam prope totius Galliae urbem, quæ et præsidio et ornamento sit civitati, suis manibus succendere cogerentur: facile se loci natura defensuros dicunt, quod prope ex omnibus partibus flumine et palude circumdata unum habeat et perangustum aditum. Datur potentibus venia dissuadente primo Vercingetorige, post concedente et precibus ipsorum et misericordia vulgi. Defensores oppido idonei diliguntur.

16. Vercingetorix minoribus Cæsarem itineribus subsequitur et locum castris deligit paludibus silvisque munitum, ab Avarico longe milia passuum XVI. Ibi per certos exploratores in singula diei tempora, quæ ad Avaricum agerentur, cognoscebat et, quid fieri vellet, imperabat; omnes nostras pabulationes frumentationesque observabat dispersosque, quum longius necessario procederent, adoriebatur magnoque incommodo afficiebat, etsi, quantum ratione provideri poterat, ab nostris occurrebatur, ut incertis temporibus diversisque itineribus iretur.

modo æstimandum est. Ceteroquin exspectares *graviora*, ad illa relatum, non adverb. *gravius*; at ita etiam aliis linguis (cf. tænke slet om en, akte ringe, skatte højt).

15. *explor. vict.*] III, 18 extr. — *Datur p. venia*] deres Bøn vinder Indgang, ad verbum -? — *miseric. v.*] haud dubie ad illa verba: *Procumbunt omnibus* G. cet. hoc referendum et misericordiam indicat, quam petentes Bituriges in omnium Gallorum (3: *vulgi*) animis moverant; ergo *vulgi* pro gen. poss. statuendum, minime pro g. obj. (neque enim antea unquam Vercingetorix in urbibus, quæ erant incendæ et incendebantur, vulgi fortunæ miseritus esse dicitur).

16. *longe*] V, 47 extr. — *in singula d. t.*] cf. *in annos singulos, in singulos dies* cet. — *necessario*] o: necessitate coacti (minime cum *longius* conjungendum). — *ut - iretur*] explicat antecedentia, et indicat modum, quo *occurrebatur*.

17. Castris ad eam partem oppidi positis Cæsar, quæ intermissa a flumine et a paludibus aditum, ut supra diximus, angustum habebat, aggerem apparare, vineas agere, turres duas constitutæ coepit; nam circumvallare loci natura prohibebat. De re frumentaria Bojos atque Hæduos adhortari non destitit, quorum alteri, quod nullo studio agebant, non multum adjuvabant, alteri non magnis facultatibus, quod civitas erat exigua et infirma, celeriter, quod habuerunt, consumperunt. Summa difficultate rei frumentariæ affecto exercitu tenuitate Bojorum, indiligentia Hæduorum, incendiis ædificiorum, usque eo ut complures dies frumento milites caruerint et pecore ex longinquioribus vicis adacto extremam famem sustentarent, nulla tamen vox est ab iis audita populi Romani majestate et superioribus victoriis indigna. Quin etiam Cæsar quum in opere singulas legiones appellaret et, si acerbius inopiam ferrent, se dimissurum oppugnationem diceret, universi ab eo, ne id faceret, petebant: sic se complures annos illo imperante meruisse, ut nullam ignominiam acciperent, nusquam infecta re discederent; hoc se ignominiae laturos loco, si inceptam oppugnationem reliquissent; præstare omnes perferre acerbitates, quam non civibus Romanis, qui Genabi perfidia Gallorum interissent, parentarent. Hæc eadem centurionibus tribunisque militum mandabant, ut per eos ad Cæsarem deferrentur.

18. Quum jam muro turres appropinquassent, ex captivis Cæsar cognovit, Vercingetorigem consumpto pabulo castra movisse proprius Avaricum atque ipsum cum equitatu expeditisque, qui inter equites proeliari consessent, insidiandi causa eo profectum, quo nostros postero die pabulatum

17. *intermissa a fl.*] ladt fri af Fl., in activo contra genero I, 38 intrans. *qua flumen intermittit*. Non alia est a præpositio-nis in hac dictione vis, quam adjectivis *vacuus* et *liber* adjunctæ. — *Cæsar*] cf. IV, 11 in. Usitatus post *quum* positum esset! Cur? — *meruisse*] plenius *m. stipendia*. — *ignominiae - loco*] inter se conjugenda. — *quam - parentarent*] acerbe dictum! — in. or. recta: *quam - parentemus* ex § 360 ann. 4, quam ipsam ob rem mod. infin. (quem interpretes, cap. 10 laudantes, etiam nostro loco flagitant et usurpatum non esse queruntur) hic rarior fuisset (§ 402 c.).

venturos arbitraretur. Quibus rebus cognitis media nocte silentio profectus ad hostium castra mane pervenit. Ille celeriter per exploratores adventu Cæsaris cognito carros impedimentaque sua in artiores silvas abdiderunt, copias omnes in loco edito atque aperto instruxerunt. Qua re nuntiata Cæsar celeriter sarcinas conferri, arma expediri jussit.

19. Collis erat leniter ab infimo acclivis; hunc ex omnibus fere partibus palus difficilis atque impedita cingebat, non latior pedibus L. Hoc se colle interruptis pontibus Galli fiducia loci continebant, generatimque distributi in civitates omnia vada ac saltus ejus paludis certis custodiis obtinebant, *sic animo parati*, ut, si eam paludem Romani perrumpere conarentur, hæsitantes premerent ex loco superiore; ut, qui propinquitatem loci videret, paratos prope æquo Marte ad dimicandum existimaret, qui iniquitatem conditionis perspicceret, inani simulatione sese ostentare cognosceret. Indignantates milites Cæsar, quod conspectum suum hostes perferre possent tantulo spatio interjecto, et signum proelii exposcentes edocet, quanto detimento et quot virorum fortium morte necesse sit constare victoriam; quos quum sic animo paratos videat, ut nullum pro sua laude periculum recusent, summæ se iniquitatis condemnari debere, nisi eorum vitam sua salute habeat cariorem. Sic milites consolatus eodem die reducit in castra, reliquaque, quæ ad oppugnationem oppidi pertinebant, administrare instituit.

18. *sarcinas conf.*] ut expeditius pugnaretur; cf. I, 24.

19. *pedibus L.] § 306. — generat. distr. in c.]* ad verbum: inddelte nationsvis (I, 51 m.) i Stater, i. e. per gentes et civitates distrib. (cf. infra 28, 36), ita ut *generat.* quodammodo explicetur sequentibus verbis *in civitat.* — *omnia - paludis]* alle Overgange over Sumpen og de til den førende Kløfter (Hulveje). — *ut qui propinquit.* cet.] saa at den, der saa Stedets Nærhed (ɔ: breve intervallum, quod inter utrosque erat), maatte tro, at de (Gallors) var næsten under lige Fordede, under lige (Kamp)Vilkaar (ɔ: propius sententiam: uden at have en særegen Fordel forud) beredte til Kamp, medens den, der gjennemskuede Uligheden i Stillingen, maatte erkjende, at de pralede kun med et tomt Skin (quum re vera natura loci considerent), — *ostentare* sc. *eos*, quod eodem modo ad *paratos* (sc. *esse*) est supplendum; etiam: *inanem simulationem ost.* dici potuerat. — *constare*] h. significat — ?

20. Vercingetorix, quum ad suos redisset, prodictionis insimulatus, quod castra proprius Romanos movisset, quod cum omni equitatu discessisset, quod sine imperio tantas copias reliquisset, quod ejus discessu Romani tanta opportunitate et celeritate venissent: non hæc omnia fortuito aut sine consilio accidere potuisse; regnum illum Galliæ malle Cæsaris concessu quam ipsorum habere beneficio — tali modo accusatus ad hæc respondit: Quod castra- movisset, factum inopia pabuli etiam ipsis hortantibus; quod proprius Romanos accessisset, persvasum loci opportunitate, qui se ipsum munitione defenderet; equitum vero operam neque in loco palustri desiderari debuisse et illic fuisse utilem, quo sint profecti. Summam imperii se consulto nulli discedente tradidisse, ne is multitudinis studio ad dimicandum impelleretur, cui rei propter animi mollitiem studere omnes videret, quod diutius laborem ferre non possent. Romani si casu intervenerint, fortunæ, si alicujus indicio vocati, huic habendam gratiam, quod et paucitatem eorum ex loco superiore cognoscere et virtutem despiceret potuerint, qui dimicare non ausi turpiter se in castra receperint. Imperium se ab Cæsare per prodictionem nullum desiderare, quod habere victoria posset, quæ jam esset sibi atque omnibus Gallis explorata: quin etiam ipsis remittere, si sibi magis honorem tribuere, quam ab se salutem accipere videantur. *Hæc ut intelligatis, inquit, a me sincere pronuntiari, audite Romanos milites.* Producit servos, quos in pabulatione paucis ante diebus exceperat et fame vinculisque excruciaverat. Hi jam ante edocti, quæ interrogati pronuntiarent, milites se esse legionarios dicunt; fame et inopia adductos clam ex castris exisse, si quid frumenti aut peccoris in agris reperire possent: simili omnem exercitum inopia premi, nec jam vires sufficere cujusquam nec ferre operis

20. *sine imperio*] ita (quod sequentia: *Summam imperii* cet. satis ostendunt) ut nemo ejus discessu cum imperio relictus esset. Verborum modo, non sensus, habita ratione, etiam verti potuerat: uden efter Befaling (cf. *sine consilio*). — *persvasum*] sc. *esse*, utrum neutri an masc. gen.? Prius anteponatur, haud dubie usus loquendi flagitat. Ergo *sibi* (non *se*) supplendum, subjectum quod ad logicam dicitur. — *remittere*] sc. *imperium*. — *si - possent*] *si - ?*

laborem posse; itaque statuisse imperatorem, si nihil in op-
pugnatione oppidi profecissent, triduo exercitum deducere. *Hæc,*
inquit, *a me*, Vercingetorix, *beneficia habetis, quem proditio-*
nis insimulatis, cuius opera sine vestro sanguine tantum ex-
ercitum victorem fame consumptum videtis, quem turpiter se
ex fuga recipientem ne qua civitas suis finibus recipiat, a
me provisum est.

21. Conclamat omnis multitudo et suo more armis con-
crepat, quod facere in eo conserunt, cuius orationem appro-
bant: summum esse Vercingetorigem ducem, nec de ejus fide
dubitandum nec majore ratione bellum administrari posse.
Statuunt, ut decem milia hominum delecta ex omnibus copiis
in oppidum summittantur, nec solis Biturigibus communem
salutem committendam censem, quod pæne in eo, si id op-
pidum retinuissent, summam victoriae constare intelligebant.

22. Singulari militum nostrorum virtuti consilia cuius-
quemodi Gallorum occurrebant, ut est summæ genus soller-
tiae atque ad omnia imitanda et efficienda, quæ ab quoque
traduntur, aptissimum. Nam et laqueis falces avertabant, quas,
quum destinaverant, tormentis introrsus reducebant, et aggerem
cuniculis subtrahebant, eo scientius, quod apud eos magnæ
sunt ferrariæ atque omne genus cunicolorum notum atque
usatatum est. Totum autem murum ex omni parte turribus
contabulaverant atque has coriis intexerant. Tum crebris di-

21. Eodem fere modo etiam apud nostros majores, ut de Germanis (Tac. 11) non dicam, in conventibus siebat orationis alicujus approbatio („vápnatak“). — *in eo - constare]* den endelige Afgjørelse beroede derpaa, om —

22. *cuiusq. modi]* § 495 ann. 1. — *ut est cet.]* som de da-
er et ualmind. klektikt Folk (cf. IV, 3: *eiusdem generis*) cet.; *ut,*
quem in usum sæpe et incidimus et incidemus, explicantis est et obi-
ter causam quodammodo demonstrantis, cur hoc vel illud ita potissi-
mum, ut narratum est, sese habeat, et non secus (I, 22 m.). — *fal-*
ces] murales cf. III, 14; hæ træbes erant adunco ferro, prefixæ, ut
de muro extrahant lapides. — *tormentis]* hoc est h. l. machinarum
genus, quales alias trochlear nominantur. — *turribus contab.]* o:
contabulatis turribus (V, 40) iustruxerant, sive fortasse accuratius:
turribus exstructis continuam (*per totum murum*) tabulationem effe-
cerant. Ea ipsa re, quod turres muro imponebantur, uno vel pluri-

urnis nocturnisque eruptionibus aut aggeri ignem inferebant
aut milites occupatos in opere adoriebantur, et nostrarum
turrium altitudinem, quantum has quotidianus agger expre-
serat, commissis suarum turrium malis adæquabant, et apertos
cuniculos præusta et præacuta materia et pice fervefacta et
maximi ponderis saxis morabantur moenibusque appropin-
quare prohibebant.

23. Muri autem omnes Galici hac fere forma sunt.
Træbes directæ, perpetuae in longitudinem paribus intervallis,
distantes inter se binos pedes, in solo collocantur; hæ revin-
ciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur. Ea autem, quæ
diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarcuntur. His
collocatis et coagmentatis aliis insuper ordo additur, ut idem
illud intervallum servetur, neque inter se contingant træbes,

bus tabulatis altior fieri aut omnino tabulatis consterni ipse murus
dici potest, itaque illa contabulatio quodammodo ad eum referri. —
aggeri ign. infer.] nam magna ex parte agger ex ligno, in primis
ex cratibus constabat. — *quantum - express.]* saameget (i samme
Udstrækning) som den daglige Jordopkastelse, Jordvoldens daglige
Forhøjelse hævede disse i Vejret. Tenendum est, aggerem basin esse
turrium, quæ, quo altior is egesta in dies majore terræ copia fiebat,
eo magis et ipsæ inde quasi *exprimebantur* o: in altum tollebantur.
— *commissis suar. turr. malis]* ved at forbinde sine Taarnes
lodrette Bjelker (Mastetræer) — *mali* h. l. intelliguntur longæ illæ
træbes, quæ ad quattuor turris unius ejusque angulos directe ad
perpendiculum stantes super tabulata, quæ intra eos erant eosque
conjungebant, eminebant. Jam, quæ parte Romanæ instabant, mali binii
semper duarum turrium ita *committebantur* o: conjungebantur, ut ab
una turri ad alteram tigna pertinerent, quibus tignis rursus turris instar
tabulatum imponebatur. Ergo quo magis erigebantur Romanorum
tresses, eo plura tabulata hostes adjungebant. — *apertos - mor.]*
o: aperiebant et mor.

23. *Træbes cet.]* Vertendum est: Bjelker lægges paa Jorden
i en ret Linje, efter Længden (paalangs) fortæbende i lige Mellem-
rum, altid to Fod fra hverandre; disse fastbindes indvendig og be-
klædes med megen Paafyldning. — *revinciuntur intrors.]* cf. IV,
17: *in contrariam partem revinctis; - introrsus* oppositum
est sequentibus verbis *in fronte* (fortil, paa Forsiden). — *neque*
inter se cet.] sc. in hoc alio ordine magis quam in inferiore, a solo
proximo — uden at Bjelkerne berører hinanden, men lakte en for en
i en Række med lige Mellemrum fast sammenholdes ved enkeltvis

sed paribus intermissæ spatiis singulæ singulis saxis interjectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contextitur, dum justa muri altitudo expleatur. Hoc quum in speciem varietatemque opus deformè non est alternis trabibus ac saxis, quæ rectis lineis suos ordines servant, tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet opportunitatem, quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerunque introrsus revincta neque perrumpi neque distrahi potest.

24. His tot rebus impedita oppugnatione milites, quum toto tempore frigore et assiduis imbribus tardarentur, tamen continenti labore omnia hæc superaverunt et diebus XXV aggerem, latum pedes CCCXXX, altum pedes LXXX, exstruxer-

derimellem anbrakte Stene. Ergo ordo trabium secundi ordinis *intermissus* est, quum *singulæ paribus spatiis* (binos pedes sc.) inter se distent, quæ intervalla etiam in hoc ordine ut in inferiore *saxis interjectis* explentur (s. *effaciuntur*) — *arte* s. arcte, trangt, tæt, fast. — *que rectis l. cet.*] hi ordines, qui alii sunt trabium, alii saxorum, in altitudinem surgentes cogitandi sunt, et rectæ non ad libram (vandrette) sed ad perpendiculum lineæ intelligendæ. — *perpetuis trab.*] Venio nunc ad locum difficillimum. Primum, hæ utrum eadem sint atque illæ *directæ*, an aliae eæque — ut contenditur — transversæ, ambigunt interpretes. Evidem cum iis facio, qui de eisdem cogitant, neque video, unde illud *transversæ* petendum sit et quare *trabes perpetuas* aliud alio loco intelligi sit necesse. Deinde quæstio est de horum ablativorum genere, quos absolutos putant alii, alii quodammodo pro abl. qual. ad *que* referunt, nonnulli ad *revincta* ut instrum. indicantes. Denique res de accusativis illis mensuræ *pedes quadragenos* discrepat. Ad *revincta* hæc verba referunt nonnulli, — at hi, quo tandem modo numeralia distributiva explicit, non dicunt. Quamobrem inclinat mihi animus, ut hæc verba ad *perpetuæ* retrahenda putem et ita vertam: som fastgjort indvendig ved i Alm. 40 Fod fortløbende Bjelker, sive fortasse, ut nostrarer tali in re dicere solent: ved Bjelker af i Alm. 40 løbende Fod. „Ut supra trabes perpetuas introrsus revinciri dixit, ita h. l. *materiam*, quæ perpetui trabibus in longitudinem collacatis revinctisque constabat, breviter *perpetuæ trabibus revinctam* demonstrat addita longitudinis ipsius, quæ esse solebat, significatione¹⁾.)

¹⁾ Schneider. — Quauquam etiam ita negari nequit, præsentim si ad verborum ordinem s. constructionem respicias, locum durum esse. Itaque venit mihi in mentem dubitare, num Cæsar ita scripserit. Si pro *revincta* legatur *revinctis* (ad *perpet. trab.* relatum), omnia, ni fallor, bene sese habeant.

runt. Quum is murum hostium pæne contingaret et Cæsar ad opus consuetudine excubaret militesque cohortaretur, ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur, paulo ante tertiam vigiliam est animadversum fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant, eodemque tempore toto muro clamore sublato duabus portis ab utroque latere turrium eruptio fiebat. Alii faces atque aridam materiem de muro in aggerem eminus jaciebant, picem reliquasque res, quibus ignis excitari potest, fundebant, ut, quo primum occurreretur aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset. Tamen, quod instituto Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant pluresque partitis temporibus erant in opere, celeriter factum est, ut alii eruptionibus resisterent, alii turre reducerent aggeremque interscinderent, omnis vero ex castris multitudo ad restingvendum concurreret.

25. Quum in omnibus locis consumpta jam reliqua parte noctis pugnaretur semperque hostibus spes victoriæ redintegraretur, eo magis, quod deustos pluteos turrium videbant nec facile adire apertos ad auxiliandum animadvertebant, semperque ipsi recentes defessis succederent omnemque Galliæ salutem in illo vestigio temporis positam arbitrarentur, accidit inspectantibus nobis, quod dignum memoria visum prætereundum non existimavimus. Quidam ante portam oppidi Gallus, qui per manus sevi ac picis traditas glebas in ignem e regione turris projiciebat, scorpione ab latere dextro tractatus examinatusque concidit. Hunc ex proximis unus jacentem transgressus eodem illo munere fungebatur; eadem ratione ictu scorpionis exanimato alteri successit tertius et tertio quartus, nec prius ille est a propugnatoribus vacuus re-

24. *ab utroq. — turrium*] sc. Romanarum illarum duarum (cf 17 & 22), non hostium, qui *totum murum ex omni parte turribus contabulaverant*. — *interscind.*] ne ignis ultra propagaretur totumque aggerem combureret.

25. *pluteos*] hoc vocab. uno nomine id comprehendere videtur, quod V, 40, VII, 72 extr. *pinnæ loricaeque* significant. — *apertos*] quippe *pluteis* privatos, cf. *aperto latere*. — *per manus*] VI, 38. — *scorp.*] parvulum quoddam ballistarum genus, unde sagittæ præacutæ ejiciebantur.

lictus locus, quam restincto aggere atque omni ea parte summotis hostibus finis est pugnandi factus.

26. Omnia experti Galli, quod res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere hortante et jubente Vercingetorige. Id silentio noctis conati non magna jactura suorum sese effecturos sperabant, propterea quod neque longe ab oppido castra Vercingetorigis aberant et palus, quæ perpetua intercedebat, Romanos ad insequendum tardabat. Jamque hoc facere noctu apparabant, quum matresfamiliae repente in publicum procurrerunt flentesque projectæ ad pedes suorum omnibus precibns petierunt, ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederent, quos ad capiendam fugam naturæ et virium infirmitas impediret. Ubi eos in sententia perstare viderunt, quod plerumque in summo periculo timor misericordiam non recipit, conclamare et significare de fuga Romanis coeperunt. Quo timore perterriti Galli, ne ab equitatu Romanorum viæ præoccuparentur, consilio destiterunt.

27. Postero die Cæsar promota turri perfectisque operibus, quæ facere instituerat, magno coorto imbre non inutiliem hanc ad capiendum consilium tempestatem arbitratus, quod paulo incautius custodias in muro dispositas videbat, suos quoque langvidius in opere versari jussit et, quid fieri vellet, ostendit. Legionibusque intra vineas in occulto expeditis cohortatus, ut aliquando pro tantis laboribus fructum victoriae perciperent, iis, qui primi murum ascendissent, præmia proposuit militibusque signum dedit. Illi subito ex omnibus partibus evolaverunt murumque celeriter compleverunt.

28. Hostes re nova perterriti, muro turribusque dejecti in foro ac locis patentioribus cuneatim constiterunt, hoc animo, ut, si qua ex parte obviam contra veniretur, acie instructa

26. *profugere*] § 417 ann. 2. — *conati*] cf. V, 39: *adepti*. — *perpet. interc.*] § 320 ann.

27. *Legion. — expedit.* (ɔ: var ordnede til Angreb) *coh.*] sc. ut fortiter pugnarent, idque ideo, *ut aliq. cet.* Ceteroq. cf. 4 in. *incendit*.

28. *perterr. — dejecti*] prius particip. causam continet posterioris, ut sæpe in duobus abl. abs. inter se conjunctis, cf. II, 26 *proelio mint.* — *cuneatim*] h. l. vix aliud significat quam: i tæt *proelio mint.* — *obviam*] non prorsus idem est, ac *contra*, quo-sluttede Hobe. — *obviam*] non prorsus idem est, ac *contra*, quo-

depugnarent. Ubi neminem in æquum locum sese demittere, sed toto undique muro circumfundи viderunt, veriti, ne omnino spes fugæ tolleretur, abjectis armis ultimas oppidi partes continentis impetu petiverunt, parsque ibi, quum angusto exitu portarum se ipsi premerent, a militibus, pars jam egressa portis ab equitibus est imperfecta; nec fuit quisquam, qui prædæ studeret. Sic et Genabi cæde et labore operis incitati non æstate confectis, non mulieribus, non infantibus pepercérunt. Denique ex omni eo numero, qui fuit circiter milium XL, vix DCCC, qui primo clamore auditio se ex oppido ejecerant, incolumes ad Vercingetorigem pervenerunt. Quos ille multa jam nocte silentio ex fuga exceptit, veritus, ne qua in castris ex eorum concursu et misericordia vulgi seditio oreretur, ut procul in via dispositis familiaribus suis principibusque civitatum disparandos deducendosque ad suos curaret, quæ cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat.

29. Postero die concilio convocato consolatus cohortatusque est, ne se admodum animo demitterent neve perturbarentur incommodo: non virtute neque in acie vicisse Romanos, sed artificio quodam et scientia oppugnationis, cujus rei fuerint ipsi imperiti. Errare, si qui in bello omnes secundos rerum

niam illud infestum animum non significat, sed potius fortuitum quendam congressum. Nihilo tamen secius talis synonymorum conjunctio h. l. nescio quid miri habere et plane supervacanea esse videtur. — *neminem — circumfundи*] § 462 b. — *contin. impetu*] i ét (ufsbrudt) Løb. — *Genab. c.*] cf. 3 & 17 sub fin. Non minus breviter — nullo participio adjecto — loquitur Sallust. Jug. 38: Romæ Numidæque facinora ejus memorat. — *lab. operis*] Mojen med Belejringsarbejdet. — *Denique*] kort. — *miseric. vulgi*] 15. — *ut procul cet.*] hæc rationem explicant, qua V. illos *ex fuga* castris *exciperet*. — *ad suos —, quæ — pars*] quoddam attractionis genus, quum propriæ dicendum esset: *ad suos in eam castrorum partem, quæ —, eo magis memoria dignum*, quod vix credere licet, unquam latine recte dici posse (unde ejusmodi attractionum originem petere solemus): *ad suos, eam partem, quæ cet.*, ita ut *eam partem* verbo *suos* appositi loco adiectum sit et re ipsa a præp. *ad* regatur. Si ita sit, res facilime ad § 320 explicetur. At h. l. sublata præpositione *in* attractio est adhibita, qua ipsa in re, opinor, loci duritas cernitur. Ceteroquin de castrorum partibus, quæ commemorantur, cf. 19 in.

proventus exspectent. Sibi nunquam placuisse Avaricum defendi, cuius rei testes ipsos haberet, sed factum imprudentia Biturigum et nimia obsequentia reliquorum, uti hoc incommodum acciperetur. Id tamen se celeriter majoribus commodis sanaturum. Nam quæ ab reliquis Gallis civitates dissentirent, has sua diligentia adjuncturum atque unum consilium totius Galliæ effecturum, cuius consensui ne orbis quidem terrarum possit obsistere, idque se prope jam effectum habere. Interea æquum esse, ab iis communis salutis causa impetrari, ut castra munire instituerent, quo facilius repentinis hostium impletus sustinerent.

30. Fuit hæc oratio non ingrata Gallis, et maxime, quod ipse animo non defecerat tanto accepto incommodo neque se in occultum abdiderat et conspectum multitudinis fugerat; plusque animo providere et præsentire existimabatur, quod re integra primo incendendum Avaricum, post deserendum censuerat. Itaque ut reliquorum imperatorum res adversæ auctoritatem minuunt, sic hujus ex contrario dignitas incommodo accepto in dies augebatur. Simil in spem veniebant ejus affirmatione de reliquis adjungendis civitatibus; primumque eo tempore Galli castra munire instituerunt, et sic sunt animo consternati homines insveti laboris, ut omnia, quæ imperarentur, sibi patienda et preferenda existimarent.

31. Nec minus, quam est pollicitus, Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas civitates adjungeret, atque earum principes donis pollicitationibusque alliciebat. Huic rei idoneos homines deligebat, quorum quisque aut oratione subdola aut

29. *omnes secund.]* lutter heldige. — *imprud. Biturig.]* 15.

30. *plus - præsent.]* at besidde et skarpere Fremblik og en stærkere Forudelse. — *de reliquis - civit.]* nescio an hoc complementum ad verba *in spem veniebant* minus et aptum sit et necessarium, itaque cum *ejus affirmatione* rectius conjungendum. Huc accedit, quod C. alias *in spem venire* cum genit. obj. construere solet: I, 18. II, 7. III, 6. VII, 12. Etiam ordo, quo verba inter se excipiunt, repugnare videtur, ne *de reliquis - civ.* ad illa verba trahas.

31. *animo lab.]* cf. de hoc *animo* proxim. hæc capita et V, 49 in. — *quorum]* cum *oratione - amic.* cohæret. — *imperat -*

amicitia facillime capi posset. Qui Avarico expugnato refugerant, armandos vestiendosque curat. Simul, ut deminutæ copiæ redintegrarentur, imperat certum numerum militum civitatibus, quem et quam ante diem in castra adduci velit, sagittariosque omnes, quorum erat permagnus numerus in Gallia, conquiri et ad se mitti jubet. His rebus celeriter id, quod Avarici deperierat, expletur. Interim Teutomatus, Olloviconis filius, rex Nitiobrigum, cuius pater ab senatu nostro amicus erat appellatus, cum magno equitum suorum numero et quos ex Aquitania conduxerat, ad eum pervenit.

32. Cæsar Avarici complures dies commoratus summaque ibi copiam frumenti et reliqui commeatus nactus exercitum ex labore atque inopia refecit. Jam prope hieme confecta quum ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur et ad hostem profici sci constituisset, sive eum ex paludibus silvisque elicere sive obsidione premere posset, legati ad eum principes Hæduorum veniunt oratum, ut maxime necessario tempore civitati subveniat: summo esse in periculo rem, quod, quum singuli magistratus antiquitus creari atque regiam protestatem annuam obtinere consvessent, duo magistratum ge-

quem - velit] ad verbum: paalægger Staterne et bestemt Antal Krigsfolk, hvilket (ɔ: hvor stort et) og inden hvilken Tid han vil, det skal cet. Unde pendet hoc enuntiatum interrogativum? Haud dubie ab *imperat*, sed, quum jam objectum *certum numer.* antecedat, ita, ut prægnans, quem vocant, sensus huic subjiciatur et ad interrogationem relato amplior quædam docendi, ostendendi vis inesse statuatur. At tamen fallaris, si, hoc ita esse, vel inde intelligi existimes, quod, servata vulgari *imperandi* significatione, vix satis comode dici possit: *imperat, quem numerum adduci velit*, quum dicendum esset: *imperat, qui - adducatur*. Nam per usum loquendi illud dici posse satis ostendit, ut exemplo utar, c. 16: *et quid fieri vellet, imperabat*; quo eique similibus locis adjectum voluntatis verbum nihil aliud nisi ad vim *imperandi* accurati explicandam pertinet. — *expletur]* erstattes -, nisi potius, retenta propria verbi significatione, ut in verbo *augeri* VI, 1, ita h. quoque loco dictio minus ad logicam accommodata statuenda est. — *et quos]* ɔ: et cum iis, *quos - § 321 ann.*

32. *sive - sive]* om enten - eller. Quæ in § 451 d) de vocabulo *si* disputata sunt, prorsus eodem modo in illis inde derivatis, ut par est, valent. — *singuli mag. cet.]* id quod noster I, 16

rant et se uterque eorum legibus creatum esse dicat. Horum esse alterum Convictolitavem, florentem et illustrem adolescentem, alterum Cotum, antiquissima familia natum atque ipsum hominem summæ potentiae et magnæ cognitionis, cuius frater Valetiacus proximo anno eundem magistratum gesserit. Civitatem esse omnem in armis; divisum senatum, divisum populum, suas cujusque eorum clientelas. Quod si diutius alatur controversia, fore uti pars cum parte civitatis confligat; id ne accidat, positum in ejus diligentia atque auctoritate.

33. Cæsar, etsi a bello atque hoste discedere detrimetosum esse existinabat, tamen non ignorans, quanta ex dissensionibus incommoda oriri consvessent, ne tanta et tam conjuncta populo Romano civitas, quam ipse semper aluisset omnibusque rebus ornasset, ad vim atque arma descenderet, atque ea pars, quæ minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige arcesseret, huic rei prævertendum existimavit et, quod legibus Hæduorum iis, qui summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret, ne quid de jure aut de legibus eorum deminuisse videretur, ipse in Hæduos proficiisci statuit senatumque omnem et quos inter controversia esset, ad se Decetiam evocavit. Quum prope omnis civitas eo convenisset, docereturque paucis clam convocatis alio loco, alio tempore, atque oportuerit, fratrem a fratre renuntiatum, quum leges duo ex una familia vivo utroque non solum magistratus creari

leviter attigit. — *atq. ipsum*] ips. opponitur *familiae*, qua *natus* erat. Verba *hominem summae pot.*, vocabulo antecedenti *florentem* respondere videntur, ut *magnæ cognitionis* illi *illustrem*. — *id ne accidat*] plenius nos: at forebygge at (*ne*) det hænder, staar til cet.

33. *prævert.*] § 139. — *deminuisse*] I, 53. — *quos inter*] VI, 36 extr. — *essel* cur mod. conjunct.? Quorum ex animis de promta res a nostro spectatur et narratur? — *Decetiam*] hodie „Decize“, quod oppidum apud Ligerim flumen situm est ad meridiem versus et orientem solem ab Avarico proficiscentibus. — *docereturq.*] sc. Cæsar; ecce subita subjectorum vicissitudo, apud nostrum, ut jam vidi mus, haud ita rara. Neque tamen negabo, hoc impersonaliter dictum esse posse (= demonstraretur). — *oportuerit*]! quanquam *oportuisset*, consecutione quæ dicitur temporum diligentius servata, dicendum fuit. — *fratrem a fr.*] sc. Cotum a Valetiaco. — *renuntiat.*] verbum solenne de eo, qui comitia habet et latis suffragiis, quis

vetarent, sed etiam in senatu esse prohiberent, Cotum imperium deponere coëgit, Convictolitavem, qui per sacerdotes more civitatis intermissis magistratibus esset creatus, potestatem obtinere jussit.

34. Hoc decreto interposito cohortatus Hæduos, ut controversiarum ac dissensionum obliviscerentur atque omnibus omissis iis rebus huic bello servirent eaque, quæ meruissent, præmia ab se devicta Gallia exspectarent equitatumque omnem et peditum milia X sibi celeriter mitterent, quæ in præsidii rei frumentariae causa disponeret, exercitum in duas partes divisit: IV legiones in Senones Parisiosque Labieno ducendas dedit, VI ipse in Arvernos ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver duxit; equitatus partem illi attribuit, partem sibi reliquit. Qua re cognita Vercingetorix omnibus interruptis ejus fluminis pontibus ab altera fluminis parte iter facere coepit.

35. Quum uterque utriusque esset exercitus in conspectu ferre que e regione castris castra poneret, dispositis exploratoribus, necubi effecto ponte Romani copias traducerent, erat in magnis Cæsari difficultatibus res, ne majorem æstatis partem flumine impediretur, quod non fere ante autumnum Elaver vado transiri solet. Itaque, ne id accideret, silvestri loco castris positis e

sit creatus, declarat. — *intermiss. magistr.*] idet den civile Øvrig-hed imidlertid (dum comitia magistratui summo diligendo habentur) var suspenderet, idet Øvrighedsposterne (etiam inferiores) imidlertid var ubesatte. Ergo singulis annis finita regia potestate ejus, qui summum magistratum gesserat, certum quoddam tempus vacuum ab omni magistratu intercessisse statuendum est, quo sacerdotes quasi interreges — id quod et ipsum magnæ druidum potestatis est documento — eum, qui successorus esset, creabant. Hoc modo creatus *intermissis magistratibus* creatus dici potest.

34. *q. in præsid. - disp.*] som han kunde opstille paa forskjell. Punkter for at dække Korttilførs.; *præsidia* ergo h. l. significat loca, quibus illæ copiæ præsidio esse possent rei frumentariae. — *Elaver*] o: „Allier“ - est neutri generis § 28 - 1.

35. *castris*] observandus est casus tertius (dativus) pro genitivo, quem e regione plerumque regit; *castris castra* - cf. *vir virum legit*, Mand vælger Mand, o: den ene Mand - den anden. — *ne*] 10 in. - (var Sagen for C. i store Vanskægheder o: resi-

regione unius eorum pontium, quos Vercingetorix rescindens curaverat, postero die cum duabus legionibus in occulto restitit; reliquas copias cum omnibus impedimentis, ut conservat, misit detractis quibusdam cohortibus, uti numerus legionum constare videretur. His quam longissime possent progredi jussis, quum jam ex diei tempore conjecturam caperet in castra perventum, iisdem sublicis, quarum pars inferior integra remanebat, pontem reficere coepit. Celeriter effecto opere legionibusque traductis et loco castris idoneo delecto reliquas copias revocavit. Vercingetorix re cognita, ne contra suam voluntatem dimicare cogeretur, magnis itineribus antecessit.

36. Cæsar ex eo loco quintis castris Gergoviam pervernit equestriquo eo die proelio levi facto, perspecto urbis situ, quæ posita in altissimo monte omnes aditus difficiles habebat, de expugnatione desperavit; de obsessione non prius agendum constituit, quam rem frumentariam expedisset. At Vercingetorix castris prope oppidum in monte positis mediocribus circum se intervallis separatis singularum civitatum copias collocaverat, atque omnibus ejus jugi collibus occupatis, qua despici poterat, horribilem speciem præbebat, principesque earum civitatum, quos sibi ad consilium capiendum delegerat, prima luce quotidie ad se convenire jubebat, seu quid communicandum, seu quid administrandum videretur, neque ullum fere diem intermittebat, quin equestri proelio interjectis sagittariis, quid in quoque esset animi ac virtutis

kerede C. i hej Grad, at) — *detractis coh.]* h. l. codices alii alio modo depravati sunt. Ea, quam recepimus, lectio certe conjectura nititur, sed sanum sensum præbet, haud dubie eundem, quem codices voluerunt. *Detraxit enim ex his reliquis copiis* (quattuor legionibus) *quasdam cohortes*, quæ, postea et seorsum incidentes et fortasse in duas turbas divisæ, legionum duarum, quibuscum restiterat Cæsar, speciem repræsentarent. — *constare]* staa fast o: være uforandret.

36. *quintis castris]* quum quoque die castra metari solerent Romani, fere = quinto die. Ergo reapse hic abl. pro temporis est intelligendus — (da der for femte Gang sloges Lejr). — *qua despici pot.]* in castra Romana, cf. 45: *ut erat a Gerg. despectus in castra.* — *neque ullum - d. -, quin]* quin o: quo (die) non, cf.

suorum, periclitaretur. Erat e regione oppidi collis sub ipsis radicibus montis egregie munitus atque ex omni parte circumcisus, quem si tenerent nostri, et aquæ magna parte et pabulatione libera prohibituri hostes videbantur. Sed is locus præsidio ab iis non nimis firmo tenebatur. Tamen silentio noctis Cæsar ex castris egressus, priusquam subsidio ex oppido veniri posset, dejecto præsidio potitus loco duas ibi legiones collocavit fossamque duplificem duodenum pedum a majoribus castris ad minora perduxit, ut tuto ab repentina hostium incursu etiam singuli commeare possent.

37. Dum hæc ad Gergoviam geruntur, Convictolitavis Hæduus, cui magistratum adjudicatum a Cæsare demonstravimus, sollicitatus ab Arvernis pecunia cum quibusdam adolescentibus colloquitur, quorum erat princeps Litavicus atque ejus fratres, amplissima familia nati adolescentes. Cum iis præmium communicat hortaturque, ut se liberos et imperio natos meminerint: unam esse Hæduorum civitatem, quæ certissimam Galliæ victoriam distineat; ejus auctoritate reliquas contineri, qua traducta locum consistendi Romanis in Gallia non fore. Esse nonnullo se Cæsaris beneficio affectum, sic tamen, ut justissimam apud eum causam obtinuerit; sed plus communis libertati tribuere. Cur enim potius Hædui de suo jure et de legibus ad Cæsarem disceptatorem, quam Romani ad Hæduos veniant? Celeriter adolescentibus et oratione magistratus et præmio deductis, quum se vel principes ejus consilii fore profiterentur, ratio perficiendi quærebatur, quod civitatem temere ad suscipiendum bellum adduci posse non confidebant. Placuit, uti Litavicus decem illis milibus, quæ Cæsari ad bellum mitterentur, præficeretur atque ea ducenda curaret fratresque ejus ad Cæsarem præcurrerent. Reliqua qua ratione agi placeat, constituunt.

38. Litavicus accepto exercitu quum milia passuum cir-

V, 53. — *Tamen]* quanquam collis egregie erat munitus et et præsidio etiam, etsi non nimis firmo, tenebatur. — *duodenum p.]* in latitudinem, opinor (cf. quæ V, 42 in. sunt ascripta).

37. *imperio]* casus tertius. — *contineri]* holdtes tilbage, bandtes Hænderne paa dem. — *traducta]* a Romanis ad Gallos.

citer XXX ab Gergovia abesset, convocatis subito militibus lacrimans: *Quo proficiscimur, inquit, milites? Omnis noster equitatus, omnis nobilitas interiit; principes civitatis, Eporedorix et Viridomarus, insimulati proditionis ab Romanis indicta causa interfici sunt. Hæc ab iis cognoscite, qui ex ipsa cæde fugerunt; nam ego fratribus atque omnibus meis propinquis interfectis dolore prohibeo, quæ gesta sunt, proununtiare.* Producuntur ii, quos ille edocuerat, quæ dici vellet, atque eadem, quæ Litavicus pronuntiaverat, multitudini expoununt: Omnes equites Hæduorum interfictos, quod collocti cum Arvernus dicerentur; ipsos se inter multitudinem militum occultasse atque ex media cæde profugisse. Conclamant Hædui et Litavicum obsecrant, ut sibi consulat. *Quasi vero,* inquit ille, *consilii sit res, ac non necesse sit nobis Gergoviam contendere et cum Arvernis nosmet conjungere. An dubitamus, quin nefario facinore admisso Romani jam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid est in nobis animi, persequamur eorum mortem, qui indignissime interierunt, atque hos latrones interficiamus.* Ostendit cives Romanos, qui ejus præsidii fiducia una erant. Continuo magnum numerum frumenti commeatusque diripit, ipsos crudeliter excruciatos interficit. Nuntios tota civitate Hæduorum dimittit, eodem mendacio de cæde equitum et principum permovet; hortatur, ut simili ratione, atque ipse fecerit, suas injurias persecuantur.

39. Eporedorix Hæduus, summo loco natus adolescens et summæ domi potentiae, et una Viridomarus, pari ætate et gratia sed genere dispari, quem Cæsar ab Divitiaco sibi traditum ex humili loco ad summam dignitatem perduxerat, in equitum numero convenerant nominatim ab eo evocati. His erat inter se de principatu contentio, et in illa magistratum controversia alter pro Convictolitave, alter pro Coto summis opibus pugnaverant. Ex his Eporedorix cognito Litavici consilio media fere nocte rem ad Cæsarem defert; orat, ne

38. *Quasi vero]* § 444 a) ann. 1. — *una erant]* var. sammen med (hos) dem, fulgte dem. — *ipsos]* qui frumentum commatumque Cæsari supportabant.

patiatur civitatem pravis adolescentium consiliis ab amicitia populi Romani deficere, quod futurum provideat, si se tot hominum milia cum hostibus conjunxerint, quorum salutem neque propinquui negligere neque civitas levi momento æstimare posset.

40. Magna affectus sollicitudine hoc nuntio Cæsar, quod semper Hæduorum civitati præcipue indulserat, nulla interposita dubitatione legiones expeditas quattuor equitatumque omnem ex castris educit, nec fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra, quod res posita in celeritate videbatur. G. Fabium legatum cum legionibus duabus castris præsidio relinquit. Fratres Litavici quum comprehendi jussisset, paulo ante reperit ad hostes profugisse. Adhortatus milites, ne necessario tempore itineris labore permoveantur, cupidissimis omnibus progressus milia passuum XXV, agmen Hæduorum conspicatus immisso equitatu iter eorum moratur atque impedit interdictique omnibus, ne quemquam interficiant. Eporedorigem et Viridomarum, quos illi interfictos existimabant, inter equites versari suosque appellare jubet. His cognitis et Litavici fraude perspecta Hædui manus tendere et ditionem significare et projectis armis mortem deprecari incipiunt. Litavicus cum suis clientibus, quibus more Gallorum nefas est etiam in extrema fortuna deserere patronos, Gergoviam profugit.

41. Cæsar nuntiis ad civitatem Hæduorum missis, qui suo beneficio conservatos docerent, quos jure belli interficere potuisset, tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis castra ad Gergoviam movit. Medio fere itinere equites ab Fabio missi, quanto res in periculo fuerit, exponunt. Summis copiis castra oppugnata demonstrant, quum crebro integri

39. *convenerant]* var komne med. — *levi momento]* quamvis etiam de abl. pretii cogitari liceat, haud dubie abl. qualit. præfrendus est, quod ablativi genus Madv. § 272 angustis finibus terminasse videtur. Utcunque est, *æstimare = esse judicare* dici potest. *Momentum* (o: movimentum) = id quod motum efficit, quod vim in hoc vel illud exercet.

40. *ad contrah. c.]* cf. V, 49 extr., § 417 ann. 3. — *De clientibus* C. jam III, 22 (VI, 15) disseruit.

defessis succederent nostrosque assiduo labore defatigarent, quibus propter magnitudinem castrorum perpetuo esset iisdem in vallo permanendum. Multitudine sagittarum atque omnis generis telorum multos vulneratos; ad hæc sustinenda magno usui fuisse tormenta. Fabium discessu eorum duabus reliquis portis obstruere ceteras pluteosque vallo addere et se in posterum diem similem ad casum parare. His rebus cognitis Cæsar summo studio militum ante ortum solis in castra pervenit.

42. Dum hæc ad Gergoviam geruntur, Hædui primis nuntiis ab Litavico acceptis nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt. Impellit alios avaritia, alios iracundia et temeritas, quæ maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta. Bona civium Romanorum diripiunt, cædes faciunt, in servitutem abstrahunt. Adjuvat rem proclinatam Convictolitavis plebemque ad furorem impellit, ut facinore admisso ad sanitatem reverti pudeat. M. Aristium tribunum militum, iter ad legionem facientem, fide data ex oppido Cabillono educunt; idem facere cogunt eos, qui negotiandi causa ibi constiterant. Hos continuo in itinerè adorti omnibus impedimentis exuent; repugnantes diem noctemque obsident; multis utrinque interfectis armatorum concitant.

43. Interim nuntio allato, omnes eorum milites in potestate Cæsaris teneri, concurrunt ad Aristium, nihil publico factum consilio demonstrant; quæstionem de bonis direptis

41. *Summis cop.] V, 17 extr. — iisdem]* cum vi ita longe ab *quibus*, cui appositum est, collocatum; nos vertimus: hvoraf — de samme, sed latine non magis *quorum iisdem* dicitur, quam *quorum multi, pauci* cet. — *discessu eorum*] o: hostium. — *relictis]* levnede o: ladte tilbage utilspærrede, ergo = med Undtagelse af. — *pluteos]* 25 in.

42. *primis nuntiis*] iis sc., quos L. tota civitate Hæduorum dimiserat — 38. — *Impellit]* sc. ad faciendum, quod postea narratur: *bona civium - diripiunt* cet. — *ut levem auditionem* cet.] idem fere narratur IV, 5. — *Cabillon.*] hoc oppidum, in Burgund situm, hodie appellatur Chalons sur Saône. — *idem facere*] o: exire, quod ex *educunt* (= exire jubent) facile deducitur.

decernunt, Litavici fratribusque bona publicant, legatos ad Cæsarem sui purgandi gratia mittunt. Hæc faciunt recuperandorum suorum causa; sed contaminati facinore et capti compendio ex direptis bonis, quod ea res ad multos pertinebat, et timore poenæ exterriti consilia clam de bello inire incipiunt civitatesque reliquias legationibus sollicitant. Quæ tametsi Cæsar intelligebat, tamen quam mitissime potest legatos appellat: Nihil se propter inscientiam levitatemque vulgi gravius de civitate judicare, neque de sua in Hæduos benevolentia deminuere. Ipse majorem Galliæ motum exspectans, ne ab omnibus civitatibus circumsisteretur, consilia inibat, quemadmodum ab Gergovia discederet ac rursus omnem exercitum contraheret, ne profectio nata ab timore defectionis similis fugæ videretur.

44. Hæc cogitanti accidere visa est facultas bene gerendæ rei. Nam quum in minora castra operis perspiciendi causa venisset, animadvertisit collem, qui ab hostibus tenebatur, nudatum hominibus, qui superioribus diebus vix præ multitudine cerni poterat. Admiratus querit ex perfugis causam, quorum magnus ad eum quotidie numerus confluebat. Constabat inter omnes, quod jam ipse Cæsar per exploratores cognoverat, dorsum esse ejus jugi prope æquum, sed hunc silvestrem et angustum, qua esset aditus ad alteram partem oppidi; vehementer huic illos loco timere nec jam aliter sentire, uno colle ab Romanis occupato si alterum amississent, quin pæne circumvallati atque omni exitu et pabula-

43. *ab Gergovia]* § 275 ann. 1. — *omnem exercitum*] assumptis ergo quattuor Labieni legionibus, cf. 34.

44. *præ]* § 255 ann. 1. — *constabat inter omnes]* alle angav enstemmig. — *hunc]* exspectares hoc, nam *dorsus* rarissima est forma et antiquissimorum scriptorum, ut Plauti. — *uno colle - occ.*] cf. quæ cap. 36 extr. narratur. — *nec - aliter sentire - , quin]* constr., quam vocant, per cognationem, velut si verbum dubitandi adjecta negatione antecessisset — § 375 c) ann. 3. Est præterea in talibus loquendi formulis observandum, verbi *aliter* prorsus nullam habitam esse rationem, quippe quod neque *nisi* neque *quam* subsequatur.

tione interclusi viderentur; ad hunc muniendum locum omnes a Vercingetorige evocatos.

45. Hac re cognita Cæsar mittit complures equitum turmas eo de media nocte; iis imperat, ut paulo tumultuosius omnibus locis pervagarentur. Prima luce magnum numerum impedimentorum ex castris mulorumque produci deque iis stramenta detrahi mulionesque cum cassidibus equitum specie ac simulatione collibus circumvehi jubet. His paucos addit equites, qui latius ostentationis causa vagarentur. Longo circuitu easdem omnes jubet petere regiones. Hæc procul ex oppido videbantur, ut erat a Gergovia despectus in castra; neque tanto spatio, certi quid esset, explorari poterat. Legionem unam eodem jugo mittit et paulum progressam inferiore constituit loco silvisque occultat. Augetur Gallis suspicio atque omnes illo ad munitionem copiæ traducuntur. Vacua castra hostium Cæsar conspicatus, tectis insignibus suorum occultatisque signis militaribus raros milites, ne ex oppido animadverterentur, ex majoribus castris in minora traducit, legatisque, quos singulis legionibus præfecerat, quid fieri velit, ostendit: in primis monet, ut contineant milites, ne studio pugnandi aut spe prædæ longius progrediantur; quid iniquitas loci habeat incommodi, proponit: hoc una celeritate posse mutari; occasionis esse rem, non proelii. His rebus expositis signum dat et ab dextra parte alio ascensu eodem tempore Hæduos mittit.

46. Oppidi murus ab planicie atque initio ascensus recta regione, si nullus amfractus intercederet, MCC passus aberat; quicquid hic circuitus ad molliendum clivum accesserat, id

45. *impediment.*] h. l. idem fere atque alias *jumenta* significare videtur (*Lastdyr*) et sequentibus *mulorumque* quodammodo definiri; cf. V, 15 in. *equites hostium essedariique. — stramenta*] o: ea, quibus muli insternuntur (*Dækkener*), h. l. fortasse = citellas. — *collibus*] si casus tertius, contra § 224 a, quare haud scio an rectius abl. loci statutatur, in quo sive per quem iis circumvehendum sit. — *ut erat*] VI, 7. — *eodem j.*] § 274. — *illo - traduc.*] sit. — *huc*] ad numerum passuum referendum. — *circuitus*] gen.

spatium itineris augebat. A medio fere colle in longitudinem, ut natura montis ferebat, ex grandibus saxis sex pedum murum, qui nostrorum impetum tardaret, præduxerant Galli atque inferiore omni spatio vacuo relicto superiore partem collis usque ad murum oppidi densissimis castris compleverant. Milites dato signo celeriter ad munitionem pervenient eamque transgressi trinis castris potiuntur. Ac tanta fuit in castris capiendi celeritas, ut Teutomatus, rex Nitiobrigum, subito in tabernaculo oppressus, ut meridie conquieverat, superiore corporis parte nudata, vulnerato equo vix se ex manibus prædantium militum eriperet.

47. Consecutus id, quod animo proposuerat, Cæsar receptui cani jussit, legionique decimæ, quacum erat, contionatus signa constituit. At reliquarum legionum milites non exaudito tubæ sono, quod satis magna valles intercedebat, tamen ab tribunis militum legatisque, ut erat a Cæsare præceptum, retinebantur; sed elati spe celeris victoriae et hostium fuga et superiorum temporum secundis proeliis nihil adeo arduum sibi esse existimaverunt, quod non virtute consequi possent, neque finem prius sequendi fecerunt, quam muro oppidi portisque appropinquarent. Tum vero ex omnibus urbis partibus orto clamore, qui longius aberant, repentina tumultu perterriti, quum hostem intra portas esse existimarent, sese ex oppido ejecerunt. Matresfamiliae de muro vestem argutumque jactabant et pectore nudo prominentes passis manibus obtestabantur Romanos, ut sibi parcerent, neu, sicut

generis. — *ad molliend. clivum*] o: ad clivi arduitatem minuendam oblique ascendendo. — *densissim. castr.*] med Lejre tæt på hverandre (separatim enim singulæ civitates castra habebant). — *ut merid. cet.*] causam verborum, quæ sequuntur, *superiore - nudata* (ergo deposito thorace et galea) hoc enuntiat. indicat; conferas ve- lim, que ad V, 43 (I, 22. II, 23 cet.) sunt disputata.

47. *animo*] accipi potest pro dativo (= sibi) sed - verius, ni fallor - pro abl. (sc. sibi). — *legioni - sign. c.*] lod Leg. gjørc Holdt. — *contion. absolute positum.* Et quid apud eam contionatus est? Scilicet, quam id, quod sibi proposuisset, esset consecutus, jam se recipere oportere; hoc per se intelligitur. Quanquam etiam ita offensioni esse dictionis insolentiam non nego. — *valles*] rarius forma!

Avarici fecissent, ne a mulieribus quidem atque infantibus abstinerent. Nonnullæ de muris per manus demissæ sese militibus tradebant. L. Fabius centurio legionis VIII, quem inter suos eo die dixisse constabat, excitari se Avaricensibus præmiis neque commissurum, ut prius quisquam murum ascenderet, tres suos nactus manipulares atque ab iis sublevatus murum ascendit. Hos ipse rursus singulos exceptans in murum extulit.

48. Interim ii, qui ad alteram partem oppidi, ut supra demonstravimus, munitionis causa convenerant, primo exaudito clamore, inde etiam crebris nuntiis incitati, oppidum ab Romanis teneri, præmissis equitibus magno concursu eo contulerunt. Eorum ut quisque primus venerat, sub muro consistebat suorumque pugnantium numerum augebat. Quorum quum magna multitudo convenisset, matresfamiliae, quæ paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari et more Gallico passum capillum ostentare liberosque in conspectum proferre coeperunt. Erat Romanis nec loco nec numero æqua contentio; simul et cursu et spatio pugnæ defatigati non facile recentes atque integros sustinebant.

49. Cæsar, quum iniquo loco pugnari hostiumque augeri copias videret, præmetuens suis ad T. Sextium legatum, quem minoribus castris præsidio reliquerat, misit, ut cohortes ex castris celeriter educeret et sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret, ut, si nostros loco depulsos videsset, quo minus libere hostes insequerentur, terreret. Ipse paulum ex eo loco cum legione progressus, ubi constiterat, eventum pugnæ exspectabat.

50. Quum acerrime comminus pugnaretur, hostes loco et numero, nostri virtute considerent, subito sunt Hædui visi ab latere nostris aperto, quos Cæsar ab dextra parte alio ascensu manus distinendæ causa miserat. Hi similitudine armorum vehementer nostros perterruerunt; ac tametsi dextris

— retineb.] de conatu. — per manus] ved Hjælp af Hænderne, — eo modo, ut manibus uterentur (cf. per vim, per litteras etc.); aliter 25.

49. event. — exspect.] cf. III, 3 extr.

50. manus] sc. hostium (for at sysselsætte deres Hær paa et

humeris exsertis animadvertebantur, quod insigne pacatum esse conservat, tamen id ipsum sui fallendi causa milites ab hostibus factum existimabant. Eodem tempore L. Fabius centurio, quiq[ue] una murum ascenderant, circumventi atque interfecti de muro præcipitantur. M. Petronius, ejusdem legionis centurio, quum portas excidere conatus esset, a multitudine oppressus ac sibi desperans multis jam vulneribus acceptis, manipularibus suis, qui illum secuti erant: *Quoniam*, inquit, *me una vobiscum servare non possum, vestrae quidem certe vitæ prospiciam, quos cupiditate gloriæ adductus in periculum deduxi. Vos data facultate vobis consulite.* Simul in medios hostes irrupit duabusque interfectis reliquos a porta paulum summovit. Conantibus auxiliari suis: *Frustra, inquit, meæ vitæ subvenire conamini, quem jam sangvis viresque deficit.* *Proinde hinc abite, dum est facultas, vosque ad legionem recipite.* Ita pugnans post paulum concidit ac suis saluti fuit.

51. Nostri, quum undique premerentur, XLVI centurionibus amissis dejecti sunt loco. Sed intolerantius Gallos insequentes legio X tardavit, quæ pro subsidio paulo æquiore loco constiterat. Hanc rursus XIII legionis cohortes exceperunt, quæ ex castris minoribus eductæ cum T. Sextio legato ceperant locum superiorem. Legiones ubi primum planitem attigerunt, infestis contra hostes signis constiterunt. Vercingetorix ab radicibus collis suos intra munitiones reduxit. Eo die milites sunt paulo minus DCC desiderati.

52. Postero die Cæsar contione advocata temeritatem cupiditatempque militum reprehendit, quod sibi ipsi judicavissent, quo procedendum aut quid agendum videretur, neque

andet Sted, holde den tilbage). — *dextris - exsertis*] abl. qual. cf. I, 28 extr.; *exsertis* sc. ex sagis, veste non tectis, nudatis. — *excidere*] sprænge. — *certe*] i alle Fald.

51. *Hanc - exceperunt*] til denne igjen stødte (sluttede sig) umiddelbart, deanne fulgte (ad verbum: optog, opfangede). Hæ locum superiorem tenentes eodem modo, quo legio decima, tardabant Gallos itaque operam ab illa præstatam continuabant.

52. *sibi ipsi judicav.*] for sig selv (paa egen Haand) havde bestemt. — *videretur*] explicat modo, quod jam in *judicav.* latet.

signo recipiendi dato constitissent, neque ab tribunis militum legatisque retineri potuissent. Exposuit, quid iniqitas loci posset, quid ipse ad Avaricum sensisset, quum sine duce et sine equitatu deprehensis hostibus exploratam victoriam dimisisset, ne parvum modo detrimentum in contentione propter iniqitatem loci accideret. Quantopere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non castrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potuisset, tantopere licentiam arrogantiamque reprehendere, quod plus se quam imperatorem de victoria atque exitu rerum sentire existimarent; nec minus se ab milite modestiam et continentiam quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare.

53. Hac habita contione et ad extreemam orationem confirmatis militibus, ne ob hanc causam animo permoverentur, neu, quod iniqitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent, eadem de profectioне cogitans, quae ante senserat, legiones castris eduxit aciemque idoneo loco constituit. Quum Vercingetorix nihilo magis in æquum locum descenderet, levi facto equestri proelio atque eo secundo in castra exercitum reduxit. Quum hoc idem postero die fecisset, satis ad Gallicam ostentationem minuendam militumque animos confirmandos factum existimans in Hæduos movit castra. Ne tum quidem insecutis hostibus tertio die ad flumen Elaver pontem reficit eoque exercitum traducit.

54. Ibi a Viridomaro atque Eposedorige Hæduis appellatus discit, cum omni equitatu Litavicum ad sollicitandos Hæduos profectum; opus esse ipsos antecedere ad confirmandam civitatem. Etsi multis jam rebus perfidiam Hæduorum perspectam habebat atque horum discessu adipaturari defectionem civitatis existimabat, tamen eos retinendos non censuit, ne aut inferre injuriam videretur aut dare timoris aliquam

— *recip.]* quod quantulum ab substant. *receptus* distet, vel inde intelligitur, quod *sui* non est appositorum, cf. I, 48, — § 418, quo hæc etiam res pertinet. — *quid cet.]* vide, quæ 18 & 19 relata sunt.

53. *ad extrem. or.]* ved (i) Slutningen af sin Tale. — *eadem -, quæ ante sens.]* vid. 43: *consilia inibat* cet. — *eoque]* *eo o: flumine.*

54. *aliquam]* § 494 a) ann. 1. — *quos]* ex pron. interrog.

suspicionem. Discedentibus his breviter sua in Hæduos merita exposuit: quos et quam humiles accepisset, compulsos in oppida, multatos agris, omnibus ereptis copiis, imposito stipendio, obsidibus summa cum contumelia extortis, et quam in fortunam quamque in amplitudinem deduxisset, ut non solum in pristinum statum redissent, sed omnium temporum dignitatem et gratiam antecessisse viderentur. His datis mandatis eos ab se dimisit.

55. Noviodunum erat oppidum Hæduorum ad ripas Ligeris opportuno loco positum. Huc Cæsar omnes obsides Galliæ, frumentum, pecuniam publicam, suorum atque exercitus impedimentorum magnam partem contulerat; huc magnum numerum equorum hujus belli causa in Italia atque Hispania coemptum miserat. Eo quum Eporedorix Viridomarusque venissent et de statu civitatis cognovissent, Litavicum Bibracti ab Hæduis receptum, quod est oppidum apud eos maximæ auctoritatis, Convictolitavem magistratum magnamque partem senatus ad eum convenisse, legatos ad Vercingetorigem de pace et amicitia concilianda publice missos, non prætermittendum tantum commodum existimaverunt. Itaque imperfectis Novioduni custodibus, quique eo negotiandi causa convenerant, pecuniam atque equos inter se partiti sunt; obsides civitatum Bibracte ad magistratum deducendos curaverunt; oppidum, quod a se teneri non posse judicabant, ne cui esset usui Romanis, incenderunt; frumenti quod subito potuerunt, navibus avexerunt, reliquum flumine atque incendio corruperunt. Ipsi ex finitimis regionibus copias cogere, præsidia custodiasque ad ripas Ligeris disponere equitatumque omnibus locis injiciendi timoris causa ostentare coeperunt, si ab re frumentaria Romanos excludere aut adductos inopia in provinciam expellere possent. Quam ad spem multum

qui. — mandatis] quoniam hæc non duobus illis solis exponit, ut ipsi memoria teneant, sed ut ceteros, si possint, de his meritis admoneant itaque in officio contineant; huc ergo pertinet hæc oratio, hoc in primis iis *mandasse* dici potest.

55. *Noviodun.]* hodie Nevers, ut contenditur. — *Bibracti]* ut ab accusat. casu distingvatur, contra § 42 b) ann. — *in prov.*

eos adjuvabat, quod Liger ex nivibus creverat, ut omnino vado non posse transiri videretur.

56. Quibus rebus cognitis Cæsar maturandum sibi censuit, si esset in perficiendis pontibus periclitandum, ut, priusquam essent majores eo coactæ copiæ, dimicaret. Nam ut commutato consilio iter in provinciam converteret, mimine tum quidem necessario faciendum existimabat, quum quod infamia atque indignitas rei et oppositus mons Cevenna viarumque difficultas impediebat, tum maxime, quod ab juncto Labieno atque iis legionibus, quas una miserat, vehementer timebat. Itaque admodum magnis diurnis nocturnisque itineribus confectis contra omnium opinionem ad Ligerim venit, vadoque per equites invento pro rei necessitate opportuno, ut brachia modo atque humeri ad sustinenda arma liberi ab aqua esse possent, disposito equitatu, qui vim fluminis refringeret, atque hostibus primo aspectu perturbatis incolumem exercitum traduxit frumentumque in agris et pecoris copiam nactus repleto his rebus exercitu iter in Senones facere instituit.

57. Dum hæc apud Cæsarem geruntur, Labienus co supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agedici, ut esset impedimentis præsidio, cum quattuor legionibus Lutetiam proficiscitur. Id est oppidum Parisiorum positum in insula fluminis Sequanæ. Cujus adventu ab hostibus cognito magnæ ex finitimis civitatibus copiæ convenerunt. Summa imperii traditur Camulogeno Aulerco, qui prope confectus ætate tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem evocatus. Is quum animadvertisset perpetuam esse paludem, que influeret in Sequanam atque illum omnem locum magnopere impediret, hic consedit nostrosque transitu prohibere instituit.

expell.] hoc loco, qui in codicibus est corruptus, ita emendato observanda est dictionis brevitas, ut *ad aliquem deficere* cet.

56. *si esset -, ut]* observes velim enuntiatorum ordinem. Non: *ut, si -,* qua ratione nos in vernaculam transferimus: for at, hvil han maatte udsætte sig for nogen Fare - § 476 c. — *Nam ut* cet.] hic locus est in codicibus valde depravatus! — *ut brachia modo etc.]* saa at idetmindste Armene osv., cf. IV, 25: *paulum modo.*

58. Labienus primo vineas agere, cratibus atque aggere paludem explere atque iter munire conabatur. Postquam id difficilius confieri animadvertisit, silentio e castris tertia vigilia egressus, eodem, quo venerat, itinere Melodunum pervenit. Id est oppidum Senonum, in insula Sequanæ positum, ut paulo ante de Lutetia diximus. Deprensis navibus circiter L celeriterque conjunctis atque eo militibus impositis et rei novitate perterritis oppidanis, quorum magna pars erat ad bellum evocata, sine contentione oppido potitur. Refecto ponte, quem superioribus diebus hostes resciderant, exercitum traducit et secundo flumine ad Lutetiam iter facere coepit. Hostes re cognita ab iis, qui Meloduno fugerant, Lutetiam incendi pontesque ejus oppidi rescindi jubent; ipsi profecti a palude ad ripas Sequanæ e regione Lutetiæ contra Labieni castra considunt.

59. Jam Cæsar a Gergovia discessisse audiebatur, jam de Hæduorum defectione et secundo Galliæ motu rumores afferebantur, Gallique in colloquiis interclusum itinere et Ligeri Cæsarem inopia frumenti coactum in provinciam contendisse confirmabant. Bellovaci autem defectione Hæduorum cognita, qui ante erant per se infideles, manus cogere atque aperte bellum parare cooperunt. Tum Labienus tanta rerum commutatione longe aliud sibi capiendum consilium, atque antea senserat, intelligebat, neque jam, ut aliquid acquireret proelioque hostes lacesseret, sed ut incolumem exercitum Agedicum reduceret, cogitabat. Namque altera ex parte Bellovaci, quæ civitas in Gallia maximam habet opinionem virtutis, instabant, alteram Camulogenus parato atque instructo exercitu tenebat; tum legiones a præsidio atque impedimentis

58. *confieri]* hoc loco excepto semper apud Cæsarem: *confici.* — *Melodun.]* nostris temporibus Melun. — *eo]* I, 42 m.

59. *audieb.]* § 400 c. — *secundo]* heldig udført. — *in colloquiis]* quæ Romani certius de rumoribus cognituri cum pacatis instituerant. — *interclus. itin. et Lig.]* afskaaren fra Marsen og Overgangen over Loire (verba et Ligeri h. l. ad *iter* definiendum addita). — *ut aliquid etc.]* ad particulæ *ut vim et naturam* h. l. recte statuendam conferendum est V, 57: *ne quam -, cogitabat.*

interclusas maximum flumen distinebat. Tantis subito difficultatibus objectis ab animi virtute auxilium petendum videbat.

60. Itaque sub vesperum consilio convocato cohortatus, ut ea, quæ imperasset, diligenter industrieque administrarent, naves, quas a Meloduno deduxerat, singulas equitibus Romanis attribuit et prima confecta vigilia quattuor milia passuum secundo flumine silentio progrederi ibique se exspectari jubet. Quinque cohortes, quas minime firmas ad dimicandum esse existimabat, castris præsidio relinquit; quinque ejusdem legionis reliquias de media nocte cum omnibus impedimentis adverso flumine magno tumultu proficiisci imperat. Conquirit etiam lintres; has magno sonitu remorum incitatas in eandem partem mittit. Ipse post paulo silentio egressus cum tribus legionibus eum locum petit, quo naves appelli jussérat.

61. Eo quum esset ventum, exploratores hostium, ut omni fluminis parte erant dispositi, inopinantes, quod magna subito erat coorta tempestas, ab nostris opprimuntur; exercitus equitatusque equitibus Romanis administrantibus, quos ei negotio præfecerat, celeriter transmittitur. Uno fere tempore sub lucem hostibus nuntiatur in castris Romanorum præter consuetudinem tumultuari et magnum ire agmen adverso flumine sonitumque remorum in eadem parte exaudiri et paulo infra milites navibus transportari. Quibus rebus auditis, quod existimabant tribus locis transire legiones atque omnes perturbatos defectione Hæduorum fugam parare, suas quoque copias in tres partes distribuerunt. Nam et præsidio e regione castrorum relicto et parva manu Melodunum versus missa, quæ tantum progrederetur, quantum naves processissent, reliquias copias contra Labienum duxerunt.

62. Prima luce et nostri omnes erant transportati et hostium acies cernebatur. Labienus milites cohortatus, ut suæ pristinæ virtutis et tot secundissimorum præriorum me-

Quam prope inter se distent *ut* interrogativum (= quomodo) et *ut* finale, inde elucebit. — *a præsidio*] sc. quod Agedici erat relictum.

61. *ut - erant dispos.*] nos: udstillede som de var paa alle Kanter af Floden - § 444 a) ann. 4. — *tumultuari*] quamquam in universum verb. deponens!

moriām retinerent atque ipsum Cæsarem, cuius ductu sæpe numero hostes superassent, præsentem adesse existimarent, dat signum proelii. Primo concursu ab dextro cornu, ubi septima legio constiterat, hostes pelluntur atque in fugam conjiciuntur; ab sinistro, quem locum duodecima legio tenebat, quum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent, tamen acerrime reliqui resistebant, nec dabat suspicionem fugæ quisquam. Ipse dux hostium Camulogenus suis aderat atque eos cohortabatur. Incerto etiam nunc exitu victoriæ, quum septimæ legionis tribunis esset nuntiatum, quæ in sinistro cornu gererentur, post tergum hostium legionem ostenderunt signaque intulerunt. Ne eo quidem tempore quisquam loco cessit, sed circumventi omnes interfectique sunt. Eandem fortunam tulit Camulogenus. At ii, qui præsidio contra castra Labieni erant relictæ, quum proelium commissum audissent, subsidio suis ierunt colleisque ceperunt, neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt. Sic cum suis fugientibus permixti, quos non silvæ montesque texerunt, ab equitatu sunt interfici. Hoc negotio confecto Labienus revertitur Agadicum, ubi impedimenta totius exercitus relicta erant. Inde cum omnibus copiis ad Cæsarem pervenit.

63. Defectione Hæduorum cognita bellum augetur. Legationes in omnes partes circummittuntur; quantum gratia, auctoritate, pecunia valent, ad sollicitandas civitates nituntur. Nacti obsides, quos Cæsar apud eos deposuerat, horum supplicio dubitantes terrant. Petunt a Vercingetorige Hædui, ut ad se veniat rationesque belli gerendi communicet. Re imputata contendunt, ut ipsis summa imperii tradatur, et re in controversiam deducta totius Galliæ concilium Bibracte indicitur. Eodem convenient undique frequentes. Multitudinis suffragiis res permittitur: ad unum omnes Vercingetorigem probant imperatorem. Ab hoc concilio Remi, Lingones, Treviri afuerunt: illi, quod amicitiam Romanorum sequebantur; Treviri, quod aberant longius et ab Germanis premet-

62. *quos - texerunt*] hoc pro subjecto verborum *sunt interfici* habendum esse, rem accuratius cogitanti apparebit.

bantur, quæ fuit causa, quare toto abessent bello et neutris auxilia mitterent. Magno dolore Hædui ferunt se dejectos principatu; queruntur fortunæ commutationem et Cæsar is indulgentiam in se requirunt, neque tamen suscepto bello suum consilium ab reliquis separare audent. Inviti summæ spei adolescentes Eporedorix et Viridomarus Vercingetorigi parent.

64. Ille imperat reliquis civitatibus obsides; diemque huic rei constituit. Omnes equites, XV milia numero, celeriter convenire jubet; peditatu, quem antea habuerat, se fore contentum dicit neque fortunam tentaturum aut in acie dimicaturum, sed, quoniam abundet equitatu, perfacile esse factu frumentationibus pabulationibusque Romanos prohibere; æquo modo animo sua ipsi frumenta corrumpant ædificiaque incendant, qua rei familiaris jactura perpetuum imperium libertatemque se consequi videant. His constitutis rebus Hæduis Segusianisque, qui sunt finitimi provinciæ, X milia peditum imperat; hic addit equites DCCC. His præficit fratrem Eporedorigis bellumque inferre Allobrogibus jubet. Altera ex parte Gabalos proximosque pagos Arvernorum in Helvios, item Rutenos Cadurcosque ad fines Volcarum Arecomicorum depopulandos mittit. Nihilo minus clandestinis nuntiis legationibusque Allobrogas sollicitat, quorum mentes nondum ab superiori bello resedisse sperabat. Horum principibus pecunias, civitati autem imperium totius provinciæ pollicetur.

65. Ad hos omnes casus provisa erant præsidia cohortium duarum et viginti, quæ ex ipsa coacta provincia ab L. Cæsare legato ad omnes partes opponebantur. Helvii sua sponte cum finitimis proelio congressi pelluntur et G. Valerio Donotauro, Caburi filio, principe civitatis, compluribusque

63. *summæ spei*] in subjectivum, quem vocant, sensum accipiendum — qui summam spem conceperant.

64. *qua - videant*] et Tab paa -, hv. de maatte indse. — *nondum ab sup. b.*] de ipsa re vide I, 6. — *resedisse*] sæpe de animi motibus, cf. Liv. II, 29: quum iræ resedissent.

65. *Ad hos omnes* cet.] for alle disse Tilfælder stod Bedækningssmandskab paa 22 Koh. (g. partium) i Beredskab. — *L. Cæsar.*] nostri consanguineus tamen bello civili orto ad Pompeium pedibus

aliis interfectis intra oppida ac muros compelluntur. Allobroges crebris ad Rhodanum dispositis præsidiis magna cum cura et diligentia suos fines tuentur. Cæsar, quod hostes equitatu superiores esse intelligebat et interclusis omnibus itineribus nulla re ex provincia atque Italia sublevari poterat, trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat, equitesque ab his arcessit et levibus armatura pedites, qui inter eos proeliari conseruant. Eorum adventu, quod minus idoneis equis utebantur, a tribunis militum reliquisque equitibus Romanis atque evocatis equos sumit Germanisque distribuit.

66. Interea, dum hæc geruntur, hostium copiæ ex Arvernis equitesque, qui toti Galliæ erant imperati, conveniunt. Magno horum coacto numero quum Cæsar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius subsidium provinciæ ferri posset, circiter milia passuum X ab Romanis trinis castris Vercingetorix consedit, convocatisque ad concilium præfectis equitum venisse tempus victoriæ demonstrat: fugere in provinciam Romanos Galliaque exceedere: id sibi ad præsentem obtinendam libertatem satis esse; ad reliqui temporis pacem atque otium parum profici: majoribus enim coactis copiis reversuros neque finem bellandi facturos. Proinde in agmine impeditos adoriantur. Si pedites suis auxilium ferant atque in eo morentur, iter facere non posse; si, id quod magis futurum confidat, relicitis impedimentis suæ saluti con-

transibat. — *quas - pacaverat*] nimium sane gloriatur. Ubii certe in deditio nem venerant: nullam aliam civitatem ut pacaret, ei contigerat. — *levis - consverant*] de his supra I, 48. — *minus idon. eq.*] ut jam IV, 2 narratum de Germanis. — *evocatis*] sc. qui legitimis stipendiis confectis, quia in armis exercitatissimi sunt, ad bellum ab imperatore revocantur, pari quidem honore cum centurionibus, diversis tamen officiis et munere. His concessum fuisse, ut in itineribus equo veherentur, eosdemque ad reliquum privatum usum equos habuisse, id vel ipsa ætate, qua ejusmodi homines sæpissime fuerint necesse est, si non pro certo affirmari potest, at saltem verisimile esse videtur.

66. *pedites*] graviter opponitur sequentibus: *Nam de equitibus* cet. — *suis*] o: iis, in quos quoque tempore impetus erat factus, et — ut sequentia *relictis impedimentis* indicant — iis in pri-

sulant, et usu rerum necessariarum et dignitate spoliatumiri. Nam de equitibus hostium, quin nemo eorum progredi modo extra agmen audeat, ne ipsos quidem debere dubitare. Id quo majore faciant animo, copias se omnes pro castris habiturum et terrori hostibus futurum. Conclamant equites: sanctissimo jurejurando confirmari oportere, ne tecto recipiatur, ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad uxorem aditum habeat, qui non bis per agmen hostium perequitarit.

67. Probata re atque omnibus jurejurando adactis postero die in tres partes distributo equitatu duæ se acies ab duobus lateribus ostendunt; una a primo agmine iter impedire coepit. Qua re nuntiata Cæsar suum quoque equitatum tripartito divisum contra hostem ire jubet. Pugnatur una omnibus in partibus. Consistit agmen; impedimenta inter legiones recipiuntur. Si qua in parte nostri laborare aut gravius premi videbantur, eo signa inferri Cæsar aciemque converti jubebat; quæ res et hostes ad insequendum tardabat et nostros spe auxilii confirmabat. Tandem Germani ab dextro latere summum jugum nacti hostes loco depellunt; fugientes usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur compluresque interficiunt. Qua re animadversa reliqui, ne circumirentur, veriti se fugæ mandant. Omnibus locis fit cædes; tres nobilissimi Hædui capti ad Cæsarem perducuntur: Cotus præfectorus equitum, qui controversiam cum Convictolitave proximis comitiis habuerat, et Cavarillus, qui post defectionem Litavici pedestribus copiis præfuerat, et Eporedorix, quo duce ante adventum Cæsaris Hædui cum Sequanis bello contenderant.

68. Fugato omni equitatu Vercingetorix copias suas, ut

mis, qui in itinere impedimentis præsidio erant. — *ne ipsos quidem*] quamvis a nemine doctos; (ipsi non minus quam imperator infirmitatem equitatus Romani cognitam habebant, quare timoris nulla causa!). — *Id*] o: *impeditos adoriri*. — *ne tecto recipiatur* cet.] at ikke skal den cet.; in orat. recta: *ne tecto recipitor* — *ne habeto* (ut est in legibus, foederibus cet. dicendi usus).

67. *una*] uno tempore. — *reliqui*] qui a primo agmine et ab latere sinistro Romanos adorti erant.

pro castris collocaverat, reduxit protinusque Alesiam, quod est oppidum Mandubiorum, iter facere coepit celeriterque impedimenta ex castris educi et se subsequi jussit. Cæsar impedimentis in proximum collem deductis duabusque legionibus præsidio relictis secutus, quantum diei tempus est passum, circiter tribus milibus hostium ex novissimo agmine imperfectis altero die ad Alesiam castra fecit. Perspecto urbis situ perterritisque hostibus, quod equitatu, qua maxime parte exercitus confidebant, erant pulsi, adhortatus ad laborem milites circumvallare instituit.

69. Ipsum erat oppidum in colle summo, admodum edito loco, ut nisi obsidione expugnari non posse videretur. Cujus collis radices duo duabus ex partibus flumina subluebant. Ante id oppidum planities circiter milia passuum III in longitudinem patebat; reliquis ex omnibus partibus colles mediocri interjecto spatio pari altitudinis fastigio oppidum cingebant. Sub muro, quæ pars collis ad orientem solem spectabat, hunc omnem locum copiae Gallorum compleverant fossamque et maceriam sex in altitudinem pedum præduxerant. Ejus munitionis, quæ ab Romanis instituebatur, circuitus XI milia passuum tenebat. Castra opportunis locis erant posita ibique castella XXIII facta, quibus in castellis interdiu stationes ponebantur, ne qua subito eruptio fieret; hæc eadem noctu excubitoribus ac firmis præsidiis tenebantur.

70. Opere instituto fit equestre proelium in ea planicie, quam intermissam collibus III milia passuum in longitudinem patere supra demonstravimus. Summa vi ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris Cæsar Germanos summittit

68. *ut - collocav.*] II, 19 extr. — *Alesiam*] apud vicum, qui nostro tempore Alise vocatur et ad occasum versus est situs ab urbe Dibione (Dijon) proficiscentibus. — *equitatu - erant pulsi*] o: de havde lidt Nederlag (i Henseende til o:) paa sit Rytteri. Equitatus clade sane summa totius exercitus Gallici pulsa erat.

69. *pari altitud. f.*] ad verbum: af en lige Hejdens Top o: med lige høje Toppe. — *hunc - locum*] plenus quam *hanc* (sc. ?), quod tamen sufficere potuerat ad illud relat. enuntiatum (*que - specbat*) comprehendendum. — *opportunitis l.*] ergo castra non uno loco erant vel in unum contracta.

legionesque pro castris constituit, ne qua subito irruptio ab hostium peditatu fiat. Præsidio legionum addito nostris animus augetur; hostes in fugam conjecti se ipsi multitudine impediunt atque angustioribus portis relicitis coartantur. Germani acrius usque ad munitiones sequuntur. Fit magna cædes. Nonnulli relicitis equis fossam transire et maceriam transcendere conantur. Paulum legiones Cæsar, quas pro vallo constituerat, promoveri jubet. Non minus, qui intra munitiones erant, perturbantur Galli: veniri ad se confestim existimantes ad arma conclamat; nonnulli perterriti in oppidum irrumpunt. Vercingetorix jubet portas claudi, ne castra nudentur. Multis interfectis, compluribus equis captis Germani sese recipiunt.

71. Vercingetorix, priusquam munitiones ab Romanis perficiantur, consilium capit omnem ab se equitatum noctu dimittere. Discedentibus mandat, ut suam quisque eorum civitatem adeat omnesque, qui per ætatem arma ferre possint, ad bellum cogant. Sua in illos merita proponit obtestaturque, ut suæ salutis rationem habeant neu se, optime de communii libertate meritum, hostibus in cruciatum dedant. Quod si indiligentiores fuerint, milia hominum delecta LXXX una secum interitura demonstrat. Ratione inita frumentum se exigue dierum XXX habere, sed paulo etiam longius tolerare posse parcendo. His datis mandatis, qua nostrum opus erat intermissum, secunda vigilia silentio equitatum mittit. Frumentum omne ad se referri jubet; capitis poenam iis, qui non paruerint, constituit: pecus, cuius magna erat copia ab Mandubiis compulsa, viritim distribuit, frumentum parce et paulatim metiri instituit. Copias omnes, quas pro oppido collocaverat, in oppidum recepit. His rationibus auxilia Gallia exspectare et bellum parat administrare.

72. Quibus rebus cognitis ex perfugis et captivis Cœ-

70. *angustior. - relicitis*] sc. quibus se reciperent - cf. 41.

71. *dimittere*] 26: *profugere. - tolerare*] absolute dictum, ut 86: *sustinere. - erat intermissum*] endnu havde en Aabning. — *paruerint*] fut. simplex, huic fut. exact. (conunct. - cur?) respondens, ubi latet?

sar hæc genera munitionis instituit. Fossum pedum XX directis lateribus duxit, ut ejus fossæ solum tantundem pateret, quantum summæ fossæ labra distarent. Reliquas omnes munitiones ab ea fossa passus CD reduxit: id hoc consilio, quoniam tantum esset necessario spatium complexus, nec facile totum opus militum corona cingeretur, ne de improviso aut noctu ad munitiones hostium multitudo advolaret aut interdiu tela in nostros, operi destinatos, conjicere possent. Hoc intermisso spatio duas fossas, XV pedes latus, eadem altitudine perduxit, quarum interiorem campestribus ac demissis locis aqua ex flumine derivata complevit. Post eas aggerem ac vallum XII pedum exstruxit; huic loricam pinnasque adjecti grandibus cervis eminentibus ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui ascensum hostium tardarent, et turres toto opere circumdedit, quæ pedes LXXX inter se distarent.

73. Erat eodem tempore et materiari et frumentari et

72. *quoniam - , ne -]* non: *ne, quoniam -* cf. quæ ad 56 monui. — *eadem altitud.*] sc. (id quod, ni fallor, contextus postulat) qua illa prima erat fossa (ɔ: XX pedum), non: qua harum fossarum latitudo erat (ɔ: XV); ergo illud *pedum XX*, adiecta nulla explicazione, etiam hoc loco (cf. V, 42 in.) de altitudine puto dictum esse. Hæc interpretatio si cui non arridet (fortasse quod sine ulla directionis significatione, ut aliis multis locis, ita etiam h. l. illud *pedum XX* de latitudine fossæ accipendum putat) is svadeo cum iis faciat, qui hasce fossas eadem inter se altitudine fuisse existimant, neque Cæsarem aut hic aut supra in hoc capite illam altitudinem pedum numero indicasse. — *demissis*] contrar. *editis.* — *Post eas*] bagenfor disse. — *aggerem ac vall.*] ita differunt inter se hæc vocabula, ut *agger* terra sit egesta, quæ una cum fossa castra vel urbes cingit munimenti aut obsidionis causa; vallum contra significet perpetuos illos vallos s. palos in aggerem immissos, quibus agger munitur et corrue re prohibetur. — *loricam p.que*] V, 40. — *cervis*] ɔ: stibitibus furcatis. — *commissur.*] cf. 22 m. *commissis - malis.* — *pluteor.*] 25. — *turres toto op. c.*] opførte overalt paa Befæstningsværket Taerne rundtomkring, ita ut h. l. *circundare* tantummodo cum objecto conjunctum sit, neque complementum sibi appositum habeat, quo *circum* propriæ sit referendum. Nostra constructio est ergo distingvenda a duobus aliis: toti operi turre c. - et: totum opus turribus c. — *distarent*] indicat m. exspectares, sed enuntiatum consecutiv. h. statuendum et verbo *quaæ* eadem vis tribuenda atque *ut eæ*.

tantas munitiones tueri necesse deminutis nostris copiis, quæ longius ab castris progrediebantur; ac nonnunquam opera nostra Galli tentare atque eruptionem ex oppido pluribus portis summa vi facere conabantur. Quare ad hæc rursus opera addendum Cæsar putavit, quo minore numero militum munitiones defendi possent. Itaque truncis arborum aut admodum firmis ramis abscisis atque horum delibratis ac præacutis cacuminibus perpetuae fossæ, quinos pedes altæ, ducebantur. Huc illi stipites demissi et ab infimo revincti, ne revelli possent, ab ramis eminebant. Quini erant ordines conjuncti inter se atque implicati; quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant. Hos cippos appellabant. Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis scrobes tres in altitudinem pedes fodiebantur paulatim angustiore ad infimum fastigio. Huc teretes stipites feminis crassitudine ab summo præacuti et præusti demittebantur ita, ut non amplius digitis IV ex terra eminerent; simul confirmandi et stabiendi causa singuli ab infimo solo pedes terra exculcabantur, reliqua pars scrobis ad occultandas insidias viminibus ac virgultis intengebatur. Hujus generis octoni ordines ducti ternos inter se pedes distabant. Id ex similitudine floris lilyum appellabant. Ante hæc taleæ pedem longæ ferreis hamis infixis totæ in terram infodiebantur mediocribusque intermissis spatiis omnibus locis disserebantur; quos stimulus nominabant.

74. His rebus perfectis regiones secutus quam potuit

73. *tueri*] hæc est Schneideri conjectura. Codices ad unum omnes fieri præbent: at, ut alia prætermittam, quomodo tantas munitiones fieri audire possimus, quas supra jam factas accepimus! — *deminut. copiis*] potius pro e. dativo quam ablat. hæc verba habenda. — *addendum*] at der burde gjøres Tillæg. — *ab ramis emineb.*] ad verbum: ragede op fra Grenene af ɔ: inde eminebant, ubi rami in truncis vel in ramis illis firmis enascebantur. — *quo* ɔ: in quos stipitum ordines. — *scrobes*] oppositi *perpetuis illis fossis*, — i en mod Bundens lidt efter lidt snevrere og snevrere Skraanning, ita ut scrobis quisque coni inversi formam præberet. — *relinqua pars scrob.*] ergo duos pedes alta. — *Id*] collect. usurpatum Ut stylus quidam ex lili fundo exstat, ita stipes ex scrobis.

æquissimas pro loci natura, XIV milia passuum complexus pares ejusdem generis munitiones diversas ab his contra exteriorem hostem perfecit, ut ne magna quidem multitudine, si ita accidat, munitionum præsidia circumfundi possent; ac ne cum periculo ex castris egredi cogatur, dierum XXX pabulum frumentumque habere omnes convectum jubet.

75. Dum hæc apud Alesiam geruntur, Galli concilio principum indicto non omnes eos, qui arma ferre possent, ut censuit Vercingetorix, convocandos statuunt, sed certum numerum cuique civitati imperandum, ne tanta multitudine confusa nec moderari nec discernere suos nec frumentandi rationem habere possent. Imperant Hædus atque eorum clientibus, Segusianis, Ambivaretis, Auleris Brannovicibus, Brannoviis, milia XXXV; parem numerum Arvernus, adjunctis Eleutheris Cadurcis, Gabalis, Vellaviis, qui sub imperio Arvernorum esse conservunt; Sequanis, Senonibus, Biturigibus, Santonis, Rutenis, Carnutibus duodena milia; Bellovacis X; totidem Lemovicibus; octona Pictonibus et Turonis et Parisiis et Helvetiis; Suessionibus, Ambianis, Mediomatricis, Petrocoriis, Nerviis, Morinis, Nitiobrigibus quina milia; Auleris Cenomanis totidem; Atrebatis IV; Velliocassis, Lexoviis, Auleris Eburovicibus terna; Rauracis et Bojis bina; XXX universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt quæque eorum consuetudine Armoricae appellantur, quo sunt in numero Curiosoliti-

74. *complexus*] i et Omfang af. — *si ita accidat*] post hæc addunt codices: *ejus discessu*, quæ verba quid sibi velint, inter se ambigunt interpretes, *ejus* ad hostem exteriorem referentes alii, alii ad Cæsarem. Nonnulli re desperata jam antea ea delerunt.

75. Est in hoc capite magna codicum discrepancia varietasque in compluribus horum populorum nominibus scribendis; quare interpretes miris modis inter se dissentunt. Longum est non modo explicare sed etiam attingere varias et plane diversas sententias, quas viri docti h. l. in medium protulerunt. In uno contra vocabulo codices nimis consentiunt, in *Auleris Eburonibus*, quum exspectares *Aul. Eburovicibus*, quam scripturam omnes fere interpretes et flagitant et edunt. *Eburones* enim (non Auleri Eburones, quæ nomina ad eundem populum significandam conjuncta alias apud neminem scriptorem extare dicuntur), ut jam ad II, 4 significavimus, in Gallia Belgica habitabant, ubi hodie oppida Lyttich, Aachen cet. jacent. Sed

tes, Redones, Ambibarii, Caletes, Osismi, Lemovices, Veneti, Unelli. Ex his Bellovaci suum numerum non compleverunt, quod se suo nomine atque arbitrio cum Romanis bellum gesturos dicebant neque cujusquam imperio obtemperaturos; ro-gati tamen ab Commio pro ejus hospitio duo milia miserunt.

76. Hujus opera Commii, ita ut antea demonstravimus, fidiли atque utili superioribus annis erat usus in Britannia Cæsar, quibus ille pro meritis civitatem ejus immunem esse jussерat, jura legesque reddiderat atque ipsi Morinos attribuerat. Tanta tamen universæ Galliæ consensio fuit libertatis vindicandæ et pristinæ belli laudis recuperandæ, ut neque beneficiis neque amicitiæ memoria moverentur, omnesque et animo et opibus in id bellum incumberent. Coactis equitum VIII milibus et pedilum circiter CCL hæc in Hæduorum finibus recensebantur, numerusque inibatur, præfecti constituebantur. Commio Atrebati, Viridomaro et Eporedorigi Hæduis, Vercasivellauno Arverno, consobrino Vercingetorisis, summa imperii traditur. His delecti ex civitatibus attribuuntur, quorum consilio bellum administraretur. Omnes alacres et fiduciæ pleni ad Alesiam proficiscuntur, neque erat omnium quisquam, qui aspectum modo tantæ multitudinis sustineri posse arbitraretur, præsertim ancipiti proelio, quum ex

Aulerici Eburovices (omnino Aulercorum populus, ut jam ex hoc capite elucebit, in plures partes divisus erat, quæ retento generali Aulercorum nomine varie appellabantur) etiam III, 17 commemorantur, idque una cum *Lexoviis*, ut nostro loco. Atqui Lexovii ubi sedes suas haberent, inter omnes constat. Cf. III, 9 extr., quo ipso loco rursus alia Aulercorum pars cum illo populo commemoratur, Diablintres dico. Quæ quum ita sint, verisimillimum est verbum *Eburonibus* vitio laborare et levi utique emendatione *Eburovicibus* hoc loco et ipso legendum. Ceterum si cui inclinat animus, ut accuratius populorum, qui hoc capite enumerantur, sedes inquirat, istabulam pietam adeat, quæ speciem antiquæ Galliæ, ut fuit Cæsaris memoria, repræsentat.

76. *ut antea dem.*] IV, 21. 27. 35. V, 22. — *reddiderat*] sc. civitati (Commii scilicet honoris causa). — *ipsi*] Commio *Morinos* ut stipendiarios *attrib.* — *Coactis - CCL hæc*] cf. IV, 21 in. *Quibus auditis - eos.*

oppido eruptione pugnaretur, foris tantæ copiæ equitatus pedestatusque cernerentur.

77. At ii, qui Alesia obsidebantur, præterita die, quæ suorum auxilia exspectaverant, consumpto omni frumento inscii, quid in Hæduis gereretur, concilio coacto de exitu fortunarum suarum consultabant. Apud quos variis dictis sententiis, quarum pars ditionem, pars, dum vires suppeterent, eruptionem censebat, non prætereunda oratio Critognati videtur propter ejus singularem ac nefariam crudelitatem. Hic summo in Arvernus ortus loco et magnæ habitus auctoritatis: *Nihil*, inquit, *de eorum sententia dicturus sum, qui turpissimam servitutem ditionis nomine appellant, neque hos habendos civium loco neque ad consilium adhibendos censeo.* Cum iis mihi res sit, qui eruptionem probant, quorum in consilio omnium vestrum consensu pristinæ residere virtutis memoria videtur. Animi est ista mollitia, non virtus, paulisper inopiam ferre non posse. Qui se ultro morti offerant, facilius reperiuntur, quam qui dolorem patienter ferant. Atque ego hanc sententiam probarem (tantum apud me dignitas potest), si nullam præterquam vitæ nostræ jacturam fieri videbam; sed in consilio capiendo omnem Galliam respiciamus, quam ad nostrum auxilium concitavimus. Quid hominum milibus LXXX uno loco interfectis propinquis consanguineisque nostris animi fore existimatis, si pæne in ipsis cadaveribus proelio decertare cogentur? Nolite hos vestro auxilio expoliare, qui vestrae salutis causa suum periculum neglexerunt, nec stultitia ac temeritate vestra aut imbecillitate animi omnem Galliam prosternere et perpetuae servituti addicere. An, quod ad diem non venerunt, de eorum fide constantiaque dubitatis? Quid ergo? Romanos in illis ulterioribus munitionibus animine causa quotidie exerceri putatis? Si il-

77. *magnæ habitus auct.*] cf. I, 28 extr. — *omnium vestrum consensu*] hæc interposita verba pro parenthesi valent (og deri vil I alle være enige med mig). Ita sæpissime *projecto* (ɔ: det er vist, det er afgjort) locum explet enuntiat, quod ad dicta affirmanda fuit interjiciendum. — *dignitas*] ɔ: værdig (ædel, højbjærtet) Tænkemaade, „Æren“. — *Quid - - animi cet.*] hvorledes tilmode cet.

lorum nuntiis confirmari non potestis omni aditu præcepto, his utimini testibus, appropinquare eorum adventum, cuius rei timore exterriti diem noctemque in opere versantur. Quid ergo mei consilii est? Facere, quod nostri majores nequam pari bello Cimbrorum Teutonumque fecerunt, qui in oppida compulsi ac simili inopia subacti eorum corporibus, qui aetate inutiles ad bellum ridebantur, ritam tolerarerunt neque se hostibus tradiderunt. Cujus rei si exemplum non haberemus, tamen libertatis causa institui et posteris prodi pulcherrimum judicarem. Nam quid illi simile bello fuit? Depopulata Gallia Cimbri magnaue illata calamitate finibus quidem nostris aliquando excesserunt atque alias terras petiverunt; jura, leges, agrs, libertatem nobis reliquerunt. Romani vero quid petunt aliud aut quid volunt, nisi invidia adducti, quos fama nobiles potentesque bello cognoverunt, horum in agris civitatibusque considerare atque his aeternam injungere servitutem? Neque enim ulla alia conditione bella gesserunt. Quod si ea, quae in longinquis nationibus geruntur, ignoratis, respicite finitimatam Galliam, quae in provinciam redacta, jure et legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute.

78. Sententiis dictis constituantur, ut ii, qui valetudine aut aetate inutiles sunt bello, oppido excedant, atque omnia prius experiantur, quam ad Critognati sententiam descendant: illo tamen potius utendum consilio, si res cogat atque auxilia morentur, quam aut deditiois aut pacis subeundam conditio nem. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum liberis atque uxoribus exire coguntur. Hi, quum ad munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus precibus orabant, ut se in servitutem receptos cibo juvarent. At Cæsar dispositis in vallo custodiis recipi prohibebat.

— *institui*] o: indfiores (de rebus novis, quae antea non sunt adhibitæ). — *Nam quid illi sim. b. f.] illi bello* dativus pendet e verbo *fuit*; *simile* sc. huic bello, quod nunc gerimus. — *securibus s.] acerbe dictum!* Lictores respicit, qui prætorem in provinciam comitabantur, sed hoc reticens tantummodo quæ horrorem et indigationem excitent leviter tangit, et omnia quam tristissime potest de scribit. Quod studet, efficit, ut pæne de carnificibus cogitetur.

79. Interea Commius reliquique duces, quibus summa imperii permissa erat, cum omnibus copiis ad Alesiam per veniunt, et colle exteriore occupato non longius M passibus ab nostris munitionibus considunt. Postero die equitatu ex castris educto omnem eam planitiem, quam in longitudinem III milia passuum patere demonstravimus, complent pedestresque copias paulum ab eo loco abditas in locis superioreibus constituunt. Erat ex oppido Alesia despectus in campum. Concurrunt his auxiliis visis; fit gratulatio inter eos atque omnium animi ad lætitiam excitantur. Itaque productis copiis ante oppidum considunt et proximam fossam cratibus integunt atque aggere explet, seque ad eruptionem atque omnes casus comparant.

80. Cæsar omni exercitu ad utramque partem munitionum disposito, ut, si usus veniat, suum quisque locum teneat et noverit, equitatum ex castris educi et proelium committi jubet. Erat ex omnibus castris, quæ summum undique jugum tenebant, despectus atque omnium militum intenti animi pugnæ proventum exspectabant. Galli inter equites raros sagittarios expeditosque levis armaturæ interjecerant, qui suis cedentibus auxilio succurrerent et nostrorum equitum impetus sustinerent. Ab his complures de improviso vulnerati proelio exce debant. Quum suos pugna superiores esse Galli confiderent et nostros multitudine premi viderent, ex omnibus partibus et ii, qui munitionibus continebantur, et ii, qui ad auxilium convenerant, clamore et ululatu suorum animos confirmabant. Quod in conspectu omnium res gerebatur neque recte ac turpiter factum celari poterat, utrosque et laudis cupiditas et timor ignominiae ad virtutem excitabant. Quum a meridie prope ad solis occasum dubia victoria pugnaretur, Germani una in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt eosque propulerunt; quibus in fugam conjectis sagittarii circumventi interfectique sunt. Item ex reliquis partibus nostri, cedentes usque ad castra insecuri, sui colligendi facultatem

79. *colle exteriore]* c. extra munitiones Romanorum posito. — *abditas]* o: tilbagetrukne.

80. *usus veniat]* usitatus esset: usus sit. — *sui collig.*] proprie dictum puta, ut III, 6 in. et V, 17 extr.

non dederunt. At ii, qui ab Alesia processerant, mæsti prope victoria desperata se in oppidum receperunt.

81. Uno die intermisso Galli atque hoc spatio magno cratum, scalarum, harpagonum numero effecto media nocte silentio ex castris egressi ad campestres munitiones accedunt. Subito clamore sublatu, qua significatione, qui in oppido ob-sidebantur, de suo adventu cognoscere possent, crates projicere, fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo deturbare, reliquaque, quæ ad oppugnationem pertinent, parant administrare. Eodem tempore clamore exaudiito dat tuba signum suis Vercingetorix atque ex oppido educit. Nostri, ut superioribus diebus suus cuique erat locus definitus, ad munitiones accedunt: fundis, librilibus sudibusque, quas in opere disposerant, ac glandibus Gallos perterrent. Prospectu tenebris adempto multa utrinque vulnera accipiuntur; complura tormentis tela conjiciuntur. At M. Antonius et G. Trebonius legati, quibus eæ partes ad defendendum obvenerant, qua ex parte nostros premi intellexerant, iis auxilio ex ulterioribus castellis deductos summittebant.

82. Dum longius ab munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant; posteaquam proprius successerunt, aut se ipsi stimulis inopinantes iniduebant aut in scrobes delapsi transfodiebantur aut ex vallo ac turribus trajecti pilis muralibus interibant. Multis undique vulneribus acceptis, nulla munitione perrupta, quum lux appeteret, veriti, ne ab latere aperto ex superioribus castris eruptione circumvenirentur, se ad suos receperunt. At interiores dum ea, quæ a Vercingetorige ad eruptionem præparata erant, proferunt, priores fossas explent, diutius in his rebus administrandis morati prius suos discessisse cognoverunt, quam munitionibus appropinquarent. Ita re infecta in oppidum reverterunt.

83. Bis magno cum detimento repulsi Galli; quid agant, consulunt; locorum peritos adhibent: ex his superiorum ca-

82. *plus - proficiebant*] idem h. l. significat, quod c. 80 *pugna superiores esse*. — *priores fossas*] de partibus prioris fossæ cogitat noster, plurali numero usus de una modo fossa. Cf. I, 37 extr. *ad ripas R.*; I, 52 *phalange*; III, 28 cet.

strorum situs munitionesque cognoscunt. Erat a septentri-nibus collis, quem propter magnitudinem circuitus opere cir-cumplecti non potuerant nostri, necessarioque pæne iniquo loco et leniter declivi castra fecerant. Hæc G. Antistius Reginus et G. Caninius Rebilus legati cum duabus legionibus obtinebant. Cognitis per exploratores regionibus duces hostium LX milia ex omni numero deligunt earum civitatum, quæ maximam virtutis opinionem habebant; quid quoque pacto agi placeat, occulte inter se constituant; adeundi tem-pus definiunt, quum meridies esse videatur. His copiis Ver-casivellaunum Arvernū, unum ex quattuor ducibus, propinquum Vercingetorigis, præficiunt. Ille ex castris prima vigilia egressus, prope confecto sub lucem itinere, post montem se occultavit militesque ex nocturno labore sese reficere jussit. Quum jam meridies appropinquare videretur, ad ea castra, quæ supra demonstravimus, contendit, eodemque tempore equitatus ad campestres munitiones accedere et reliquæ co-piæ pro castris sese ostendere coeperunt.

84. Vercingetorix ex arce Alesia suos conspicatus ex oppido egreditur; a castris longurios, musculos, falces reliquaque, quæ eruptionis causa paraverat, profert. Pugnatur unus tempore omnibus locis acriter atque omnia tentantur; quæ minime visa pars firma est, huc concurritur. Romanorum manus tantis munitionibus distinetur nec facile pluribus locis occurrit. Multum ad terrendos nostros valuit clamor, qui post tergum pugnantibus exstitit, quod suum periculum in aliena vident salute constare; omnia enim plerumque, quæ absunt, vehementius hominum mentes perturbant.

84. *a castris*] de castris Verc.gis cf. 70 extr. — *longurios*] o: contos longiores, qui aut eodem modo, quo *falces* murales (cf. 86 extr., III, 14 extr.), usurpabantur, aut ad hostes de muro deturbando. — *musculos*] machinas bellicas non absimili forma vinearum (cf. II, 12), quibus tecti milites muros aut vallum oppugnabant. — *visa - est*] sc. Gallis. — *nec facile cet.*] og har ikke let for at møde Fienden paa flere Punkter. — *pugnantibus*] ad totum enuntiatum relatum pro genit., a verbo *tergum* pendente, cf. 50 in. *ab latere nostris aperto* et multos alias locos. — *quod suum peric. - constare*] fordi de ser, at deres eget Ve og Vel beror paa de andres Redning (beror

85. Cæsar idoneum locum nactus, quid quoque in parte geratur, cognoscit; laborantibus summittit. Utrisque ad annum occurrit, unum illud esse tempus, quo maxime contendi conveniat. Galli, nisi perfregerint munitiones, de omni salute desperant; Romani, si rem obtinuerint, finem laborum omnium exspectant. Maxime ad superiores munitiones laboratur, quo Vercasivellaunum missum demonstravimus. Iniquum loci ad declivitatem fastigium magnum habet momentum. Alii tela conjiciunt, alii testudine facta subeunt; defatigatis in vicem integri succedunt. Agger ab universis in munitionem conjectus et ascensum dat Gallis et ea, quæ in terra occultaverant Romani, contegit; nec jam arma nostris nec vires suppetunt.

86. His rebus cognitis Cæsar Labienum cum cohortibus sex subsidio laborantibus mittit; imperat, si sustinere non possit, deductis cohortibus eruptione pugnet; id nisi necessario ne faciat. Ipse adit reliquos, cohortatur, ne labori succumbant: omnium superiorum dimicationum fructum in eo die atque hora docet consistere. Interiores desperatis campis locis propter magnitudinem munitionum loca prærupta ex ascensu tentant: huc ea, quæ paraverant, conferunt. Multitudine telorum ex turribus propugnantes deturbant, ag-

paa, hvorvidt de andre kommer derfra i Behold). Quia non possunt ipsi omnibus in locis adesse, non ipsi sese defendere, intelligent ab aliorum virtute et salute pendere, utrum evasuri sint periculum nec ne. Si illi vincunt et salvi discedunt, non est quod ipsi ullum a tergo impetum timeant: sin illi superantur, causa est timendi, ne ipsi ancipiti proelio premantur et fortasse occidantur.

85. *ad animum occurrit*] hoc solo loco ita apud Cæsarem, vulgo: *animo occurrit* sive *occurrit* absolute positum (cf. apud poetas *subit* sive *animo (mihi) subit*). — *Iniquum loci* cet.] ad verbum: Stedets ugunstige Helden til Nedadskraaning : iniqua loci declivitas. Si hic locus non est depravatus, mira talis Verborum copia est, sed non nego verba *ad declivitatem* mihi suspecta esse videri (in uno codice pro verbo *declivit.* „*adscensus*“ legitur) et nescio cui deberi, qui accuratius verbum *fastigium* explicare voluerit. Cf. 83: *pæne iniquo loco et leniter declivi castra fecerant*.

86. *deductis cohort.*] skulde han føre Kohorterne derfra og — *ex ascensu*] cum v. *tentant* conjunge: gør efter en Opstigning

gere et cratibus fossas explent, falcibus vallum ac loricam rescindunt.

87. Mittit primo Brutum adolescentem cum cohortibus Cæsar, post cum aliis G. Fabium legatum; postremo ipse, quem vehementius pugnaretur integras subsidio adducit. Restituto proelio ac repulsis ac hostibus eo, quo Labienum miserat, contendit; cohortes quatuor ex proximo castello deducit, equitum se partem sequi, partem circumire exteriore munitiones et ab tergo hostes adoriri jubet. Labienus, postquam neque aggeres neque fossæ vim hostium sustinere poterant, coactis undequadrageinta cohortibus, quas ex proximis præsidiis deductas fors obtulit, Cæsarem per nuntios facit certiore, quid faciendum existimet. Accelerat Cæsar, ut proelio intersit.

88. Ejus adventu ex colore vestitus cognito, quo insigni in proeliis uti consverat, turmisque equitum et cohortibus visis, quas se sequi jusserrat, ut de locis superioribus hæc declivia et devexa cernebantur, hostes proelium committunt. Utrinque clamore sublato excipit rursus ex vallo atque omnibus munitionibus clamor. Nostri omissis pilis gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus cernitur; cohortes aliae appropinquant. Hostes terga vertunt; fugientibus equites occurunt: fit magna cædes. Sedulus, dux et princeps Lemovicum, occiditur; Vercasivellaunus Arvernus vivus in fuga comprehenditur; signa militaria LXXIV ad Cæsarem referuntur: pauci ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt. Conspicati ex oppido cædem et fugam suorum desperata salute copias a munitionibus reducunt. Fit protinus hac re audita ex castris Gallorum fuga. Quod nisi crebris subsidii ac totius diei labore milites essent defessi, omnes hostium copiæ deleri potuissent. De media nocte missus equitatus novissimum agmen consequitur: magnus numerus capitatur atque interficitur; reliqui ex fuga in civitates discedunt.

Forsøg mod de stælle Steder (et scil. munitiones ibi factas). — *falcibus* cet.] h. l. audimus, qui fuerit falcium muralium usus.

88. *quo insigni*] utrumque neutri generis; paludamentum imperatoris respicit. — *hæc declivia et devexa*] per quæ sequi Cæsarem jussæ turmæ et cohortes visæ erant ab hostibus.

89. Postero die Vercingetorix concilio convocato id se bellum suscepisse non suarum necessitatum sed communis libertatis causa demonstrat et, quoniam sit fortunae cedendum, ad utramque rem se illis offerre, seu morte sua Romanis satisfacere seu vivum tradere velint. Mittuntur de his rebus ad Cæsarem legati. Jubet arma tradi, principes produci. Ipse in munitione pro castris consedit: eo duces producuntur; Vercingetorix deditur, arma projiciuntur. Reservatis Hæduis atque Arvernis, si per eos civitates recuperare posset, ex reliquis captivis toto exercitu capita singula prædæ nomine distribuit.

90. His rebus confectis in Hæduos proficiscitur; civitatem recipit. Eo legati ab Arvernis missi, quæ imperaret, se facturos pollicentur. Imperat magnum numerum obsidum. Legiones in hiberna mittit; captivorum circiter XX milia Hæduis Arvernisque reddit. T. Labienum duabus cum legionibus et equitatu in Sequanos proficisci jubet: huic M. Sempronium Rutilum attribuit. G. Fabium et L. Minucium Basilum cum legionibus duabus in Remis collocat, ne quam ab finitimis Bellovacis calamitatem accipient. G. Antistium Reginum in Ambivaretos, T. Sextium in Bituriges, G. Cani-

89. *in munitione*] o: in vallo horum vel illorum castrorum, incertum quorum ex pluribus c. 69 demonstratis. — *consedit*] sc. in tribunali. — *Vercing. deditur*] Dione Cassio auctore Vercingetorix, si credere fas est, in vincula conjicitur; septem annis post per triumphum ductus interficitur. Alii auctores longe aliter; nil certi constat. — *toto exercitu*] ita legendum ex communi Cæsaris loquendi usu; non: *toto (pro toti) exercitu*. In universum abl. casus vulgo adhibetur adj.vo *totus* addito, etiam tum, quum aliquoquin dativi casus major fuerat facultas quam hoc loco (num omnino latine recte dicatur, *toti exercitui* capita singula distribui, alii viderint; mihi talis dictio et hac et illa lingua nescio quid duri habere videtur); cf. 72 extr. *turres toto opere circumdedit*; 28 in. *toto undique muro circumfundi*; II, 6 in: *circumjecta multitudine hominum totis moenibus*; VII, 38 extr. *Nuntios tota civitate Hæduorum dimittit*. Ceterum ne codicum quidem consensu dativus *exercitu iudicatur*; *toto* omnes amplectuntur. Verte: af de andre Fanger uddele han overalt i Hæren ét Individ til hver især et.

90. *recipit*] sc. in ditionem et fidem. — *attribuit*] ita, ut

nium Rebilum in Rutenos cum singulis legionibus mittit. Q. Tullium Ciceronem et P. Sulpicium Cabilloni et Matiscone in Hæduis ad Ararim rei frumentariae causa collocat. Ipse Bibracte hiemare constituit. His rebus litteris Cæsaris cognitis Romæ dierum XX supplicatio redditur.

is proximum a legato dignitatis locum teneret. — *ne - accipiunt*] sc. Remi (*quod amicitiam Romanorum sequebantur* - 63). — *Matiscone*] ad Ararim hoc oppidum, quod hodie Francogalli Maçons vocant. — *redditur*] nunquam alias tali modo (cf. præmia, vota reddere, dativo diis adjecto); quare alii unius codicis lectionem *indicitur*, quod multis aliis locis, ubi de supplicationibus sermo est, invenerimus, non possunt non retinere.

Trykfejl og Rettelser.

(En tilføjet Stjerne (*) viser, at Fejlen gjælder Anmærkningerne.)

Side	11	Linje	3 fra neden:	flumem	læs	flumen
—	13*	—	8 - oven:	<i>quam</i>	-	<i>quum</i>
—	16*	—	8 - oven:	App. til <i>princip.</i> læs sc. <i>convocatis</i>		
—	20*	—	1 - neden:	287	læs	281
—	26	—	5 - oven:	appellatur	-	appellatur
—	28	—	7 - -	<i>uriis</i>	-	<i>juriis</i>
—	-	—	8 - -	<i>seam</i>	-	<i>eam</i>
—	33*	—	5-6 - -	af mange	-	mange
—	-	—	9 - -	<i>quos</i>	-	<i>quod</i>
—	-	—	13-14 fra oven:	<i>tran-situr</i>	-	<i>trans-itur</i>
—	69*	—	12 fra oven:	ensdanne de	Sider	ensdannede Sider
—	87*	—	5 - neden:	he	læs	de
—	90	—	8 - øven:	<i>confidebant,</i>	-	<i>confidebant;</i>
—	-	—	5 - -	<i>posse;</i>	-	<i>posse,</i>
—	96	—	5 - -	<i>coegerant</i>	-	<i>coegerat</i>
—	109*	—	8 - neden:	<i>versum</i>	-	<i>verum</i>
—	177*	—	5 - -	<i>førtes</i>	-	første
—	188	—	5 - oven:	<i>ubiquunque</i>	-	<i>ubicunque</i>
—	222	—	5 - neden:	<i>interfectis</i>	-	<i>interfectis majorem</i> <i>multitudinem</i>